

**Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Prahe
Ústav českých dějin**

Dizertačná práca

**Židovské spolky v ČSR 1919 – 1939
so zameraním na Bratislavu**

Mgr. Branislav Heriban

Praha 2011

**Školiteľ:
Miroslav Michela PhD.**

Pod'akovanie

Ďakujem všetkým, ktorí mi pomáhali pri písaní dizertačnej práce. Úprimné poďakovanie patrí môjmu konzultantovi Mgr. Miroslavovi Michelovi PhD. za pomoc a cenné pripomienky pri vypracovaní tejto dizertačnej práce.

Moja vďaka patrí aj rodine za trpezlivosť a podporu.

Čestné prehlásenie

„Prohlašuji, že jsem dizertačnou práci vypracoval samostatně s využitím pouze citovaných pramenů a literatury. Tahle práce nebyla nikde použita na získání titulu PhD“.

V Prahe, únor 2011

Annotation

1. Jewish societies in Czechoslovakia between 1919 – 1939 with focus on Bratislava
2. Mgr. Branislav Heriban
3. History science – Czech history (2003 – 2011)
4. Mgr. Miroslav Michela PhD.

In his work the author covers the topic of Jewish societies and organisations in Slovakia in the years between 1919 and 1939. Due to the large number of societies active across the country, the author focuses only on the region of Bratislava. Following the Austro-Hungarian compromise of 1867, a law of 2 May 1975 on societies and organizations was in force with minor amendments until the end of 1951. In Bratislava a “society fever” erupted during the twenties of the 20th century. 676 societies were registered in the city in 1931, which is almost ten times compared with 1900. Between 1919 – 1939 there were around 30 – 40 active Jewish societies in Bratislava. The urban population considered them as a kind of leisure activity. The author observes the traditional religious distinguishing of Jews, as well as the political and national division to assimilated Jews and Zionists.

V práci sa autor zaoberá židovskými spolkami a organizáciami na Slovensku v rozmedzí rokov 1919-1939. Z dôvodu veľkého počtu spolkov sa autor zameriava na Bratislavu.

Obsah

PodĎakovanie.....	2
Āestné prehlásenie	3
Annotation.....	4
Obsah	5
Zoznam skratiek	7
1. Úvod.....	8
1.1. Analýza literatúry	12
2. Židia a spolkový život.....	16
2.1. Od počiatkov židovského osídlenia na Slovensku po začiatok 20. storočia	16
2.2. Spolkový život na Slovensku do konca 19. storočia	22
2.3. V novej republike	27
3. Spolkový život židovskej komunity v Bratislave	31
3.1. Ortodoxní Židia	31
3.1.1. Židovské náboženské, podporné a pohrebné spolky	33
3.1.2. Židovský kultúrny spolok pre Slovensko v Bratislave	42
3.1.3. Mizrachi	45
3.2. Neológovia	53
3.3. Sionisti a ostatné organizácie	64
3.3.1. Achduth – spolok židovských akademikov.....	97
3.3.2. Spolok sionistických akademikov Ben Guria	104
3.3.3. Akademický spolok realistických sionistov Gordonia	106
3.3.4. Kultúrne združenie židovských akademikov Maimonides ...	107
3.3.5. Zväz židovského študentstva v ĀSR.....	108
3.3.6. Spolok židovskej mládeže.....	110
3.3.7. Skautské a športové organizácie.....	111
3.3.8. Spolok židovských skautov Hašomer Hacair.....	116
3.3.9. Plavecký a športový klub Bar Kochba.....	125
3.3.10. Športový klub Makkabea	130
3.3.11. Učiteľské a školské spolky.....	134

3.4.	Asimilovaní Židia a ich organizácie	143
3.5.	Slobodomurárske lóže.....	152
4.	Židovské politické strany v ČSR a ich činnosť	156
4.1.	Židovská strana v ČSR.....	157
4.2.	Poale Zion – Židovská sociálnodemokratická strana	170
4.3.	Országos zsidó párt – Krajinská židovská strana	173
4.4.	Hospodárska strana Židov – Jüdische Wirtschaft Partei.....	174
4.5.	Židovská konzervatívna strana.....	175
4.6.	Židia vo voľbách (1920 – 1938).....	176
	Epilóg.....	181
	Záver	196
	Summary	199
	Zoznam použitej literatúry	201

Zoznam skratiek

ABS	Archív bezpečnostných složek
AMB	Archív mesta Bratislavy
AUK	Archív Univerzity Komenského
BA	Bratislava
b.č.	bez čísla
č.	číslo
div. gen	divízny generál
f.	fond
k.	kartón
KÚ	Krajinský úrad
n.	nasledujúce
NA ČR	Národní archiv České republiky
OÚ	Okresný úrad
PR	Policajné riaditeľstvo
s.	strana
SNA	Slovenský národný archív
SNA ŠABA	Štátny archív Bratislava
ŠOKA	Štátny okresný archív
UK	Univerzita Komenského
ÚŽ	Ústredňa Židov
ÚŽÚ	Ústredná Židovská úradovňa
ŽNO	Židovské náboženské obce
ŽS	Židovská strana
ŽÚ	Župný úrad

1. Úvod

Na úvod by som sa chcel poďakovať svojmu nebohému školiteľovi profesorovi Jánovi Kuklíkovi, terajšiemu doktorovi Miroslavovi Michelovi za plodné a zaujímavé konzultácie, profesorovi Pavlovi Mešťanovi riaditeľovi Múzea židovskej kultúry na Slovensku - SNM za pripomienky k práci a rady, a doktorovi Štefanovi Holčíkovi.

Tému práce som si vybral z toho dôvodu, že ma problematika spolkov zaujala a súvisí to aj s mojou diplomovou prácou „Postavenie židovskej menšiny v prvej ČSR“. V nej som sa okrajovo zaoberal aj spolkovým životom. Historická heuristika bola založená na archívnom výskume a spracovaní dostupnej literatúry a ich následnom vyhodnotení. To je základom práce každého historika popri uplatňovaní rôznych metód ako napríklad heuristickej a analytickej. Analytickú metódu som použil pri vyhodnocovaní výpovednej hodnoty jednotlivých častí prameňov. Heuristickú metódu som použil tam kde to bolo možné, predovšetkým pri komparácii prameňov z fondu Policajného riaditeľstva. Konkrétne som porovnával hlásenia Policajného riaditeľstva s výročnými správami spolkov ak sa zachovali. Celé hlásenia uvádzam, len keď to považujem za dôležité.

Pri zaužívanej prvorepublikovej téze „o maďarčiacich Židoch“ som vychádzal z hypotézy o tzv. „vonkajšej maďarizácii“. Išlo o skutočnosť, že navonok sa Židia prispôbili jazyku majority, ale vo vnútornej komunikácii si zachovali ako jazyk jidiš a nemčinu. Podobne usudzuje aj Peter Salner, že v asimilantských kruhoch túto funkciu plnili svetové jazyky napr. francúzština.¹ Dosvedčuje to aj prípad rabína Funka a jeho rodiny, ktorí komunikovali v nemčine.

Práca sa zaoberá problematikou židovských spolkov so zameraním na Bratislavu 1919 – 1939. Za časové ohraničenie boli

---

¹ Salner, P.: Židia v meštianskej spoločnosti Slovenska. In.: Mannová, E.: Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku, Bratislava, AEP 1998, s. 139

zvolené 1. január 1919 a 14. marec 1939. V januári 1919. bola Bratislava oslobodená československým vojskom a v marci toho istého roku bola vyhlásená za hlavné mesto Slovenska. Zároveň sa stala sídlom Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Tieto dve udalosti podnietili znovuobnovenie spolkového života v meste a spomínané ministerstvo malo okrem iného na starosti aj schvalovanie spolkových stanov. Treba pripomenúť, že v dôsledku prvej svetovej vojny bol spolkový život v rokoch 1914-1918 značne zredukovaný a po roku 1919 sa znovuobnovil.

Druhý medzník rok 1939 takisto nebol vybraný náhodne. Dňa 14. marca 1939 vznikol Slovenský štát a tento dátum je takisto považovaný za koniec predvojnového Československa. Ešte pred touto udalosťou dňa 24. novembra 1938 Krajský úrad vydal nariadenie, ktorým zakázal činnosť židovských strán na Slovensku. Obdobím po uvedenom dátume do septembra 1940, keď boli zakázané židovské spolky sa zaoberám v závere práce.

Cieľom práce bolo zmapovať židovský spolkový život v Bratislave, kde popri Košiciach žilo najviac Židov. Materiály k spolkom sú torzovité čo nie je len fenoménom Bratislavy, ale celoslovenský fakt. S podobnou situáciou, že o zduženiach máme len kusé informácie z rozličných akcií a rôznych období sa stretli aj P. a P. Franklovci na práci židovské spolky v Žiline.² S podobným problémom som sa stretol aj v Prievidzi na práci na diplomovej práci, kapitole Postavenie Židov na príklade malého mesta. Problémom je, že časť prameňov bola zničená ešte pri likvidácii spolkov, alebo po nej a časť bola v päťdesiatych rokoch skartovaná.

Práca je rozdelená na päť kapitol podľa tématického a chronologického členenia. Tie sú ďalej delené na podkapitoly podľa zamerania príslušných spolkov. Prvé dve kapitoly práce sú poňaté ako vstupné kapitoly do problematiky. V prvej kapitole sa zaoberám židovským osídlením na Slovensku po začiatok 20. storočia

---

² Frankl, P.aP.: Židia v Žiline, , Žilina, Zbor Žilincov, 2009, s. 95.

a náboženským členením židovskej spoločnosti. Druhá kapitola je zameraná na spolkový život na Slovensku do konca 19. storočia. Uvedené kapitoly sa autor rozhodol začleniť do práce, lebo podľa neho bez ich poznania nemožno úplne ponáť tému práce. Členenie ďalších kapitol som uviedol vyššie.

Základným materiálom pri výskume bol fond Policajného riaditeľstva v Bratislave uložený v Slovenskom národnom archíve. Prevažná väčšina materiálu k tejto téme je uložená v tomto fonde, preto som bol maximálne odkázaný na tieto materiály. Materiály, ktoré sa nachádzajú v uvedenom fonde sú výsledkom spisovej agendy spoločenských a politických organizácií a Policajného riaditeľstva. Jedná sa konkrétne o rôzne stanovky organizácií, písomnosti a korešpondenciu s Policajným riaditeľstvom ako aj správy o uskutočnených zhromaždeniach a mítingoch jednotlivých organizácií. Problematický je fakt, že niektoré správy sú dosť torzovité, keďže neišlo o organizácie považované za protištátne a fond Policajného riaditeľstva v Mestskom archíve v Bratislave, nie je už vyše päť rokov prístupný pre bádateľskú verejnosť z dôvodu rekonštrukcie a sťahovania. Pritom materiály k niektorým židovským organizáciám sa nachádzajú len v tomto archíve. Presné zoznamy – spolkové katastre boli za druhej svetovej vojny zničené.³ Spisy akademických spolkov židovskej mládeže, uložené pôvodne v Archíve Univerzity Komenského boli v roku 1956 skartované.⁴ Materiály niektorých spolkov boli zničené ešte za Slovenskej republiky.⁵

V Slovenskom národnom archíve sa nachádza aj nespracovaný a zneprístupnený fond Ústredné židovské autonómne (ortodoxné) obce, ktorý by mohol pomôcť ešte presnejšie zrekonštruovať uvedené obdobie.

Určité torzá k sionistickému hnutiu v Československu, ktoré prežili 2. svetovú vojnu sú uložené v Ústrednom sionistickom archíve

---

³ Mannová, E.: Spolky v Bratislave koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia., In.: Slovenský národopis 35., 2 – 3 1987, s 368

⁴ Archív Univerzity Komenského, f.: Rektorát UK I. 21 – 49, k.: 125

⁵ Slovenský národný archív (SNA), f.: Povereníctvo vnútra

v Jeruzaleme. Nemal som možnosť archivácie v Jeruzaleme preskúmať. Situáciu komplikuje aj fakt, že ich časť je písaná v hebrejčine.

Čiastočne pojednávam aj o židovských politických stranách. Uvedomujem si, že je to téma na samostatnú prácu, ale rozsah práce mi to neumožnil. Túto kapitolu som sa rozhodol zaradiť preto, že niektorí členovia Židovskej strany boli aj členmi rôznych židovských humanitných spolkov.

Napriek uvedeným problémom dúfam, že sa mi podarilo čo najpresnejšie a kvalitne spracovať túto menej známu kapitolu z našich novodobých dejín a prispieť k objektívnejšiemu pohľadu na toto obdobie.

1.1. Analýza literatúry

Táto práca chce zmapovať pôsobenie židovských spolkov v Československu so zameraním na Bratislavu v rokoch 1919 – 1939. Téma spolkového života si získala po roku 1989 v českej ako aj slovenskej historiografii značnú popularitu. Tento fakt podľa autora súvisí aj s znovuoobnovením spolkového života po takmer štyroch desaťročiach. Literatúra venovaná spolkom existovala už pred rokom 1945. Ako príklad možno uviesť prácu Huga Golda „*Die Juden und Die Judengemeinde Bratislava in Vergangenheit und Gegenwart*“.⁶ Práca sa zaoberá dejinami Židov od druhej polovice 18. storočia do dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia. Kniha je zborníkom príspevkov od viacerých židovských autorov. Práce o dejinách Židov a židovského filozofického myslenia publikoval rabín Armin Frieder.⁷ Väčšinu literatúry k činnosti spolkov v tej dobe vydávali ale spolky samé, buď vo forme stanov, čo sa nám zachovalo len u spolkov majoritného obyvateľstva, rôznych časopisov, alebo neperiodických publikácií. Zachovali sa nám dva ročníky časopisu „*Svornost*“ vydávaného Zväzom židov Slovákov, tri čísla časopisu „*Slovenský Hamakkabi*“ z roku 1926 vydávaného spolkom Makabea a „*B nai Brith*“ mesačníka veľkolóže pre československý štát. Uvedenej literatúre je spoločná malá kritickosť, obsahuje ale veľa presných informácií o spolkovom živote.

V období slovenského štátu, najmä po roku 1940 literatúra o dejinách Židov nevychádzala. Ústredni židov sa podarilo akurát znovu vydať dielo Theodora Herzla „*Židovský štát*“.

V období vlády komunistickej strany bola téma židovských a spolkových dejín tabuizovaná. Uvedenou témou sa zaoberali len exilový historici žijúci v Izraeli a zahraničí. Prelomovou prácou bola

---

⁶ Gold, H.: *Die Juden und die Judengemeinde Bratislava...*, Brunn 1932

⁷ Frieder, A.: *Dejiny židovského národa I.*, Bratislava 1935

Frieder, A.: *Die religiose Gedankwelt des Salomo Ibn Gabriol*, Bratislava 1934

Frieder, A.: *Mose ben Maimon*, Bratislava 1935

v tom období práca Ladislava Lipschera „*Die Juden im Slowakien Staat 1939 – 1945*“.⁸ Autor sa v knihe zaoberá osudom Židov od vyhlásenia autonómie Slovenska po koniec Slovenskej republiky v apríli 1945. Do knihy zahrnul protižidovské zákonodarstvo od jeho počiatkov až po druhú etapu transportov po likvidácii SNP. Zdokumentoval aj účasť Židov na odbojovom hnutí a ich podiel v povstaní.

V roku 1971 bola obhájená kandidátska dizertačná práca Ivana Kamenca, ktorá vyšla po roku 1989 pod názvom „*Po stopách tragédie*“.⁹ Kniha sa zaoberá riešením židovskej otázky od počiatku autonómie po zánik Ústredne Židov. Základné pemyz knihy tvorí protižidovský kódex a činnosť ÚŽ od jej vzniku až po rok 1944. Autor sa zaoberá aj židovskými pracovnými tábormi a strediskami. Aj podľa historičky K. Hradskej sú tieto dve práce považované na základnú literatúru k holokaustu, ktorá poukázala na základný problém vtedajšej slovenskej spoločnosti a to práve v súvisе so židovskou otázkou.¹⁰

V Izraeli sa dejinami Židov na Slovensku zaoberajú najmä Gila Fatran, Robert Buchler a Ješajahu Andrej Jelínek. Doteraz najlepšie a doposiaľ neprekonané dielo k dejinám Židov, sionizmu a okrajovo aj ich spolkovej činnosti vzniklo v USA. Tri zborníky *The Jews of Czechoslovakia*¹¹ sa rozsiahlo a bez cenzúry zaoberali najrôznejšími aspektami židovského života v Československu. Táto kniha je prvá svojho druhu a jej pramenná báza je dosiaľ neprekonaná. Dielo sa zaoberá životom Židov v Čechách a na Slovensku od roku 1848 až po rok 1918. Veľká časť je venovaná tiež prvej ČSR. Štúdia Livie Rothkirchenovej „*Slovakia II. 1918 – 38*“ sa zaoberá dejinami Židov na Slovensku, Aryeh Sole¹² Podkarpatskou Rusou a G. Hirschler rozoberá

---

⁸ Lipscher, L.: *Die Juden im Slowakien Staat 1939-45*, Munchen 1980

⁹ Kamenec, I.: *Po stopách tragédie*, Bratislava, Archa 1991

¹⁰ <http://www.dejiny.sk/eknihy/hrad1.htm>

¹¹ *The Jews of Czechoslovakia. Historical Studies and Surveys*, Vol. I., Philadelphia 1968

The Jews of Czechoslovakia, Historical Studies and Surveys, Vol. II., Philadelphia 1971.

The Jews of Czechoslovakia, Historical Studies and Surveys, Vol. III., Philadelphia 1984.

¹² Sole, A.: *Subcarpathian Ruthenia*, In.: *The Jews of Czechoslovakia I.*, s. 155-265

aktivity nesionistických Židov na Slovensku združených v ortodoxnej organizácii Agudat Jisrael.¹³

Historiografická produkcia k dejinám spolkov je v Čechách pestrejšia. Stačí spomenúť práce k dejinám židovských spolkov od Jiřího Křesťana¹⁴ a Kateřiny Čapkovej¹⁵, alebo súpis Mareka Laštovku a kolektívu „*Pražské spolky 1895 – 1990*“.¹⁶ Katarína Čapková sa zaoberá národnostnou profiláciou Židov v Čechách a židovskými spolkami v Prahe. Práca M. Laštovku je súpisom pražských spolkov. Podobné práce v slovenskej historiografii takmer úplne absentujú. Dejiny spolkov na Slovensku sa zaoberajú len Katarína Hradská¹⁷, Gabriela Dudeková a Elena Mannová¹⁸ a komplexnejšie práce o dejinách židovských spolkov doposiaľ neexistujú. Jediná kniha, ktorá sa zaoberá židovským spolkom na Slovensku sú spomienky pamätníkov, ktoré vyšli pod názvom „*Hašomer Hacair – dejiny hnutia*“.¹⁹ Zhŕňa spomienky súčasníkov od vzniku hnutia, cez druhú svetovú vojnu až po jeho zánik po roku 1948. Kniha podobne ako každé spomienky je subjektívne ladená, ale zároveň je cenným prameňom poznatkov k dejinám uvedeného spolku. Prináša spomienky členov hnutia, ktoré doteraz neboli nikdy uverejnené. Slobodomurárstvom najmä na východnom Slovensku a v Košiciach sa zaoberá Martin Javor. Martin Javor nie je síce slobodomurár, ale na základe archívnych prameňov a literatúry sa fundovane zaoberá týmto spoločenským fenoménom. Pramene čerpá predovšetkým z budapeštianskych archívov.

Po roku 1989 zaznamenala židovská problematika mimoriadny záujem historikov. Väčšina prác sa ale sústreďuje na štát Izrael,

---

¹³ Hirschler, G.: The history of Agudath Israel in Slovakia 1918-38, In.: Tamže., Vol. II, s. 155-172

¹⁴ Křesťan, J.: Židovské spolky v Českých zemích v letech 1918-48, Praha, SEFER 2001

¹⁵ Čapková, K.: Češi, Němci, Židé?, Praha-Litomyšl, Paseka 2005

¹⁶ Laštovka, M. a kol.: Pražské spolky 1895-1990, Praha, Scriptorium 1998

¹⁷ Slobodomurárske lóže v Bratislave, Bratislava, PT 2005

¹⁸ Spolky-čertove volky, ale aj škola demokracie., In.: Salner, P.: Taká bola Bratislava, Bratislava, VEDA, 1991, s. 67-91

¹⁸ Mannová, E.: Spolky a ich miesto v živote spoločnosti na Slovensku v 19. a 20. stor., Bratislava 1996 (dizertačná práca)

¹⁹ Hašomer Hacair – dejiny hnutia, Bratislava, SNM – Múzeum židovskej kultúry 2001

holokaust, poprípade na duchovné a teologické aspekty židovského života pred rokom 1938. Židovský spolkový život na Slovensku ostáva na pokraji záujmu historikov. Cieľom tejto práce je teda vyplniť vyššie spomínanú medzeru v doterajšom historickom bádání.

2. Židia a spolkový život

Vo svojej dizertačnej práci sa venujem predovšetkým židovským spolkom spolu so spolkami v ktorých mali Židia väčšinu, ich spoločenskému a politickému životu v období rokov 1919 až 1939, a o spoločenstvách a ostatných organizáciách sa zmiňujem aspoň okrajovo vzhľadom k tomu, že ich väzby na spolky nesporne existovali. Téma práce je „Židovské spolky a spoločenské organizácie v Československu 1919 – 1939 so zameraním na Bratislavu“. Medzné dátumy nie sú zvolené náhodne. V roku 1919 bola Bratislava oslobodená československým vojskom a stala sa hlavným mestom Slovenska. V roku 1939 bola prerušená existencia Československa na obdobie vojny.

2.1. Od počiatkov židovského osídlenia na Slovensku po začiatok 20. storočia

S dejinami dnešnej Bratislavy (Pozsony, Preßburg) sú Židia spätí od jej počiatku. Prví židovskí osadníci prišli na územie dnešného Slovenska s rímskymi légiami. Významnú úlohu pritom zohralo posunutie Limes Romanum na ľavú stranu Dunaja, čo priam predurčovalo vtedajšiu osadu pre obchodnú činnosť. Židia sem buď boli predaní rímskymi légiami do otroctva, slúžili vojsku ako otroci, alebo sem prišli s vracajúcou sa légiou po dobytí druhého chrámu. Najpravdepodobnejšia je však kombinácia všetkých troch možností.²⁰

V otázke židovského osídlenia po rozpade Rímskeho impéria na území dnešného Slovenska medzi historikmi nevládne jednota. Podľa Roberta Büchlera „prítomnosť Židov mala len prechodný charakter, a po zániku Rímskej ríše a v nasledujúcom období sťahovania národov opustili Židia územie Slovenska a usadili sa v pokojnejších oblastiach“.

---

²⁰ Trabalka, V.: Židia v Bratislave do 18. stor., In.: Salner, P.: Židia v Bratislave, Zing Print 1997, s. 8-9, Jelínek, A.J.: Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. Zborník statí, I. časť, JUDAICA SLOVACA 1999, s.

Iní autori sa domnievajú, že židovské osídlenie tu pretrvalo, aj keď v redukovanom počte. Za éry keltských opevnených hradísk sa spomínajú okrem židovských kupcov i kupci z Levanti a Arabi.²¹

Situácia v období vzniku uhorského štátu koncom 10. storočia bola podľa rôznych prameňov pre Židov priaznivá. Až prijatie kresťanstva Štefanom I. zrušilo privilégia Židov ako slobodných ľudí.

Ako som už uviedol vyššie, tradícia datuje, že Židia žili na území Bratislavy a jej okolí nepretržite od rímskych čias. Dokázateľne sú však doložený až v roku 1092. Ďalšie, neskoršie záznamy z roku 1250 už hovoria o veľkej židovskej komunite, na čele ktorej stál známy rabín Juda Liebermann. Žili často vo vnútri mestských hradieb, keďže boli dostatočne zámožní. V blízkosti Judenhoffu na dnešnej Panenskej ulici sa pravdepodobne zoskupilo viac židovských rodín, ktoré obývali susedné domy.

V 14. storočí Židia obývali mestský priestor medzi Dlhou (dnes Panská a Laurinská) a Klobučnickou ulicou, pričom tretiu stranu tvorili mestské hradby. V roku 1370 boli vydané regule, ktoré mali zaviesť poriadok do vzťahov medzi Židmi a nežidmi tzv. „Judenpuech“. Usudzuje sa, že vznikli podľa nemeckého či viedenského vzoru právnych dokumentov, ktoré upravujú tieto vzťahy.²²

Postavenie Židov garantovali predovšetkým uhorskí panovníci svojimi listinami, počnúc veľkým privilégiom kráľa Bela IV. z roku 1251. Privilégium riešilo základné atribúty ako vzťah medzi Židmi a kresťanmi pri svedectve pred súdom, obchodný vzťah, postavenie židovského sudcu v meste a ďalšie.²³ V podmienkach Bratislavy je najdôležitejším dokumentom privilégium Ondreja III. z roku 1291, v ktorom sú Židia zrovnoprávnení s kresťanmi.²⁴

Rozsiahlejšie bolo riešenie postavenia židovského obyvateľstva za neskorších panovníkov, ako napr. za Ľudovíta I. z Anjou. Ľudovít ich

---

²¹ Podľa Trabalka, V.: Tamže., s. 9

²² Trabalka, V.: Tamže., s.11-13

²³ Haraszti, G.: A kétvilág határan. A magyar zsidó történelem. Budapest 1999, s. 30-31, Marsina, R.: Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae I., Bratislava 1987

²⁴ Lehotská, D.: Stredoveké privilégia Bratislavy, Bratislava 1990, s. 23

síce vypovedal z krajiny a z Bratislavy v rokoch 1361 – 1368, ale z ekonomických dôvodov im bol povolený návrat.²⁵

Žigmund Luxemburský ponechal riešenie postavenia židovského obyvateľstva v rukách svojho bratranca, moravského markgrófa Jošta ako záložného pána Bratislavy. Ten v roku 1388 zakázal mestskej rade zasahovať neprimerane proti bratislavským Židom počas Veľkej noci.²⁶ Prvým písomným dokladom o činnosti židovskej náboženskej obce v Bratislave je pápežská bula z roku 1335 nariaďujúca na základe sťažnosti cistercitov ostrihomskému arcibiskupovi zbúranie synagógy v Bratislave, pretože rušila hlukom bohoslužby spomenutého rádu.

V zlatej bule bratislavskej, ktorú vydal Matej Korvín v roku 1464, mali Židia pred mestským magistrátom zakotvenú rovnoprávnosť ako kresťania, pričom právo odvolať sa k taverníkovi prináležalo obom skupinám obyvateľstva. Strážna služba bola pre Židov povinná, ako aj ďalšie iné povinnosti v prospech mesta.²⁷

Posledný uhorský kráľ z dynastie Jagelovcov Ľudovít II., zasiahol po prvý raz do vzťahu medzi bratislavskou mestskou radou a tamojšími Židmi mandátom z 16. januára 1516. Potvrdil na žiadosť uhorského a budínskeho židovského prefekta Jakoba Mendela skutočnosť, že bratislavskí Židia mali už od predošlých panovníkov udelené práva a povinnosti. Tieto privilégia boli povinní rešpektovať, richtár, prísazní a mešťanosta.²⁸

V roku 1526 boli Židia vyhnaný z bratislavských mestských hradieb. Jedným z hlavných dôvodov bolo, že úroky z pôžičiek údajne ničili mešťanov, čo však nebola pravda. Vdova po kráľovi Ľudovítovi II., kráľovná Mária Habsburská, po úteku z Budína do Bratislavy vydala 9. októbra 1526 mandát, v ktorom priznala právo na židovskú daň mestu

---

²⁵ Tandlich, T.: Židia v Bratislave v období vlády kráľa Ľudovíta II. Jagelonského vo svetle prameňov. In.: Czocho, G., Kocsis, A., Tóth, Á.: Kapitoly z dejín Bratislavy, Kalligram 2006, s. 195

²⁶ Tandlich, T.: Tamže., s. 196

²⁷ Tandlich, T.: Tamže., s. 196

²⁸ Tandlich, T.: Tamže., s. 196

Bratislave, ako aj právo predať domy po Židoch a úplný zákaz usadenia sa Židov v meste.²⁹

Ďalšiu zmienku o Židoch na území mesta máme zo 17. storočia. Z tohto obdobia pochádza dokument, ktorý svedčí o fungujúcej obci a jej vzťahoch s mestom. Je veľmi pravdepodobné, že obec bola organizovaná už pred rokom 1692, čo vyplýva zo žiadosti o cintorín. V tom čase Židia obývali už nielen juhovýchodné Podhradie, kde boli pod ochranou Pálfyovcov, ale aj jeho južnú časť nazývanú Zuckerman del, kde mali synagógu. V súpise z roku 1736 sa uvádza, že na pálfyovských pozemkoch žije 123 židovských rodín s 800 členmi domácnosti. Keď vezmeme do úvahy, že mesto malo iba niečo nad desaťtisíc obyvateľov išlo o početnú komunitu.³⁰

Začiatok 18. storočia privítala miestna židovská obec plne konsolidovaná, s voleným predstavenstvom a fungujúcimi náboženskými inštitúciami. V Bratislave vďaka silnej pozícii pálfyovského rodu, žili Židia na úrovni takmer zhodnej s mešťanmi. Dobré finančné pomery v obci sa odzrkadlili v stúpajúcej náboženskej vzdelanosti. Pozvania do Bratislavy prijímali aj známi rabíni. V roku 1783 sa začalo so stavbou väčšej synagógy. V roku 1796 síce synagóga vyhorela, ale po oprave slúžila až do polovice 19. storočia.

Po roku 1807 prišiel do Bratislavy azda jeden z najväzenejších rabínov Chatam Sófer. Tento rabín založil ortodoxnú rabínsku dynastiu, ktorej členovia viedli miestnu náboženskú obec až do roku 1948.

Protižidovské pogromy, ktoré otriasli Európou v revolučných rokoch 1848 – 1849 sa nevyhli ani Bratislave. V dňoch 23. a 24. apríla 1848 tu vypukol najväčší pogrom. Príčinou bola nespokojnosť bratislavských občanov s návrhom zákona o zrovnoprávnení Židov. Dňa 19. marca občanov rozhorčilo, že sa do národnej gardy prihlásilo niekoľko Židov. Darmo sa neskôr stiahli a darmo vydali v mene Židov

---

²⁹ Tandlich, T.: Tamže., s. 202

³⁰ Trabalka, V.: Tamže., s. 15-17

oznam, ktorým sa zriekli možnosti slúžiť v národnej garde. Davy z periférie sa už nedali zastaviť: kradli, rabovali a vyvolávali potýčky.³¹

S postupnou emancipáciou židovskej komunity v Nemecku súviselo aj židovské osvietenstvo (haschala). K deleniu židovskej komunity v Uhorsku pod jej vplyvom došlo v roku 1872, keď popri ortodoxnej obci vznikla kongresová obec. Jej členovia si postavili na rohu dnešnej Židovskej a Panskej ulice koncom 19. storočia synagógu v maurskom slohu, ktorá patrila k dominantám Bratislavy do roku 1969, keď bola zbúraná. Demolovaná bola kvôli stavbe Nového mosta.

Reakciou na početné reformy v judaizme, bolo zvolanie celouhorského zjazdu náboženských obcí v roku 1865 v centre ortodoxie v Michalovciach. Zjazd sa zhodol na zachovávaní tradičných náboženských predpisov, a jednohlasne sa uzniesol na deviatich bodoch dotýkajúcich sa tradičného náboženského života. Uhorské samosprávne orgány sa pokúsili pomery v židovstve riešiť a zákonne ich kodifikovať. V roku 1868 sa zišiel v Budapešti na výzvu ministra vnútra a kultu Eötvösa kongres predstaviteľov Židov z celého Uhorska. Rozpory medzi ortodoxnými a reformnými rabinmi mali vplyv aj na priebeh kongresu a došlo k ich vyhroteniu. Rozpory viedli v roku 1872 k rozluke. Dôsledkom toho bol vznik Krajinskej ortodoxnej kancelárie a neologickej Krajinskej kancelárie. Obce, ktoré sa nepridali ani na jednu stranu sa nazývali *status quoante*. Ich celokrajinskú organizáciu uznala vláda až neskôr.³²

Koncom 19. storočia sa na územie Horného Uhorska začala šíriť sionistická ideológia. Táto skutočnosť, že sionizmus na slovenskom území bol omnoho silnejší ako na maďarskom, a že vláda v snahe pomáda'arčiť Židov proti nemu zasahovala, nie je bez historického, spoločenského a politického významu. Treba však pripomenúť, že ortodoxia sionizmus odmietala a neológovia častejšie inklinujúci k uhorskému patriotizmu a k občianskej maďarskej asimilácii, videli

---

³¹ Miskolczy, A.: „...a zem sa nám pod nohami otvorila“ In.: Tamže., s. 372-376

³² Bárkány, E. – Dojč, L.: Židovské náboženské obce na Slovensku, VESNA 1991, s. 35-36

v sionizme národnú zradu. Nie je bez zaujímavosti, že jeden z prvých sionistických vodcov v Uhorsku bol trnavský Samuel Diamant, ktorý určitý čas viedol uhorské náboženské obce *status quoante*. Bolo by zaujímavé zistiť, či jestvovala korelácia medzi týmto smerom a sionizmom. Môžeme predpokladať, že židovská sekularizácia a posilnenie slovenského národného pohybu viedlo k zväčšeniu sionistického hnutia na Slovensku už pred rokom 1918. Možno poukázať, že podobne ako slovenský nacionalizmus bol slabší na východnom Slovensku, bol tam slabší i sionizmus.³³

Najväčší rozvoj občianskych a politických slobôd nastal so vznikom Československa v roku 1918, respektíve na Slovensku 1919 až do konca prvej republiky v roku 1938. Nová republika uznala židovskú národnosť. Smer *status quo* sa pri sčítaní obyvateľstva sústredil na ňu. Napriek faktu, že ortodoxné židovstvo si v židovskej spoločnosti udržiavalo prvenstvo až do holokaustu, v niektorých oblastiach, ktoré boli vyslovene ortodoxné, napríklad na južnom a východnom Slovensku, židovská národnosť dostala výraznú podporu. Neológovia po vzniku republiky priľnuli k Slovákom. Začali vydávať literatúru v slovenčine najmä preklady náboženskej literatúry.

Podľa výskumov Ješajahu A. Jelínka vysvitá z hlásení Židovských náboženských obcí (ŽNO) na Slovensku z roku 1922, t.j. krátko po vzniku republiky, že prevažná väčšina udáva ako obcovaciu reč nemčinu. Len obce južného Slovenska sa systematicky hlásia k maďarčine. Miesta ako Dobšiná, Jelšava, Krupina, Nitra, Pezinok, Ružomberok a ďalšie udávajú ako nemčinu a slovenčinu, alebo len slovenčinu.³⁴ Tieto údaje pochádzajú z nespracovaného a zneprístupneného fondu autonómnych ortodoxných židovských náboženských obcí.

Najpočetnejšie židovské komunity boli v Bratislave (14 900 osôb, 12,1% obyvateľov v roku 1930) a v Košiciach (okolo 11 000 osôb, asi 16%). Ďalšie početnejšie komunity boli v malých mestách východného

---

³³ Jelínek, A.J.: Tamže., s. 39-40

³⁴ Jelínek, A.J.: Tamže, s. 59n.

a južného Slovenska. Uvedené ilustruje vzájomnú väzbu mestského prostredia a židovstva, ktoré existuje prinajmenšom od polovice 19. storočia.³⁵

Po roku 1918 na Slovensku ortodoxné obce vytvorili vlastný zväz pod názvom Organizácia autonómnych ortodoxných obcí na Slovensku (1920), so sídlom v Bratislave. V roku 1926 sa utvoril Zväz kongresových a tzv. status quoante židovských náboženských obcí na Slovensku, ktorý sa v roku 1928 premenoval na Zväz židovských náboženských obcí Ješurun.³⁶ Tieto dve organizácie zastrešovali náboženský život Židov na Slovensku až do roku 1945. Počas existencie Slovenského štátu to boli jediné existujúce židovské organizácie, ktorých činnosť kontrolovala Ústredňa Židov pre Slovensko, ktorá spadala pod Ústredný hospodársky úrad.

Na viacerých miestach existovali vedľa seba obce rôzneho smeru, napríklad v Bratislave už spomínaná ortodoxná a neologická obec. Pri práci na diplomovej práci som sa dokonca stretol na príklade Prievidze s prechodom jednotlivcov medzi obcami. Ide však zrejme o ojedinelý jav, ktorý by si vyžadoval podrobnejší výskum v okresných archívoch.

2.2. Spolkový život na Slovensku do konca 19. storočia

Činnosť spolkov bola v priebehu dlhého obdobia od 60. rokov 19. storočia do začiatku 50. rokov 20. storočia jedným z dôležitých faktorov, ktoré vypovedajú o vnútornom vývoji každého mesta ako i obce na území bývalého Československa. Pamiatky najmä písomné z činnosti spolkov poskytujú dôležité svedectvo o dejinách príslušných lokalít. Spolčovacie právo tvorilo vo svojej dobe dôležitú zákonnú vymoženosť širokých vrstiev obyvateľstva. Vznik tohto práva súvisel s premenou habsburskej monarchie na ústavný štát. V dôsledku schválenia rakúskej

---

³⁵ Salner, P.: Židia v meštianskej spoločnosti Slovenska. In.: Mannová, E.: Meštianstvo a spoločnosť na Slovensku 1900-1989, AEP, Bratislava 1998, s. 137-138

³⁶ Buchler, R.: Židovské náboženské obce zv. I, SNM - MŽK, Bratislava 2009, s. 9

ústavy vo februári roku 1861 (jej úplnejšia podoba vznikla v decembri 1867) došlo v novembri 1867 k prijatiu spolkového zákona, ktorý rozvíjal a spresnil niektoré všeobecné ústavné zásady.³⁷

V Uhorsku po rakúsko – uhorskom vyrovnaní platil zákon ministerstva vnútra z 2. mája 1875 č. 1508/1875 B.M., ktorý bol spolu s občianskym zákonníkom implementovaný do nového práva platného na území Slovenska a Podkarparskej Rusi. Uvedené zákonné normy upravujúce pravidlá činnosti a úradnej registrácie spolkov zostávali v platnosti na území Československa až do roku 1951.

Počiatky spolkového života v Uhorsku sa viažu k dejinám rôznych bratstiev a siahajú až do 16. storočia (šermiarske bratstvá v Kežmarku 1510, Levoči od 1516, Kremnici od 1520 a v Bratislave 1526), i keď jeho rozmach nastal až v 19. storočí s nástupom občianskej spoločnosti a už zmienou premenou podunajskej monarchie na ústavný štát. V 50. – 60. rokoch 19. storočia nastal pod tlakom maďarizačných zákonov dočasný útlm spolkového života. Keďže národnostné a robotnícke spolky neboli povolené.

Ekonomický a spoločenský život v Uhorsku sa po uzákonení dualizmu v roku 1867 začal čoraz viac odlišovať od rakúskych pomerov. Uhorskí politici začali presadzovať ideu budovania štátu na princípe jednotného politického národa (princíp jeden štát – jeden národ – jeden jazyk), ktorá bola zakotvená aj v národnostnom zákone z roku 1868.

Diskriminácia nemaďarov našla svoj výraz aj pri uplatňovaní vrchnostenského práva nad spolkami. Základným predpisom sa stalo spomínané nariadenie ministerstva vnútra č. 1508/1875, ktoré odrážalo celkovú spoločensko-politickú nerovnosť systému etnickou a sociálnou diskrimináciou.³⁸

---

³⁷ New Page 1, <http://www.sweb.cz/obeckozojedy/historiespolku.htm>

³⁸ Černo, E. – Sýkora, Č.: Spoločovanie a zhromažďovanie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. T. Sv. Martin 1928, s. 104, Dusil, V. – Kliment, J.: Spolky, shromáždení a politické strany podle práva československého, Praha, Právnické knihkupectví a nakl. 1936, s. 466-469, Pecze, F. – Bianchi, L.: Spolkové a zhromažďovací právo v Uhorsku za dualizmu...In.: Historický časopis, 11, 1963, 3, s. 389-397

Uhorské (maďarské) vládne kruhy, ktoré mali záujem na asimilácii Židov bojovali aj proti sionistickému hnutiu na území dnešného Slovenska. Existovali prípady, keď vláda postavila mimo zákon sionistické skupiny na Slovensku ako napríklad študentské združenie Judea Holíč. Aj napriek tomu bola v roku 1903 v Bratislave založená Uhorská sionistická organizácia a v roku 1904 tu vzniklo tiež Svetové hnutie pobožných sionistov Mizrachi. Keď v roku 1910 Mizrachi opustilo Uhorskú sionistickú organizáciu, väčšinu svojich odbočiek a členov malo na území Slovenska. Sionistická činnosť bola tradične na Slovensku oveľa intenzívnejšia ako na území Maďarska, prinajmenšom do obdobia holokaustu.³⁹

K ešte výraznejšiemu nárastu združovania došlo v 90. rokoch 19. storočia. Zvýšil sa počet telovýchovných a športových klubov a spolkov, došlo k nárastu robotníckych svojpomocných a vzdelávacích združení ako i odborových organizácií. Spolky sa stali nezastupiteľnou súčasťou spoločenského života miest a mestečiek. Napríklad v päťtisícovej Levoči bolo v danom období 40 spolkov najrozličnejšieho zamerania. V Bratislave centre Horného Uhorska 81, s vyše 18 500 členmi, ktoré vytvárali osobitný mestský kolorit predovšetkým usporadúvaním zábav, plesov a športových súťaží.⁴⁰

Ťažisko spolkového hnutia spočívalo prevažne v mestských stredných vrstvách (živnostníci, podnikatelia a slobodné povolania). V univerzitných mestách ako v Prahe, od roku 1919 v Bratislave a v Brne sa združovali tiež vysokoškolský študenti, najmä medicí a právnici.

Veľký rozmach spolkového života nastal po vzniku Československej republiky. V Bratislave najväčšom a najľudnatejšom meste Horného Uhorska, v roku 1915 fungovalo 120 spolkov bez spoločností a družstiev. Nezastupiteľné miesto medzi nimi mali židovské spolky. Za Uhorska existovali predovšetkým popri sionistických, náboženské spolky a pohrebné bratstvá. V dvadsiatych rokoch 20.

---

³⁹ Jelínek, A.J.: Tamže., s. 39

⁴⁰ Dudeková, G.: Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti, <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm>

storočia prepukla v Bratislave ako i na celom Slovensku spolková horúčka. V roku 1931 zaregistrovali v meste už 676 spolkov, čo je takmer desaťnásobok v porovnaní s rokom 1900, hoci počet obyvateľstva vzrástol za ten čas len o niečo viac ako dvakrát.⁴¹ Podľa informácie urbárneho etnografa a predsedu Židovských náboženských obcí na Slovensku Petra Salnera, počet židovských spolkov v Bratislave v rokoch 1919 – 1939 kolísal medzi počtom tridsať až štyridsať. Podľa spolkového katastra v roku 1931 pôsobilo v meste 26 náboženských, charitatívnych, podporných, pohrebných, študentských, športových, telocvičných, sionistických ako i stavovských a odborných spolkov.⁴² Zameranie a činnosť spolkov odrážalo rozloženie bratislavského Židovstva na ortodoxných a neologických Židov, sekulárnych tzv. „asimilantov“ a sionistov.

Najväčšie množstvo židovských spolkov bolo prirodzene evidovaných v krajinských metropolách v Prahe, Brne a už spomínanej Bratislave. Čulým spolkovým životom žila aj Moravská Ostrava, ktorá bola politickým centrom Moravy najmä pre sionistov. Sionisti si toto mesto vybrali za svoje centrum najmä pre blízkosť k územi Slovenska.⁴³ Konfesionálne sa židovské spolky od druhej polovice 19. storočia delili podľa príslušnosti členov k ortodoxii, neologickým alebo status quoante. Od 20. storočia jestvovali ešte spolky asimilovaných Židov, ako napríklad Zväz Čechov – židov a Zväz slovenských židov o ktorých pojednávam v nasledujúcich kapitolách.

Spolky všeobecne sa podľa svojho zamerania a činnosti členili na: náboženské, dobročinné a humanitné, podporné, pohrebné, pre obchod, živnosť a priemysel, muzeálne, umelecké a vedecké, študentské, ochotnícke, čitateľské a zábavné, telocvičné a športové, robotnícke, odborné a vzdelávacie, politické ale existovali aj iné druhy spolkov

---

⁴¹ Mannová, E.: Spolky – čertove volky..., In.: Salner, P.: Taká bola Bratislava, VEDA 1991, s. 67-77

⁴² AMB, f.: PR, register spolkov 1931

⁴³ Rotkirchen, L.: Slovakia II. (1918-1938), In.: Jews of Czechoslovakia vol. I., s. 95n.

(napr. na vydaj chudobných neviest). Pričom ich zameranie bolo vyslovene apolitické.

Najviac druhov spolkov bolo v Prahe čo je prirodzené, keďže bola hlavným, najväčším a najľudnatejším mestom republiky. Mesto žilo aj čulým spoločenským životom a uskutočnili sa tu dva sionistické kongresy, keďže bola centrom sionistických ústredných úradovní v Československu. Najrozšírenejšie boli pohrebné a telocvičné spolky, ktoré spolu s náboženskými existovali takmer pri každej obci.

Židia boli členmi nielen židovských ale i nežidovských spolkov a na spolkovom živote mali rovnakú účasť ako príslušníci ostatného obyvateľstva. Keďže odjakživa mali vzťah k slobodným povolaniam boli až do prijatia protižidovského zákonodarstva takisto členmi stavovských spolkov ako právnická komora, lekárske združenia a iné.

Československé Židovstvo, združené za monarchie do viacerých spolkov, netvorilo po vzniku republiky len pasívnu zložku obyvateľstva. Dosvedčuje to aj fakt, že už 22. októbra 1918 vznikla v Prahe Národná rada Židov.⁴⁴ Politicky sa mala stať reprezentantom záujmov národných Židov. Krátko po svojom vzniku nadviazala styky s Československým národným výborom. Na Slovensku vznikol v roku 1919 Ľudový zväz Židov pre Slovensko. Z týchto dvoch organizácií začiatkom 20. rokov vznikla Židovská strana v ČSR, ktorá mala svoju sekciu na Slovensku a od roku 1929 dvoch poslancov v parlamente. V jej vedení mali podstatné zastúpenie sionisti. Strana sa aj napriek uvedenému faktu snažila osloviť židovskú menšinu ako celok.

Po vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938 nastal v dôsledku nemeckej mocenskej hegemonie a domáceho antisemitizmu protižidovský kurz v politike v Čechách ale najmä na Slovensku. Na Slovensku bol utvorený tzv. Sidorov komitét, ktorý sa mal zaoberať zavedením protižidovskej legislatívy. Jeho vedením bol poverený jeden z čelných predstaviteľov HSĽS Karol Sidor, ktorý už v parlamentnom prejave v marci roku 1937 navrhoval vysťahovať Židov zo Slovenska

---

⁴⁴ Křesťan, J.: Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948, Praha 2001, s. 32-33

a Podkarpatskej Rusi do Birobidžanu (Židovskej autonómnej republiky v ZSSR) dôvodiac „keďže Židia sú komunisti“. Tento návrh sa stretol s nevôľou demokratických poslancov.⁴⁵ V septembri 1940 vznikla Ústredňa Židov pre Slovensko ako jediná povolená organizácia majúca zastupovať židovské obyvateľstvo. Jej činnosť podliehala Ústrednému hospodárskemu úradu zastúpeného Augustínom Morávkom. Ešte v roku 1939 boli zakázané strany Poale Sion a Židovská strana a od roku 1940 aj činnosť spomínaných spolkov okrem náboženských. Majetok zrušených spolkov prevzala Ústredňa Židov pre Slovensko.

V rokoch 1945 – 1948 sa činnosť židovských spolkov síce ešte na krátky čas obnovila, ale nedosiahla už takého rozmachu ako za prvej republiky. Bolo to spôsobené jednak malým počtom preživších Židov ako aj novou politickou situáciou. Veľká časť z tých čo prežili sa usadili v novovznikajúcom štáte Izrael. Bolo to spôsobené aj pogromy po 2. svetovej vojne a nechotou majority vzdať sa ľahko získaného majetku.

2.3. V novej republike

Už 28. októbra 1918 prišli zástupcovia Židovskej národnej rady do sídla Národného výboru v Prahe a predložili svoje memorandum. V memorande žiadali uznanie židovskej národnosti, plnú občiansku rovnoprávnosť, menšinové práva a demokratizáciu židovských náboženských obcí.

V ŽNR sa zišli ako sionisti, tak ľavicoví poalesionisti, ako aj nesionistickí Židia. Rada sa v prvých mesiacoch existencie nového štátu stala hlavným politickým orgánom Židov. Jej predáci udržiavali kontakty s českými politikmi. V tejto provizórnej etape existencie republiky nebola iná možnosť.⁴⁶

V roku 1919 prijal jej predstaviteľov v Paríži minister zahraničia Eduard Beneš a prejavil porozumenie pre ich žiadosti. V tom istom roku

---

⁴⁵ Rotkirchen, L.: Slovakia II. 1918-1938, In.: Jews of Czechoslovakia, Vol. I., s. 111

⁴⁶ Borek, D.: Židovské strany v politickém systémeu Československa 1918-1938, Praha Univerzita Karlova

prijal aj druhú delegáciu, ktorej prisľúbil zabezpečenie práv v štátnom a náboženskom živote.⁴⁷ Nová republika sa zaviazala v ustanovení odstavca 4. článok 7 mierovej zmluvy uzavretej v Saint-Germain „poskytnúť menšinám primeranú možnosť, aby pred súdom mohli používať svoj jazyk“, ktorý československý štát zákonom č. 122 z roku 1922 upravil počtom 20% v obvode okresného súdu, a zároveň uznal židovskú národnosť.⁴⁸

V akcelerácii rozvoja Bratislavy mali rozhodujúcu úlohu niektoré špeciálne sprievodné javy budovania československého štátu. V meste sa oproti roku 1910 zvýšil počet Židov, ktorí sa sem presťahovali z obcí v severozápadnom Uhorsku, respektíve zutekali z Haliče v dôsledku vojnových udalostí. Podľa sčítania ľudu z roku 1910 žilo v meste 8207 izraelitov, podľa prvého československého sčítania ľudu už 10 973.⁴⁹ Od februára 1919 do marca 1921 prebiehala sovietsko-poľská vojna a veľké množstvo utečencov z Poľska prichádzalo do Bratislavy. Pod záštitou anglického konzula Cartwrighta vznikol Palestínsky úrad, ktorého vedením boli poverení za sionistov Dr. Leo Sipos a za Mizrachi Dr. Siegfried Steiner.⁵⁰

---

⁴⁷ Kraus, Alex.: Dr. E. Beneš a Židia, Prešov, Šterhovo nakladateľstvo, 1938, s. 32, 39-40

⁴⁸ SNA – Bratislava, f.: Policajné riaditeľstvo, č. 2188

⁴⁹ Szarka, L.: Etnické zmeny v Bratislave a mestská administratíva..., In.: Z dejín Bratislavy, Kalligram 2006, s. 413

⁵⁰ Trančík, M.: Medzi starým a novým, Bratislava PT, 1997, s. 154

Zmeny etnického zloženia Bratislavy v rokoch 1890 – 1950 ⁵¹

Rok	Nemci (%)	Maďari (%)	Slováci (%)	Česi (%)	Iní (%)	Z toho izraeliti (%)	Spolu obyvateľov
1890	59,9	19,9	16,6	1,3	2,3	8,9	52 411
1900	50,4	30,5	16,3	1,6	1,2	9,8	65 867
1910	41,9	40,5	14,9	1,2	1,5	10,4	78 223
1919	36,3	29,0	32,9	32,9	1,8	11,3	83 200
1921	29,2	23,6	27,9	12,6	6,7	11,8	93 189
1930	28,1	17,8	27,9	20,9	5,3	12	123 844
1938	21,8	12,9	41,9	16,8	6,6	11,7	123 788
1940	22,4	11,6	50,5	3,6	11,9	10,9	121 746
1950	0,6	3,5	90,2	4,8	1,9	0,4	192 896

Židovská národná rada vystupovala ako predstupeň politickej strany. Na územie Slovenska sa pôsobnosť ŽNR nevzťahovala, vznikla tam sesterská Národná federácia slovenských Židov. Jej vplyv bol samozrejme podstatne menší, voči ŽNR vystupovala ako spojenec.⁵² Z podnetu ŽNR vznikla Židovská strana, ktorá sa na Slovensku sformovala začiatkom 20. rokov z Ľudového zväzu židov pre Slovensko a viacerých menších organizácií.

Pred prvými parlamentnými voľbami v roku 1920 ŽNR a Ľudový zväz Židov pre Slovensko iniciovali vznik nezávislej židovskej listiny, ktorá kandidovala na celom území štátu (s výnimkou Podkarpatskej Rusi) pod názvom Združené strany židovské. Volebného úspechu v roku 1929 sa Židovskej strane podarilo dosiahnuť iba pomocou koalície s poľskými

⁵¹ Salner, P.: Premeny Bratislavy 1939-1993, Etnologické aspekty sociálnych procesov v mestskom prostredí, Bratislava VEDA, 1998, s. 113 a 116, Felvidék telepuleseinek nemzetiségi ...1880-1941, Budapest 1995

⁵² Borek, D.: Židovské politické strany v Československu 1918-1938, Praha Univerzita Karlova

menšinovými stranami. Do založenia zjednotenej celorepublikovej strany v roku 1931 existovali v ČSR dve nezávislé organizácie tejto strany – jedna pre Čechy a Moravu druhá pre Slovensko a Podkarpatskú Rus.⁵³

Židovské strany existovali v ČSR počas celého obdobia demokratickej republiky až do roku 1939. Vo volebnom období 1929 – 1935 to boli JUDr. Július Reisz (10.8.1880 – 1972) a JUDr. Ludvík Singer (13.2.1876 – 23.7.1931), po jeho smrti nastúpil ako náhradník JUDr. Angelo Goldstein (29.7.1889 – 19.5.1947), ktorý bol poslancom za ŽS aj vo volebnom období 1935 – 1939 spolu s PhDr. Chaimom Kugelom (25.3.1896 –) riaditeľom hebrejského gymnázia v Mukačeve.⁵⁴ Poslanci Židovskej strany v parlamente pracovali ako hospitanti klubu ČSSD. Z toho dôvodu kandidovali v roku 1935 na kandidátke ČSSD. Poslanci ŽS sa viac presadili v komunálnej politike v mestách z vyšším počtom židovského obyvateľstva. Dr. Július Reisz napríklad pôsobil od monarchie do roku 1929 v mestskom zastupiteľstve Bratislavy.

---

⁵³ Crhová, M.: Politické strany a politika židovské menšiny., In.: Malíř, J.-Marek, P.: Politické strany I., s. 972-981

⁵⁴ www.psp.cz

3. Spolkový život židovskej komunity v Bratislave

Sklon Židov k spolčovaniu registrovala už uhorská spolková štatistika v 19. storočí. V 30. rokoch 20. storočia sa v Bratislave združovali Židia takmer v 40 spolkoch, prevažne dobročinných a náboženských.⁵⁵ Veľké množstvo židovských spolkov vzniklo ešte za Uhorského kráľovstva a po vzniku Československa došlo len k úprave spolkových stanov. Išlo hlavne o nasledujúce spolky: Šas Chevra a Machsike Thora (1863), Machsike Hadasz (1872), sionistické hnutie nábožných Židov Mizrahi (1904), Bratislavský židovský učiteľský spolok (1866) a pohrebné bratstvá Chevra Kadischa.

Ortodoxní Židia sa nezdržovali v takej miere ako neológovia alebo sionisti. Kládli väčší dôraz na aspekty náboženského života, a preto aj ich spolky boli náboženského a podporného charakteru.

3.1. Ortodoxní Židia

Na Slovensku kde podľa sčítania obyvateľov z roku 1930 žilo 72 678 (2,18%) Židov a na Podkarpatskej Rusi 95 008 (13,10%) Židov. Bola prevažná väčšina tejto populácie tradične ortodoxná. Na časti východného Slovenska a na Podkarpatskej Rusi sa dokonca nachádzalo chasidské hnutie.⁵⁶ Išlo o pietistické hnutie náboženského obrodzenia a mysticizmu založené Izraelom Baal Šem Tovom v 18. storočí na Ukrajine. Jeho charakteristickým prvkom bola viera v *cadika* t.j. spravodlivého. Dokonca rabínska dynastia Schönfeldovcov

---

⁵⁵ Mannová, E.: Spolky – čertove volky, ale aj škola demokracie. In.: Salner, P.: Taká bola Bratislava, Bratislava, VEDA 1991, s. 86

⁵⁶ Chasidizmus – (z hebrejského, chasid – zbožný) je židovské nábožensko-mystické, pietistické hnutie, ktoré vzniklo začiatkom 18. stor. v Haliči. Jeho zakladateľom bol rabín Jizrael ben Eliezer, zvaný Baal Šem Tov (okolo 1700 – 1760). Chasidizmus hlásal radosť z každého konania, kládol dôraz na intenzívny náboženský zážitok. Bojoval proti rabínským autoritám a neskôr sa stal jedným so smerov ultraortodoxného judaizmu. www.wikipedia.org

z Medzilaboriec bola príbuzensky prepojená s osobou chasidského rabína Cvi Elimechela Špiru z Dynowa (1783 – 1841).⁵⁷

Bratislava mala za Uhorského kráľovstva povest' uhorského Jeruzalema vďaka známej ortodoxnej ješive založenej rabínskou dynastiou Sóferovcov a spolku *Šomre Hadasz (Strážcovia zákona)*, ktorý bol s ňou prepojený. V roku 1868 na kongrese v Budapešti viedol ortodoxných bratislavský rabín Ketaf Sófer z čoho si možno utvoriť mienku o jeho autorite.

Ortodoxní, ktorí odmietali politiku separujúcej sa ortodoxie „trenundortodoxie“⁵⁸ založili v Bratislave v roku 1904 Svetové hnutie pobožných sionistov *Mizrachi*. Keď v roku 1910 hnutie opustilo Uhorskú sionistickú organizáciu, väčšina jej členov a odbočiek sa nachádzala na území Slovenska.

Ortodoxní odmietali prosionistickú orientáciu Židovskej strany. Rabíni nemali radi národno-sekulárne organizácie slovenských Židov a charakterizovali Židov halachickými t.j. právnymi či inými tradičnými pojmami. Ortodoxní hlásali, že národný judaizmus vedie k rastu antisemitizmu. Volili československy orientované strany, alebo príležitostne zakladali strany ad hoc.⁵⁹

V roku 1921 bolo na území Slovenska 165 ortodoxných náboženských obcí z celkového počtu 217 kongregácií. Okolo 50 *status quoante* a ostatné boli neologické.⁶⁰ Spolky ortodoxných Židov vznikli prevažne v druhej polovici 19. storočia a v dvadsiatych rokoch 20. storočia došlo len k zmene stanov. Sionistický spolok pobožných židov *Mizrachi* bol v spolkovom živote ortodoxnej komunity skôr výnimkou potvrdzujúcou pravidlo. *Mizrachi* malo vlastné svetové zastrešenie a bolo súčasťou Svetovej sionistickej organizácie (World Zionist Organisation).

---

⁵⁷ Hlavinka, J.: Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938 – 1945, ÚPN Bratislava 2007, s. 22

⁵⁸ Trenundortodoxie – separujúca sa ortodoxia.

⁵⁹ Jelínek, J.A.: Tamže, s. 80

⁶⁰ Rotkirchen, L.: Slovakia II. 1918 – 1938, In.: Jews of Czechoslovakia, Vol. I., s. 98

3.1.1. Židovské náboženské, podporné a pohrebné spolky

V Bratislave v rokoch 1918 – 1939 existovalo niekoľko náboženských podporných spolkov, ktoré sa zaoberali prevažne štúdiom Tóry. Boli to spolky: *Simcha – Tóra*, *Toras Chesed*, *Tmine Derech*, *Chevoath Novahsche Tóra*, *Machsike Hadasz*, *Poale Zedek* a spolok *Šas Chevra a Machsike Thora*. Väčšina uvedených spolkov podporovala svojich nemajetných členov v štúdiu Tóry a organizovala modlitby za zomrelých členov. Určitý obraz o činnosti si môžeme utvoriť zo stanov spolku *Šas Chevra a Machsike Thora*.

Spolok existoval od roku 1863, keď mu boli schválené stanovy Radou uhorského kráľovského miestodržiteľstva. Úlohou spolku bolo hlavne „medzi mladším pokolením udržovať a zvyšovať náboženské zmýšľanie a vyučovanie ako aj konať určité rituálne modlitby pre zomrelých členov a zakladateľov“.⁶¹ Pôvodné stanovy spolku sa nám nezachovali, keďže pri veľkom požiari v roku 1913 celá spolková agenda zhorela.⁶² Spolok bol podľa stanov „talmudský a biblický“. Za týmto účelom venoval jeden zo zakladateľov nebohí pán Mendel Lewow vo svojom dome dve izby. V jednej každý večer prednáša rabín spolku členom odbočky *Šas Chevra* z Talmudu a v druhej prednáša sa členom odbočky *Machsike Thora* z Tóry s Rašihov komentárom.⁶³

Spolok mal v roku 1928 za predsedu obchodníka D. M. Schwarza a 110 členov. Spolkový majetok tvorilo 43 000 Kčs v hotovosti a 50 000 Kčs v cenných papieroch. Spolková miestnosť sa nachádzala na Židovskej ulici č. 76.⁶⁴

Prvá zmienka o spolku vo fonde Policajného riaditeľstva pochádza z 10. septembra 1928. Správa sa týka existovania bez registrovaných stanov. Policajné riaditeľstvo v Bratislave požadovalo

⁶¹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 14 006/28 prez.

⁶² SNA, f.: PR, k. 16, opis z 7.9.1928

⁶³ SNA, f.: PR, k. 16, b.č. stanovy spolku

⁶⁴ SNA, f.: PR, k. 16, č. 14 006/28 prez.

bezodkladné predostretie stanov.⁶⁵ Dňa 25. septembra 1928 boli stanovy spolku vrátené z dôvodu, že neboli okolkované. Spolok sa už spomína s podnázvom „izraelitský spolok duševnej spásy“.⁶⁶ Funkcionári spolku si túto svoju chybu uvedomili, lebo ešte dňa 20. septembra zaslali Policajnému riaditeľstvu žiadosť a stanovy vrátane príloh už patrične okolkované. Ako sekretár spolku je uvedený Wilhelm Sonnenbaum.⁶⁷ Zo dňa 21.9.1928 pochádza výzva Policajného riaditeľstva oznámiť mená a presné adresy funkcionárov, ktorý boli zvolení na poslednom valnom zhromaždení.⁶⁸

Cieľom spolku bolo podporovať a udržiavať aktívny náboženský život v komunite. Prvoradým cieľom ortodoxných židovských organizácií bolo udržiavať tradičné židovské povedomie a náboženský život komunity. Ortodoxní židia odmietali aktivizáciu Židov v politickej sfére čo vychádzalo s tradičných náboženských zásad.

Dňa 24. apríla 1930 Krajský úrad zamietol spolku zmenu stanov pod č. 230.476/29/adm. 10.⁶⁹ V máji 1939, už v nových pomeroch slovenského štátu spolok požiadal Policajné riaditeľstvo v Bratislave o osvedčenie o existencii. Predsedom spolku bol Berthold Sonnenbaum. Či išlo o príbuzného Wilhelma Sonnenbauma sa mi zatiaľ nepodarilo zistiť. Spolkový majetok bol 80 000 Ks v cenných papieroch. Spolok osvedčenie o existencii obdržal.⁷⁰

Ďalším z ortodoxných náboženských spolkov bol spolok Simcha – Tóra. O uvedenom spolku máme jedinú správu z agendy Krajského úradu v Bratislave. Pochádza z 28. augusta 1933 a ide o utvorenie spolku a neschválenie stanov spolku.⁷¹ Stanovy neboli schválené pretože boli jednak nejasné a jednak v nich absentovali, niektoré dôležité ustanovenia, napríklad: sídla, obvodu pôsobnosti, spolkovej reči a iné. Boli nejasné v troch paragrafoch:

---

⁶⁵ SNA, f.: PR, k. 16, č. 11 940/28 prez.

⁶⁶ SNA, f.: PR, k. 16, č. 13 628/28 prez.

⁶⁷ SNA, f.: PR, k. 16, č. 14 006/ príloh 8 opis

⁶⁸ SNA, f.: PR, k. 16, II. Exp.

⁶⁹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 7924/30 prez.

⁷⁰ SNA, f.: PR, k. 16, č. 5693/39

⁷¹ SNA, f.: PR, k. 14, č. 11 432/33

- v § 1. z ktorého nie je zjavné na akom náboženskom základe sa spolok má zakladať, keďže členmi spolku môžu byť podľa § 7. izraeliti aj kresťania a podľa § 4. cieľom spolku je jednak nábožnosť jednak učenie Tóry.
- v § 4. a 6. z ktorých nie je zjavné či ide o spolok modlitebný podľa nariadenia bývalého uhorského Ministerstva kultu a výučby zo dňa 21. júna 1888 č. 1191 prez., alebo o spolok obyčajný podľa nariadenia bývalého uh. Ministerstva vnútra zo dňa 2. mája 1875 č. 1508 B.M.

Ako predseda spolku sa spomína Jeschaje Alexander Dreifinger.⁷²

Viac záznamov o spolku sa nám v archíve vo fonde Policajného riaditeľstva nezachovalo.

Spolok Chevoath Novahsche Tóra je v registri policajného riaditeľstva zaradený medzi študentské spolky avšak z jeho zamerania je zrejmé, že išlo o náboženský spolok ortodoxných Židov. Pre ilustráciu si dovoľím citovať z policajného hlásenia:

„...k uvedenému spolku patria väčšinou Židia z Bratislavy vo veku do 32 rokov, sú celý deň zamestnaní v obchodoch, pisárňach (...) a večer sa schádzajú k modlitbe, kde rabín predčítava hebrejsky nejaký článok z Biblie a potom nemecko – židovským žargónom ho vysvetľuje..“

Rabínom spolku bol rabín Unsdorfer, spolok mal 150 až 200 členov z toho jedna tretina bola prispievajúcich. Členovia boli z radov nemeckých ortodoxných Židov a spolok nemal slovenských členov.⁷³

Dňa 5. januára 1925 Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska schválilo stanovky spolku pod číslom 74428/1924.⁷⁴ Prvá zmienka o činnosti spolku je v už zmienenom policajnom hlásení. Agenda spolku uložená v Slovenskom národnom archíve je veľmi

⁷² SNA, f.: PR, k. 14, č. 11 432/33

⁷³ SNA, f.: PR, k. 90, Hlásenie k č. 1156/23 prez.

⁷⁴ SNA, f.: PR, k. 90, č. 2243/1925

torzovitá a nájsť správy o činnosti spolku v dennej tlači sa mi nepodarilo. Podľa ročného hlásenia spolku Policajnému riaditeľstvu bol podnázov spolku „Verein Thoralernder Angestellte“ čiže Spolok zamestnancov študujúcich Tóru. Spolková miestnosť sa nachádzala na Zámockej ulici číslo 66 teda poblíž dnes už neexistujúcej ortodoxnej synagógy. V roku 1928 mal spolok 200 platiacich členov. V predsedníctve spolku boli: Jozef Weiss, Max Frommer, Arthur Felsenberg, Eduard Ullman, Jozef Knöpfelmacher a Ladislav Freud. Členmi výboru boli: Alfred a Armin Grünhut, Dezsö Kohn, Adolf Braun, Nandor Eckstein, Oskar Pisk, A. Kastner a Leopold Wilhelm.⁷⁵

V roku 1930 pravdepodobne pod vplyvom nastávajúcej hospodárskej krízy počet členov spolku klesol na 170 a výška mesačných členských príspevkov sa znížila z 2,- až 5,- Kčs na 1,- až 3,- Kčs.⁷⁶

V roku 1940 bol spolok na základe protižidovských zákonov rozpustený a jeho jediný majetok predstavovala v tom čase hotovosť 66 korún a 85 halierov.

Spolok Machsike Hadasz bol ortodoxným učebným spolkom a pôsobil v rokoch 1872 – 1939. V roku 1872 boli spolkové stanovky schválené uhorským ministerstvom vnútra a kultu.⁷⁷ Spolok sa týmito stanovami riadil aj po vzniku Československa až do roku 1926, keď požiadal Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska o potvrdenie obnovených stanov.⁷⁸ Stanovky boli príslušným úradom schválené o čom svedčí aj nasledujúci dokument:

Prezídium Policajného riaditeľstva 2963/27, Predčíslenie: 15 470/26

Finančné riaditeľstvo v Bratislave č. 2203

Policajné riaditeľstvo v Bratislave

---

⁷⁵ SNA, f.: PR, k. 90, č. 12 273/28 prez.

⁷⁶ SNA, f.: PR, k. 90, č. 18 857/30 prez.

⁷⁷ SNA, f.: PR, k. 14, č. 15 470/26 prez. opis

⁷⁸ SNA, f.: PR, k. 14, č. 15 470/26 prez. opis

Žiadame o laskavé vyšetrení a sdelení nám nynejší adresy „Machzike Hadasz“ spolku v Bratislave respektíve jeho právneho zástupce /: predsedy:/ abyhom mu mohli platobný rozkaz doručiťi.

Podpis nečitateľný

18. január 1927⁷⁹

Na rube uvedeného dokumentu sa nachádza poznámka ohľadne zamerania spolku „*Jaký je to spolek?*“ a rukou dopísané „*vzájomne podporujúci*“.

Na žiadosti o obnovenie stanov sa spomínajú dvaja predsedovia Eduard Schlenger a Samuel Grün.⁸⁰ Dňa 22. mája 1927 sa konalo valné zhromaždenie spolku, na ktorom boli zvolený predseda M. Samuel Grün a členovia správy: Salomon Steiner, M. Wilhelm Fischer a Heinrich Rosenbaum ako i desať členov výboru.⁸¹ Spolok mal sídlo na Židovskej ulici číslo 22, kde mal aj spolkové miestnosti.⁸² Zaujímavé však je, že i napriek správe o valnom zhromaždení spolku ako predseda opäť figuruje Eduard Schlenger.⁸³ Z uvedeného by sme mohli usudzovať, že pravdepodobne išlo o jednatel'a spolku, keďže vo všetkých doposiaľ preštudovaných dokumentoch sa vo funkcii predsedu spomína M. Samuel Grün. Dosvedčuje to aj správa z valného zhromaždenia spolku, ktoré sa konalo 27. mája 1928 a na programe malo prerokovanie pokladničnej správy, voľbu predsedníctva a návrhy, kde sa vo funkcii predsedu opäť spomína M. Samuel Grün.⁸⁴ Zároveň bol spolok požiadaný aby predložil novú žiadosť stanov k revízii spolu so zápisnicou z valného zhromaždenia z 9. mája 1926 a zoznam členov za účelom schválenia stanov.⁸⁵ Župný úrad v Bratislave sa k žiadosti spolku

---

⁷⁹ SNA, f.: PR, k. 14, č. 2963/27 prez.

⁸⁰ SNA, f.: PR, k. 14, č. 15 470/26 prez. opis

⁸¹ SNA, f.: PR, k. 14, výťah z protokolu valného zhromaždenia, bez čísla

⁸² SNA, f.: PR, k. 14, č. 2963/27 prez. a 7936/28

⁸³ SNA, f.: PR, k. 14, č. 2963/27 prez.

⁸⁴ SNA, f.: PR, k. 14, č. 7936/28 prez.

⁸⁵ SNA, f.: PR, k. 14, č. 7936/28 prez.

zo dňa 24. mája 1928 vyjadril, že proti eventuálnemu schváleniu stanov nie je žiadnych námietok.⁸⁶

Na 17. júna 1928 predseda spolku oznámil konanie mimoriadneho valného zhromaždenia za účelom voľby rabína, ktoré sa však neuskutočnilo z toho dôvodu, že „... členovia, ktorí mimoriadnu valnú hromadu na predsedníctve požadovali sa tejto vzdali“.⁸⁷ Voľba sa konala dňa 24. júna 1928 a za spolkového rabína bol zvolený Moses Goldstein.⁸⁸ V roku 1928/29 bol zvolený za predsedu spolku Lazar Katz, na ktorého žiadosť Prezídium policajného riaditeľstva vydalo osvedčenie, že „v dobe od 22. mája 1927 do 27. mája 1928 bol predsedom spolku pán M. Samuel Grün a bol oprávnený za spolok záväzné listiny podpisovať“.⁸⁹ Správne by malo byť do 27. júna 1929, keďže ešte na listine z 12. júna 1929 je podpísaný ako predseda spolku.⁹⁰

K dispozícii máme z obdobia rokov 1929 – 1933 tri správy určené Policajnému riaditeľstvu v Bratislave z valných zhromaždení a jednu s menami a adresami funkcionárov spolku. Správa z valného zhromaždenia a voľby funkcionárov spolku z júna 1929 spomína už ako predsedu spolku Lazara Katza a podpredsedom spolku bol Abraham Reif. Členovia predsedníctva boli Leo Beer, Rudolf Berkovits a Robert Grünwald. Kontrolórmí boli Josef Frankl, Ignatz Haar a Andor Neuschloss. Zapisovateľom bol Abraham Donath. Ďalej boli zvolení desiatí členovia výboru a päť prísediacich medzi ktorými figuruje meno Samuela Reisza.⁹¹ Či ide o príbuzného politika Júliusa Reisza sa mi nepodarilo zistiť.

Správa s menami a adresami funkcionárov z roku 1930 znova uvádza ako predsedu Lazara Katza a ako podpredsedu Abrahama Reifa. Ďalej je z nej zrejmé, že všetci členovia vedenia spolku bývali v Starom

---

⁸⁶ SNA, f.: PR, k. 14, č. 8529/28 prez.

⁸⁷ SNA, f.: PR, k. 14, č. 9554/28 prez. a zápisnica

⁸⁸ SNA, f.: PR, k. 14, č. 10 505/28 prez.

⁸⁹ SNA, f.: PR, k. 14, č. 3081/31 prez. a 6464/31 prez.

⁹⁰ SNA, f.: PR, k. 14, č. 6785/29 prez.

⁹¹ SNA, f.: PR, k. 14, č. 8917/29

meste.⁹² Veľká väčšina židovského obyvateľstva bývala až do roku 1939 v starom meste a na podhradí najmä na Židovni a Zuckermändli, kde bývali predovšetkým chudobnejší Židia. Na 6. septembra 1931 zvolal predseda spolku Lazar Katz valné zhromaždenie na 10.30 dopoludnia, na programe boli správa o činnosti, pokladničná správa a nové voľby.⁹³ V roku 1933 sa ako predseda spolku spomína Josef Frankl.⁹⁴ 23. júna 1935 sa konalo generálne zhromaždenie spolku, na ktorom boli zvolení títo funkcionári. Predseda Emanuel Löwbeer, čestný predseda Josef Frankl, podpredseda Josef Weisz, čestný podpredseda Lazar Katz, zapisovateľ Moritz Schönfeld, pokladník Isidor Petöcz, správca domu Ruben Berkovits a kontrolóri Moritz Ehrentahl a Ignatz Haar. Ďalej bolo zvolených desať členov výboru a sedem prísediacich.⁹⁵

Nasledujúca správa z valného zhromaždenia spolku pochádza z 9. mája 1937, keď bol za čestného predsedu opäť zvolený Josef Frankl a čestným podpredsedom Lazar Katz. Z uvedeného je zrejmé, že títo dvaja funkcionári boli poprednými a mimoriadne činnými členmi spolku. Predsedom bol znovuzvolený Emanuel Löwbeer. Okrem toho bol zvolený desaťčlenný výbor a päťčlenný výbor prísediacich.⁹⁶ K výrazným zmenám vo vedení spolku nedošlo. Spolok bol podobne ako ostatné židovské spolky zakázaný a jeho majetok bol dňa 14. januára 1941 zaistený a odovzdaný Ústredni Židov.⁹⁷ Spolok ešte ani v tom čase nemal obnovené stanovy o čom svedčí aj list Ministerstva vnútra Prezidiu Policajného riaditeľstva v Bratislave zo dňa 26. mája 1941.⁹⁸

Okrem uvedených spolkov sa nachádzali v Bratislave dve izraelitské ortodoxné pohrebné bratstvá Chevra Kadiša (Svätý spolok). Jeho členovia vykonávali pohreby, návštevy chorých a riešili sociálne prípady. Jeden sídlil na pravom brehu Dunaja v Petržalke a druhý v centre mesta na Telocvičnej (dnes Zochovej ulici) číslo 14 – 16. Svoje

---

⁹² SNA, f.: PR, k. 14, č. 15 446/30 prez.

⁹³ SNA, f.: PR, k. 14, č. 14 162/31 prez.

⁹⁴ SNA, f.: PR, k. 14, č. 6022/33 prez.

⁹⁵ SNA, f.: PR, k. 14, č. 10 276/35 prez.

⁹⁶ SNA, f.: PR, k. 14, č. 7689/37 prez.

⁹⁷ SNA, f.: PR, k. 14, č. 9062/40 prez.

⁹⁸ SNA, f.: PR, k. 14, č. 5174/41 prez.

valné zhromaždenia usporadúvali v miestnostiach ortodoxnej obce na Telocvičnej ulici číslo 14 – 16. Najprv spomeniem spolok Chevra Kadiša so sídlom v Petržalke.

Riaditeľstvo pôšt a telegrafov v Bratislave zaslalo 31. augusta 1923 prípis Policajnému riaditeľstvu v Bratislave pod názvom „Žiadosť orth. izraelitskej obce v Bratislave o zriadenie telefónnej stanice“ so žiadosťou o oznámenie či nie je s politických dôvodov námietok proti jej zriadeniu.⁹⁹

Policajné riaditeľstvo podalo hlásenie:

„..., že náboženský spolok „Chevra Kadiša“ majúci svoje miestnosti Telocvičná ulica č. 14 Bratislava sa politikou nezaobera a jeho povinnosti sa vzťahujú len na podporu sirôt a vdov. Jeho hlavným účelom je obstarávať pohrebné pre chudobných Židov a starať sa o ich pozostalých.

*Je možné, že má členov ktorí mimo činnosti v spolku „Chevra Kadiša“ sú snád' ešte inde činný mimoriadne činný politicky, ale v uvedenom spolku je to vylúčené“.*¹⁰⁰

Spolok mal výnosom Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska zo dňa 3. januára 1923 č. 52/923 adm. V schválené stanovú.¹⁰¹ Dňa 5. decembra 1926 o 10.30 sa v miestnostiach spolku konalo valné zhromaždenie spolku.¹⁰² Valné zhromaždenia spolku sa konali raz ročne a boli na nich volený funkcionári spolku. Ďalšie valné zhromaždenie sa konalo 8. mája 1927 v kancelárii židovskej ortodoxnej obce na Telocvičnej (Zochovej) ulici č. 14.¹⁰³ Ďalší záznam o valnom zhromaždení máme z 8. apríla 1928. Konalo sa o 10.30 v miestnostiach ortodoxnej obce na Telocvičnej 14 – 16. Za spolok je podpísaný Valier

⁹⁹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 353/23 prez.

¹⁰⁰ SNA, f.: PR, k. 16, č. 6092/22 prez.

¹⁰¹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 29 206/26 prez.

¹⁰² SNA, f.: PR, k. 16, č. 36 070/26 prez.

¹⁰³ SNA, f.: PR, k. 16, č. 16 355/27

Grossman.¹⁰⁴ Po tomto valnom zhromaždení boli vo vedení spolku: Dávid Krauss, Izidor Engel, Adolf Kunstad, Siegmund Rosenberg, a Jakub Quitt.¹⁰⁵

Stavba židovskej nemocnice spájala všetkých bratislavských Židov bez konfesionálneho rozdielu. Či už išlo o neologický Spolok Židovskej nemocnice, asimilantov vedených MUDr. Hugom Róthom alebo zmienenú ortodoxnú Chevru Kadišu. Dňa 28. októbra 1928 usporiadal zmienený spolok oslavy položenia základného kameňa pre novú židovskú nemocnicu od 11.00 do 13.00 hod. pred domom na Šulekovej ulici č. 16 pri príležitosti 10. výročia vzniku Československa.¹⁰⁶ Bratislavské židovské spolky usporadúvali zbierky na novú židovskú nemocnicu. V roku 1929 požiadal spolok o povolenie verejnej zbierky príspevkom na tehly na stavbu nemocnice.¹⁰⁷ MUDr. M. Neumann chirurg židovskej nemocnice požiadal dňa 26. novembra Policajné riaditeľstvo v Bratislave, aby pri príležitosti zbierky potvrdilo bloky 1 – 1000 svojím razítkom.¹⁰⁸ Zbierka bola na žiadosť MUDr. Neumanna predĺžená Krajským úradom v Bratislave až do júla 1930.¹⁰⁹

Dňa 27. apríla 1930 sa konalo valné zhromaždenie spolku Chevra Kadiša od 10.30 do 12.00 v miestnostiach spolku. Bol na ňom zvolený nový predseda Dávid Krauss a jednalo sa o postavení židovskej nemocnice a sirotinca. Zúčastnilo sa ho asi 100 osôb.¹¹⁰

V roku 1932 sa ako predseda spomína Adolf Kunstad a podpredseda Heinrich Stahler.¹¹¹ Dňa 18. júna 1933 sa valné zhromaždenie spolku konalo už v budove novej židovskej nemocnice.¹¹² Zbierka spolku na postavenie židovskej nemocnice vyniesla obnos

---

¹⁰⁴ SNA, f.: PR, k. 16, č. 5662/28

¹⁰⁵ SNA, f.: PR, k. 16, č. 14 401/28 prez.

¹⁰⁶ SNA, f.: PR, k. 16, č. 15 656/28

¹⁰⁷ SNA, f.: PR, k. 16, č. 18 037/29 prez.

¹⁰⁸ SNA, f.: PR, k. 16, č. 20 835/29

¹⁰⁹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 1650/30 a 8837/30

¹¹⁰ SNA, f.: PR, k. 16, hlásenie b.č.

¹¹¹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 11 915/32

¹¹² SNA, f.: PR, k. 16, č. 7698/33 a 7708/33

713 459,- Kč, ktorý bol využitý k postaveniu nemocnice a ktorá bola vzatá do užívania 1. júla 1931.¹¹³

Dňa 12. apríla 1936 sa v budove židovskej nemocnice uskutočnilo valné zhromaždenie spolku.¹¹⁴ Stanovy spolku neboli ešte ani dňa 26. augusta 1938 schválené a boli dané k ďalšiemu úradnému pokračovaniu.¹¹⁵

3.1.2. Židovský kultúrny spolok pre Slovensko v Bratislave

Prvá zmienka o ustanovujúcom valnom zhromaždení spolku je oznámenie Policajnému riaditeľstvu z 27. februára 1929. Podpísaný za spolok je Jozef Fischer. Ustanovujúce valné zhromaždenie sa konalo 3. marca o 11.00 hodine vo veľkej dvorane Obchodného grémia.¹¹⁶ Prítomných bolo 47 osôb medzi inými Ludevít Singer, Dr. Oskar Neumann¹¹⁷, Arpád Sebestyén¹¹⁸, JUDr. Július Reisz¹¹⁹, JUDr. Siegfried Steiner,¹²⁰ JUDr. Bartolomej Tomaschoff, Dr. Leo Sipos, Max Steiner a MUDr. Hugo Roth.¹²¹ Medzi inými sa ospravedlnili Izidor Knöpfelmacher, Egon Bondy¹²² a Viliam Steiner.

Na návrh Maxa Reissa boli aklamáciou jednohlasne zvolení členovia predsedníctva a výboru: predsedom Jozef Fischer senior, továrnik, za miestopredsedov: Egon Bondy, Markus Frankl, Izidor Knöpfelmacher, Dr. Arpád Kondor, Oskar Pfeffer a Dr. Viktor Stein¹²³. Za tajomníkov: Dr. Josef Singer, Dr. Oskar Neumann a Dr. Eugen Stein,

---

¹¹³ SNA, f.: PR, k. 16, č. 13 144/34

¹¹⁴ SNA, f.: PR, k. 16, č. 4335/36 prez.

¹¹⁵ SNA, f.: PR, k. 16, č. 15 507/38

¹¹⁶ SNA, f.: PR, k. 84, č. 2817/29 prez.

¹¹⁷ O. Neumann – významný sionista a publicista, počas vojny pôsobil v ÚŽ.

¹¹⁸ A. Sebestyén – pôsobil na ústrednom sekretaráte ÚŽ, bol jej druhým starostom.

¹¹⁹ J. Reisz – politik a poslanec za ŽS, člen mnohých židovských spolkov.

¹²⁰ S. Steiner – pochádzal zo známej kníhkupeckej rodiny, člen Palestínskeho úradu za spolok Mizrahi.

¹²¹ MUDr. Hugo Roth – primár židovskej nemocnice a predseda Spolku slovenských židov.

¹²² Egon Bondy – fabrikant a maršál lóže B nai Brith

¹²³ V. Stein – predseda neologickej obce v Bratislave.

pokladníkom bol zvolený Dr. Theodor Ruhig. Kontrolórmí: Albert Gestner, Vojtech Forbát a Max Stein. Za správcov: Bartolomej Baán a Max Reiss, za knihovníkov: Dr. Josef Fisch a Dr. Julius Platschnik a za právneho zástupcu JUDr. Alex Ardo. Za členov výboru bolo zvolených 71 osôb z celého Slovenska, medzi nimi Samuel Diamant, Trnava, rabín Samuel Reich,¹²⁴ Vrbové, JUDr. Július Reisz, Arpád Sebestyén, Dr. Vít'azoslav Steiner, Viliam Steiner a Dr. Berthold Tomaschoff.¹²⁵

Dňa 20. marca boli spolkom zaslané stanovy Policajnému riaditeľstvu v Bratislave a zápisnica so žiadosťou o predloženie spisov Krajinskému úradu v Bratislave. Stanovy spolku sa nám žiaľ nezachovali, ale podľa žiadosti išlo o „*rýdzo kultúrnu prácu – politiky úplne prostú.*“..

Medzi aktivity spolku patrí aj oslava z 2. marca 1930, keď usporiadal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca oslavu 80. narodenín pána prezidenta Tomáša G. Masaryka spojenú s prednáškou Prof. Dr. Bedricha Thiebergera z Prahy na tému: „Vzbudený človek (Der erweckte Mensch)“.¹²⁶

Ďalšími aktivitami boli prednášky. Z 16. júna 1930 pochádza žiadosť o schválenie prednášok hebrejskému básnikovi Avigdorovi Hameirimu (1890 – 1970) narodenému v obci Odávidháza pri Mukačeve na Podkarpatskej Rusi na tému: život v Palestíne. Prednášky sa majú konať v židovskej a maďarskej reči. Okrem nich menovaný ovláda len anglický a ruský jazyk. Zároveň je tam zmienka, že na Podkarpatskej Rusi bolo mu povolené konať prednášky.¹²⁷ Prednášky sa mali konať v Bratislave, Nitre, Nových Zámkoch, Prešove, Bardejove, Košiciach, Leviciach, Michalovciach, Humenom a Sečovciach. Avigdor Hameiri pôvodným menom Feuerstein bol príslušný do Palestíny, konkrétne Tel Avivu.¹²⁸ Z dôvodu, že spolok nemal ešte schválené stanovy bolo povolenie vydané JUDr. Bartolomejovi Tomaschoffi právnemu

---

¹²⁴ Samuel Reich – zakladateľ Židovskej hospodárskej strany, ortodoxný rabín.

¹²⁵ SNA, f.: PR, k. 84, b.č. opis zápisnica

¹²⁶ SNA, f.: PR, k. 84, č. 3614/30 a b.č.

¹²⁷ SNA, f.: PR, k. 84, č. 12 559/30 a b.č. opis

¹²⁸ SNA, f.: PR, k. 84, č. 9539/30 a 12 559/30

zástupcovi spolku.¹²⁹ Žiadosti boli vydané len pre obce Bratislava, Košice, Lučenec, Nové Zámky, Levice, Kráľovský Chlmec, Rožňava, Komárno a Šahy „...v ktorých je maďarská národnosť ešte dosť veľkým počtom obyvateľstva zastúpená“. Prednášky v židovsko-nemeckom žargóne neboli povolené, lebo tento „žargón...už len nepatrná čiastka zná“. Prednáškové turné sa malo konať v auguste až októbri.¹³⁰

Krajinský úrad v Bratislave 28. júna 1930 výnosom číslo 35921/8 schválil stanovky spolku.¹³¹ Podľa dochovaných prameňov sa dá usudzovať, že spolok usporadúval čulú prednáškovú činnosť. Dňa 30. novembra usporiadal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca prednášku Dr. Felixa Weltscha, knihovníka nemeckej Univerzitnej knižnice v Prahe a redaktora „Selbswehru“. Témou prednášky bolo: „Warum lachen wir? Uber das wesen des Komischen, Indersondere des Jüdischen witzes“ (Prečo sa smejeme? Na čom smiešnom, inom židovskom vtipkujeme).

Dňa 18. januára 1931 usporiadal spolok prednášku MUDr. Ignáca Königa, zubného lekára v Bratislave na tému: „Die Kulturgeschichte der Pressburger Juden“ (Kultúrne dejiny bratislavských Židov) v Primaciálnom paláci.¹³² Dňa 22. februára usporiadal prednášku znalca holandského umenia a Rembranta Prof. Maximiliána Eislera z Viedne na tému: „Rembrandts Jüdische Welt“ (Rembrandtov židovský svet). Prednáška bola spojená s premietaním svetelných obrazov.¹³³

Dňa 24. januára 1932 usporiadal spolok vystúpenie viedenskej tanečnej skupiny Gertrúdy Bodenweiserovej v počte sedem osôb.¹³⁴ Z uvedeného je zrejmé, že spolky sa starali o plnohodnotné kultúrne a spoločenské vyžitie svojich členov. Zdužovali ľudí s podobnými záujmami a starali sa o ich voľnočasové aktivity. Niektoré spolky okrem toho usporadúvali plesy, tanečné zábavy a spoločenské posedenia pri čaji.

---

¹²⁹ SNA, f.: PR, k. 84, č. 9539/30

¹³⁰ SNA, f.: PR, k. 84, č. 12 594/30

¹³¹ SNA, f.: PR, k. 84, č. 13 594/30

¹³² SNA, f.: PR, k. 84, č. 1050/31

¹³³ SNA, f.: PR, k. 84, č. 3266/31

¹³⁴ SNA, f.: PR, k. 84, č. 115/32 prez.

Dňa 4. februára 1932 požiadal mne neznámy spolok **Židovský feriálny domov** o usporiadanie dobročinného matiné spojeného s vystúpením viedenskej tanečnej skupiny.¹³⁵ Spolok sa pravdepodobne zaoberal organizovaním voľného času židovských občanov, z latinského **feriálny** – prázdninový, voľný, **férie** – dni odpočinku, prázdniny.

Dňa 13. novembra usporiadal spolok zastúpený JUDr. Reiszom (Reissom) prednášku Jána Kohna, dopisovateľa *Frankfurter Zeitung* z Jeruzalema na tému: „Die Gestaltwandlungen des Judenthume im XIX. Jahrhundert“ (Tvorivá premena židovstva v 19. storočí). Prednáška sa konala v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca.¹³⁶ Uvedené poukazuje na bohatú kultúrno-spoločenskú činnosť spolku. Pri spolkoch si treba uvedomiť, že išlo o voľnočasovú aktivitu členov, ktorej sa venovali po svojom zamestnaní.

Ďalšia správa o spolku pochádza až z 19. júna 1939, keď sa spolok pod vplyvom novej spoločensko-politickej situácie uzniesol na svojom rozpustení. Majetok odkázal Židovskej detskej opatrovni, základine Hermana Todesco, Ješive ortodoxnej židovskej náboženskej obce v Bratislave a *Židovským Novinám*.¹³⁷ Výška majetku spolku odkázaná týmto štyrom inštitúciám sa nám nezachovala.

3.1.3. Mizrachi

História hnutia siaha do druhej polovice 19. storočia. Moše Leib Lilienblum (1843 – 1910) narodený v Litve sa stal jedným z hlavných predstaviteľov hnutia Chovevej Cion (Milovníci Sionu), prvej organizácie zaoberajúcej sa vytváraním podmienok k židovskému osídľovaniu Palestíny. V tomto hnutí existovala náboženská skupina, ktorá sa neskôr začlenila do sionistického hnutia a spojila sa s rabínskymi autoritami, ako bol Smuel (Samuel) Mohilever a Jicchak Jakov Reines. Organizácia sa pričínila o zvolanie Katovickej konferencie v roku 1884,

---

¹³⁵ SNA, f.: PR, k. 84, č. 1789/32

¹³⁶ SNA, f.: PR, k. 84, č. 13 180/32 prez.

¹³⁷ SNA, f.: PR, k. 84, b.č.

ktorá položila základy budúceho Sionistického kongresu. Skupina okolo rabína Mohilevera chápala sionizmus v náboženskom odkaze judaizmu, ako je vidieť i z jeho listu prvému Sionistickému kongresu 1897 v Bazileji:

*„Znovuosídlenie našej zeme je jedným zo základných príkazaní našej Tóry, niektorí z našich starých mudrcov dokonca hovoria, že sa toto príkazanie rovná celému zákonu, lebo je základom existencie nášho ľudu“.*¹³⁸

Z tohto dôvodu vzniklo v roku 1902 vo Vilniuse religiózne sionistické hnutie. Názov tohto hnutia pochádza zo skratky „Merkas Ruhani“ (Duchovné centrum) a vytvoril ho rabín Mohilever (1824 – 1898), aby vyjadril, že Tóra by mala byť duchovným centrom sionizmu. Sionisti združení v hnutí sa pokladali za Židov verných tradíciám, boli však ochotní spolupracovať so sekulárnymi sionistami. Združenie tvorilo samostatnú organizáciu, ale nevystúpilo zo Svetovej sionistickej organizácie (WZO), ktorá bola nábožensky neutrálna.¹³⁹

V roku 1904 vzniklo toto religiózne sionistické hnutie aj v Uhorsku, konkrétne v Bratislave. V roku 1910 *Mizrachi* opustilo Uhorskú sionistickú organizáciu. Väčšinu svojich odbočiek a členov malo v tom čase na území dnešného Slovenska.¹⁴⁰ Na jar roku 1919 sa v Bratislave konala zakladajúca schôdza miestnej skupiny v Československu, ktorú zvolal M. J. Müller a za predsedu zvolila JUDr. Siegfrieda Steinera zo známej kníhkupeckej rodiny. Siegfried Steiner bol jej spoluzakladateľom a počas celého medzivojnového obdobia zastával vedúce funkcie v rámci československého sionizmu. Jeho manželka Serene bola členkou WIZO a ženskej organizácie.¹⁴¹ Počas sovietsko-poľskej vojny prichádzalo do Bratislavy veľké množstvo utečencov

---

¹³⁸ Avineri, Š.: Zrození moderního sionizmu, s. 71 - 87

¹³⁹ Trančík, M.: Medzi starým a novým, PT Bratislava, 1997, s. 98

¹⁴⁰ Jelínek, A. J.: Židia na Slovensku, s. 39

¹⁴¹ Trančík: Tamže, s. 134 a 154

z Poľska najmä z Haliča. Pod záštitou anglického konzula Cartwrighta vznikol Palestínsky úrad, ktorého vedením bol poverený za sionistov Dr. Leo Sipos a za *Mizrachi* JUDr. Siegfried Steiner.¹⁴² Dr. Leo Sipos člen Ľudového zväzu židov pre Slovensko neskôr reprezentoval sionistické krídlo v Židovskej strane (ŽS).

Do prvej svetovej vojny boli bratislavský sionisti združený v spolku Ahavat Cion, teraz sa organizačne rozdelili na religiózných a sekulárnych sionistov. Už za Uhorska vznikol v rámci Ahavat Cionu prúd *Mizrachi*.¹⁴³ Z bratislavskej miestnej skupiny *Mizrachi* vyšla iniciatíva na založenie celoštátnej československej organizácie. Jej prvá zakladajúca konferencia sa konala v júni 1920 v Košiciach, a založila československé združenie *Mizrachi* ako celoštátny zväz, organizačne pridružený k celoštátnemu „Sionistickému zväzu“ a priamo podriadený svetovej centrále *Mizrachi*. Po prvej celoštátnej konferencii prevzal sekretariát M. J. Müller, pod predsedníctvom JUDr. S. Steinera. Predsedníctvo celoštátnej organizácie prevzal neskôr vrchný pražský rabín Dr. Heinrich Brody.¹⁴⁴

Organizácia na Slovensku sídlila v Bratislave, na Kapucínskej ulici č. 7, a sústreďovala sa najmä na Bratislavu a širšie okolie.¹⁴⁵

Organizácia mala za cieľ náboženskú prácu, propagovanie sionizmu a výchovu židovskej mládeže. Náboženská a propagačná činnosť sa odrazila v množstve prednášok, ktoré hnutie usporadúvalo.

V roku 1925 požiadal JUDr. Kamil Resler bytom v Prahe na Kráľovských Vinohradoch Policajné riaditeľstvo v Bratislave o výťah zo spolkového katastra, na čo mu bolo oznámené, že miesto predsedu spolku je nateraz nezaplnené, jeho funkciu vykonáva podpredseda Dr. Gejza Fisch, právnik bytom v Bratislave, a že menovaný teraz zodpovedá za spolok.¹⁴⁶ V roku 1927 zastupoval organizáciu podpredseda spolku

---

¹⁴² Trančík: Tamže, s. 154

¹⁴³ Hornik, S.: *Mizrachi in Pressburg in der Slowakei*, In.: Gold, H.: *Die Juden und die Judengemeinde Bratislava...*, Bruun 1932, s. 148

¹⁴⁴ Trančík: Tamže, s. 154 - 155

¹⁴⁵ SNA, f.: PR, k. 13, č. 7305/27 prez. (opis)

¹⁴⁶ SNA, f.: PR, k. 13, č. 8501/25 prez.

Mizrachi v Bratislave Dr. Vojtech Beer.¹⁴⁷ V roku 1929 bol na valnom zhromaždení spolku do vedenia opäť zvolený JUDr. S. Steiner, podpredsedom sa stal František Lieber, pokladníkom M. W. Fischer a zapisovateľom Leopold Kastner. Spolok mal v tom čase 80 členov.¹⁴⁸

Spolok pod vedením Siegfrieda Steinera vyvíjal bohatú činnosť v oblasti palestínskej problematiky a pravidelne usporadúval prednášky, ktorých sa zúčastňovala najmä židovská mládež. Dňa 7. septembra 1929 o 20.00 hodine usporiadala miestna organizácia v Bratislave, v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca verejné protestné zhromaždenie s programom „Udalosti v Palestíne“.¹⁴⁹ 30. augusta 1931 sa konala prednáška v malej sieni Reduty na tému „Politický a hospodársky stav sionizmu a Erez Izrael“, ako rečníci vystúpili M. D. Gross z Tel Avivu a Raw J. L. Hakonen Fischmann, člen Zion – A.C. a člen Council Jewish Agency (americká organizácia pre sprostredkovanie pomoci európskym Židom).¹⁵⁰ Dňa 22. novembra 1931 usporiadalo *Mizrachi* prednášku spisovateľa Dr. Issaka Margoschesa z Palestíny o problémoch Židov v Rusku pod názvom „Die Lage Der Juden In Sowiet Russland“.¹⁵¹ 12. júna 1932 usporiadali prednášku A. Bendavida z Jeruzalemu na tému: „Wir Juden Von Erez Izrael“.¹⁵²

V oznámení Policajného riaditeľstva o spomínanej prednáške konanej v dňoch 29. – 30. augusta 1931 sa ako prednosta spolku uvádza JUDr. V. Beer z Bratislavy, ktorý sa v žiadosti ohľadom konania valného zhromaždenia dňa 25. decembra 1932 je uvedený vo funkcii predsedu spolku.¹⁵³ Z uvedeného vyplýva, že spolok sa neobmedzoval iba na regionálnu činnosť, ale spolupracoval aj s ostatnými organizáciami združenými v hnutí *Mizrachi* a WZO. V roku 1927 napríklad usporiadal vo veľkej sieni kina Adlon prednášku, na ktorej vystúpil Raw Meir Berlin, prezident organizácie *Mizrachi* v Amerike s referátom „Der

¹⁴⁷ SNA, f.: PR, k. 13, č. 7305/27 prez.

¹⁴⁸ SNA, f.: PR, k. 13, č. 17 998/29 prez.

¹⁴⁹ SNA, f.: PR, k. 13, č. 14 802/29 prez.

¹⁵⁰ SNA, f.: PR, k. 13, KÚ v BA č. 147 056/1931/8 k č. 13 761/31 prez.

¹⁵¹ SNA, f.: PR, k. 13, č. 18 679/31 prez., k č. 18 063/31 prez.

¹⁵² SNA, f.: PR, k. 13, č. 7454/32 prez.

¹⁵³ SNA, f.: PR, k. 13, č. 15 432/32 prez.

Aufbau Palastinas Von Geschichtspunkte Des Gesetzestreuens Judentumes“ (Výstavba Palestíny ako konečné úsilie Židovstva).¹⁵⁴

Dňa 25. decembra 1932 usporiadal spolok vo veľkej sieni Obchodnej a priemyselnej komory valné zhromaždenie, na ktorom prijal výročnú správu spolku a za predsedu zvolil Alberta Günsbergera, zubného technika v Bratislave.¹⁵⁵ Dňa 10. septembra 1933 spolok usporiadal verejnú prednášku za účasti delegátov XVIII. Svetového sionistického kongresu v Prahe. Vystúpili palestínsky príslušníci Mosche Schapiro z Tel Avivu a Jeschaja Berstein z Jeruzalemu na tému „Po XVIII. Sionistickom kongrese“.¹⁵⁶

V roku 1934 boli funkcionármi Zemskej úradovne „Mizrachi“ predseda Albert Günsberger, podpredseda Dr. Vojtech Beer a jednatelom Dr. Géza Fisch.¹⁵⁷ Vo výročnej správe spolku z roku 1936 sa uvádza:

„Spolok Mizrachi v Bratislave vykonával svoju činnosť v zmysle stanov v kultúrnom smere, a to: usporiadal kultúrne prednášky, konal spoločné bohoslužby, udržal svoju spolkovú knihovňu v spolkovvej miestnosti Kapucínska 7 s čítárňou, a usporiadal spoločné výlety“.

Vedúcimi funkcionármi sa opäť stali zakladajúci členovia spolku: JUDr. Siegfried Steiner (predsedom), redaktor Mozes J. Müller (podpredsedom), Dr. Fisch sa stal zapisovateľom, M. W. Fischer pokladníkom a Izidor Weinreb kontrolórom.¹⁵⁸

Spolok mal aj ženský odbor *Mizrachi – Mirjam*, ktorý viedla Serene Steinerová. Odbočka tohto spolku v Piešťanoch požiadala na 14. júna 1936 o konanie kultúrneho večierka na tému „O chovaní židovských pobožných žien“. Na tomto zhromaždení vystúpil Dr. B. Thomaschhoff, pani Dr. B. Thomaschhoffová a Beathe Hartwigová.¹⁵⁹ JUDr. Baruch

---

¹⁵⁴ SNA, f.: PR, k. 13, č. 6495/27 prez.

¹⁵⁵ SNA, f.: PR, k. 13, č. 15 432/32 a 1489/33

¹⁵⁶ SNA, f.: PR, k. 13, č. 11 091/33 prez., predčíslenie 3315/33 prez.

¹⁵⁷ SNA, f.: PR, k. 13, č. 11 956/34 prez., predčíslenie 1489/33 prez.

¹⁵⁸ SNA, f.: PR, k. 13, č. 8544/36 prez., predčíslenie 8061/36 prez.

¹⁵⁹ SNA, f.: PR, k. 13, č. 8061/36 prez.

Bartolomej Tomaschoff (Thomaschoff) (1884 – ?) bol advokátom v Bratislave a agilným členom Židovskej strany a židovského národného hnutia. Bol aj kandidátom Židovskej strany vo voľbách do poslaneckej snemovne a krajinského zastupiteľstva.¹⁶⁰ Pani Dr. B. Thomaschoffová bola jeho manželkou a podľa témy prednášky zrejme členkou hnutia *Mizrachi*.

V decembri 1938 sa kancelária kultúrneho spolku *Mizrachi* presťahovala do hotela Lefkovič na Kapucínskej ulici č. 2.¹⁶¹ Ústredná úradovňa Zemskej federácie „Mizrachi“ bola v roku 1939 včlenená do Ústredného zväzu sionistického aj so všetkým majetkom.¹⁶² Stanovy Ústredného zväzu sionistického boli schválené Krajinským úradom v Bratislave dňa 18. júla 1939 a predsedom zväzu sa stal Dr. Oskar Neumann, neskorší člen „tieňového kabinetu“¹⁶³ Ústredne Židov pre Slovensko.

Ďalším spolkom náboženských sionistov v Bratislave bol spolok Organizácia sionistickej mládeže „Zeiré we Hechaluz Hammizrachi“ pre ČSR so sídlom v Bratislave.

Koncom decembra 1932 Policajné riaditeľstvo v Bratislave vyzýva predsedníctvo spomenutého spolku k predloženiu stanov. Ako predseda spolku sa spomína bratislavský sionista Siegfried Steiner zo známej bratislavskej rodiny Steinerovcov, ktorá až do arizácie vlastnila antikvariát v dome na Ventúrskej ulici číslo 22.¹⁶⁴ Spolok bol nepolitickou organizáciou, a podľa jeho stanov bolo účelom spolku „...pestovať a rozširovať židovské národné povedomie najmä medzi židovskou mládežou“.¹⁶⁵ Stanovy spolku boli schválené výmerom Ministerstva vnútra v Bratislave dňa 2. augusta 1933, pod číslom 16284/6/1933. V uvedenom dokumente sa ako predseda spomína už

---

¹⁶⁰ Reprezentačný lexikón Slovenska a Podkarpatskej Rusi, Academia, Bratislava 1936, s. 333 - 334

¹⁶¹ SNA, f.: PR, k. 13, č. 22 274/38 prez., predčíslenie 8544/36 prez.

¹⁶² SNA, f.: PR, k. 13, č. 704/40 prez.

¹⁶³ Úsilie tohto „kabinetu“ tzv. Pracovná skupina sa sústredilo na spomalenie a neskôr zastavenie deportácií židovského obyvateľstva pomocou podplácania a intervencií u vplyvných ľudí Slovenského štátu.

¹⁶⁴ SNA, f.: PR, k. 12, č. 13 986/32 prez.

¹⁶⁵ SNA, f.: PR, k. 12, č. 591/33 prez. a stanov spolku

zmieňovaný JUDr. Siegfried Steiner.¹⁶⁶ Spomínaný bol od roku 1919 v Bratislave dlhoročným predsedom miestnej skupiny religiózneho hnutia Mizrachi a za Mizrachi bol poverený vedením Palestínskeho úradu, ktorý vznikol pod záštitou anglického konzula Cartwrighta. Jeho manželka Serene bola členkou WIZO a ženskej organizácie Mizrachi – Mirjam.¹⁶⁷ Z názvu spolku aj personálneho prepojenia spomínaných organizácií môže vyplývať, že spolok bol mládežníckou organizáciou hnutia Mizrachi.

Dňa 11. januára 1933 na vyzvanie Policajného riaditeľstva predložil spolok stanovky materinského spolku Mizrachi. Ako predseda spolku sa spomína obchodník Leopold Kastner.¹⁶⁸

Väčšina veľkých a významnejších organizácií ako napríklad Únia sionistov – revizionistov mali svoje dorastenecké organizácie, alebo voľné prepojenie s mládežníckymi spolkami. Aj tento fakt by mohol svedčiť v prospech hypotézy, že išlo o dorasteneckú organizáciu hnutia *Mizrachi*.

Noviny *Magyar Újság* zo dňa 27. mája 1934 uverejnili pod nadpisom „Bezpríkladný škandál v košickej ortodoxnej synagóge“. Článok o incidente, keď hlavný rabín Samuel Weiss, vodca sionistickej frakcie Mizrachi zdržujúci sa v Košiciach, išiel na sobotňajšie bohoslužby do ortodoxnej synagógy na Kazinczyho ulici. Podľa tradície zavolali hlavného rabína k Tóre, čo je obvyklá pocta voči hosťovi. Hlavný rabín Saul Brach povstal a podal proti tomu veto. Podľa neho Weiss má v Košiciach politické poslanie a politiku nemožno miešať s cirkevným životom. V kostole sa zdržujúci sionisti a mizrachisti demonštrovali proti pokračovaniu rabína Bracha a vyšli z kostola. Tam demonštrácia pokračovala a potom sa strhla bitka medzi prítomnými a talmudistami stojacimi na strane rabína Bracha. Poriadok musela urobiť jedna čata strážnikov.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ SNA, f.: PR, k. 12, č. 11 469/33

¹⁶⁷ Trančík: Tamže, s. 98, 134 - 154

¹⁶⁸ SNA, f.: PR, k. 12, č. 591/33

¹⁶⁹ Magyar Újság, 27. mája 1934, č. 119

Dňa 27. júna 1933 poslal okresný úrad v Rachove na Podkarpatskej Rusi hlásenie Policajnému riaditeľstvu v Bratislave, že vo Veľkom Bočkove bola založená odbočka spolku.¹⁷⁰ Rachov sa dnes nachádza na Zakarpatskej Rusi, na sútoku Bielej a Čiernej Tisy a podnes je okresným mestom. Spolok bol podľa hlásenia „založený na ortodoxnom mravnom základe, ktorého cieľom je pestovať a rozširovať židovské národné povedomie..“.¹⁷¹

Dňa 3. augusta 1933 zaslalo zemské veliteľstvo v Užhorode správu Policajnému riaditeľstvu v Bratislave o činnosti spolku v Trnove nad Teresvou v okrese Rachov na Podkarpatskej Rusi.¹⁷²

V marci 1934 si spolok splnil voči Policajnému riaditeľstvu v Bratislave ohlasovaciu povinnosť a zaslal mená funkcionárov spolku. Sídlo spolku sa nachádzalo na Špitálskej ulici číslo 7. Predsedom bol už spomínaný obchodník Leopold Kastner, podpredsedkyňou bola slečna Ella Schlesingerová, zapisovateľom bol účtovník František Jurovič. Spolok mal ešte troch členov výboru a podľa hlásenia majetok ešte nemal.

Dňa 15. júna 1934 podal spolok žiadosť Krajinskému úradu o povolenie prednášky anglického štátneho občana Samuela Weissa. Krajinský úrad pre Policajné riaditeľstvo vyjadril svoj nesúhlas, z dôvodu, že nie je vylúčené, že by pri jeho prednáške mohlo dôjsť k porušeniu verejného poriadku a kľudu.¹⁷³

Dňa 17. a 18. februára 1935 sa konal zemský zjazd organizácie v Košiciach, na ktorom bolo sídlo spolku preložené do Košíc a zmenený názov organizácie na „Sionistická organizácia Mizrachi a Tora Vaavoda pre republiku Československú. Súčasne bola podaná žiadosť Policajnému riaditeľstvu v Košiciach o zmenu stanov.“¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ SNA, f.: PR, k. 12, č. 8410/33

¹⁷¹ SNA, f.: PR, k. 12, č. 8410/33

¹⁷² SNA, f.: PR, k. 12, č. 10 013/33

¹⁷³ SNA, f.: PR, k. 12, č. 8213/34

¹⁷⁴ SNA, f.: PR, k. 12, b.č. opis

3.2. Neológovia

Po roku 1919 väčšina židovskej inteligencie ako rabíni a učители zložili prísahu vernosti novej republike a začali používať štátny jazyk vo verejnom styku. Neológovia sa začali odklínať od promaďarskej orientácie a inklinovali k slovenskej národnosti. Započali s prekladmi náboženskej a bohoslužobnej literatúry do slovenčiny.¹⁷⁵ Denník *Slovenský východ* uverejnil 19. novembra 1929 článok pod názvom „Dva smery v košickom Židovstve“, v ktorom kritizuje miestnu neologickú obec. Upozornil v ňom na fakt, že pokiaľ ortodoxná obec zriadila školu s vyučovacím jazykom slovenským, miestna neologická komunita má ako jediná v republike školu s vyučovacím jazykom maďarským.¹⁷⁶ Treba však zobrať do úvahy vtedajšie národnostné zloženie Košíc ako i fakt, že neologické obce, už za Uhorska používali maďarský jazyk v synagógach a viac k nemu priľnuli. Hlavný rabín bratislavskej neologickej obce Dr. Samuel Funk ovládal podľa hlásenia štátny jazyk nedostatočne a svoju domácnosť viedol v nemeckom jazyku. Bohoslužby viedol v hebrejčine a pre väčšinu obyvateľov mesta zrozumiteľnej nemčine.¹⁷⁷ Menovaný rabín bol pročeškoslovensky orientovaný a mal časté spory s promaďarsky zmýšľajúcim vedením obce.¹⁷⁸ Na uvedenom prípade môžeme verifikovať hypotézu, že i napriek vonkajšej maďarizácii si väčšina Židov zachovala ako komunikačný jazyk nemčinu alebo jidiš. Výrazný nemecký vplyv bol v bývalých provinciách Uhorska Spiš a Hauerland (územie do polovice 40.rokov 20. storočia osídlené Nemcami v okolí Kremnice, Nitrianskeho Pravna a obce Veľké Pole).¹⁷⁹ Je potrebné tiež zdôrazniť, že mladšia generácia sa pre krátkosť existencie republiky nestihla výraznejšie spoločensky etablovať a staršia prežila väčšinu života v Uhorsku.

---

¹⁷⁵ Jelínek, J.A.: Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí, zv.I., Bratislava 1999, s. 82

¹⁷⁶ Slovenský východ 19.11.1929

¹⁷⁷ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, b.č. hlásenie

¹⁷⁸ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, č. 13 451/32 prez.

¹⁷⁹ Jelínek, J.A.: Tamže, s. 51

Ako som už spomínal v prvej kapitole neológovia videli v sionizme národnú zradu a tradične inklinovali k majoritnému národu. Súviselo to aj s príkazom tradičného židovstva správať sa podľa zvykov hostiteľskej krajiny.

Hlavný rabín Dr. Samuel Funk sa pre svoje názory často dostával do rozporov s nemecko-maďarským vedením bratislavskej neologickej obce. Noviny *Slovák* ho zase obviňovali s politizovania počas bohoslužieb.¹⁸⁰ Bola to zrejme reakcia na jeho kázne, v ktorých napádal *Zväz slovenských židov*. Napríklad v októbri 1926 obvinil jeho členov počas bohoslužby, že svojim asimilantstvom zabránili Židovskej strane v predchádzajúcich voľbách získať v parlamente poslanecké kreslo.¹⁸¹ Často vo svojich kázňach spomínal prezidenta T. G. Masaryka a modlieval sa za Československú republiku. Pri jednej svojej kázni pri príležitosti výročia republiky si musel sám otvoriť skrinku na Tóru, keďže nebola predstavenými otvorená. Rozpory dosiahli až takú mieru, že bol vedením načas odvolaný z funkcie rabína.¹⁸² Za vládneho komisára v obci bol vymenovaný JUDr. Tauber, podpredseda Zväzu slovenských Židov, aby urovnal pomery v obci. Zväz slovenských Židov žiadal aby sa kázne konali aj v slovenskom jazyku.

Dňa 28. júla 1929 rabín Dr. Samuel Funk pri svojej kázni k 25. výročiu úmrtia Dr. Theodora Herzla vyzdvihoval sionistické hnutie a zdôrazňoval význam tohto hnutia pre Židov vôbec. Zároveň porovnal stanoviská a názory rôznych štátnikov na Židov s názormy na židovstvo pána prezidenta Masaryka.¹⁸³ Je možné, že jedným z dôvodov rozporov v obci boli aj prosionistické názory hlavného rabína, ktoré boli v rozpore s zmýšľaním neologických Židov.

Na fakt, ako videli svojho rabína predstavitelia bratislavskej neologickej obce poukazuje výstrižok z novín *Slovenská politika* z toho istého roku pod názvom „Pán rabín Funk vo Slovákú“. Autor v ňom

---

¹⁸⁰ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, č. 13 451/32 prez.

¹⁸¹ SNA, f.: PR, k. 566

¹⁸² SNA, f.: KÚ prez., k. 266, b.č.

¹⁸³ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, č. 10 957/29 opis

cituje starostu neologickej obce a predsedu Zväzu neologických obcí na Slovensku JUDr. Viktora Steina. „Dľa neho neologická obec v Bratislave vedie už 28 rokov trvajúce a veľmi trapné spory s týmto svojím rabínom a napriek najväčším obetiam nepodarilo sa ešte jej cirkevnému výboru zbaviť obec tohto funkcionára. Ďalej je známe, že mnohí veriaci pre povahu a chovanie rabína Funka ani nechcú chodiť do neologickej synagogy a radšej vykonávajú cirkevné obrady v obci ortodoxnej“. Autor ďalej obviňuje rabína Funka z maďarónstva a prirovnáva ho k židovskému Tukovi.¹⁸⁴ To bola narážka na fakt, že Funk nevedel poriadne slovensky a Tuka bol maďarský agent.

Koncom marca 1933 po protižidovských opatreniach vlády nacistického Nemecka rabín Dr. Samuel Funk avizoval v tlači sériu kázaní na tému: „Hitlerismus und das Judentum in Deutschland“ (Hitlerizmus a židovstvo v Nemecku).¹⁸⁵ Bezprostredne potom obdržal od člena reprezentácie židovskej neologickej obce v Bratislave JUDr. Juliusa Platschika list, v ktorom ho žiada aby neposkytoval žiadne informácie.

Časopis *České Slovo* v čísle 84 uverejnil článok pod názvom „Bratislavští židé nesmějí protestovat proti hitlerovskému teroru?“. Podtitul článku nesie názov „Podivné stanovisko představenstva židovské obce“. V článku sa píše:

„Minulý pátek dne 31. března t.r. držel bratislavský rabín dr. Funk v neologické synagoze velkou řeč, v níž poukázal na pronásledování židu v dnešním Německu a na Československo, kde o nějakém pronásledování nemůže býti nikdy ani řeči. (...) Svuj projev zakončil výzvou, aby židovské obyvatelstvo hojným upisováním Půjčky práce dokázalo svou lojalitu vůči republice. (...) Den před svou řečí obdržel rabín Funk od předsedy kulturní komise uvedené obce Dr. Plaschika dopis, v němž pisatel jménem představenstva obce žádá dr. Funka, aby upustil od svého projevu. (...) Snad by neuškodilo, kdyby se zjistilo, kdo stojí v pozadí

¹⁸⁴ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, výstrižok „Pán rabín Funk vo „Slováku“ “.

¹⁸⁵ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, č. 5 148/33 prez.

tohto podivného hitlerismu predstavenstva bratislavskej židovskej obce".¹⁸⁶

Ako som už spomínal vyššie hlavný rabín Dr. Samuel Funk mal dlhotrvajúce rozpory s vedením bratislavskej neologickej obce. Uvedený stav bol zapríčinený jednak jeho obdivom k sionistickému hnutiu a československej republike ako aj tým, že vedeniu obce verejne vytýkal protištátnu činnosť. Snažil sa, aby zastaralé uhorské stanovky obce boli nahradené novými a aby na čele obce bol vymenovaný vládny komisár. Ďalej poukazoval na nezlučiteľnosť čestných funkcií v židovských náboženských obciach s funkciami v opozičných politických stranách. Išlo o prípady JUDr. Hercza, predsedu neologickej obce v Košiciach, ktorý bol zvolený za podpredsedu Maďarskej národnej strany, a pokladníka predsedníctva bratislavskej neologickej obce Eugena Hegedüsa. Ten bol pri voľbách v roku 1930 kandidátom Maďarskej národnej strany do Národného zhromaždenia.¹⁸⁷ Uvedená strana poukazovala na útlak Maďarov, požadovala zaistenie práva na sebaurčenie a bola hlásateľom maďarského revizionizmu.¹⁸⁸

Dňa 6. marca 1935 bol zahájený v Budapešti židovský zemský zjazd. Viaceré maďarské denníky priniesli články, v ktorých útočili na rabína Dr. Funka pre jeho názory proti revízii Trianonu a pročeskoslovenskú orientáciu.¹⁸⁹ Po urovnaní pomerov v obci bol opäť inštalovaný do funkcie hlavného rabína. V roku 1937 dokonca venoval peňažný dar na protiletckú obranu republiky ako jediný člen obce.

Medzi spolky neológov patrili prevažne dobročinné a charitatívne spolky. V Bratislave napríklad Spolok Židovskej nemocnice, Židovský patronátny spolk, Spolok židovských žien a dievčat pre podporovanie nemocných so sídlom v Bratislave, Zväz židovského študentstva v ČSR a ďalšie.

---

¹⁸⁶ České Slovo, 8.4.1933, č. 84

¹⁸⁷ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, č. 20 111/28 prez. a b.č.

¹⁸⁸ Marek, P.: Politické strany maďarské menšiny. In.: Malíř, J. – Marek, P.: Politické strany. Vývoj politických strán a hnutí v českých zemích a Československu, I. diel 1861-1938, Brno, Doplněk 2005, s. 933

¹⁸⁹ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, b.č.

Spolok Židovskej nemocnice vznikol dňa 10. apríla 1921 v Bratislave.¹⁹⁰ Cieľom spolku bola výstavba novej židovskej nemocnice v Bratislave, ktorá miestnej komunite chýbala a preto sa spolok snažil všemožne podporovať a iniciovať jej výstavbu. Podľa stanov účelom spolku bolo: založenie židovskej nemocnice a jej udržiavanie, ďalej aby chudobným na to odkázaným bola v nej poskytnutá zdravotná starostlivosť, umožnenie ďalšieho vzdelávania lekárov, udržiavanie ústavu na vzdelávanie židovských opatrovateliek pre nemocnicu a utvorenie miestnych skupín za vyššie uvedeným účelom v sídlach jednotlivých cirkevných obcí. Zakladajúci členovia zaplatili jednorázový členský poplatok 2.000,- Kčs a členovia zakladajúci nemocnicu 100.000,- Kčs. Išlo teda o spolok majetnejších židovských občanov. Spolok právne zastupoval JUDr. Alexander Bauer.¹⁹¹

Spolok vystupoval aj pod nemeckými názvami Jüdische Krankenfürsorge a Jüdischer Krankenhausverein, pričom stanovy mal vyhotovené okrem štátneho jazyka aj v nemčine a maďarčine.¹⁹² Okrem uvedeného spolku existovala s rovnakým cieľom Židovská nemocničná jednota pre Slovensko, ktorá sa spomína v roku 1922 v súvislosti s konaním svojho generálneho valného zhromaždenia v nedeľu 23. apríla v sále Národohospodárskeho klubu.¹⁹³ Ako som spomínal, už vyššie výstavba novej židovskej nemocnice spojila Židov viacerých spolkov a konfesiónálnych smerov. Spolok Židovskej nemocnice v Bratislave spolupracoval za uvedeným cieľom s miestnou ortodoxnou Chewrou Kadischou.¹⁹⁴

Túto spoluprácu dosvedčuje aj novinový článok. „Keď som správne informovaný tak bola zriadená židovská nemocnica cez Chewru Kadischu. Táto nemocnica je vynikajúco zariadená, s predsavzatím vykonať lekárske úkony prináležiace od jej krátkeho založenia...a je od

---

¹⁹⁰ SNA, f.: PR, k. 36, opis k č. 16 410/29 prez.

¹⁹¹ SNA, f.: PR, k. 36, b.č. stanovy spolku II. §3

¹⁹² SNA, f.: PR, k. 36, č. 19 664/29 a 9603/40 prez.

¹⁹³ SNA, f.: PR, k. 36, č. 2868/22 prez.

¹⁹⁴ SNA, f.: PR, k. 36, b.č. zápisnica spolku z 5.12.1937

vzdialených oblastí vyhľadávaná na liečenie a zotavenie".¹⁹⁵ Ďalej článok pojednáva ako ju vyhľadávajú aj zámožný nežidia a z týchto prostriedkov sa potom poskytuje liečenie židovskej chudobe. „Obzvlášť musíme vyzdvihnúť zaobchádzanie s chudobnými chorými, s rovnakou svedomitosťou a pozornosťou sa vykonáva ako s bohatými".¹⁹⁶ V článku sa takisto popisuje aj financovanie bratislavskej židovskej nemocnice. „Bratislavská Chewra Kadischa je príliš slabá, aby pokryla príliš veľké výdavky nemocnice. Keďže každá obec má v prvom rade zaistiť svojich chorých, tak je len spravodlivé a slušné, aby každá obec trvale financovala bratislavskú nemocnicu. Ale nielen obce ale aj každá Chewra Kadischa má povinnosť podporovať túto nemocnicu, všetkými prostriedkami, ktorými disponuje..".¹⁹⁷

Stavba židovskej nemocnice bol dôležitý počin, keďže stará na Podhradí pochádzala z 19. storočia, a už ani kapacitne ani kvalitatívne nevyhovovala.

Spolkové stanovky neboli už druhýkrát schválené ani v júli 1925 z nasledovných dôvodov: nemali ustanovenie, kto podpisuje spolkové listiny a vyhlášky, spôsobe uznášania zmierovacieho súdu, a spolkovej reči.¹⁹⁸

Spolok mal troch predsedov, piatich podpredsedov a k 29. septembru 1930 136 členov. Predsedami boli: Egon Bondy, Josef Fischer a Dr. Viktor Stein. Funkcie podpredsedov zastávali: Bertlan Baan, Béla Forbáth, Artur Frankl, Albert Gestettner a Paul Kadoscha.¹⁹⁹ Egon Bondy bol riaditeľom Kablovky, továrne na káble a od roku 1908 bol členom bratislavských slobodomurárskych lóži. Po vzniku židovskej lóže Fides v novembri 1924 bol jej členom vo funkcii maršala. Členom tejto lóže bol aj Oskar Pfeffer – riaditeľ židovskej nemocnice.²⁰⁰ Dr. Viktor Stein bol od roku 1932 predsedom krajinského zväzu židovských

---

¹⁹⁵ Der Jüdische Herold, N. 9 (566.), 27.2.1936, s.5

¹⁹⁶ Der Jüdische Herold, N. 9 (566.), 27.2.1936, s. 5

¹⁹⁷ Der Jüdische Herold, N. 9 (566.), 27.2.1936, s.5

¹⁹⁸ SNA, f.: PR, k. 36, č. 9502/25

¹⁹⁹ SNA, f.: PR, k. 36, hlásenie spolku k č. 13 258/29 prez.

²⁰⁰ Hradská, K.: Slobodomurárske lóže v Bratislave, PT, Bratislava 2005, s. 60 a 118

náboženských obcí na Slovensku „Ješurun“ a bankový riaditeľ Albert Gestettner bol členom mestského zastupiteľstva v Bratislave a predsedom ústrednej kancelárie židovských náboženských obcí na Slovensku.²⁰¹ Spolok mal teda za členov prevažne významné osobnosti bratislavskej židovskej komunity.

V tomto pre židovskú komunitu šťastnom období boli otvorené dve veľké sociálne inštitúcie: bratislavská Židovská nemocnica (1930) a Oblastný sirotinec a učňovský domov v Košiciach (1931).²⁰²

Ku dňu 26. máju 1935 mal spolok 102 členov a spolková miestnosť sa nachádzala v budove Židovskej nemocnice na Engelovom námestí (pomenované po zakladateľovi Židovskej nemocnice, dnes súčasť Šulekovej ulice B.H.). Spolok sa venoval charitatívnej práci a v kuratóriu Židovskej nemocnice mal svojich zástupcov.²⁰³

V dome Kataríny Bondyovej na Panenskej ulici č. 1, vdovy po fabrikantovi a slobodomurárovi Egonovi Bondym sa dňa 5. decembra 1937 o 10 hodine konalo valné zhromaždenie Spolku Židovskej nemocnice.²⁰⁴ Arthur Steiner a Max Reiss navrhli aby predseda spolku zastával funkciu miestopredseda Židovskej nemocnice a tiež požadovali tretinové zastúpenie členov spolku v kuratóriu nemocnice. Predseda a už vyššie zmienený Oskar Pfeiffer prijal úlohu súkromne vyjednávať v tomto smere so spolkom Chevra Kadiša. Ďalej sa zmienil v správe, že zakiaľ doposiaľ hospodárila nemocnica s miernym prebytkom tohto roku jej peniaze vystačia len do konca septembra. Napriek tomu, že zomrelý pán Richard Geyduschek zanechal nemocnici 25.000,- Kč. Bol podaný podnet na získavanie nových členov a dobročinné inštitúcie oboch náboženských obcí boli upovedomené, aby pri rozdeľovaní darov primerane brali ohľad na Židovskú nemocnicu. Okrem toho malo byť v rámci lóže Fides vydané uznesenie, aby každý člen lóže bol povinný byť aj členom Spolku Židovskej nemocnice. Úradujúci predseda Dr.

---

²⁰¹ SNA, f.: KÚ prez., k. 266, b.č. a 61 296/34

²⁰² Rotkirchen, L.: Slovakia 1918 – 1938, In.: The Jews of Czechoslovakia, vol. I., s. 101

²⁰³ SNA, f.: PR, k. 36, b.č. oznámenie spolku

²⁰⁴ SNA, f.: PR, k. 36, b.č. zápisnica a Hradská, K.: Tamže., s. 138

Eugen Stein bol zaviazaný, aby navštívil náboženskú obec aj Chewru Kadischu a v tomto zmysle intervenoval. Z najväčšou pravdepodobnosťou môžeme usudzovať, že tieto návrhy vyšli od členov, ktorý boli zároveň činný v lóži „Fides“, keďže tu existovalo už spomínané personálne prepojenie a slobodomurársky „bratia“ sa od počiatku venovali charite. Na uvedenom zasadnutí bola schválená zmena stanov spolku a minimálny ročný obnos bol upravený na 60,- Kč. Trojité predsedníctvo bolo upravené nasledovne: čestný predseda Jozef Fischer jr., predsedom bol už zmienený Oskar Pfeiffer a úradujúcim predsedom Dr. Eugen Stein. Namiesto funkcie piatich podpredsedov bola zavedená funkcia miestopredsedy, pokladníka, tajomníka a revízora. Právnym zástupcom spolku bol Dr. Max Salvendy. Ďalej bola predsedom Oskarom Pfeifferom prednesená potreba nového dorastu ošetrovateliek.²⁰⁵

Spolok podobne ako ostatné židovské spolky s výnimkou náboženských obcí bol rozpustený v roku 1940 v rámci protizidovskej legislatívy.²⁰⁶ Stanovy spolku boli schválené v roku 1929 Krajinským úradom v Bratislave a spolkovou rečou bol štátny jazyk. Rokovania spolku sa odohrávali v štátnej reči, alebo reči kvalifikovanej menšiny.²⁰⁷

Spolok bol charitatívnym spolkom, ktorý vznikol za účelom výstavby a podpory Židovskej nemocnice a spolupracoval so spolkom Chevra Kadiša. Spolok združoval významných členov bratislavskej židovskej komunity a zameriaval sa na poskytovanie a rozvíjanie zdravotnej starostlivosti. Židovská nemocnica bola významná inštitúcia svojho druhu jediná na celom Slovensku. Jej pôsobenie zjednocovalo ako ortodoxných tak aj neologických Židov.

O Židovskom patronátnom spolku zmienky do roku 1935 nemáme. Židovský patronátny spolok, ktorý sa znovu obnovil v roku 1935 mal za cieľ, aby sa mohli židovské deti nachádzajúce sa v štátnych detských ústavoch umiestniť do židovských rodín. Ďalším cieľom spolku bola podpora chudobných židovských detí. Išlo teda o klasický prípad

---

²⁰⁵ SNA, f.: PR, k. 36, b.č. zápisnica

²⁰⁶ SNA, f.: PR, k. 36, č. 9630/40 prez.

²⁰⁷ SNA, f.: PR, k. 36, č. 3907/38 a stanovы spolku

charitatívneho spolku. Vznikol na podnet zväzu židovských náboženských obcí Ješurun v spolupráci s inými židovskými spolkami.²⁰⁸

Na deň 12. januára 1936 požiadal predseda zväzu Ješurun Dr. Viktor Stein, Policajné riaditeľstvo v Bratislave, aby mohol spolok konať svoje zakladajúce valné zhromaždenie v miestnosti Obchodného grémia, Goetheho ulica č. 5.²⁰⁹ Dňa 6. februára 1936 spolok predostrel stanovy Krajinskému úradu v Bratislave za účelom schválenia.²¹⁰ Ďalšia zmienka o spolku pochádza až z januára 1938 v súvislosti so žiadosťou o povolenie zbierky za účelom starostlivosti o židovské deti, ktoré sú bez rodičov. Predsedom spolku bol v tom čase Dr. Viktor Stein.²¹¹ Spolok obdržal od Policajného riaditeľstva povolenie konať zbierku len na území Bratislavy do 10. marca 1938 medzi príslušníkmi židovského náboženstva.²¹² Vyzbieraných bolo dovedna 7210 Kčs, ktoré boli použité za už uvedeným účelom.²¹³

Židovský patronátny spolok s podnázvom spolok dobrovoľnej sociálnej starostlivosti o židovskú mládež usporiadal dňa 27. marca 1940 valné zhromaždenie na Dlhej ulici č. 30. Za spolok bola podpísaná Žofia (Sophie) Bondyová. Od toho istého roku sa spomína ako predsedníčka spolku.²¹⁴

Spolok bol podobne ako iné židovské spolky rozpustený vládny nariadením z roku 1940. O význame spolku si môžeme utvoriť obraz aj z faktu, že napriek svojmu rozpusteniu pracoval až do 2. januára 1941 na základe poverenia Ústredne Židov.²¹⁵

Ústredňa Židov síce vznikla v roku 1940 ako jediná zo zákona povolená organizácia, ktorá mala zastupovať záujmy Židov, ale bola len prostriedkom protižidovskej legislatívy. Jej vedenie nebolo schopné

---

²⁰⁸ SNA, f.: PR, k. 15, č. 14 427/35 a b.č.

²⁰⁹ SNA, f.: PR, k. 15, č. 14 427/35

²¹⁰ SNA, f.: PR, k. 15, č. 2521/36 k č. 14 427/35 prez.

²¹¹ SNA, f.: PR, k. 15, č. 1701/38

²¹² SNA, f.: PR, k. 15, č. 1701/38 prez.

²¹³ SNA, f.: PR, k. 15, č. 8700/38

²¹⁴ SNA, f.: PR, k. 15, č. 1723/40 a k č. 1723/40 prez.

²¹⁵ SNA, f.: PR, k. 15, č. 9620/40 prez.

riešiť zložitú sociálnu problematiku židovského obyvateľstva, ktorá bola dôsledkom protižidovskej legislatívy.

Ďalším charitatívnym spolkom bol Spolok židovských žien a dievčat pre podporovanie chorých so sídlom v Bratislave. Žiaľ o tomto spolku sa nám zachovali len veľmi sporadické správy. Pri viacerých židovských spolkoch sme odkázaní, len na momentálne dostupné archívne materiály, dobovú dennú tlač a literatúru. Hlavnou príčinou je fakt, že veľká časť spolkovej agendy je uložená v Archíve hlavného mesta Bratislavy, ktorí je už vyše päť rokov pre bádateľov uzavretý z dôvodu sťahovania a rekonštrukcie.

Spolok mal schválené stanovky už v roku 1922.²¹⁶ Z roku 1946 sa nám vo fonde Policajného riaditeľstva zachoval o spolku nasledovný prípis:

OBLASTNÉ VELITELSTVO NB I. V BRATISLAVE

*VEC: „Židovský dievčenský spolok v Bratislave“ – jestvovanie spolku
V Bratislave, dňa 9.X.1946*

*Žiadam o vyšetrovanie a oznámenie, či bývalý židovský dievčenský spolok
v Bratislave obnovil svoju spolkovú činnosť.*

V kladnom prípade ráčte tiež udať mená a adresy funkcionárov spolku.

Okresný finančný riaditeľ:

Vz. Semaka v.r.²¹⁷

Ako vyplynulo z šetrenia spolok s týmto názvom nebol evidovaný a išlo o „Spolok židovských žien a dievčat pre podporovanie nemocných so sídlom v Bratislave“, ktorý po vzniku slovenského štátu zanikol. Spolok do konca roka 1946 neobnovil svoju činnosť. Po zániku spolku

---

²¹⁶ Salner, P.: Židia v Bratislave, Zing Print, Bratislava 1997, s. 67 - 68

²¹⁷ SNA, f.: PR, k. 16, č. 8030/46

ostal majetok v sume 250 Kčs a 60 halierov v hotovosti a 2 kusy dlhopisov vojnovkej pôžičky v sume 2000,- Kčs.²¹⁸

Spolok mal za cieľ starostlivosť o chorých, ktorý sa nachádzali doma ako aj o tých v nemocnici. Išlo teda o klasický charitatívny spolok.

---

²¹⁸ SNA, f.: PR, k. 16, č. 8030/46 prez. K č. 2037/46-III.

3.3. Sionisti a ostatné organizácie

Do prvej svetovej vojny boli bratislavskí sionisti združení v spolku *Ahavat Cion*, po roku 1919 sa však organizačne rozdelili na religióznych a sekulárnych sionistov. Sekulárni sa stali členmi viacerých sionistických spolkov a religiózni ostali na platforme *Mizrachi*. Veľká väčšina sionistických spolkov bola zastrešená v Svetovej sionistickej organizácii (WZO). Naľavo od nej bol Poale Zion a napravo Únia sionistov – revizionistov a sionistické náboženské hnutie Mizrachi.

V Bratislave od roku 1919 existovalo veľké množstvo sionistických spolkov. Počtom dokonca prevyšovali ortodoxné spolky. Čulý sionistický život tu pochádzal už z dôb Uhorska. Sionistické hnutie bolo veľmi silné aj v maďarskej etnickej oblasti. V mestách ako Nové Zámky, Komárno, Levice, Lučenec a Košice. Kibuce *Hašomer Hacair* v Izraeli mali veľké množstvo členov, ktorí pochádzali z južného Slovenska. Toto hnutie spájalo sionizmus so socializmom. Avšak aj nacionalistické pravé krídlo Brit Trumpeldor získalo významnú posilu z južného Slovenska.²¹⁹

V Bratislave to boli uvedené spolky: Liga intelektuálnych sionistov, Únia sionistov – revizionistov pre ČSR v Bratislave, Spolok sionistických akademikov Ben Guria, Akademický spolok realistických sionistov Gordonia, Kultúrne združenie židovských akademikov Maimonides, Menza Academica Iudaica, alebo už spomínaný Ahavath Cion. Okrem nich existovali takisto skautské a športové sionistické organizácie, o ktorých budem pojednávať v nasledujúcej kapitole.

---

²¹⁹ Jelínek, J.: Tamže, s. 67

Hnutie Hašomer Hacair zo začiatku pôsobilo ako skautská organizácia. V začiatočnom období jeho činnosti naň vplývali najmä poľský mladý sionistický pionieri, ktorí na ceste do Palestíny sa zdržali aj v Bratislave. V roku 1928 prví členovia tohto hnutia z Nových Zámok emigrovali do Palestíny a založili kibuc Saar Hagolan. V kibuci Saar Hagolan v severnej Galileii dodnes žijú vyst'ahovalci z Nových Zámok alebo ich potomkovia.

Lang, T.: Holokaust na južnom Slovensku na pozadí histórie novozámockých židov, Bratislava, Kalligram 2006, s. 77 - 87

O sionistických spolkoch budem v tejto kapitole ešte pojednávať a spolok *Mizrachi* som už spomínal, keďže išlo o religiózny sionistický spolok s podporou časti ortodoxie.

Na základe vládneho nariadenia zo dňa 26. septembra 1940 číslo 234 boli všetky židovské spolky rozpustené. Jedinou organizáciou s možnosťou zastupovať Židov pred úradmi sa stala Ústredňa židov ako jediná monolitická organizácia.

Spolok Ahavath Cion sa ustanovil ešte za Rakúsko – Uhorska. Prvý záznam o spolku z obdobia Československa vo fonde Policajného riaditeľstva pochádza z 9. marca 1922 a je ním žiadosť Policajnému Riaditeľstvu o povolenie ročného generálneho valného zhromaždenia spolku na deň 11. marca o 20.00 v hoteli Fischer na Kapucínskej ulici. Na programe zhromaždenia boli tieto body: Zahájenie, správa o činnosti a pokladničná správa, budúca práca, voľba funkcionárov a návrhy.²²⁰

Z uvedeného je zrejmé, že spolok už nejaký ten rok existoval, aj keď nemáme o ňom správy.

Dňa 16. júla 1922 spolok usporiadal pri príležitosti smrti zakladateľa sionizmu Dr. Theodora Herzla pre Židovský národný fond verejnú zbierku v Primaciálnom paláci. Pod žiadosťou je podpísaný V. Komlosi, Palisády 56.²²¹

Jeden z prvých záznamov o aktivitách spolku v Bratislave pochádza z roku 1922. Spolok žiadal policajné riaditeľstvo na deň 4. decembra o 8. hodine večer o povolenie konať v Primaciálnom paláci prednášku Dr. Maxa Broda na tému : „Palestína – výstavba ako všežidovská a ľudská úloha.“²²² Prednáška sa konala v nemeckom jazyku. Dr. Max Brod bol blízkym priateľom Franza Kafku, členom predsedníctva Židovskej národnej rady a aktívnym sionistom.²²³

Spolok chcel konať 20. júla 1924 (chybne uvedený rok 1923) v centre mesta a vo verejných miestnostiach zbierku v prospech

---

²²⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 1717/22 prez.

²²¹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 5033/22 prez.

²²² SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8536/22 prez.

²²³ Kateřina Čapková: Češi, Němci, Židé ? Národní identita Židů v Čechách, PASEKA 2005, s. 12, 29

československých židovských kolonistov v Palestíne. Za spolok je podpísaný Július Grosz.²²⁴ Žiadosť o konanie zbierky na ten istý účel pochádza z októbra a mala sa konať 19. a 26. októbra 1924 v Bratislave. Za spolok je podpísaný Dr. Gejza Fischer.²²⁵

V materiáloch k spolku Ahavath Cion sa nám zachovala listina Sionistickej úradovne pre Slovensko, ústrednej úradovne v Bratislave, o tom že prezident Židovského národného fondu v Jeruzaleme M. M. Ussischkin príde 24. októbra na trojdenný pobyt do Bratislavy. Verejné privítanie hosťa sa uskutočnilo v piatok o 14. hodine na hlavnej stanici. Dňa 26. októbra o 15. hodine sa konal židovský ľudový míting v Establissement Bellewue, na ktorom mal Ussischkin prednášku o výstavbe židovskej Palestíny. Výkonný výbor pozval na tieto akcie pána vládneho radcu.²²⁶ Dňa 25. októbra 1924 sa v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca konala o 8. večer ženská schôdza spolku Ahavath Cion na ktorej prehovoril Mendel Ussischkin prezident Židovského národného fondu v Jeruzaleme o práci žien v Palestíne.²²⁷ Dňa 26. októbra usporiadal spolok od 9. hodiny predpoludním poradu dôverníkov Židovského národného fondu v zasadacej miestnosti Obchodného grémia, ktorej sa zúčastnili delegáti sionistických združení na Slovensku. Na tejto konferencii prezident Ussischkin referoval o Palestíne.²²⁸ V ten istý deň sa konal o 15. hodine v reštaurácii Bellewue židovský ľudový míting na ktorom prezident Židovského národného fondu v Jeruzaleme prehovoril o výstavbe Erez Izrael.²²⁹

1. novembra 1924 usporiadal Ahavath Cion v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca o 20.00 hodine prednášku k výročiu Balfourtovej deklarácie. Balfourtova deklarácia z 18. júla 1917 zaručovala Židom národnú domovinu v Palestíne, mali podľa nej získať neobmedzené prisťahovalecké právo a mala im byť zaručená autonómia. Preto bola táto

---

²²⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 5504/24

²²⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 7952/24 prez.

²²⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8327/24 prez.

²²⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8069/24 prez.

²²⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8069/24 prez.

²²⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8069/24 prez.

deklarácia pre Židov v diaspore veľmi dôležitá. Jej ustanovenia sa však nakoniec nenaplnili. Slávnostnú reč predniesol Adolf Pollak generálny sekretár Keren Kajemet (Židovského národného fondu).²³⁰ Dňa 15. novembra toho roku usporiadal spolok v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca od 21. hodiny kultúrny večierok.²³¹ Dňa 31. marca 1925 spolok usporiadal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca o 20.00 hodine slávnostnú schôdzu pri príležitosti otvorenia Hebrejskej univerzity v Jeruzaleme. Na programe boli hebrejská reč Bernarda (Ben Davida) Schwarza z Bratislavy, slovenská reč JUC. Floriana z Bratislavy a príhovor Dr. Emila Margulies z Litoměříc.²³² Podľa policajnej správy schôdzu zahájil riaditeľ továrne Izidor Knöpfelmacher a pripomenul význam slávnosti. Po ňom učiteľ Bendavid Schwarz predniesol slávnostnú reč v hebrejčine. JUC. Florian prehovoril v slovenskej reči. Hlavným rečníkom bol Dr. Emil Margulies, ktorý prehovoril o význame židovskej univerzity v Jeruzaleme. Odsúdil zavádzanie numeru clausus na jednotlivých univerzitách ako šovinistický postup. Nacionalizmus rozdeľoval na negatívny a pozitívny pričom podotkol, že oni sú za smer posledný. Popri postavení národnej kultúry a národného spolupatrienia, čo práve postavená univerzita symbolizuje, uctia si všetky iné národy a kultúru týchže. Dr. Emil Margulies v závere svojej reči vzdával chválu lordovi Balfourovi, ktorému židovský národ vďačí za vlastný štát v Palestíne. Na záver prehovoril anglický konzul Smallbones, ktorý hovoril úryvky zo života Balfoura a anekdoty o ňom. Podotkol, že Balfour je dávnym sionistom. Slávnosti sa zúčastnilo 400 ľudí, ktorí na záver zaspievali židovskú hymnu Hatikvah.²³³

Spolok usporiadal v nedeľu 7. februára 1926 večer o 8. hodine v sále Obchodného grémia, Ventúrska ulica číslo 3 spolkový večer pre židovskú ženskú organizáciu. Spoluúčinkovali Dr. Oskar Neumann z Bratislavy a Martha Hoffmanová z Viedne.²³⁴ Z uvedeného je zrejmé,

---

²³⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8323/24 prez.

²³¹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 8665/24 prez.

²³² SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 3701/25 prez.

²³³ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 4016/25 prez., zpráva

²³⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 3068/26 prez.

že spolok spolupracoval s poprednými sionistami ako Dr. Max Brod, Dr. Emil Margulies alebo Dr. Oskar Neumann ako i z poprednými predstaviteľmi Židovského národného fondu. Spolok Ahavath Cion bol sionistickým spolkom ako vyplýva už z názvu spolku a z oznámenia zaslaného policajnému riaditeľstvu.²³⁵

Dňa 28. februára 1926 usporiadala ženská sekcia spolku v priestoroch zrkadlovej siene Primaciálneho paláca rozprávkové popoludnie pre deti . Na programe bolo predčítanie rozprávok a recitácia. Vstupné bolo 2, 3 až 5.- Kčs.²³⁶ Z uvedeného je zrejmé, že spolok mal v druhej polovici 20. rokov svoju ženskú sekciu už pevne organizačne ustálenú. Spolok Ahavath Cion v Bratislave usporiadal dňa 16. mája doobeda o 10.30 hodine v priestoroch kina Tatra sionistický míting. Prednášateľmi boli Dr. Hugo Hermann z Brna, Dr. Oskar Rabinovič taktiež z Brna, Dr. Leo Sipos z Bratislavy a Dr. Ernst Mechner z Moravskej Ostravy.²³⁷ Dňa 24. októbra 1926 spolok usporiadal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca o 17. hodine vedeckú prednášku Prof. Theodora Lessinga z Hannoveru na tému Židovstvo ako prostredník západu a východu. Prednáška sa konala v nemčine.²³⁸

Spolok usporiadal v nedeľu 13. februára 1927 v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca medzi 19.30 až 22. hodinou sionistický míting s voľným vstupom. Rečníkmi boli generálny sekretár sionistickej organizácie z Berlína Adolf Pollak a JUDr. Israel Waldmann z Viedne na tému Židovský národný fond a výstavba Palestíny. Prednáška sa konala v nemeckom jazyku.²³⁹ Podobne ako pri predošlom sionistickom mítingu sa mi z dosiaľ preštudovaného materiálu nepodarilo viac zistiť. Jednou z príčin je i to, že materiály spolku sú torzovité. Dňa 2. apríla 1927 spolok usporiadal o 20.30 hodine v sále obchodného grémia kultúrny večer s voľným vstupným. Prednášateľmi boli Dr. Max Präger z Viedne povolaním nakladateľ a Dr. Siegfried Schmitz z Viedne povolaním

---

²³⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 21 609/27

²³⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 5095/26 prez.

²³⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 13 429/26

²³⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 30 031/26

²³⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 4930/27

spisovateľ na tému Židovská neistota. Prednáška sa konala v nemeckom jazyku.²⁴⁰ V sobotu 14. mája v sále obchodného grémia o 20.30 hodine spolok usporiadal kultúrnu prednášku na tému Nacionalizmus, socializmus, internacionalizmus s podnadpisom experiment sionisticko – socialistickej ideológie. Prednáška bola v nemeckom jazyku a prednášateľom bol Dr. Rudolf Samuel z Prahy. Na oznámení policajnému riaditeľstvu bol za spolok podpísaný Dr. Oskar Neumann.²⁴¹ Spolok v zastúpení Felixa Messingera požiadal o povolenie zbierky v prospech Židovského národného fondu na deň 26. júna v centre mesta a to predajom kvetín. Podpísaný je člen spolku Harry Bleiweiss.²⁴² Spolok Ahavath Cion /tiež Zion / usporiadal 3. júla 1927 spoločný výlet do Viedne pre členov spolku. Z tohto dôvodu žiadal policajné riaditeľstvo v Bratislave aby členom spolku bola umožnená cesta na spoločný cestovný pas vodcu spolku Hermana Bleiweisa. Cestovný pas číslo 712 bol vystavený 20. augusta 1925 v Chebe.²⁴³ Výletu sa zúčastnilo 66 členov spolku väčšinou z Bratislavy a okolia.

Spolok zastúpený Dr. Fischerom, Ventúrska ulica 12, oznámil konanie riadneho valného zhromaždenia na 22. októbra 1927 o 21. hodine v miestnosti na Dlhej ulici číslo 33.²⁴⁴ Či sa valné zhromaždenie aj konalo sa mi z dosiaľ preštudovaného materiálu nepodarilo zistiť.

Dňa 9. novembra 1927 sa konala v klubovni spolku Dlhá ulica číslo 33 výročná generálna hromada. Do funkcií boli zvolení títo členovia : za predsedu Herman (Harry) Bleiweiss, prvým podpredsedom Sigmund Brand, druhým podpredsedom Sigmund Klinger, zapisovateľom Benjamín Ehrenstein, pokladníkom Felix Messinger a kontrolórmí Arthur Friedler a Arie Oscar.²⁴⁵ V roku 1927 sa v súvislosti so spolkom spomína Únia sionistov revizionistov ako odbočka spolku Ahavath Cion. V sobotu 26. novembra 1927 usporiadal v klubovni spolku Dlhá ulica

---

²⁴⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 11 918/27

²⁴¹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 17 184/27

²⁴² SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 22 727/27 prez.

²⁴³ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 21 609/27

²⁴⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 36 849/27 prez.

²⁴⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 39 836/27

číslo 33 prednášku o úlohách židovskonárodnej mládeže. Rečníkom bol Aron Proppes a na prednášku pricestoval z Brna. Prednáška sa zaoberala vnútornými sionisticko – kultúrnymi otázkami. Za spolok bol ako jednatel' a člen výboru spolku podpísaný Július Grosz.²⁴⁶

Spolok na výzvu PR z 5. decembra 1927 číslo 36 849/27 prez. predložil výročnú správu. Spolok mal podľa výročnej správy okolo 170 členov, ktorí platili členské 4.- Kčs mesačne. Majetok spolok nevlastnil žiadny akurát hotovosť, ktorej približná cena v peniazoch bola 2000.- Kčs.²⁴⁷ Dňa 18. decembra 1927 prišiel do Bratislavy o 12.06 hodiny Nahum Sokolow. Na hlavnej stanici v čakárni I. triedy bol privítaný nasledujúcimi deputáciami : za mesto pánom Dr. Krausom, I. námestkom mešťanostu v slovenskom jazyku, za obec neologickú Dr. Steinom v nemčine a za židovské spolky: Ahavath Cion Hermann Bleiweiss, nemecky, Mizrachi Grünsberg a JUDr. Steiner, hebrejsky, za WIZO pani Knöpfelmacherová manželka riaditeľa mešťianskeho pivovaru, nemecky, za Volksverband riaditeľ Knöpfelmacher, nemecky, za Jüdische Partei Dr. Sipos, nemecky, za Hebraische Schulverein Schwarz, hebrejsky, za Hochschüler Dr. Otto Löwl, slovensky, za Makkabea Samek, nemecky a za Vereinigte Jugend Organisation Dr. Oskar Neumann po nemecky. Po uvedených rečníkoch prehovoril Nahum Sokolow v poľskom a nemeckom jazyku. Poďakoval za privítanie a hovoril o histórii mesta a pánovi prezidentovi ako i o dobrej povesti ČSR vo svete. Spomenul, že neprichádza ako Sokolow, ale ako zástupca exekutívy svetovej sionistickej organizácie. V sprievode Dr. Krausa a Dr. Siposa odišiel mestským kočiarom do hotela Carlton. Slávnosti sa zúčastnilo mimo zástupcov spolkov asi 150 židov.²⁴⁸ V hoteli sa konal obed na jeho počesť.²⁴⁹ Dňa 18. decembra sa konal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca IV. Kongres delegácií fondu na vybudovanie Palestíny Keren Hajesod, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia celého Slovenska.

---

²⁴⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 39 836/27

²⁴⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 42 100/27

²⁴⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 79, k č. 41 853/27 prez., hlásenie

²⁴⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 41 853 prez.

Referovali Dr. Hugo Herman z Brna, Prof. Artúr Freud z Prahy a napokon Nahum Sokolow. Po referátoch prebehla voľba členov do výboru zemskeho komitétu fondu.²⁵⁰ Dňa 19. decembra 1927 sa konala prednáška Nahuma Sokolowa vo veľkej sieni Mestskej Reduty (dnes Reduta). Prednášku započal uvítacou rečou riaditeľ Knöpfelmacher. Druhým rečníkom bol Dr. Steiner, ktorý rečnil hebrejsky a nemecky. Za židovskú mládež vystúpili Dr. Sipos a Dr. Neumann. Po nich prehovoril Sokolow v nemčine na tému Znova vybudovaná Palestína a aktuálne otázky tejto. Na prednáške boli prítomný anglický konzul a Ing. Krivoš. Prednášky sa zúčastnilo 3000 Židov. Tlač bola zastúpená s *Jüdische Presse*, *Volkszeitung* a *Selbstwehr* z Moravskej Ostravy.²⁵¹ Miestny Spolok židovských skautov vyslal na prednášku ako usporiadateľov svojich členov.²⁵²

Dňa 17. apríla 1928 v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca spolok usporiadal prednášku Prof. Theodora Lessinga (1881 – 1933) na tému Herzl a Marx.²⁵³ Na deň 17. júna 1928 (v žiadosti chybne uvedený máj) spolok požiadal o konanie kvetinového dňa spojeného s pouličnou zbierkou v prospech Židovského národného fondu v Palestíne.²⁵⁴ V zápisnici uskutočnenej na PR s podpredsedom Zigmundom Klingerom, sa uvádza, že zbierku uskutočňuje spolok každý rok v prospech ŽNF v Bratislave. Zbierku prevádzať bude 50 párov a pokladničky budú označené s nápisom „V prospech ŽNF“. ²⁵⁵ Podľa hlásenia z 20. júna pouličná zbierka vyniesla celkovo 2 730 Kčs a 45 halierov, a tento obnos bol šekom poukázaný na zberňu ŽNF v ČSR Praha, pre hlavnú kanceláriu ŽNF v Jeruzaleme.²⁵⁶ Dňa 23. júna 1928 spolok usporiadal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca prednášku Felixa Weltscha redaktora časopisu „Selbstwähr“ od 21. do 23. hodiny na tému

---

²⁵⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 41 853 prez.

²⁵¹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, b. č., hlásenie z 20.12.1927

²⁵² SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 41 853 prez.

²⁵³ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 6212/28

²⁵⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 9250/28

²⁵⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 80, zápisnica 15.6.28, bez čísla

²⁵⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 3886/28 prez.

Palestínska cesta.²⁵⁷ Spolok usporiadal 7. júla 1928 v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca spomienkový večer pri príležitosti 21. výročia úmrtia Theodora Herzla. Spomienkovú reč predniesol Dr. A. Rabinovics profesor židovského reformného gymnázia v Brne.²⁵⁸ Dňa 13. októbra 1928 usporiadal spolok v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca prednášku Dr. Františka Kahna z Bratislavy na tému Národ a mládež. Prednáška sa konala v nemeckom jazyku.²⁵⁹ Spolok usporiadal dňa 14. októbra 1928 v budove obchodného grémia, Ventúrska ulica číslo 3 recitačný večierok rumunského príst'ahovalca z Viedne Jehudu Ehrekranza.²⁶⁰

Spolok zastúpený Dr. Oskarom Neumannom požiadal Policajné riaditeľstvo na deň 9. decembra 1928 o povolenie konať slávnosť Chanuka v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca. Modlitebné žalmy recitoval hlavný kantor Bender z Bratislavy, slávnostnú reč mal generálny sekretár rakúskej sionistickej organizácie Dr. Moses Gelber z Viedne, hlavnú reč mal Gerhard Glesinger z Bratislavy a recitoval Leo Lederer z Brna.²⁶¹ Dňa 29. decembra 1928 usporiadal Ahavath Cion prednášku v nemeckom jazyku v sále obchodného grémia na tému Problémy výchovné. Prednášala pani Henny Rappaport. Dňa 10. februára 1929 usporiadal v sále obchodného grémia spolok prednášku na podobnú tému Výchovný problém. Prednášajúcim bol Prof. Alfred Engel z Brna.²⁶²

Chanuka je sviatok svetiel na počesť obnovenia chrámu a koná sa koncom decembra. Ide o osemdenný sviatok pripomínajúci víťazstvo Makabejcov nad Grékmi.

Brith Trumpeldor mládežnícka sekcia spolku Ahavath Cion v Bratislave usporiadala 24. februára v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca kultúrny večer. Prehovorili Prof. Oskar Rabinowicz z Brna na

---

²⁵⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 9858/28

²⁵⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 16 531/28

²⁵⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 15 172/28

²⁶⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 15 185/28

²⁶¹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 18 397/28

²⁶² SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 1877/29

tému Hrdina z Tel Chaj a Dr. Wolfgang von Weisl z Jeruzalema na tému Nové Židovstvo.²⁶³ Organizácia Brith Trumpeldor všade pôsobila ako dorastenecká organizácia Únie sionistov revizionistov a preto je zaujímavé jej prepojenie na spolok Ahavath Cion. Z uvedeného môžeme usudzovať na spoluprácu spolku so skupinou sionistov revizionistov, ktorých popredným predstaviteľom v ČSR bol práve Oskar Rabinowicz ako i z radikálnymi sionistami okolo už spomínaného JUDr. Emila Marguliesa.

Z roku 1929 sa nám zachovala zpráva, že spolok Ahavath Cion so sídlom v Bratislave bol založený pred 30. rokmi (teda v roku 1899) a mal aj schválené stanovy bývalým uhorským ministerstvom.²⁶⁴ Spolok usporiadal 14. marca 1929 v budove obchodného grémia prednášku v nemeckej reči Waltera Preisza na tému Výstavba židovskej domoviny v Palestíne. Na žiadosti PR bol spolok zastúpený Dr. Oskarom Fischerom²⁶⁵. Dňa 27. marca spolok usporiadal vo vládnej budove od 18.30 do 20. prednášku Oskara Neumana spojenú s premietaním filmu „Palestínske jaro“.²⁶⁶ Dňa 26. mája v mestskom divadle od 10.30 do 13. sa konala pietna slávnosť pri príležitosti 25. výročia smrti zakladateľa svetovej sionistickej organizácie Dr. Theodora Herzla. Uvítaciu reč predniesol Ben David Schwarz z Bratislavy, pietnu reč predniesol viceprezident izraelskej kultúrnej obce vo Viedni Dr. Jozef Löwenherz a recitáciu v nemeckej reči Oskar Beregi z Budapešti.²⁶⁷ Kvetinová zbierka v deň 14. júla sa nekonala, nakoľko spolok nemohol pre krátkosť času vyhovieť podmienkam vo výnose Policajného riaditeľstva. Zbierku sa rozhodol spolok usporiadať v septembri.²⁶⁸ V oznámení z dňa 26. júla spolok oznamuje, že zbierku bude konať 22. septembra 1929 v uliciach vnútorného mesta na základe výnosu zo dňa 11.7. 1929 číslo 117

---

²⁶³ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 2553/29

²⁶⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 8617/29 prez.

²⁶⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 3589/29

²⁶⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 4270/29

²⁶⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 6794/29

²⁶⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 10 142/29 prez.

574/29.²⁶⁹ Spolok napokon v roku 1929 verejnú zbierku vobec nekonal, lebo mu bol neskoro doručený výnos PR.²⁷⁰ Ahavath Cion usporiadal 31. augusta 1929 v sále obchodného grémia prednášku Dr. Oskara Neumanna na tému Správa o sionistickom kongrese a konferencii národných fondov.²⁷¹

Dňa 3. septembra 1929 usporiadal spolok Ahavath Cion verejný míting bratislavských Židov, ktorý sa konal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca. Na programe mítingu boli Posledné udalosti v Palestíne, za účasti vyše 500 osôb. Podľa policajnej správy „V laviciach prízemnia siene bolo videné mnoho inteligencie židovskej, ako pravotári, bankovní riaditelia, s ich manželkami atd. Na balkóne boli Židia z tried nemajetných a mládež“.²⁷² Míting sa začal o 20.00 hodine, zahájil ho v reči slovenskej a nemeckej JUDr. Leo Sipos, ktorý mu aj predsedal. Pozdravil zástupcov zúčastnených Židov a hostí a predniesol účel mítingu. Zhromaždený obracajú sa k Veľkej Británii, ako k mandátnej mocnosti v Palestíne pre nedostatočné bezpečnostné opatrenia v Palestíne. Súčasne sa obracajú aj k československej vláde, aby svojim známym ľudomilným smerom zakročila u Spoločnosti Národov. Potom odovzdal slovo JUDr. Viktorovi Steinovi, ako predsedovi Jewish Agency (Židovskej agentúry) na Slovensku.

JUDr. Viktor Stein s veľkým pohnutím spomínal na sionistický kongres v Zürichu, ktorý sa konal 11. augusta 1929, na ktorom sa ukázala jednotnosť Židov z celého sveta v myšlienke vybudovania židovského národného domova v Palestíne. Pripomenul však, že „...vyjasnenú oblohu čoskoro zastrelí čierne mraky“. Pokojné osady boli vypálené a ich obyvatelia zákerne vyvraždení. Po ňom vystúpil JUDr. Vojtech Beer, ktorý v mene bratislavského spolku *Mizrachi* predniesol veľmi patetickú biblickú reč. Povedal, že v Midraši možno čítať, že po páde prvého židovského kráľovstva, prorok národa vyzval Boha, či sa môže pozerat'

---

²⁶⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 15 255/29 prez.

²⁷⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 16 299/29 prez.

²⁷¹ SNA, f.: PR v BA, k. 79, č. 13 651/29

²⁷² SNA, f.: PR v BA, k. 79, k č. 14 245/29 prez., zpráva

na tak veľké utrpenie svojho národa, v tom bolo počuť šialene bolestný Ráchelin výkrik nad vraždením jej detí a týmto výkrikom bol aj Boh dojatý a sľúbil, že ukojí žiaľ židovského národa. V ďalšej svojej reči obviňoval anglickú mandátnu správu, podľa Balfourovej deklarácie majú vraj Židia plné právo, aby v Palestíne, za tak nesmierne ich peniaze kúpenej, panovali bezchybné bezpečnostné pomery. Ďalej sa vyslovil, že nebudú trpieť, aby Palestína bola vyrvaná z rúk židovského národa, alebo aby sa táto svätá zem stala pre Židov spornou.

Po ňom nasledoval Dr. Izrael Waldmann z Viedne, ktorý vo svojej reči uviedol, že neprišli protestovať, ani nariekať, lebo protestovať a nariekať je vlastnosťou slabých. Prišli si vyžadovať svoje práva. Balfourova deklarácia bola vydaná za zásluhy Židov v bojoch proti nepriateľom Anglicka, nie len finančnými prostriedkami, ale aj krvou, o čom sa aj pán prezident (T. G. Masaryk) zmienil vo svojich memoároch. To však čo sa teraz v Palestíne stalo, nie je len židovskou otázkou, ale kultúrnou hanbou. Pripomenul, že sa nesmie „...zabúdať na to, že boj sfanatizovaných mohamedánskych Arabov proti Židom je vlastne bojom proti anglickému panstvu, ktoré má v Palestíne veľmi eminentné záujmy, najmä pre eventuálny prípad, že by muselo ustúpiť od Suez“.

Posledným rečníkom bol Dr. Oskar Neumann, ktorý poukazujúc na 150 novo vykovaných hrobov v Palestíne, vehementne vytýkal postup úradníkov mandátnej mocnosti v Palestíne, z ktorých mnohý zrejme nadržovali arabským povstalcem. V tom sa ozvali z radov mladých na galérii výkriky : fuj, fuj !, ktorým však predsedníctvo veľmi energicky zabránilo. Rečník sa pýta, že čím sa previnili Židia v Palestíne. Učia Arabov obrábať zem, židovskí lekári liečia rovnako aj arabské deti, Arabi sú pripúšťaní na jeruzalemskú univerzitu.

Na záver Dr. Leo Sipos prečítal deklaráciu, ktorá bola prítomnými jednohlasne prijatá. V prijatej deklarácii sa konštatuje:

1. *Že za smutné udalosti v Palestíne je zodpovedná mandátna moc anglická v dôsledku nedostatočných bezpečnostných opatrení,*
2. *Prítomní povstaním prehlasujú, že sú solidárny v zakročení pre udalosti v Palestíne a v tom pevne vytrvajú až do dosiahnutia satisfakcie,*
3. *Žiada sa za prepustenie nespoľahlivých úradníkov a za potrestanie účastníkov vo vraždení,*
4. *Anglická vláda je zodpovedná za spôsobenú škodu a musí ju nahradiť,*
5. *Žiada sa odvolanie arabských členov polície aspoň na osadách židovských a nahradenie týchže Židmi,*
6. *Žiada sa rozšírenie platnosti Balfourovej deklarácie aj na Transjordán,*
7. *Žiada sa vyslanie vyšetrojúcej komisie za účelom potrestania previnilcov.*

Všetci rečníci okrem JUDr. Lea Siposa prehovorili po nemecky. Míting sa skončil o 21.40 hodine a zakročenie polície nebolo potrebné.²⁷³

Spolok Ahavath Cion usporiadal dňa 12. januára 1930 zhromaždenie Palestínskej akcie pri príležitosti 80. narodenín prezidenta Československej republiky. Zhromaždenie sa konalo v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca. Rečníkmi boli Prof. Dr. Oskar Rabinovicz, Dr. Leo Sipos, JUDr. Július Reisz a Dr. Viktor Stein všetci z Bratislavy.²⁷⁴ Dňa 22. januára v stredu usporiadal spolok Ahavath Cion sekcia Brith Trumpeldor prednáškový večer Sionistické problémy. Dejiny židovských légii. Prednášajúcim bol Ing. David Schechet žurnalista z Viedne príslušný. Prednáška sa konala v zasadacom sále Obchodného grémia na Ventúrskej ulici č. 3.²⁷⁵

Podľa zprávy Policajného Riaditeľstva spolok Ahavath Cion má svoje stanovy schválené tamojším úradom zo dňa 15. marca 1930 č.j.

---

²⁷³ SNA, f.: PR v BA, k. 79, k č. 14 245/29 prez., zpráva

²⁷⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 613/30 prez.

²⁷⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 1312/30 prez.

6106/1930/8odd.. Stále právne existuje a vyvíja činnosť. Predsedom je Izidor Knöpfungmacher, podpredsedom Dr. Gejza Fischer a jednatelom Dr. Otto Löbl Dobrovičová. Účelom spolku je podporovať hmotné a mravné židovské hnutie, propagovať židovskú kultúru a sionistické hnutie. Kvetinová zbierka sa má konať 22. júna 1930.²⁷⁶

Spolok Ahavath Cion usporiadal dňa 10. februára 1930 medzi v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca kultúrnu prednášku rumunského štátneho príslušníka a úradníka rumunského konzulátu v Bratislave, Princa Grăciano Georgesa na tému Židovská otázka za vstupného 5,- až 20,- Kčs.²⁷⁷ Spolok žiadal PR v Bratislave o povolenie prednášky Dr. Chajima Tartakowera redaktora z Viedne na 17. júla od 20.30 do 22.00 v sále Obchodného grémia na tému úmrtia Dr. Theodora Herzla.²⁷⁸

Výtťažok kvetinovej zbierky z júna dosiahol 1 778 Kčs a 70 halierov, a bol odoslaný na šekový účet ŽNF v Prahe na fond Keren Kayemet LeIsrael v Prahe.²⁷⁹ Čistého zisku zbierky bolo použité k podpore usídlenia československých židov v Palestíne.²⁸⁰ Členovia spolku vyrábali na zbierku papierové kvetiny a tie potom predávali. Spolok usporiadal dňa 6. decembra 1930 v Obchodnom grémiu kultúrny večer na tému Židovská poézia. Prednášajúcim bol Jehuda Ehrenkranz z Prahy pri vstupnom 5,- až 10,- Kč.²⁸¹ Posledná akcia, ktorú podľa dostupných prameňov spolok v tomto roku usporiadal sa konala dňa 28. decembra 1930 a išlo o rozprávkové popoludnie konané v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca predčítavala Miriam Neumannová z Bratislavy pri vstupnom 2,- až 4,- Kč.²⁸²

Spolok Ahavath Cion zastúpený pani Paulou Friedlerovou žiadal na 3. januára 1931 o povolenie prednášky v nemeckej reči Dr. Oskara Rabinowicza z Brna na tému Anglicko, Arabi a Židia. Prednáška sa

---

²⁷⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 9055/30 prez.

²⁷⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 2254/30 prez.

²⁷⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 12 500/30 prez.

²⁷⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 12 902/30 prez.

²⁸⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 80, bez čísla

²⁸¹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 20 174/30 prez.

²⁸² SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 22 429/30 prez.

konala v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca.²⁸³ Dr. Oskar Rabinowicz bol jedným z hlavných predstaviteľov sionistov – revizionistov v Československu. Dňa 10. januára sa konala prednáška v nemeckej reči Dr. Huga Hermanna z Brna na tému Sionistické problémy. Prednáška sa uskutočnila v sále Obchodného grémia od 20.00 do 22.00 hodine.²⁸⁴ Dňa 1. februára usporiadal spolok kultúrnu prednášku v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca od 20.30 do 22.00. Rečníkom bol JUDr. Schemarjahu Lewin z Tel Avivu na tému Aktuálne palestínske otázky pri vstupnom 3,- až 15,- Kč. Rečník sa narodil v Smislotess v Rusku.²⁸⁵ Dňa 8. marca 1931 spolok usporiadal v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca rozprávkové popoludnie opäť za účasti Miriam Neumannovej z Bratislavy.²⁸⁶ Spolok Ahavath Cion usporiadal dňa 15. marca v Obchodnom grémiu kultúrny večer od 20.00 do 22.00 na tému Aktuálne sionistické problémy, prednášateľom bol Viktor Jakobson z Zürichu.²⁸⁷ Dňa 28. marca sa uskutočnila prednáška Awahama Chaikinda portugalského občana v Obchodnom grémiu na tému Situácia v Palestíne pri vstupnom 8,- Kč.²⁸⁸ Spolok usporiadal dňa 9. mája večer kultúrny večer v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca na tému Palestína v roku 1931 pri vstupnom 2,- až 10,- Kč. Prednášajúcim bol Dr. Oskar Neumann redaktor z Bratislavy.²⁸⁹

Ahavath Cion usporiadal 1. júna 1931 o 20.30 v zasadacej sieni Obchodného grémia prednášku JUDr. Jozefa Rufeisena z Moravskej Ostravy O aktualitách XVII. Sionistického kongresu v Bazileji. Ako kontaktná adresa je uvedený Dr. Otto Löbl.²⁹⁰ V hlásení Policajného Riaditeľstva v Bratislave sa uvádza vedenie spolku za rok 1931, predsedom bol Harry Bleiweis, podpredsedom Jozef Landaň,

---

²⁸³ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 311/31 prez.

²⁸⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 494/31 prez.

²⁸⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 1626/31 prez.

²⁸⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 4174/31 prez.

²⁸⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 4506/31 prez.

²⁸⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 5160/31 prez.

²⁸⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 7812/31 prez.

²⁹⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 9586/31 prez.

a tajomníkom²⁹¹ Spolok požiadal Krajský úrad v Bratislave, aby sa 28. júna mohla konať zbierka pomocou rozpredaja kvetov na území Bratislavy.²⁹² V hlásení spolku Policajnému Riaditeľstvu sa nachádza, že celkovo bolo v zbierke vyzbieraných 3.042 Kč z toho čistý výnos bol 2 982 Kčs.²⁹³ Spolok Ahavath Cion zastúpený Paulou Friedlerovou predložil PR v Bratislave žiadosť o povolenie prednášky Ing. Róberta Strickera hlavného stavebného radcu z Viedne na tému Obrat v sionizme. Prednáška sa konala 6. septembra od 20.00 hodine v zrkadlovom sále Primaciálneho paláca.²⁹⁴ Spolok usporiadal 31. októbra prednáškový večer v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca na tému Židovské súčasné problémy za účasti sekretára sionistickej organizácie v Moravskej Ostrave Dr. Otto Abelesza.²⁹⁵ Spolok usporiadal 9. decembra v malom sále Reduty jubilejnú akadémiu pri príležitosti sviatku Chanuka. Spoluúčinkovali slávnostný rečník JUDr. Paul März z Moravskej Ostravy, speváčka Hilda Duliskayer z Viedne a huslista Prof. Jozef Zimber z Viedne pri vstupnom 5,- až 12,- Kčs.²⁹⁶

Ahavath Cion usporiadal v dňoch 10. – 12. januára 1932 v zimnej záhrade hotela Savoy výstavu Židovského národného fondu na ktorej boli vystavené štatistické a propagandistické materiály a výrobky židovskej práce v Palestíne. Výstavu otvorili 10. januára o 10.30 hodine.²⁹⁷ Výstavka bola otvorená za účasti asi 200 osôb v jazyku slovenskom mešťanostom Dr. Krauszom, v jazyku nemeckom poslancom JUDr. Reiszom a Leo Rossenthalom z Bratislavy, Adolfom Pollakom delegátom z Berlína. V zastúpení Dr. Fischera výstavku otvoril Dr. Neumann z Bratislavy. Výstavka sa skončila 12. januára o 18.00 hodine.²⁹⁸ Spolok usporiadal 7. februára 1932 v zrkadlovej sieni kultúrnu prednášku s fotografiami na tému Maliar Lesser Ury za účasti Dr. Oskara

---

²⁹¹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 9643/31 prez.

²⁹² SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 10 938/31 prez.

²⁹³ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 11 539/31 prez.

²⁹⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 13 670/31 prez.

²⁹⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 16 956/31 prez.

²⁹⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 18 920/31 prez.

²⁹⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 152/32 prez.

²⁹⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 80, k č. 152/32 prez.

Neumanna pri vstupnom 3,- až 10,- Kčs.²⁹⁹ Dňa 21. marca v pondelok usporiadal spolok kultúrny večer v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca pod názvom *Gesprechene Zeitung*. Účinkovali Dr. Oskar Neumann, Dr. Gejza Fischer, Dr. Otto Löbl, Sigmund Brand, Soma Komlosi, Eugen Winterstein, Sigmund Samek, Felix Messinger, Dr. Róbert Füred a Miriam Neumanová všetci z Bratislavy.³⁰⁰ O uvedenom kultúrnom večere okrem témy a účastníkov z dostupných prameňov nič viac nevieme. Spolok požiadal v zastúpení Dr. Gejzu Fischera o povolenie konania pozdravného večierku na počesť účastníkov I. židovskej olympiády na 24. apríla v budove Obchodného grémia.³⁰¹ O uvedenom večierku zatiaľ z dostupných prameňov nemáme viacej informácií. Ahavath Cion usporiadal 21. mája prednášku Berl Lockera z Tel Avivu člena exekutívy Svetovej sionistickej organizácie na tému *Sionizmus dnes*.³⁰² Prednáška sa konala v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca.

Dňa 16. júna 1932 Krajský úrad v Bratislave povolil spolku zastúpenému Dr. Gejza Fischerom zbierku milodarov na území Bratislavy.³⁰³ Výťažok zbierky tvoril 3 615 Kčs a 50 halierov z toho čistý zisk bol 3 465 Kčs a halierov.³⁰⁴

Dňa 4. augusta usporiadal spolok v Obchodnom grémiu od 20.30 do 22.00 hod. prednášku Dr. Benjamína Lubotzkého z Paríža, rodáka z Rigy na tému *Fašizmus, komunizmus, sionizmus*.³⁰⁵ Spolok zastúpený Gejzom Fischerom podal PR v Bratislave žiadosť o povolenie vystupovania spevákov Maxima Sakaschanského a jeho manželky Rút rodenej Klingerovej ruských štátnych príslušníkov bytom Praha – Karlín na židovskom kultúrnom večierku dňa 28. mája v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca.³⁰⁶ Policajné riaditeľstvo uvedenú žiadosť postúpilo

---

²⁹⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 1670/32 prez.

³⁰⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 3985/32 prez.

³⁰¹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 5706/32 prez.

³⁰² SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 6674/32 prez.

³⁰³ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 8329/32

³⁰⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 8866/32 prez.

³⁰⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 9368/32 prez.

³⁰⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 11 171/32 prez.

Krajinskému úradu a ten sa vyjadril že nemá námietok.³⁰⁷ Dňa 6. novembra 1932 sa uskutočnil prednáškový večer v malom sále Reduty na tému Palestínske otázky za účasti Dr. Oskara Neumanna a JUDr. Hermanna Lelevera advokáta z Berlína pri vstupnom 5,- Kčs.³⁰⁸ Spolok Ahavath Cion požiadal PR o povolenie konať prednášku palestínskeho občana redaktora Ben Aharona na tému Výsledky kolonizácie v Palestíne – Arabi, Angličania, Židia dňa 17. novembra v Košiciach, 20. novembra v Žiline a 26. novembra v Bratislave.³⁰⁹ V Bratislave sa prednáška konala v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca pri vstupnom 20,- Kč.³¹⁰ Dňa 14. decembra 1932 sa v zrkadlovej sieni uskutočnila židovská akadémia ľahkej múzy za účasti spevákov Maxima Sakaschanského a Rút Klingerovej pri vstupnom 5,- až 15,- Kčs.³¹¹

Spolok podal žiadosť o povolenie prednášky palestínskeho občana Júliusa Bergera na 14. februára 1933 vo veľkej sieni Obchodného grémia Goetheho ulica na tému Šťastlivá Palestína.³¹² PR žiadosť postúpilo Krajinskému úradu ktorý sa vyjadril že nemá námietok.³¹³ Spolok usporiadal 12. novembra v Mestskom (dnes Národnom) divadle divadelné predstavenie „Ahasver“ Zo židovskej biedy k židovskému vybudovaniu, ktoré konferoval Dr. Oskar Neumann pri vstupnom 15,60,- Kčs.³¹⁴

Napriek tomu, že register Policajného riaditeľstva uvádza pri spolku Ahavath Cion krabice číslo 79 a 80 roky 1922 – 1947 v krabici číslo 79 sa nachádzajú materiály do roku 1929 a v krabici číslo 80 materiály z rokov 1922 – 32 a z rokov 1930 – 33 preto nemožno na preštudovanom materiály doložiť činnosť spolku v rozpätí rokov 1934 až 1938. Uvedené materiály sa nenachádzajú ani v iných mnou preštudovaných krabiciach fondu Policajného riaditeľstva v Bratislave.

---

³⁰⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 11 589/32 prez.

³⁰⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 13 057/32 prez.

³⁰⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 13 830/32 prez.

³¹⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 13 842/32 prez.

³¹¹ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 14 395/32 prez.

³¹² SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 1866/33 prez.

³¹³ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 2361/33 prez.

³¹⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 80, č. 13 420/33 prez.

V dvadsiatych rokoch sa ešte neprejavovala v Židovskej strane v ČSR príliš výrazná konfrontácia medzi všeobecnými sionistami na jednej strane, a radikálnymi sionistami – stúpenkami Emila Marguliesu na druhej strane.³¹⁵ V polovici dvadsiatich rokov, už dochádzalo k zreteľnej konfrontácii medzi ľavicovým krídlom všeobecných sionistov a socialistami na jednej strane a skupinou sionistov – revizionistov na strane druhej. Títo stúpenci kontroverzného predáka medzinárodného revizionizmu Vladimíra (Zeev) Žabotinského ustanovili v roku 1925 Úniu sionistov – revizionistov v Československu, teda v tom istom roku ako vznikla únia v Paríži. Žabotinský ju založil spoločne so svojimi zväčša v Rusku narodenými kolegami po tom čo v roku 1923 opustil výkonný výbor Sionistickej organizácie (WZO). Názov únie v hebrejčine bol HaZohar (akronym pre Ha-histadrut Ha-tzionit Ha-revizionistit).³¹⁶

Predstaviteľmi únie v Československu boli napríklad Hanuš Löw, Leo Pollak, Karl Baum či Martin Lichter. V roku 1930 sa v Prahe zišiel IV. svetový zjazd Únie sionistov – revizionistov za účasti Žabotinského. Na zjazde zaznela kritika britskej mandátnej správy v Palestíne ako i oficiálnej politiky WZO, ktorá sa zdala pri presadzovaní židovského vystaňovalectva málo radikálna. Revizionisti mali prevahu v mládežníckej organizácii Brit Trumpeldor (Betar) a fondu Keren Tel Hay.³¹⁷ Praha potom ešte hostila dve svetové revizionistické konferencie: v decembri / januári 1934 – 35 a vo februári 1938, a Žabotinský často navštevoval Československo.

Od 18. augusta 1925 sa konal 14. svetový kongres WZO, s ktorého priebehom a výsledkami neboli revizionisti spokojný. Vydali preto deklaráciu v ktorej vyjadrujú znepokojenie a potrebu prípravy na ďalší kongres. Po ukončení kongresu vydali deklaráciu únie sionistov – revizionistov, ktorej nemecký originál sa nám zachoval vo fonde Policajného riaditeľstva v Bratislave s pečiatkou Júliusa Grosza,

---

³¹⁵ Křesťan, J.: Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948, SEFER, Praha 2001, s. 37

³¹⁶ The Jews of Czechoslovakia, vol. II, s. 100-103, Čapková: Pilsudski or Masaryk? In: Judaica Bohemiae 1999

³¹⁷ Křesťan, J.: Tamže, s. 37

predstaviteľ a revizionizmu na Slovensku.³¹⁸ Deklaráciu podpísali za vedenie únie: V. Žabotinský, V. Tomkin a M. Berchin z Paríža, I. Cohen (Solún), S. Gepstein a Dr. J. Weinshal z Tel Avivu, M. Grossmann (Londýn), Dr. J. Hoffmann (Riga), Dr. N. Hoffmann (Viedeň), S. Jacobi, Dr. J. Segal, Dr. Z. Tomkin a I. Trivius z Paríža, a A. Rekanati (Solún).

V deklarácii sa uvádza, že sionizmus ustavične preniká do novej spoločenskej vrstvy a Židia sa snažia osídliť Palestínu, ale došlo k postupnému úpadku organizovanosti, splošteniu ideálnych princípov a zrúteniu sionistických vodcov. Ďalej kritizujú oficiálnu „sionistickú prácu“ a malý záujem o prácu na výstavbe Palestíny. „Táto podivná ideológia, ktorá sa zrodila v druhom gete...a viedla k novému getu, stanovila revizionizmu odlišnú myšlienkovu protikladnú koncepciu. Konečný cieľ sionizmu je vytvorenie Židovského štátu, prvá etapa je teda židovská väčšina v Palestíne“. V závere vyzývajú svetových revizionistov na prípravu na 15. svetový kongres WZO.³¹⁹

Spolok Židovských skautov v Československej Republike pod názvom „Brit Trumpeldor“ bol založený v roku 1929 v Bratislave, v roku 1934 sa sídlo organizácie presťahovalo do Prahy. Prvým vodcom Betar-u v Československu bol Žabotinského priateľ Július Grosz. Od roku 1934 bol novým vodcom organizácie I. Goldstein, a od roku 1937 bol vedený Eliášom Gläserom.³²⁰ Napriek faktu, ktorý uvádza Kateřina Čapková, prvé správy o Únii sionistov – revizionistov máme z Bratislavy, až od roku 1931.³²¹ V tom istom roku únia usporiadala dňa 29. novembra zemský zjazd, v sieni Obchodného grémia na Ventúrskej ulici č. 3, na ktorom sa prejednávali vnútorné záležitosti a správa z minulého roka. To môže poukazovať na fakt, že únia už nejaký ten rok existovala. Ďalej boli na programe návrhy na prácu na budúci rok, obsolúcia a voľby.³²² Za Úniu sionistov – revizionistov správu Policajnému riaditeľstvu podal Július Grosz, úradník poisťovne Moldavie – Generali. Na zemskom

³¹⁸ SNA, f.: PR, k. 210, bez čísla (b.č.)

³¹⁹ SNA, f.: PR, k. 210, b.č.

³²⁰ Čapková, K.: Pilsudski or Masaryk? In: *Judaica Bohemiae* 1999, s. 210 - 239

³²¹ SNA, f.: PR, krabica 210, č. 18 602/31 prez.

³²² SNA, f.: PR, krabica 210, č. 18 602/31 prez.

zjazdu sa podľa policajného hlásenia zúčastnilo 70 osôb. Július Grosz pozdravil prítomných a po krátkom uvítaní odovzdal slovo zemskému sekretárovi Hansovi Löwymu z Prahy.³²³ Po viac ako dvojhodinovej prestávke kongres začal znova o 14.30, keď vystúpil s referátom Ing. Robert Stricker a ešte niekoľko rečníkov. Účastníci zjazdu sa kľudne rozišli o 18.00 hodine.³²⁴

Únia sionistov – revizionistov nebola pravdepodobne v Bratislave zaregistrovaná v spolkovom katastri, lebo ešte v roku 1932 vystupuje ako odbočka spolku Ahawath Zion.³²⁵ Uvedený spolok na rozdiel od „trenundortodoxie“ Agudat Izrael spolupracoval so zemskou sekciou Židovskej strany v ČSR, ktorej predsedom bol JUDr. Emil Margulies, ktorý do určitej doby predstavoval hlavného zástancu platformy radikálnych sionistov v strane. Väčšina stúpencov uvedenej platformy sa však pod vplyvom názorov Vladimíra Žabotinského od strany odtrhla a pretransformovala sa v roku 1925 na Úniu sionistov – revizionistov v Československu.³²⁶

Vodca Únie sionistov – revizionistov neskôr premenovanej na Novosionistickú organizáciu Vladimír (Zeev) Žabotinský viackrát navštívil ČSR a v rokoch 1930, 1934 – 35 a februári 1938 sa v Prahe konali medzinárodné revizionistické kongresy.³²⁷ Napriek tomuto faktu nepatril v ČSR medzi mimoriadne oblúbených sionistických politikov, či už medzi židovskou verejnosťou alebo predstaviteľmi Židovskej strany. Svedčil by o tom aj fakt, že v roku 1930 Dr. Angelo Goldstein údajne intervenoval, aby Žabotinský nedostal vstupné vízum do Československa. Žabotinský tu plánoval od 29. apríla usporiadať prednáškové turné.³²⁸

K tejto udalosti sa nám zachoval článok uverejnený 15. mája 1930 v Hefťó Reggeli, Újsag Munkács vychádzajúcom v Mukačeve pod

---

³²³ SNA, f.: PR, krabica 210, č. 18 602/31 prez., hlásenie

³²⁴ SNA, f.: PR, krabica 210, č. 18 602/31 prez., hlásenie

³²⁵ SNA, f.: PR, krabica 210, č. 9248/32 prez.

³²⁶ Křesťan, J.: c.d., s. 37

³²⁷ Čapková, K.: Pilsudski or Masaryk. In.: *Judaica Bohemiae XXXV/1999*

³²⁸ Hétfo Reggeli Újság, Munkács 15.5.1930 s. 1

názvom „Prečo nedostal Jabotinský vstupné vízum?“ „Prednesenie československej prednášky Vladimíra Jabotinského – revizionistu, sionistu, vodcu svetovej organizácie – predchádzal veľký výchor na ľavom krídle, ktorého vlny po odcestovaní Jabotinského stále vyššie udierajú a pravdepodobne strhnú formujúcu sa nomináciu židovskej strany, ktorej niektorí vedúci u ministra zahraničných vecí skúšali odložiť prednesenie prednášok. (...) Podozrievaný Dr. Goldstein a obvinená židovská strana doteraz ešte nezaujali stanovisko k urážlivým výrokom Jabotinského, ktoré obvinili v najuznávanejšom židovskom liste, ale ako zo zainteresovaného miesta sa dozvedáme, dostane do pohybu rozkladný proces vo vnútri strany, ktorému len veľmi ťažko sa podarí zabrániť. (...) V článku v Momente Žabotinský doslova medzi iným píše: „Pri československej ceste som sa stretol s takými javmi, ktoré nepríjemnosťami okorenili môj život. Vstupné povolenie som mohol dostať neskôr a o príčine toho som sa dozvedel počas môjho pražského pobytu, že niekto bol na Ministerstve zahraničných vecí a žiadal zamietnutie môjho povolenia na vstup. Tento dotyčný, ktorý na MZV v mojej veci pochodil, vystupoval v mene židovskej strany. Kto sa znížil na tento krok a kto denuncioval u ministra jedného zahraničného žida, to presne neviem, ale noviny písali, že Dr. Angelo Goldstein, parlamentný poslanec židovskej strany.“³²⁹

Únia oznámila na dňa 4. augusta 1932 v miestnosti Obchodného úlohy revizionizmu, keďže únia a jej predstaviteľ Žabotinský boli často obviňovaný z fašizmu. Ohľadne verejnej prednášky sa mi z doposiaľ preštudovaného materiálu grémia usporiadanie verejnej prednášky Dr. Benjamína Lubotzkého z Paríža, na tému: fašizmus, komunizmus, sionizmus.³³⁰ Išlo zrejme o prednášku vysvetľujúcu nepodarilo viac zistiť. Materiál je torzovitý čo mohlo zapríčiniť viac faktorov, napríklad likvidácia židovských spolkov a skartácia akademických spolkov v roku 1956. Uvedenú žiadosť podal, už spomínaný spolok Ahawath Zion,

---

³²⁹ Hétfő Reggeli Újság, Munkács 15.5.1930

³³⁰ SNA, f.: PR, k. 210, č. 9248/32 prez.

keďže únia nemala zaregistrované stanovy.³³¹ Neskôr únia podávala žiadosti prostredníctvom bratislavského spolku Brit Trumpeldor, v ktorom ako už bolo spomínané mali revizionisti väčšinu.

Prostredníctvom tejto organizácie únia požiadala na 29. apríla 1933 Policajné riaditeľstvo o povolenie rozširovať letáky pri príležitosti prednášky svetového predsedu Vladimíra Žabotinského.³³² Miestny oddiel „Brit Trumpeldor – Únia sionistov – revizionistov“ požiadala na dňa 7. mája o konanie verejnej kultúrnej prednášky: Hitler, Židovstvo a Európa.³³³ Táto téma bola pre sionistov naliehavá, keďže v Nemecku začali byť Židia prenasledovaní. Policajné riaditeľstvo uvedenej žiadosti vyhovel s podmienkou, že „...vynímajúc privítacej reči predsedu (...) spolku a horeuvedeného prednášateľa nesmú iné osoby prednášať“.³³⁴ Stanovisko Krajského úradu som sa rozhodol uviesť v plnom znení:

KONCEPT

Krajský Úrad, oddelenie 8, v Bratislave

Podľa tamojšieho výnosu zo dňa 13.februára 1930 čís. 203. 767/10 1929, resp. zo dňa 15. decembra 1932 čís. 230 890/8a/32 predkladám opis žiadosti spolku „Sdruženie židovských skautov Brit Trumpeldor“, v Bratislave podanú o povolenie konania verejnej prednášky V. Jabotinského, so žiadosťou o láskavé vydanie interného pokynu, aké stanovisko bolo by treba k tejto veci zaujať.

Prednáška táto bola by konaná dňa 7. mája 1933 o 20.30 hodine vo veľkej sieni mestskej reduty na predmet: „Hitler, Židovstvo a Európa“, v reči nemeckej, prednášateľ je vodcom Svetového svazu sionistov revizionistov. Pochádza z Ruska, avšak z tade emigroval a žije teraz v Paríži.

³³¹ SNA, f.: PR, k. 210, č. 9368/32 prez.

³³² SNA, f.: PR, k. 210, č. 5472/33 prez.

³³³ SNA, f.: PR, k. 210, č. 5495/33 prez.

³³⁴ SNA, f.: PR, k. 210, č. 5495/33 prez., výmer

Vzhľadom na vynikajúcu osobnosť prednášateľa počíta sa s veľkou účasťou tunajšieho obyvateľstva židovskej národnosti, toto (táto) ale není jednotná v otázke sionizmu, čo dosť často učíní podobné prednášky veľmi rušnými.

S touto okolnosťou počíta aj poriadateľstvo prednášky a snaží sa si sjednať kompromis medzi roznyimi tábory dnes beztak znervóznených Židov, aby bol aspoň i Jabotinský vypočutý bez obvyklých vyrušovaní. Není vytvorené (vylúčené), že sa na túto židovskú prednášku dostavia aj ľudia z iných národností vzhľadom na aktuálnosť predmetu a na osobnosť prednášateľa, ktorý koná prednáškové turné v celej Československej republike, a síce dňa 3.mája prednáša v Mor. Ostrave, dňa 4. a 6.mája v Prahe, dňa 8.mája v Košiciach, dňa 9.mája v Mukačeve.

Proti prednášateľovi dosiaľ neboli zistené závady ani po stránke mravnej ani po stránke politickej.

Avšak tunajší úrad má za to, že doba konania prednášky v Bratislave vzhľadom na stávajúce okolnosti nebola volená práve najvhodnejšie.³³⁵

Vládny radca a policajný riaditeľ:

(Podpis nečitateľný)

Podľa správy československého konzulátu v Lvove bolo na základe výnosu Ministerstva zahraničných vecí udelené vstupné vízum Vladimírovi Žabotinskému za účelom konania prednášok sionisticko – revizionistických v Prahe a v Bratislave.³³⁶ Žabotinský však zamýšľal usporiadať prednáškové turné po celej republike, ako vyplýva aj z vyššie uvedeného dokumentu. Predseda Únie usporiadal svoje prednášky v Prahe, Moravskej Ostrave a Bratislave. Keď mu bolo Policajným riaditeľstvom v Bratislave oznámené, že ku konaniu prednášky

³³⁵ SNA, f.: PR, k. 210, č. 5495/33 prez., koncept

³³⁶ SNA, f.: PR, k. 210, č. 5686/33 prez.

v Moravskej Ostrave nebol oprávnený a od ďalších bude musieť upustiť podpísal zápisnicu s výhradami:

- 1. V mojom visu nestojí žiadne obmedzenie mojich prednášok na dve mestá,*
- 2. Pri vidaní (...) nebolo mi spomenuté o takomto obmedzení,*
- 3. Svoju prednášku v Mor. Ostrave konal som s povolením tamojšej policajnej vrchnosti a za prítomnosti zástupcu vlády,*
- 4. Prirodzene jestvuje ešte možnosť, aby štátne úrady otázku mojich prednášok v Košiciach a Mukačeve zrevidovať mohli.³³⁷*

Keďže Žabotinského prednášky sa nestretali s jednoznačným pochopením ani v radoch židovskej komunity a vyznačovali sa bojovnosťou, československým úradom išlo pravdepodobne o zachovanie pokoja, v časech keď v Nemecku nastúpil k moci Hitler, a medzinárodná situácia bola nepokojná. Príznačné pre tento fakt je, že otázka udelenia víza v roku 1933, keď dokonca na úradoch jednotliví predstavitelia Židovskej strany intervenovali rôznym spôsobom, sa stala predmetom konfliktu medzi Emilom Marguliesom a Františkom Friedmannom. Spor musel riešiť čestný stranický súd.³³⁸

Únia sionistov – revizionistov oznámila na 3. augusta 1933, od 20.00 hodiny konanie zakladajúceho valného zhromaždenia v osobitnej miestnosti kaviarne Baroš na Štúrovej ulici. Za úniu požiadali o povolenie Július Grosz a JUDr. Max Löbl.³³⁹ Zakladajúce valné zhromaždenie jednohlasne prijalo stanovky spolku a zvolilo nasledujúcich funkcionárov: predsedu JUDr. Maximiliana Löbla, podpredsedu Júliusa Grosza, tajomníka Dezidera Sterna, zapisovateľov Leopolda Schwarza a Bellu Abelesovú, kontrolórov Salamona Neumanna a Izraela Sterna, organizačného referenta Júliusa Grosza, za hospodárskeho referenta Júliusa Kyjevského a kultúrneho referenta Dr. Ignácza Weibergera.

---

³³⁷ SNA, f.: PR, k. 210, č. 5686/33 prez., zápisnica

³³⁸ Křesťan, J.: Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948, Praha, s. 53

³³⁹ SNA, f.: PR, k. 210, č. 9612/33 prez.

Valné zhromaždenie poverilo predsedu, aby podal stanovky Krajinskému úradu.³⁴⁰ Na spomínanom valnom zhromaždení sa únia sionistov – revizionistov ustanovila ako samostatná organizácia, dovtedy totiž pre neexistenciu stanov vystupovala ako odbočka spolku Ahawath Zion, a neskôr tiež ako súčasť „Združenia židovských skautov Brit Trumpeldor“, ktorí boli súčasťou Žabotinského organizácie.³⁴¹ Orientáciu spolku Ahawath Zion v sionistickom hnutí som spomínal už vyššie.

Vladimír Žabotinský bol výborným rečníkom a býval často označovaný svojimi oponentmi, ale i štátnymi úradmi za „fašistu“ a „židovského Mussoliniho“.³⁴² Bolo to spôsobené zrejme jeho pravicovou rétorikou. Žabotinský odmietal obvinenia z fašizmu a sám sa k tomu vyjadril: „Legenda Garibaldiho, dielo Mazziniho, poézia Leopardiho a Guistiho obohatili a prehĺbili môj povrchný sionizmus pretavili moje inštinktívne pocity v doktrínu“.³⁴³ Žabotinského ovplyvnili jednak jeho zážitky židovského žurnalistu s predrevolučného Ruska, boje počas I. svetovej vojny v židovskej légii na strane spojencov Dohody a vyššie uvedené skutočnosti.

Únia sionistov – revizionistov podala Policajnému riaditeľstvu žiadosť o povolenie prednášky MUDr. Wolfganga von Weisla z Viedne na tému: „Feinde Ringsum“ (Nepriateľ dookola), ktorá sa mala konať dňa 11. decembra 1933 od 20. hodiny vo veľkej dvorane hotela Tatra, na námestí 1. mája.³⁴⁴ Viac informácií o konaní uvedenej prednášky sa mi z doposiaľ preštudovaného materiálu nepodarilo zistiť. MUDr. Wolfgang von Weisel sa v dochovaných materiáloch ako ešte uvidíme spomína i v súvislosti s ďalšími prednáškami konanými týmto spolkom.

Podľa názvu išlo zrejme o prednášku na tému ako je židovstvo obklopené nepriateľmi. Išlo o rok 1933 keď v Poľsku, Nemecku, Maďarsku a Rumusku boli už Židia obmedzovaný vo svojich právach.

---

³⁴⁰ SNA, f.: PR, k. 210, bez čísla, odpis č. 9612/33 prez.

³⁴¹ SNA, f.: PR, k. 210, č. 9248/31 prez. a 5495/33 prez.

³⁴² SNA, f.: PR, k. 210, č. 6473/35 prez.

³⁴³ Avineri, Š.: Zrození moderního sionizmu, Praha, SEFER 2001, s. 164

³⁴⁴ SNA, f.: PR, k. 210, č. 15 611/33 prez.

Dňa 13. januára 1934 usporiadala únia verejnú prednášku v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca pod názvom: „Jude entscheide dich!“. Prednášal Prof. Oskar Rabinowicz – Kwasnik z Brna.³⁴⁵ Prednáška sa týkala vnútorných vecí sionistických.³⁴⁶ Viac informácií o uvedenej prednáške sa autorovi z dosiaľ preštudovaného materiálu nepodarilo taktiež zistiť. Po zakladajúcom valnom zhromaždení a prijatí stanov sa prednášková činnosť únie sionistov – revizionistov začala stupňovať. Dňa 24. februára 1934 spolok usporiadal vo veľkej sieni obchodného grémia na Goetheho ulici prednášku Dr. Oskara Bettera na tému: „Kampf im den Judenstaat“ (Boj za židovský štát).³⁴⁷ Policajné riaditeľstvo žiadosti vyhovel a svojim výmerom prednášku povolilo.³⁴⁸ Vo fonde Policajného riaditeľstva sa zachoval preklad článku z časopisu *Esti Újsag*, ktorí opisuje Žabotinského plán vzniku židovského štátu na oboch stranách Jordánu, i keď svojou formou, s ktorou nemožno súhlasiť a preto treba brať článok ako prameň s veľkou rezervou.³⁴⁹

„Židovskí fašisti chcú nové kráľovstvo Juda“

Varšava – Włodzimierz Zobotynski, vodca strany „židovských fašistov“ zamýšľa založiť nové kráľovstvo Juda, ktoré by sjednotilo po svete žijúcich roztratených 16 miliónov Židov. Zobotynski by chcel pre tento svoj plán získať i poľské vládne kruhy. Zobotynski chcel by Angliu primat k tomu, aby sa zriekla mandátu nad Palestínu a ak by sa tak stalo, aby pripojili k Palestíne i Transjordániu. Židovskí fašisti vlastne tvoria pravé krídlo sionistov. Anglia minulých 13 rokov dala povolenie dovedna len 135 tisíc Židom k prisťahovaniu sa do Palestíny. Zobotynski žiada voľné prisťahovanie sa Židov do Palestíny a toto podľa jeho plánu mohli by kontrolovať iba židovské organizácie.

³⁴⁵ SNA, f.: PR, k. 210, č. 8/1934 prez.

³⁴⁶ SNA, f.: PR, k. 210, č. 8/1934 prez.

³⁴⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 2330/34 prez.

³⁴⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 5270/34 prez.

³⁴⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 210, bez čísla, Esti Újság č. 116, 20. mája 1934.

Z uvedeným článkom nemôže autor súhlasiť a ako už upozornil nepovažuje ho za vierohodný prameň. Článok je uvedený len ako ilustrácia názoru Žabotinského oponentov na neho. Z uvedeného je historický iba fakt, že Žabotinský sa snažil o dohodu s Britániou o voľné prisťahovanie Židov do Palestíny, pričom sa snažil získať si medzinárodnú podporu. Jeho plán Židovského štátu počítal s územím na oboch brehoch Jordánu.³⁵⁰ Pravdou je aj fakt, že únia bola napravo od Svetovej sionistickej organizácie.

Dňa 26. júna 1934 chcela Únia sionistov revizionistov konať prednášku v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca na tému „Das Urteil im Prozess Stawský“ (Rozsudok v procese so Stawským). Prednášateľmi mali byť Dr. David Bukspan a Dr. Willy Perla, obaja rakúski občania. Pri tejto žiadosti neboli zistené proti prednášateľom závary ani po stránke mravnej ani politickej, ale dôvodom zákazu bol už spomínaný predmet prednášky.³⁵¹ Išlo o prípad, ktorý vyvolal rozbroje medzi socialistickými sionistami a sionistami – revizionistami, ako i v celej židovskej verejnosti. Stawský bol totiž odsúdený za vraždu Dr. Arlosoroffa, bývalého vodcu socialisticky orientovaných sionistov. Obaja obvinení Roseblatt a Stawský podľa policajného hlásenia patrili k najradikálnejším sionistom – revizionistom. Za zmienku stojí, že Stawského v procese zastupoval Horace Samuel, syn Herberta Samuela bývalého hlavného guvernéra Palestíny, pričom treba podotknúť, že vzťahy medzi sionistami – revizionistami a britskou mandátnou správou boli od začiatku napäté. Horaceovi Samuelovi sa podarilo dostať rozsudok až pred hlavný zmätočný súd v Londýne. Johnson sa o prípade zmieňuje nasledovne: „Dňa 16. júla 1933 bol zavraždený na brehu mora v Tel Avive Chaim Arlosoroff, šéf politického oddelenia Židovskej agentúry, ktorá sa po svojom vzniku v roku 1929 stala celosvetovým koordinátorom všetkých židovských aktivít. Arlosoroff bol zanieteným aktivistom Mapaj (Strana robotníkov krajiny Izrael, Labour Party of Eretz Izrael) a podozrenie hneď padlo na Brit Habrionim, extrémistické krídlo revizionistickej

---

³⁵⁰ Avineri, Š.: Zrození moderního sionizmu, Praha, SEFER 2001, s. 159n.

³⁵¹ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 8351/34 prez., koncept

strany. Dvaja jeho príslušníci, Abraham Stavsky a Cvi Rosenblatt, boli zatknutí a obvinení z vraždy. Z napomáhaniu k činu bol obvinený ideológ extrémistov Abba Ahimeir (vodca hnutia Revizionistov – maximalistov). Na základe výpovedi jediného svedka (manželky zavraždeného B.H.) bol Stavsky uznaný vinným a odsúdený k smrti obesením. Odvolal sa a bol zbavený viny, lebo podľa starého tureckého práva bol v hrdelných prípadoch jediný svedok nedostačujúci. Tento zločin nebol nikdy objasnený a po dobu päťdesiat rokov jatril emócie na oboch stranách³⁵².

Uvedený prípad vyvolal mohutný ohlas u Židov nielen v Palestíne a na britských územiach, ale po celom svete. Výsledkom bolo, že spolky si navzájom narúšali priebeh svojich akcií, čo bol tiež jeden z dôvodov nepovolania prednášky. Krajinský úrad v Bratislave sa k tomu vyjadril nasledovne:

„podotýka sa, že dosavadné dva zákazy židovských prednášok slúžili – jak počuť – k poučeniu vedúcich činiteľov židovských spolkov a zavdaly podnet k svolaniu ankety týchto, na ktorej bude rokované o nutnosti shodnutia sa všetkých židovských spolkov na tom, že nebudú svoje prednášky vzájomne rušiť...Táto anketa má byť dňa 26. júna 1934 konaná a preto bolo by snád' vhodné vyčkať na výsledok tejto ankety.“³⁵³

Z toho istého dňa, 26. júna 1934 sa zachoval prírpis Krajinského úradu v Bratislave adresovaný JUDr. Max Löblovi predsedovi spolku únia sionistov – revizionistov nasledovného znenia:

- 1. Stanovy postrádajú ustanovenie obvodu pôsobnosti, pri čom sa poznamenáva, že predložil ku schváleniu stanovy aj spolk rovnaného mena s pôsobnosťou na Slovensku a Podkarpatskej Rusi a so sídlom v Košiciach,*
- 2. Stanovy sú jazykove nesprávne a chybné spísané,*

³⁵² Johnson, P.: Dějiny židovského národa, Praha, Rozmluvy 1995, s. 429

³⁵³ SNA, f.: PR, k. 210, č. 8351/34 prez., koncept

3. *Ustanovenie § 21. nezodpovedá presne bodu IX. príslušnému k nariadeniu bývalého uh. min. vnútra č. 1508/1875 B. M*

Za Krajinského prezidenta:

Pollan v. r

Konečne sa poznamenáva, že názov spolku „revizionistov“ je nevhodný, nezodpovedá účelu spolku a môže vo verejnosti zapríčiniť mylný predpoklad, že ide o revizionistický spolok v smysle politickom.³⁵⁴

V októbri pri príležitosti poriadania prednášky sa spolok spomína, už pod novým názvom „Brit Hazohar (únia sionistov revizionistov)“.³⁵⁵ Spolok usporiadal prednášku v nedeľu dňa 4. novembra vo veľkej sieni obchodného grémia, na tému: „Die Protokolle der Weisen von Zion“ (Protokoly sionských mudrcov)³⁵⁶ s prednášajúcim JUDr. Viktorom Seitzom z Lučenca.³⁵⁷ V máji 1935 spolok Brit Hazohar požiadal menom JUDr. Max Löbla o povolenie usporiadať 2. júna vo veľkej sieni Reduty prednášku svojho svetového predsedu Vladimíra Žabotinského, na tému: „An der Schwelle eines alt neuen Zionismus“ (Na prahu staro-nového sionizmu).³⁵⁸ Prednáška sa mala uskutočniť v rámci prednáškového turné, na ktorom mal Žabotinský prednášať 1. júna vo Viedni, 2. júna v Bratislave, 3. alebo 4. v Prahe a potom v Košiciach a Mukačeve. Miestne úrady napriek intervenciám vplyvných židovských osobností sa po predošlých skúsenostiach vyslovili pre zákaz konania prednášky.³⁵⁹ Vo veci konania prednášky intervenovali predseda Brit Hazohar – u JUDr. Max Löbl, Dr. Ludevít Stein a Jakub Stern.³⁶⁰ Zachoval sa nám

---

³⁵⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 9466/34 prez.

³⁵⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 12 611/34 prez.

³⁵⁶ Protokoly sionských mudrcov – antisemitske dielo z dielne ruskej cárskej polície vydávané dodnes pravicovými organizáciami. Šíriace protižidovskú nenávisť.

³⁵⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 12 611/34 prez.

³⁵⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 6473/35 prez.

³⁵⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 6473/35 prez.

³⁶⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 6473/35 prez.

aj nižšie citovaný dokument, ktorý akoby nasvedčoval konaniu uvedenej prednášky.³⁶¹

Program verejnej schodzi Brit Hacocharu v Bratislave, dňa 2. júna:

Miesto Veľká sieň Reduty, doba 9 hodín večer

- 1. Zahájenie, prehovorí slovenský Dr. Max Löbl, predseda Brit Hacocharu v Bratislave*
- 2. Privítanie hostov, prehovorí nemecký J. Vornheim, čestný člen Brit Hacocharu v Bratislave*
- 3. Slávnostná reč, prehovorí Vladimír Jabotinsky, predseda svetového Brit Hacocharu v Paríži*
- 4. Zakončenie, prehovorí nemecký J. Vornheim*
- 5. Spev židovskej hymny Hatikvah*

Žiada sa o vyslanie štyroch policistov.

Prednáška nech je povolená pod podmienkami a následkami Drovi Maxovi Löblovi ústne sdelených.

V tomto roku vyvrcholila tiež konfrontácia medzi ľavicovým krídlom všeobecných sionistov a židovských socialistov na jednej strane a sionistami – revizionistami na druhej, keď na kongrese vo Viedni opustili organizačnú základňu svetového sionistického hnutia a založili si samostatnú Novosionistickú organizáciu. Tým došlo v druhej polovici tridsiatich rokov k aktivizácii a programovému vyhraneniu revizionistov v Československu.³⁶² Prednášková činnosť spolku Brit Hazohar v Bratislave sa zintenzívnila, spolok však naďalej vystupoval pod svojím názvom. Vyššie uvedeným skutočnostiam nasvedčujú aj nasledovné fakty. Spolok Brit Hazohar (únia sionistov revizionistov) požiadal o povolenie konať dňa 19. júla 1935 o 20.30 hodine v malej sieni Reduty prednášku Dr. Wolfganga Weisela, na tému: „Aktuelle Fragen im

³⁶¹ SNA, f.: PR v BA, k. 210, bez čísla

³⁶² Křesťan, J.: Tamže, s.53. – 54.

Zionismus“ (Aktuálne otázky sionizmu).³⁶³ Policajné riaditeľstvo prednášku povolilo „...vzhľadom na ukončenie volieb do sionistického kongresu bez zvláštnych udalostí / revizionisti sa volieb zväčša nezúčastnili /..“.³⁶⁴ Dňa 26. júla požiadali „revizionisti“ o povolenie usporiadať prednáškové turné po Slovensku v dňoch od 27. júla do 15. augusta, pričom témou prednášok mal byť „Prvý kongres Novosionistickej organizácie“. Prednášať mali MUDr. Wolfgang Weisel, jeho manželka Noemi Weislová a Dr. Jozef Schechtmann.³⁶⁵ Išlo o propagačné turné ku príprave konania zakladajúceho kongresu Novosionistickej Organizácie založenej Žabotinským, ktorý sa mal konať v septembri 1935. Túto udalosť súčasne sprevádzal plebiscit, ktorého výsledkom bola zmena názvu únie na Brit Hazohar.³⁶⁶

Dňa 12. októbra 1936 sa o 20.30 hodine uskutočnilo v kaviarni Pack valné zhromaždenie Únie sionistov Brit Hazohar pre západné Slovensko v Bratislave. Zahájil ho podpredseda Július Grosz, po ňom podal správu o činnosti spolku (prednášky a kultúrne semináre, podpora členov) a stave pokladne Dr. Ignác Weinberger. Valné zhromaždenie zvolilo týchto funkcionárov: predseda JUDr. Alexander Stern, za podpredsedov JUDr. Júliusa Schwarza a Emila Weinsteina, za tajomníka JUc. Hanuša Glük, a ďalších osem členov výboru. Valné zhromaždenie bolo ukončené o 22.00 hodine.³⁶⁷ Toto je jedna z posledných správ o existencii spolku v Bratislave. Jeho zánik nie je možné presne datovať.

Posledná správa pochádza z 4. februára 1941 v súvislosti s likvidáciou spolkov na základe protižidovského zákonodarstva, nariadenia vlády klérofašistickej Slovenskej republiky zo dňa 26. septembra 1940 číslo 234/40 Slovenského zákonníka a v súvislosti so zriadením Ústredne Židov v septembri 1941 ako jediného možného zástupcu židovských záujmov. V dokumente je uvedené:

---

³⁶³ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 8157/35 prez.

³⁶⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 8157/35 prez.

³⁶⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 210, bez čísla, odpis č. 210 761/odd. 8.

³⁶⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 8889/35 prez.

³⁶⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 210, bez čísla, zápisnica

*„Na základe predvolania dostavil sa obchodník Nathan Bäck v Bratislave, Poľovnícky rad číslo 16 – 18 a prehlasuje: spolok „Únia sionistov Brit Hazohar“ prestala existovať už pred štyrmi rokmi a zanikla. Majetok spolok žiaden nemal.(...)“.*³⁶⁸

Z uvedeného vyplýva, že spolok v Bratislave zanikol niekedy v roku 1937. Žabotinského organizácia zastupovala prevažne záujmy židovskej strednej triedy. Únia v Bratislave konala počas svojej existencie prednášky so zahraničnými revizionistami ako bol vodca Vladimír Žabotinský, MUDr. Wolfgang Weisel a Dr. Jozef Schechtmann z Rakúska, alebo Robert Stricker z Viedne, pričom posledne dvaja menovaný patrili medzi umiernených predstaviteľov hnutia.

---

³⁶⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 210, k č. 705/41 prez.

3.3.1. Achduth – spolok židovských akademikov

Spolok bol založený židovskými študentmi na valnom zhromaždení 22. novembra 1925.³⁶⁹ Spolok mal za cieľ združovať všetkých bratislavských židovských vysokoškolákov a podporovať svojich členov po stránke kultúrnej a hmotnej. Okrem toho podporoval všetkých židovských vysokoškolákov poslucháčov Univerzity Komenského, ktorý sa prihlásili k spolupráci a vložili do pokladne spolku 5 Kčs. Spolok mal vlastnú knižnicu, čítareň, usporadúval prednášky, vychádzky a inú spoločenskú činnosť. Udržoval styky z domácimi a zahraničnými židovskými spolkami a mal zvláštne odbory vied a umenia.³⁷⁰ Dňa 17. novembra 1935 v novom správnom roku zahájil schôdzu predseda Peter Lebovič. Za podpredsedu bol zvolený Pavel Winter, tajomníkom Jozef Engel, pokladníkom Ferdinand Glück, sociálnym referentom Vojtech Weiss a kultúrnym a zábavným referentom Maxmilian Weiss. Predsedom menzovej komisie bol zvolený Mojžiš Fixler, zapisovateľom Andrej Müller, kontrolórmí boli zvolený Ferdinand Glück a Peter Lebovič. O uvedenom spolku sa zachovala kniha zápisníc z rokov 1935/1936 až 1938/1939.³⁷¹

Zo 7. novembra máme zprávu o založení spolku sionistických-socialistických akademikov Arlozorovia členmi spolku Achduth JUC. Petrom Lebovičom a MUC. Viktorom Braklom. Schôdza sa konala v miestnostiach odborovej rady na Dunajskej ulici číslo 80. Je to zároveň jediná zpráva o spolku s týmto názvom.³⁷²

Dňa 18. novembra sa konala ďalšia schôdza, ktorá schválila poslanie listu poľskému spolku Samopomoc so žiadosťou o delegovanie jedného ich člena.³⁷³ Ten sa mal zúčastňovať schôdzí spolku

---

³⁶⁹ Zápisnica zo súkromného archívu PhDr. I. Kamenca CSc.

³⁷⁰ Stanovy spolku z archívu PhDr. I. Kamenca CSc.

³⁷¹ Kniha zápisníc spolku Achduth z rokov 1935/36 – 1938/39 zo súkromného archívu PhDr. I. Kamenca CSc.

³⁷² Archív UK, f.: Rektorát UK I. 21-49, k. 125, č. 557/35-36

³⁷³ Spolok Samopoc bol spolkom poľských židovských študentov v Bratislave

a informovať o záležitostiach poľských kolegov. Ďalej bola schválená suma 120 Kčs na lístky do kina a rozhodnuté odoberať Lidové noviny, Židovské správy a Haiut. Piatim členom boli schválené pôžičky vo výške od 50 do 100 Kčs. Z uvedeného je zrejmé, že spolok hmotne pomáhal svojim členom.³⁷⁴

Dňa 20. novembra sa konala ďalšia schôdza za prítomnosti Petra Leboviča, Jozefa Engela, Vojtecha Weissa, Maxa Weissa, Mojžiša Fixlera, Ferdinanda Glücka, Pavla Wintera a Andreja Müllera. Výbor schválil, aby žiaden člen výboru nemohol zastávať platené miesto v spolku. Dr. Ervin Müller a Dr. Michal Gerö³⁷⁵ boli zvolení za čestných členov spolku. Do návratovej komisie boli zvolení traja členovia pre ČSR a jeden pre Poľsko. Prednosť mali tí, ktorý ovládali slovenskú, nemeckú a maďarskú reč. Bola im schválená odmena osem percent z došlých peňazí.³⁷⁶

Na schôdzi 24. novembra sa okrem iného rozoberala aj strava v kuchyni. Mojžiš Fixler navrhol, aby sa menzovému výboru odovzdalo memorandum, v ktorom ho členovia žiadajú, aby vymohol na nájomcovi kuchyne takú stravu, aby študenti boli spokojný. Z toho je vidieť, že kvalita stravy bol jeden z problémov, ktorý študentov trápil. Max Weiss ďalej navrhol spolupracovať s menzou pri usporadúvaní zábavných večierkov a plesov. Ďalej bolo odhlasované, aby spolok Achduth vstúpil do spolku Vaad hair.³⁷⁷

Spolok schvaľoval svojim členom dlhodobé a krátkodobé pôžičky. Táto otázka bola na programe viacerých výborových schôdzí, napríklad aj 13. januára 1936.³⁷⁸ Dňa 15. februára začali prípravy reprezentačného plesu spolku. Kolega Berger navrhol zvolať širší

---

³⁷⁴ Kniha zápisníc (Tamže)

³⁷⁵ V rokoch 1940 – 1944 pracoval na sekretariáte Ústredne Židov na tzv. intervenčnom oddelení, v roku 1942 bol ako sekretár A. Sebestyéna na prehliadke pracovného tábora v Seredi. V 90. rokoch viedol korešpondenciu s historičkou K. Hradskou o svojich zážitkoch z tohto obdobia.

³⁷⁶ Tamže

³⁷⁷ Tamže

³⁷⁸ Tamže

plesový výbor pozostávajúci z bratislavských lekárov, advokátov a iných vplyvných ľudí. Stav spolkovej pokladnice bol 5110 Kčs.³⁷⁹

12. marca sa konala schôdza výboru, na ktorej sa hodnotil úspech plesu. Celkový príjem bol 8380 Kčs z toho čistý zisk 4445 Kčs³⁸⁰. 25. marca predseda upozorňuje na desať štipendií, ktoré mesto Bratislava vypísalo pre nemajetných študentov.³⁸¹

Dňa 15. mája Fixler hovoril o zlom stave menzy, ktorá je stále v deficite a poukázal na dôležitosť prázdninovej akcie v prospech menzy. Predseda Menza Academica Iudaica, chcel aby spolok Achduth vzal do rúk vedenie kuchyne, čo bolo výborom odmietnuté.³⁸² Menza Academica Iudaica bola dlhodobo v zlom finančnom stave. Ešte v novembri 1930 požiadala mesto o subvenciu, ale mesto aj napriek prvotriednej dôležitosti tejto ustanovizne jej nemohlo vyhovieť vzhľadom „na dlhotrvajúcu nezamestnanosť a úplné vyčerpanie mestských financií“.³⁸³

Dňa 19. októbra výbor rozhodol o napísaní listu pre člena Československého vysokoškolského združenia v Ženeve a povolať člena Židovskej strany na valné zhromaždenie. Zároveň bol prečítaný list spolku Ben Guria a vzatý na vedomie. Spolky boli síce oficiálne nepolitické organizácie, ale z uvedeného je zrejmé, že spolok sa snažil presadzovať záujmy svojich členov na všetkých úrovniach spoločenského a politického života. Môžeme tiež usudzovať na mezdispolkovú kooperáciu.³⁸⁴

Dňa 23. októbra sa konalo zhromaždenie spolku, na ktorom bolo prijaté uznesenie pozvať na valné zhromaždenie zástupcov spolku Samopomoc, Menza Academica Iudaica, Židovskej strany, strany Poale Zion, S.S.A. (Spolku sionistických akademikov), S.S.D.A., národných socialistov a spolku Ben Guria.³⁸⁵

---

³⁷⁹ Tamže

³⁸⁰ Tamže

³⁸¹ Tamže

³⁸² Tamže

³⁸³ Archív UK, f.: Rektorát UK I 21-49., k. 125, č. 138 777/soc. 1931

³⁸⁴ Tamže

³⁸⁵ Tamže

K 1. novembru 1936 mal spolok 121 členov a predsedom bol Pavol Winter. Spolok hospodáril z miernim prebytkom. Dňa 3. novembra sa konala prvá schôdza výboru v roku 1936/37. Zvolení boli ako podpredseda Berger, tajomníkom Weiss, knihovníkom Schlesinger a zapisovateľom Elsa Rossová. Bola zostavená sociálna komisia, ktorá sa uzniesla na zásade, aby pri udeľovaní pôžičiek boli prítomní obyvatelia toho mesta odkiaľ je žiadateľ, aby podali dobrozdanie o majetkových pomeroch jeho rodičov. Winter podal správu o liste zo spolku Makabea, a bol tam vyslaný ako zástupca.³⁸⁶ K novinám odoberaných spolkom pribudol *Selbstwehr*.

Dňa 15. novembra kolega Berger informoval, že členské v Makabi stojí pre študentov 4 Kčs, a podotkol, že už dávnejšie sú dojednané styky s telocvičným spolkom Hapoel za 2 Kčs a 50 halierov.³⁸⁷ V decembri spolok pripravoval v spolupráci s menzou chanukový čajový večierok a na prípravu plesu ustanovil plesovú komisiu. Kolega Berger sa zúčastnil na schôdzi Celoštátneho združenia židovských študentov v Brne a informoval spolok o nej.

Dňa 10. marca 1937 sa konalo mimoriadne valné zhromaždenie spolku. Na schôdzi bol prečítaný telegram prezidentovi – osloboditeľovi, ktorí bol daný za vzor, aby sa členovia nestarali vždy len o svoje záujmy, ale aj o záujmy kolegov. Spolok tiež preberal kradnutie novín z knižnice, a bolo uznesené, že kto bude prichytený bude zo spolku vylúčený. Dňa 4. októbra spolok zakúpil veniec na pamiatku prezidenta Masaryka a navrhol jednať o spojení menzy s Volksküche. Kolegovia Berger a Winter mali ísť do spolku Československé vysokoškolské združenie pre Spoločnosť národov v Bratislave. Spolok odoberal časopis Španielsko vydávaný Spolkom pre pomoc demokratickému Španielsku. Spolok sa chcel informovať na kvestúre ohľadne adres židovských akademikov, ktorým mali byť zaslané propagačné letáky spolku. Kolegovia Berger, Brakl a Rosenfeld boli poverení redigovaním ročenky spolku, ktorá mala

---

³⁸⁶ Tamže

³⁸⁷ Tamže

byť zaslaná rektorátu a študentom.³⁸⁸ Ročenka pravdepodobne nikdy nevyšla, lebo v Slovenskej národnej bibliografii sa nenachádza. Dokonca ani v Archíve Univerzity Komenského o nej nič nevedeli, ani v Univerzitnej knižnici v Bratislave a Národnej knižnici v Martine, ktoré majú právo povinného výtlačku sa nenachádza.

Dňa 25. októbra bolo odhlasované valné zhromaždenie, ktoré sa malo konať 7., alebo 8. novembra v miestnostiach Menzy Academica Iudaica. Na 60. výročie profesora Kostlivého bol vyslaný ako zástupca Glück, a na zasadnutie Ženevského zasadnutia kolegovia Berger a Glück prípadne Weiss.³⁸⁹

Dňa 23. januára 1938 sa mala konať porada židovských spolkov v Brne. Pôvodne sa jej mali zúčastniť dvaja členovia za Achduth, jeden za Arlozoviu a jeden za Ben Guria. Keďže pražské spolky prisľúbili väčšiu účasť, mala aj z Bratislavy odísť viacčlenná delegácia. Achduth sa rozhodol, že účastníkom hradí polovicu cestovného.³⁹⁰

Dňa 27. februára sa schôdza spolku opäť okrem iného zaoberala aj otázkou menzy. Bol podaný návrh na jej rozšírenie a menzový referent mal vymôcť, aby v sobotu bola husacina, alebo teľacina, ale nie faširované mäso.³⁹¹ Tento návrh bol zapríčinený židovskými náboženskými predpismi, ktoré zakazujú jesť bravčové mäso. Na výborovej schôdzi dňa 2. marca bol tiež stanovený program nasledujúceho valného zhromaždenia: *Zahájenie, spomienka na T. G. Masaryka, návrh na zmenu stanov, debata, správa funkcionárov, debata a voľné návrhy a zakončenie.*

Dňa 29. marca sa spolok Achduth uzniesol, že sa oficiálne zúčastní manifestácie na obranu Republiky a brannosti študentstva. Za židovských študentov má prehovoriť Juc. Laco Weiss. Dňa 2. mája sa spolok uzniesol, že 4. mája sa zúčastní výpravy k pomníku Štefánikovmu pri Ivanke pri Dunaji, kde sa má položiť veniec. Dňa 11. mája na schôdzi

---

³⁸⁸ Tamže

³⁸⁹ Tamže

³⁹⁰ Tamže

³⁹¹ Tamže

spolku P. Rosenfeld referoval o veľkonočnej menzovej akcii, ktorá vyniesla 1340 Kčs, a na ktorú dostali od Menzy Academika Iudaica asi 1220 Kčs. Na valné zhromaždenie Svojpomoci, konané 28. mája vyslal Achduth kolegov Glücka a Brackla. Spolok Achduth mal na základe zmluvy prevziať majetok zaniknutej Svojpomoci, a k jej výboru vymenovať kolegu Brackla.³⁹²

Dňa 14. novembra výbor spolku využil právo kooptovania a povolal do výboru kolegov Rotha st. a Rotha ml. Spolok mal v tom čase tri komisie: prevrstvovaciú s referentom Rothom st., pre emigráciu s referentom Braklom a pre zahraničné štúdium s referentom Ferdinandom Glückom.³⁹³ Spolok sa postavil proti zatvoreniu menzy a navrhol tri bezmäsité dni. Výbor sa tiež záporne postavil k plánu, aby sa Menza Academica Iudaica spojila s židovskou ľudovou kuchyňou. Poveril tiež kolegov Müllera a Hanzela, aby prevzali majetok spolku Samopomoc od jeho predsedu Ryzikova.³⁹⁴

Dňa 4. decembra sa spolok rozhodol, že valné zhromaždenie sa bude konať 11. decembra v miestnostiach Menzy Akademiky Iudaici. Bol tiež stanovený program valného zhromaždenia: *Zahájenie, voľba predsedu ad hoc a zapisovateľov, čítanie zápisníc posledného valného zhromaždenia, správy funkcionárov a revízorov, generálna debata, udelenie absolutória, voľby nového výboru revízorov a zmierčieho súdu, voľné návrhy a zakončenie.*

Bola tiež rozviazaná zmluva s paní Friedmannovou nájomníčkou menzovej kuchyne, pretože kvantita obedov odporovala ustanoveniu zmluvy. Bola uzavretá nová zmluva s paní Löwyovou. Z dôvodu, že referenti si neplnili svoje povinnosti boli všetky komisie zrušené.

Dňa 9. decembra sa rokovalo o kandidátke na nadchádzajúce valné zhromaždenie. Opäť ako každý rok sa prejednávala aj organizácia plesu. Spolok usporadúval ples pre svojich členov každý rok.³⁹⁵

---

³⁹² Tamže

³⁹³ Tamže

³⁹⁴ Tamže

³⁹⁵ Tamže

Po valnom zhromaždení bol predsedom Ferdinand Glück, podpredsedom Engel, tajomníkom Hanzel a pokladníkom Alexander Müller.³⁹⁶ Na jar roku 1939 spolok zastrešoval Zväz židovského študentstva, ktorý bol členom novovzniknutej Židovskej národnej rady, ktorá vznikla v tomto pohnutom období. Zväz židovského študentstva vyzýval židovské študentstvo a židovské študentské spolky k „zachovaniu klľudu a pokoja v tomto pohnutom období“.³⁹⁷ Poslednú správu o spolkovej schôdzi máme z 7. apríla 1940.

Účelom spolku bolo združovať židovské akademické študentstvo na Univerzite Komenského a zastupovať jeho záujmy. Spolok bol zameraný židovsko-národne.

---

³⁹⁶ Tamže

³⁹⁷ Židovské noviny 14. apríla 1939, roč. II., č. 9

3.3.2. Spolok sionistických akademikov Ben Guria

Dňa 26. mája 1931 sa konalo v miestnosti kaviarne ATLON o 8. hodine konštitučné valné zhromaždenie novo založeného vysokoškolského spolku. Na poriadku dňa boli: *Vol'ba dňa, vstupné predsedu slovo „Účely a prostriedky spolku“, predčítanie a schválenie stanov, vol'ba výboru a zakončenie.*

Ako proponenti spolku sú pod návrhom podpísaný M. Tobolski a F. Rotsztaju.³⁹⁸

Na konštitučnom valnom zhromaždení bol za predsedu jednohlasne zvolený M. Tobolski. O účeloch a prostriedkoch spolku prehovoril kolega Izbicki. Do provizórneho výboru boli zvolení kolegovia: Tobolski, Kudesch, Izbicki, Diamant a Horovitz³⁹⁹. V roku 1932 boli Krajským úradom v Bratislave schválené stanovy spolku a ako predseda je uvedený N. Izbicki.⁴⁰⁰ Dňa 4. decembra 1932 sa konalo o 8.30 hodine večer valné zhromaždenie spolku v jeho miestnosti na Vyskej ulici číslo 64.⁴⁰¹ V sobotu dňa 11. novembra 1933 sa valné zhromaždenie spolku konalo o 15. hodine v miestnosti Menza Akademia Judaica. Ako predseda sa na oznámení o jeho konaní spomína F. Diamant.⁴⁰² Zachovaný materiál s činnosti spolku je podobne ako pri iných židovských spolkoch veľmi torzovitý. Dňa 9. decembra 1934 sa konalo valné zhromaždenie spolku v kaviarni Metropol. Na oznámení o jeho konaní sa ako predseda spolku spomína bratislavský advokát JUDr. Mikuláš Kerekes.⁴⁰³ Dňa 14. októbra 1935 oznamuje policajnému riaditeľstvu JUDr. Mikuláš Kerekes, že v školskom roku 1935/36 sa spolková miestnosť nachádza na Lazaretskej ulici číslo 9.⁴⁰⁴ Na 23. októbra toho istého roku usporiadali spolky Ben – Guria a Liga

³⁹⁸ SNA, Bratislava, f.: PR v BA, k. 90, č. 9052/31

³⁹⁹ SNA, Bratislava, f.: PR v BA, k. 90, opis protokolu

⁴⁰⁰ SNA, Bratislava, f.: PR v BA, k. 90, č. 8218/32

⁴⁰¹ SNA, Bratislava, f.: PR v BA, k. 90, č. 14 107/32

⁴⁰² SNA, Bratislava, f.: PR v BA, k. 90, č. 14 215/33

⁴⁰³ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 14 407/34

⁴⁰⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 11 278/35

pre pracujúcu Palestínu, akademická odbočka „Arlosorovia“ míting židovských vysokoškolákov v miestnostiach spolku Ahavat Cion na tému „Postavenie a úlohy židovského akademika“. Referovali JUDr. Mikuláš Kerekes a Jakob Berger. Za spolok Ben – Guria je podpísaný JUDr. Mikuláš Kerekes a za spolok Liga pre pracujúcu Palestínu MUDr. Wilhelm Lenárt.⁴⁰⁵ Spolok usporiadal dňa 8. novembra 1936 o 18. hodine svoju valnú hromadu v miestnosti kaviarne Metropol. Na ozname o jej konaní sa ako tajomník spomína Ivan Diamant a predseda Herman Händler.⁴⁰⁶ Dňa 1. novembra 1937 o 15. hodine spolok usporiadal riadne valné zhromaždenie v miestnostiach kaviarne Metropol na dnešnej Špitálskej ulici. Za spolok je podpísaný Muc. Štefan Reiss.⁴⁰⁷ Od 20. apríla 1938 sa spolkové miestnosti nachádzali na Riečnej ulici číslo 1. Na oznámení sa ako tajomník nachádza Weiss a predseda Berger.⁴⁰⁸ Zaujímavý je záznam policajného riaditeľstva z 20. decembra 1938, ktorého časť si dovoľím odcitovať doslovné:

*„...spolok tento respektíve jeho členovia, sa po príchode slovenskej vlády do Bratislavy rozutekali a miestnosti zanechali židovským skautom Makabei. Spolok tento bol vedený v duchu marxistickom“.*⁴⁰⁹

Je to jediná zmienka o marxistickej orientácii spolku a nezdá sa mi vierohodná. Z 27. decembra 1938 pochádza správa, že spolok sa na mimoriadnej valnej hromade uzniesol na svojom rozpustení. Za predsedu je podpísaný Muc. Móric Stark.⁴¹⁰ Predstavitelia a členovia spolku sa tak rozhodli pravdepodobne pod vplyvom politických udalostí.

---

⁴⁰⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 11 279/35

⁴⁰⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 13 003/36

⁴⁰⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 14 939/37

⁴⁰⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 7658/38

⁴⁰⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 22 866/38

⁴¹⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 90, č. 23 142/38

3.3.3. Akademický spolok realistických sionistov Gordonia

Spolok usporiadal dňa 30. marca 1938 o 18. hodine svoju ustanovujúcu valnú hromadu v zasadacej miestnosti spolku Ahavat Cion na Ventúrskej ulici číslo 3. Z pôvodného termínu o 20.30 hodine ju preložil z dôvodu konania manifestácie brannosti, ktorú usporiadalo československé študentstvo.⁴¹¹ Prípravný výbor spolku sa skladal z týchto jednotlivcov: Juc. Imro Rosenberg, Muc. Heinz J. Tauber a Juc. Alfréd Berger.⁴¹² Považujem za potrebné zistiť či Juc. Alfréd Berger nie je totožný s predsedom spolku Ben – Guria Bergerom, alebo či nejde o nejaký príbuzenský vzťah. Onedlho nato predložil spolok Gordonia policajnému riaditeľstvu žiadosť o schválenie stanov. Na žiadosti je ako predseda podpísaný J. Rosenberg a tajomník Heinz Tauber.⁴¹³

Zmienky o činnosti spolku Gordonia sú veľmi torzovité a dozvedáme sa z nich len o vzniku spolku a jeho rozpustení. Otázne je či sa nám pre pohnutú situáciu podarí dohľadať ďalší materiál o činnosti spolku. Spolok existoval do roku 1940, keď bol na základe vládneho nariadenia zo dňa 26. septembra číslo 234 Slovenského zákonníka rozpustený a bol nariadený jeho výmaz zo spolkového katastra.⁴¹⁴

---

⁴¹¹ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 5272/38

⁴¹² SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 4907/38

⁴¹³ SNA, f.: PR v BA, k. 93, Opis b.č.

⁴¹⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 5184/40 prez.

3.3.4. Kultúrne združenie židovských akademikov Maimonides

Spolok Kultúrne združenie židovských akademikov Maimonides usporiadal dňa 17. mája 1938 o 18. hodine v miestnosti Menza Academica Iudaica na Moyzesovej ulici číslo 8 svoje zakladajúce valné zhromaždenie. Pod oznámením o jeho konaní sú podpísaný Armin Fried, Eugen Špitzer a Elza Špitzerová.⁴¹⁵ Z dokumentov o spolku sa nám dochovali len oznámenie o ustanovujúcom valnom zhromaždení a správa o jeho rozpustení na základe protižidovských zákonov. Spolok bol nariadením vlády zo dňa 26. septembra 1940 číslo 234 Slovenského zákonníka rozpustený a bol navrhnutý na výmaz zo spolkového katastra.⁴¹⁶

---

⁴¹⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 8701/38

⁴¹⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 9556/40 prez.

3.3.5. Zväz židovského študentstva v ČSR

Spolok bol založený ustanovujúcou valnou hromadou dňa 25. júla 1938 na Clause pri Smižanoch. O jeho účeloch si dovoľím odcitovať z prípisu zväzu Ministerstvu Vnútra v Prahe: „Sväz má sa stať vrcholovou organizáciou židovského študentstva republiky a má slúčiť všetky zodpovedné pracovné složky toho v prospech židovských vysokoškolákov a republiky Československej.

Táto nová, najvyššia organizácia považuje za svoju svätú povinnosť všetko členstvo vychovávať v duchu demokratickom a odpovedajúcom záujmom nášho štátu“.⁴¹⁷ Zväz mal mať do svojej prvej riadnej valnej hromady, ktorá mala byť zvolaná v novembri svoje sídlo v Bratislave na adrese Juc. Abrahám Grünberger Cukrová ulica číslo 2. Za výbor boli podpísaní za dočasného predsedu Muc. Jaakov Berger a za dočasného tajomníka Muc. Jozef Engel.⁴¹⁸ Z ustanovujúcej valnej hromady zo dňa 24. júla 1938 pochádza prezenčná listina, na ktorej sú podpísaní zástupcovia týchto spolkov: Achduth, spolok židovských akademikov Bratislava, Arlozorovia spolok sionisticko – socialistických akademikov, J.A.V. Ben Guria, Podporný spolok židovských akademikov Brno, Židovská čtenárska beseda Brno, Spolok sionistických akademikov Brno a Mensa academica iudaica Praha. Za spolok Achduth sú podpísaní Alex Muller, Jaakov Berger a Jozef Engel, za spolok Arlozorovia Ladislav Weis a Ferdinand Glück, za spolok Ben Guria Alfréd Berger a Rudolf Löwy, za Podporný spolok J. Berner, za Židovskú čtenársku besedu Siegfried Weber a Jozef Kaufried, za Spolok sionistických akademikov Egon Glasner a za Mensa academica iudaica Irena Kohn, Pavel Kohn a Ladislav Balassa⁴¹⁹. Zo dňa 1. mája 1939 pochádza list Ministerstva vnútra Slovenskej krajiny policajnému riaditeľstvu v Bratislave ohľadom schválenia stanov spolku s poznámkou

⁴¹⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 74 006/38

⁴¹⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 74 006/38

⁴¹⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 93, prezenčná listina b. č.

„či vzhľadom k zmeneným pomerom trvajú na /ich/ prejednaní“.⁴²⁰ Dňa 26. augusta 1941 oznamuje za spolok Juc. Andrej Bálint, že spolok sa po svojom vzniku hneď rozpadol keďže sa skladal zo spolkov, ktoré mali sídlo v Prahe, Brne a v Bratislave.

---

⁴²⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 93, č. 5713/39

3.3.6. Spolok židovskej mládeže

Menovaný spolok sa prvý krát spomína v roku 1937. Z príčin, že nemal dlhé trvanie sú materiály o ňom torzovité. Dňa 11. júna 1937 sa konalo ustanovujúce valné zhromaždenie spolku v miestnosti čítárne na Sienkiewicovej ulici č. 2. Jako zvolávatelia schodze sú uvedený Leo Kohn a Štefan Draxler.⁴²¹ Spolok sa spomína aj pod názvom „**Jüdische Jugendverein**“.⁴²² Schodzu otvoril Leo Hanzel a pán Štefan Draxler bol za predsedu ad hoc zvolený. Potom prednášal Leo Kohn. Zapisovateľkou bola MUC. Marianna Zweigenthalová.⁴²³ Účelom spolku bola telesná a duševná výchova židovskej mládeže v duchu moderných telovýchovných a kultúrnych zásad.⁴²⁴

Dňa 7. marca 1938 oznámil spolok PR v Bratislave, že spolková miestnosť sa nachádza na Kollárovom námestí č. 6 v hostinci u Ševčíka a spolkový život sa bude konať vždy v piatok večer.⁴²⁵ Dňa 12. mája 1938 schválil KÚ v Bratislave stanovy spolku.⁴²⁶ Ďalšiu zmienku o spolku máme až v svislosti s jeho rozpustením na základe vládneho nariadenia č. 234 Sl. Z. z roku 1940.⁴²⁷ Spolok mal pri svojom rozpustení akurát vkladnú knižku v hodnote 32.- Kčs.⁴²⁸ Dňa 6. marca 1941 majetok spolku prevzala Ústredna Židov na Slovensku.⁴²⁹

---

⁴²¹ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, b.č. odpis z 24.6.1937

⁴²² SNA – BA, fond: PR, krabica 208, č. 3 747/38

⁴²³ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, b.č. zápisnica odpis

⁴²⁴ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, b.č. stanovy

⁴²⁵ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, č. 3 747/38

⁴²⁶ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, č. 9 519/38

⁴²⁷ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, č. 9575/40 prez.

⁴²⁸ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, zoznam majetku

⁴²⁹ SNA – BA, fond: PR, krabica 208, č. 6554/41 – I – FI/Kr.

3.3.7. Skautské a športové organizácie

Skautské a telovýchovné organizácie tvoria samostatnú kapitolu medzi židovskými spolkami a spoločenskými organizáciami. V rozmedzí rokov 1918 až 1939 ich existovalo niekoľko, zachovali sa nám zmienky o viacerých, predovšetkým o pravícovom Združení židovských skautov Brit Trumpeldor, ľavicovom združení židovských skautov Hašomer, plaveckom a športovom klube Bar – Kochba a ŠK Makabea. Okrem spomínaných existovali i niektoré menej známe, alebo lokálne, ktoré bude treba pri výskume spomínanej problematiky dohľadať.

Vyššie zmienené patrili medzi celoštátne a podliehali prevažne medzinárodnému vedeniu, napriek tomu však existovali medzi nimi menšie miestne rozdiely.

Spolok Brit Trumpeldor bol oficiálne samostatnou organizáciou, v skutočnosti možno o ňom hovoriť ako o „dorasteneckej“ organizácii spolku Sionistov – revizionistov, resp. Novosionistickej organizácie založenej Vladimírom Žabotinskím. Neskôr si to doložíme na príklade spolupráce a personálneho prepojenia Betar – u Bratislava a miestneho združenia sionistov – revizionistov. Prvá zmienka o organizácii „Združenie židovských skautov Brit – Trumpeldor“ v Bratislave sa nachádza vo fonde Policajného Riaditeľstva a pochádza z roku 1929. V tejto súvislosti sa spomínajú Július Grosz, Aladár a Pavel Wetzler, Moric Weinberger a Vojtech Markovič.⁴³⁰ Vyššie zmienený Július Grosz je totožný s aktívnym členom spolku sionistov – revizionistov a úradníkom poisťovne Moldavie – Generali v Bratislave.

Zmienky o miestnej organizácii Betaru sa viažu k viacerým akciám spolku Sionistov – revizionistov v Bratislave, a pri tejto príležitosti sa spomínajú jej členovia ako poriadková služba usporiadateľa. Určitú dobu miestny spolok Sionistov – revizionistov, pri žiadostiach o povolenie prednášok používal dokonca hlavičkový papier

---

⁴³⁰ SNA, f. : PR v BA, k. 119, č. 10 805/29 prez.

BETARU , čo je možné zatiaľ doložiť na dvoch prípadoch. Z uvedeného je zrejmé, že miestna organizácia Betar – u mala úzke styky so spolkom Sionistov – revizionistov, aj keď možno doložiť, že v určitých situáciách konala samostatne.

Na zakladajúcom valnom zhromaždení Betaru pre Č.S. R., so sídlo v Bratislave konanom 21. júla 1929 v Trnave sa zúčastnilo 36 členov prevažne zo západného Slovenska, výnimku tvorili len O. Herburger z Moravskej Ostravy, K. Rabinowicz z Brna a I. Marton z Chustu.⁴³¹ Hlavným účelom spolku bolo pestovanie a rozšírenie skautingu medzi židovským obyvateľstvom, pričom pôsobil ako spriatelena organizácia pri „ Sväze československých skautov Junákov“. ⁴³² Autor považuje potrebné zahrnúť do svojho výskumu na akom základe spočívala spolupráca týchto dvoch skautských organizácií a či bola založená na miestnej, krajinskej alebo celoštátnej báze.

Druhá krajinská konferencia Betaru sa konala dňa 18. augusta 1930 v miestnostiach hotela Tatra v Bratislave. V predsedníctve sa okrem iných spomína aj Robert Müller, ktorý bol zároveň členom spolkov blízkych Židovskej strane v ČSR. V úlohe predsedu spolku sa spomína vyššie zmienený Július Grosz, ktorý bol zároveň podpredsedom Únie sionistov – revizionistov.⁴³³ Na uvedenej krajinskej konferencii ako rečníci vystúpili: Július Grosz a Pavel Wetzler z Bratislavy, Oskar Herlinger (Liberec), Leopold Dizenčik (Riga), Dr. M. Hoffmann (Letland), a ďalší.⁴³⁴ Konferencia zvolila nové predsedníctvo v tomto zložení: predseda Robert Müller (Bratislava), za podpredsedov Oskara Herrlingera z Liberca, Roberta Herrlingera z Trnavy a Eugena Singera z Mukačeva. Ako posledný bod programu bola voľba nového ústredia Betar-u, zvolení boli: predseda Július Grosz a výbor: Pavel Wetzler, Alfréd Elbert, Oskar Pisk, Armin Ungar a Aladár Wetzler.⁴³⁵ Dr. S. Augl si na konferencii sťažoval, že riaditeľ hebrejského gymnázia v Mukačeve

---

⁴³¹ SNA, f.: PR v BA, k. 119, b.č. zápisnica

⁴³² SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 725/29 prez. a 13 595/30 prez.

⁴³³ SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 595/30 prez.

⁴³⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 595/30 prez.

⁴³⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 595/30 prez.

(asi Chaim Kugel, člen ŽS v ČSR poznámka B.H.) nechce pripustiť, aby žiaci vstúpili do skautského zväzu Brit Trumpeldor. Konferencia rozhodla, že prostredníctvom Dr. Augla bude u riaditeľa gymnázia intervenovať.⁴³⁶

Pri príležitosti konania sa v dňoch 10. – 14. augusta 1930 v Prahe IV. zjazdu Únie sionistov – revizionistov, sa pripravovalo na dni 17. – 21. augusta 1930 v Bratislave konanie svetovej konferencie združenia Brit – Trumpeldor. Pôvodne sa mali konať súbežne, ale keďže sionizmus nezahŕňal všetkých Židov bolo rozhodnuté o ich samostatnom konaní.⁴³⁷ Na konferencii mala byť prerokovaná činnosť a úloha skautského hnutia medzi židovskou mládežou. Ústredie svetového židovského hnutia Jozef Trumpeldor v Rige Krajinskému ústrediu Brit Trumpeldor v Bratislave začiatkom augusta oznámilo, že svetová konferencia židovských skautov sa odkladá na neurčitú dobu.⁴³⁸

Svetová konferencia európskych (okrem Ruska), amerických a palestínskych zväzov sa mala konať v Bratislave v Sokolovni. Zúčastniť sa jej malo asi 250 delegátov a 1000 hostí. Za Brit Trumpeldor v ČSR so sídlom Bratislava Telocvičná ulica 24/6 je podpísaný predseda ústredia Július Grosz.⁴³⁹

Jozef Trumpeldor (1880 – 1920) bol priateľ Žabotinského ruský Žid, ktorý spolu s Žabotinským pomohol vytvoriť v roku 1915 Židovskú légii, ktorá bojovala v Palestíne na strane spojencov Dohody.⁴⁴⁰ Tu sa Žabotinský zoznámil aj s Júliusom Groszom dezertérom z rakúsko-uhorskej armády, ktorí potom bojoval v Palestíne na strane spojencov Dohody.⁴⁴¹

Spolok usporiadal 7. mája 1933 vo veľkej sieni Reduty (Nám. Ľ. Štúra) prednášku Vladimíra Žabotinského „Hitler – židovstvo a Európa“

---

⁴³⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 595/30 prez.

⁴³⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 285/30

⁴³⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 119, č. 13 595/30

⁴³⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 119, odpis k č. 41 064/30 prez. a č. 13 595/30

⁴⁴⁰ Johnson, P.: Dějiny židovského národa, Rozmluvy 1995, s. 418 - 420

⁴⁴¹ Čapková, K.: Pilsudski or Masaryk, In: Judaica Bohemiae 1999, s. 210 - 239

v nemeckej reči.⁴⁴² Prednášajúci sa zaoberal udalosťami v Nemecku a hlavne prenasledovaním Židov. „Stalo sa signálom (...) v Nemecku, že so Židovstvom sa môže všetko robiť, kde ale je všetko povolené, tam nejestvuje spravodlivosť...“ Na záver vyslovil svoju žiadosť aby bol Židovský štát konečne vybudovaný.⁴⁴³ Noviny „Hirádó“ dňa 9. mája 1933 pod názvom „Žabotinský, Mussolini sionistov v Bratislave“ napísal: „Poriadok pred prednáškou sa snažil udržovať oddiel hnedokošeliarov. Brit Trumpeldor, tak zvaná organizácia mládeže revizionistov sionistov, čo sa však v preplnenom sále sotva a veľmi ťažko podarilo. Avšak tým viac bola imponujúca disciplinovanosť Žabotinského, ktorý opravdu príkladom slúžil k tomu, že bez disciplíny nemôže byť hromadné hnutie.(...)“⁴⁴⁴

Spolok sa tu spomína ako usporiadateľ Žabotinského prednášky, ktorú organizovala Únia sionistov – revizionistov. Zároveň to je jedna z posledných správ o spolku, keďže ústredie pod novým vedením sa roku 1934 presťahovalo do Prahy.⁴⁴⁵

Prvým celoštátnym predsedom spolku bol do roku 1934 úradník Július Grosz, ktorý sa sústredil hlavne na skautskú prácu spolku. Od roku 1934 bol novým Natziv (vodcom) Betar-u I. Goldstein a vedenie sa presťahovalo do Prahy, keďže chudobný východ nemohol poskytnúť adekvátnu finančnú podporu pre organizáciu. Betar odmietal zástancov asimilácie do českej, alebo nemeckej kultúry, zatiaľ čo na Slovensku a Podkarpatskej Rusi sa podobne vyhýbal národným a ortodoxným Židom.⁴⁴⁶ Národných Židov na Slovensku zastupoval Zväz slovenských Židov.

Od roku 1937 bol československý Betar vedený Eliášom Gläserom, ktorý bol aktívnym vodcom Betar-u vo Fínsku a pobaltských krajinách. Československý Betar bol na rozdiel od Poľského, ktorý poskytoval aj polovojenský výcvik pre Irgun (ilegálna odnož Hagany)

---

⁴⁴² SNA, f.: PR v BA, k. 120, č. 5495/33 prez. zpráva

⁴⁴³ SNA, f.: PR v BA, k. 210, č. 5495/33 prez. zpráva

⁴⁴⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 210, Preklad Hirádó 9. mája 1933, číslo 106

⁴⁴⁵ Čapková, K.: Pilsudski or Masaryk, In.: Judaica Bohemiae 1999, s. 210 - 239

⁴⁴⁶ Čapková, K.: Tamže, s. 210 - 239

zameraný len na skauting. Na Slovensku bol spolok zakázaný v rámci protizidovských zákonov v roku 1940. V Čechách splynul 14. júla 1939 s Novosionistickou organizáciou a fondom Tel Chai. Táto spojená organizácia bola rozpustená v júni 1940, a vznikol Centrálny úrad pre Židovskú emigráciu na príkaz ríšskeho protektora v Protektoráte Čechy a Morava.⁴⁴⁷ Na Slovensku podobnou organizáciou bola Ústredňa Židov patriaca pod Ústredný hospodársky úrad vedený A. Morávkom. S výnimkou náboženských obcí boli všetky židovské spolky zakázané a jediným zástupcom židov smela byť len Ústredňa Židov.

---

⁴⁴⁷ Čapková, K.: Tamže, s. 210 - 239

3.3.8. Spolok židovských skautov Hašomer Hacair

Na území Slovenska pôsobil v rokoch 1923 – 1939 ako záujmová organizácia Spolok židovských skautov Hašomer Hacair, ktorého úlohou bolo pestovanie skautingu medzi Židovstvom a najmä židovskou mládežou. Na Slovensku ešte pred rokom 1918 veľká časť židovskej mládeže pestovala skauting, ale v roku 1920 množstvo jej členov vystúpilo s pomad'arčených spolkov a vstúpilo do spolku Š.K. Makabea. Z dôvodu, že im nevyhovovala jeho národnostná a náboženská politika rozhodli sa organizovať samostatne. Dňa 11. decembra 1923 pod číslom jednacím 15 275/V zaslali spolkovému oddeleniu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska na schválenie stanov.⁴⁴⁸ Dňa 25. decembra toho istého roku sa konal v Hlohovci rozhovor predstaviteľov spolku s vodcami pomad'arčených spolkov z Dunajskej Stredy, Hlohovca, Galanty, Veľkých Šurian a Nových Zámok za účelom ďalšej spolupráce v zmysle stanov.⁴⁴⁹ Z uvedeného je zrejmé, že veľká časť židovskej mládeže bola ochotná pomáhať pri budovaní novej republiky a jej spolkovej štruktúry. Spolok podobne ako organizácia Brit Trumpendor bol ako právna jednotka členom „Sväzu junákov a skautov republiky Československej“ po organizačnej stránke však pracoval samostatne.⁴⁵⁰

Spolok vznikol v roku 1907 v Sedčere v Palestíne na obranu proti Arabom. Jeho hrdinom bol Jozef Trumpeldor. Toto židovsko-skautské hnutie ustanovil varšavský kongres v roku 1914 a rozšírilo sa najmä v Rusku, Poľsku a v Rakúsku. V Bratislave bolo založené v roku 1920. Na schôdzi v Gdansku sa spojili v celosvetový zväz majúci 30 000 členov.⁴⁵¹

V roku 1923 Ústredná organizácia židovských skautov pre Slovensko a Podkarpatskú Rus predostrela na základe uhorského

---

⁴⁴⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 89 441/23 prez.

⁴⁴⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 89 441/23 prez.

⁴⁵⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 14 917/36 prez.

⁴⁵¹ Hašomer 1925, č. 1

nariadenia číslo 1508/75 B. M. stanovy na schválenie Župnému úradu.⁴⁵² Z uvedeného je zrejmé, že spolok pôsobil nielen na území Slovenska, ale i židovským obyvateľstvom obývanými časťami Podkarpatskej Rusi, kde bola koncentrácia tohto obyvateľstva vysoká. Toho istého roku sa ako predseda spolku spomína Július Grosz, ktorý bol činný vo viacerých židovských organizáciách.⁴⁵³ Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska zaslalo 4. decembra toho roku žiadosť o schválenie spolkovému oddeleniu Ministerstva vnútra v Prahe z dôvodu „ponevác se jedná o spolok s pôsobnosťou širšou než na území Slovenska“.⁴⁵⁴ Klubová miestnosť spolku sa nachádzala na Klariskej ulici č. 1 I. schody na prvom poschodí, kde sa nachádzala kancelária, konali sa tam aj schôdze a odborné školenia. Vo funkcii jednajúceho podpredsedu sa spomína Július Grosz.⁴⁵⁵

Hašomer Hacair ako socialisticko-radikálne hnutie ideologicky zastávalo stanovisko marxizmu a borochovizmu.⁴⁵⁶ Spolok bol výrazne ľavicovo orientovaný. Svedčí o tom aj svedectvo bývalej členky. „..., asi tak v dvanástich rokoch som začala úplne zhodou okolností chodiť do mládežníckeho hnutia, ktoré sa volalo Hašomer Hacair. Bolo to ľavičiarске hnutie, veľmi socialistické, veľmi tendovalo ku komunistom, ale boli to sionisti, a tak som sa zaučala do tajov sionizmu“.⁴⁵⁷ Dosvedčuje to aj ďalšie svedectvo: Otázka: „*A prečo ste sa dali k Makabi a nie povedzme k Šomeru?* Odpoveď: *Šomer viacej bočil do ľava*“.⁴⁵⁸

---

⁴⁵² SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 8489/23 prez.

⁴⁵³ SNA, f.: PR v BA, k. 123, bez čísla

⁴⁵⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 123, Ministerstvo pre správu Slovenska 15 275 odd. adm. V., b. č.

⁴⁵⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 123, b. č.

⁴⁵⁶ Hašomer Hacair dejiny hnutia, SNM, Judaica slovac, Bratislava 2001, s. 40 Borochovizmus – učenie marxisticko-sionistického vodcu Dova Ber Borochova, ktorý vytvoril syntézu triedneho boja a nacionalizmu. Masové emigrácie Židov do Palestíny chápal „ako nevyhnutný výraz vnútornej jednoty židovského proletariátu k riešeniu problémov spôsobených žitím v diaspóre“.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Ber_Borochov

⁴⁵⁷ Nadácia Milana Šimečku, Oral history, žena 1925/123

⁴⁵⁸ Nadácia Milana Šimečku, Oral history, žena 1920/137

V septembri 1924 sa konalo valné zhromaždenie spolku, po ktorom malo predsedníctvo členov z takmer celého západného Slovenska. Výsledok voľby bol nasledovný:

Predseda:	Michal Eisler, Hlohovec
Podpredseda:	Evžen Roth, Nové Zámky Theodor Wister, Nové Mesto n./ Váhom Dr. Oskar Neumann, Bratislava
Jednajúci podpredseda:	Šoma Komlósi, Bratislava
Jednajúci tajomník:	Juc. Arpád Dénes, Bratislava
Organizačný tajomník:	Juc. Andrej Haberfeld, Bratislava
Gazdujúci tajomník:	Študent medicíny J. Frisch, Bratislava
Pokladník:	Ľudevit Sturz, Bratislava
Zapisovateľ:	N. Reismann, Hlohovec

Spolok mal v tom čase asi 600 členov.⁴⁵⁹ Od roku 1925 spolok rozširoval raz mesačne z Ilavy časopis *HASĽOMER* v slovenskej a nemeckej reči, ktorého zodpovedným redaktorom bol Juc. Arpád Dénes z Bratislavy.⁴⁶⁰ Z uvedeného je zrejmé že aktívne spolky existovali okrem Bratislavy už v tom čase v Hlohovci, Novom Meste nad Váhom a pravdepodobne aj v Ilave.

V septembri 1929 sa ako predseda spomína Dr. Oskar Neumann a jednatel'om bol v tom čase David Wiener.⁴⁶¹ Koncom roku 1929 sa konala voľba predsedníctva spolku, ktorej výsledok bol takýto:

Predseda:	Gejza Friedmann, Košice
Tajomník:	Tibor Pasternák, Košice
Pokladník:	Rudolf Spira, Košice
1. Revízor:	Karol Schwarz, Košice
2. Revízor:	Alice Neufeld, Košice

---

⁴⁵⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, k č. 6216/24 prez.

⁴⁶⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 3954/25 prez.

⁴⁶¹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. j. 12 140/29 prez.

Členovia výboru: Viliam Weinberger
Imrich Spitzer
Alžbeta Krausz
Ludevít Friedmann⁴⁶²

Spolok vyvíjal aj kultúrnu a prednáškovú činnosť. Zachovala sa nám žiadosť spolku „Hašomer – Hacair“ o povolenie recitačného večierku v miestnostiach Obchodného grémia na 28. januára 1932 o 20.00 hod. Recitovať mal Jehuda Ehrenkrauz.⁴⁶³ Dňa 15. februára 1932 požiadal spolok PR v Bratislave o povolenie prednášky na 20. februára večer prednášať mal Chil Wolf Grünberg na tému „Židovská otázka, sionizmus, socializmus a komunizmus“.⁴⁶⁴ Žiadosť spolku o konanie prednášky bola povolená č. j. 2542/32 prez. V ďalšom dokumente sa spomína menovanie troch členov do komisie, ktorá mala zostaviť výbor spolku ohľadom spoločnej konferencie „HAŠOMER HACAIR V ČSR“, konanej 28. – 30. októbra 1932 v Košiciach, zvolení boli bratislavskí vysokoškooláci: Ignác Hammer, A. Marmorstein a Aladár Politzer.⁴⁶⁵ Denný program konferencie bol nasledovný: *Otvorenie konferencie, privítanie účastníkov konferencie, účtovanie vedenia spolku, referát o kibucoch, situácia Židov na Slovensku (Mair Rosenthal), naša cesta k sionizmu (J. Gruen, Bern), naša cesta k palestínskej práci (Schlomo Rosenzweig), problémy našej práce, cesta starým „schomer“ (Awraham Mermelstein), KKL, ako pracovný faktor (Dr. Jeremiahu Neumann) a ukončenie zhromaždenia*⁴⁶⁶.

Z doteraz mne neznámych príčin spolok presídlil v roku 1931 do Žiliny, kde od októbra fungovalo Ústredie spolku pre Slovensko pod názvom „Ústredie židovských skautov – Sionistov – Hašomer“ a v Moravskej Ostrave sa nachádzalo ústredie pre celú ČSR. Príčinou

---

⁴⁶² SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 18 323/29 prez.

⁴⁶³ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 1095/32 prez.

⁴⁶⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 2512/32 prez.

⁴⁶⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 14 091/32 prez., 10 491/32 prez.

⁴⁶⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 123, b. č. Program VIII. Konferencie v Košiciach 28. – 30.10. 1932

mohol byť fakt, že vo Varíne sa mladý pripravovali na aliju. Okrem toho bolo vo Varíne prípravné stredisko na založenie prvého kibucu Šaar Hagolan, druhého Kfar Masaryk a štvrtého kibucu Hagoen. V roku 1932 sa vedenie usadilo znova v Bratislave a krajinské vedenie bolo potom v Žiline krátko v roku 1938.⁴⁶⁷ Vedenie spolku tvorili Arnošt Rosenthal ako osoba zodpovedná za vedenie spolku, Izák Ronkin a Jechiel Grünberg (Ch. W. Grünberg) spomínaný ako propagátor spolku.⁴⁶⁸ Zemské ústredie spolku Hechaluz pre ČSR bolo v Moravskej Ostrave na ulici J. Krause č. 7, medzi menami funkcionárov sa spomínajú Samuel Strausz, Alexander Fürst, Blum, Tibor Pickel, Filip Farkas, Julia Dohány a Fried.⁴⁶⁹ V zápise z 23. júna 1932 sa uvádza, že A. Politzer (26.5. 1910 – ?) predseda spolku Hašomer Hacair skupiny v Bratislave organizuje na Klincovej č. 27 skupinu 10 – 12 ľudí, ktorí pracujú na rôznych stavbách a pripravujú sa na odchod do Palestíny. Podobná skupina o počte 14 osôb pod vedením Nathana Bronnera pracuje v Petržalke v Janíkovom dvore. Skupina by podľa hlásenia mala patriť k organizácii Hechaluz, ktorá má svoje ústredie v Moravskej Ostrave.⁴⁷⁰ Podľa vyjadrenia spolku uvedenom na tom istom dokumente „Hašomer Hacair nemá nič spoločné so skupinami, ktoré sú organizované v Hechaluz – u“.Bolo by zaujímavé preskúmať či určité organizácie spolku Hašomer Hacair spolupracovali nejakým spôsobom s ústredím Hechaluz – u, alebo je uvedený dokument z historického hľadiska irelevantný. Z dostupných materiálov sa to nepodarilo zistiť. Ďalej sa podarilo objaviť dokument, ktorý by mohol spochybniť identitu Filipa Farkasa. Menovaný sa narodil 15.11. 1913 v Blatnom Revišti, okres Sobrance pod menom Filip Moskovič, čo má na domovskom liste preškrtnuté „...a je tam vpísané Farkaš“.⁴⁷¹

---

⁴⁶⁷ Hašomer Hacair, dejiny hnutia, SNM-MŽK, Bratislava 2001, s. 30 a Frankl, P. a P.: Židia v Žiline, Zbor Žilincov, Žilina 2008, s.109

⁴⁶⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 5271/32 prez.

⁴⁶⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, b. č.

⁴⁷⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 123, b. č. Zápis 23. júna 1932, 10 084/32 prez.

⁴⁷¹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 7241/32 prez.

V roku 1933 sa v Bratislave na Dunajskej ulici 20. nachádzal krajský sekretariát organizácie.⁴⁷² Dňa 22. januára 1933 sa zišlo v Bratislave valné zhromaždenie, ktoré do zemskeho vedenia „náčelnictva“ zvolilo týchto funkcionárov. Za predsedu bol zvolený Imrich Hammermüller, podpredsedom Adolf Marmerstein a prísediacim Muc. Aladár Politzer.⁴⁷³

V tom istom roku bolo spolku vydané osvedčenie, že „právne existuje na základe spolkových stanov schválených MV v Prahe zo dňa 6. III. 1924 č. 14 945/6/1924“.⁴⁷⁴ Dňa 3. februára 1934 spolok ohlásil zmenu sídla Hašomer Hacair do budovy na Ventúrskej ulici č. 7, kde sa stretávali aj iné židovské organizácie.⁴⁷⁵ Prvého decembra spolok oznámil PR v Bratislave zmeny vo vedení ústrednej organizácie:

Predseda:	Karol Knöpfelmacher, Rybné námestie 3
Podpredseda:	Erwin Altman, Sienkiewiczova 2
Tajomníčka:	Ružena Goldmannová ⁴⁷⁶

Bolo by zaujímavé zistiť z archívneho materiálu či spomínaný Karol Knöpfelmacher nie je totožný so svojim menovcom spomínaným v rámci viacerých spolkov a krajskej sekcie ŽS v Bratislave. Podľa hlásenia spolku mal v marci 1934 asi 2100 platiacich členov. Organizačne bol rozdelený na štyri okresy, západoslovenský so sídlom v Trenčíne, juhoslovenský so sídlom v Lučenci, východoslovenský so sídlom v Košiciach a Podkarpatoruský so sídlom v Mukačeve. Z dokumentu je zrejmé, že od 1. januára 1931 do 31. decembra 1933 spolok dostával v mesačných splátkach finančné podpory zo Sionistického ústredia, ktoré však boli zastavené.⁴⁷⁷ Z policajného hlásenia sa dozvedáme o existencii skupiny Hašomer Hacair

---

⁴⁷² SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 3049/33 prez.

⁴⁷³ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 3049/33 prez.

⁴⁷⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 5423/33 prez.

⁴⁷⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 2554/34 prez.

⁴⁷⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 14 349/34 prez.

⁴⁷⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 3938/34 prez.

v Piešťanoch. Žiak tamojšej štátnej meštianskej školy E. Orovan dostával z Bratislavy propagačný materiál organizácie „Histadrut haschomer hacair“ a získal v Piešťanoch niekoľko osôb pre toto hnutie. V materiály sa vyskytujú mená vedúcich jednotlivých oddielov.⁴⁷⁸

Bánovce	Israel Horn
Bratislava	Fuchsi
Hlohovec	Israel Neumann
Malacky	Paul Weiss
Martin	Jardena Büchlerova
Nitra	Jakob Steiner
Prievidza	Tamar Diamant
Topoľčany	Esriel Kaufmann
Trenčín	Frico Haas
Trnava	Judit Weiss
Vrútky	Zeev Politzer
Žilina	Erica Glasel

Dňa 16. marca 1936 spolok zvolal valné zhromaždenie organizácie do Moravskej Ostravy, kde sa konalo od 9.00 hodiny v kaviarni Union.⁴⁷⁹ Z uvedeného je zrejmé, že organizácia mala ústredie v Moravskej Ostrave, nie je jasné iba hypotetické prepojenie s miestnym ústredím spolku Hechaluz. Obidva však mali rovnaký cieľ a to výchovu mládeže v hebrejskom duchu a jej prípravu na prípadný odchod do Palestíny. Na valnom zhromaždení došlo k zmenám vo vedení organizácie, čestným predsedom sa stal mestský radca Izidor Knöpfelmacher blízky Židovskej strane.

Predseda: Karol Knöpfelmacher, M. Ostrava, Prievozska 5

1. Podpredseda: Andrej Schönfeld, M. Ostrava, Prievozska 5

---

⁴⁷⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 14 967/34 prez.

⁴⁷⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 3344/36 prez.

2. Podpredseda: Erwin Altman, Bratislava, Sienkiewiczova 2⁴⁸⁰

Sväz židovských skautov uskutočnil v dňoch od 29. novembra do 2. decembra 1936 v Moravskej Ostrave výstavu svojej činnosti a podobnú chcel uskutočniť v Bratislave v dňoch 20. – 24. decembra 1936, pričom protektorát nad výstavou mala mať mestská rada Bratislavy a o prijatie protektorátu bol požiadaný aj minister Dr. Ivan Dérer.⁴⁸¹

Jedna z posledných správ o spolku pochádza zo schôdze náčelníctva spolku dňa 17. novembra 1938, ktorú viedol predseda Andrej Schönfeld. Predseda na návrh členskej základne v čase zmenenej politickej situácie odporučil, aby sa výbor uzniesol na dobrovoľnom rozpustení organizácie a odporučil svojim členom vstup do jednotného hnutia židovskej mládeže.⁴⁸² Okrem predsedu boli prítomní:

Tajomník: Tibor Rosenberg
Pokladník: Móric Mermelstein
Revízori: Rudolf Kohn, Marta Martonovičová
Zapisovateľ: Magda Rothová

Dňa 18. novembra 1938 sa spolok pod vplyvom zmeny spoločensko – politickej situácie na Slovensku „dobrovoľne rozišiel“.⁴⁸³ Posledné hlásenie o spolku máme z KÚ v Bratislave pod číslom 387.361/8 – 1939 „Spolok židovských skautov Hašomer Hacair zánik“. Počas I. slovenskej republiky hnutie vyvíjalo ilegálnu činnosť v spolupráci so zahraničnými židovskými organizáciami. Jeho členovia zabezpečovali lieky, správy, zaobstarávali falošné doklady a pomáhali pri ilegálnom vystávaní sa. Boli činný aj v partizánskych oddieloch.⁴⁸⁴

---

⁴⁸⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 1234/36 prez.

⁴⁸¹ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 14 917/36 prez.

⁴⁸² SNA, f.: PR v BA, k. 123, b. č. Zápisnica odpis

⁴⁸³ SNA, f.: PR v BA, k. 123, č. 8278/38 prez. odpis

⁴⁸⁴ Hašomer Hacair dejiny hnutia, Judaica slovacca, SNM, Bratislava 2001, s. 77 - 135

Členovia spolku v rokoch 1923 – 1938

- Max Gutmann, 8.5.1903 Bratislava, tajomník Židovskej soc. demokratickej strany
- Július Friebeisz, 19.8.1913 v Bratislave
- Anna Beterová, 15.11.1915 Budapešť
- Chana Neumann, 27.7.1915 Majdom
- Serena Morodnerova, 14.4.1915 Debrecín
- Bernard Sander, 8.12.1914 Košice
- Fr. Goldberg, 18.2.1915 Kežmarok
- Benjamin Bleier, 10.3.1912 Bardejov

Z uvedeného je vidieť, že členovia spolku v čase jeho vzniku mali prevažne okolo dvadsať rokov. Spolok fungoval v uvedenom období na viacerých miestach Slovenska. Správy o činnosti spolku Hašomer Hacair máme napríklad aj z Prievidze, kde sa zachovali v okresnom archíve. V spolkovej knihe pod poradovým číslom 2. sa nám z roku 1924, teda z obdobia keď mal spolok MV v Prahe schválené stanovy zachoval zápis o existencii „Židovského spolku skautov „Hašomer Hacair“ v tomto meste.⁴⁸⁵ V roku 1925 mala miestna organizácia 17 členov, vodcom bol Emanuel Fürst a tajomníkom Alexander Adler.⁴⁸⁶ Alexander Adler bol zároveň členom a aktívnym pracovníkom miestnej ortodoxnej náboženskej obce. Spolok bol odbočkou židovských skautov Hašomer Hacair v Bratislave a jeho účelom bolo rozširovanie skautingu medzi židovským obyvateľstvom. Utvorenie miestnej skupiny (odbočky) bolo Župným úradom v Nitre vzaté na známosť 23. februára 1925 pod číslom 6599/1925 prez.⁴⁸⁷ Správy o činnosti spolku sú sporadické a sú roztrúsené po rôznych fondoch, preto nie je možné dostatočne ich podchytiť a vyhodnotiť.

---

⁴⁸⁵ ŠOKA – Prievidza, OÚP, f.: Politické strany a spolky, OÚP, 267/41 adm., Evidencia OÚP č. 60. Evidencia spolkov a organizácií / Spolková kniha / 1919 - 1931

⁴⁸⁶ ŠOKA – Prievidza, f.: OÚP, č.1032/25 prez., Zbierka stanov spolkov, obal X, č. 2

⁴⁸⁷ ŠOKA – Prievidza, f.: OÚP, Zbierka stanov spolkov, obal X, č. 2

3.3.9. Plavecký a športový klub Bar Kochba

Ďalším židovským športovým klubom bol plavecký a športový klub BAR KOCHBA. Názov spolku pochádza z mena bojovníka za židovskú nezávislosť od Rímskej ríše (2. stor. n.l.), ktorý sa stal vzorom pre modernú sionistickú mládež.⁴⁸⁸ Uvedený spolok bol jedným z centier kultúrneho sionizmu pred prvou svetovou vojnou u nás, vznikol v Prahe v roku 1899, zo židovskej nacionálnej spoločnosti MAKABEA. Jeho členmi boli študenti zo stredných vrstiev, ktorí sa pokúšali o návrat k židovstvu prostredníctvom štúdia hebrejčiny, judaizmu, židovskej kultúry a histórie.⁴⁸⁹ Spolok tak spájal vo svojej práci kultúrnu prácu so športovou podobne ako iné židovské telovýchovné spolky.

Vo svojej práci sa zaoberám predovšetkým činnosťou spolkov na Slovensku so zameraním na Bratislavu ako metropolu Slovenskej krajiny a ich špecifickou činnosťou. V Bratislave uvedený spolok existoval v rokoch 1929 – 1938, pričom sionistické idey sa na územie Slovenska dostali z historických krajín. Táto skutočnosť je zrejmá i s faktu, že sionizmus prevládal na západnom a juhozápadnom Slovensku. Východná časť krajiny spolu s Podkarpatskou Rusou bola tradične ortodoxná.

Prvý záznam činnosti spolku pochádza z roku 1929 a nachádza sa v evidencii Policajného riaditeľstva v Bratislave. Zakladajúce valné zhromaždenie sa konalo 12. septembra 1929 v Bratislave. Boli na ňom schválené stanovky spolku, ktoré spolu so žiadosťou o zaregistrovanie boli adresované PR v Bratislave.⁴⁹⁰ V odpise sa nám zachovali výsledky volieb konaných na zakladajúcom valnom zhromaždení, ktorých text v preklade uvádzam v slovenčine:

---

⁴⁸⁸ Johnson, P.: Dějiny Židovského národa, Praha, ROZMLUVY 1995, s. 140 - 141

⁴⁸⁹ Pěkný, T.: Historie Židu v Čechách a na Moravě, Praha, SEFER 2001, s. 522

⁴⁹⁰ SNA, f.: PR, k. 124, č. 19 751/29 prez.

Predseda:	MUDr. Vilhelm Lénart (7.10.1891 – ?), Dobrovičova 5
Pokladník:	Ernst Fink, Preissgasse 11
Zástupca:	Paul Rosenbaum, Mizkiewičova 1
Zapisovateľ:	Ernst Fink
„Kúpeľný“:	Hugo Kaufmann, Kunigsfeldergasse 3
Zástupca:	Hugo Weiss, Michalská 12
„Tréningový vedúci“:	Muc. Jozef Neuman, Krížna 67

Podpredsedami boli Ing. Köhegyi a Maurus Donath. Vo funkcii kontrolórov sa spomínajú Ferdinand Lustig a Laci Glück. Jednatel'om spolku bol už spomínaný Hugo Kaufmann.⁴⁹¹

O činnosti a situácii plaveckého a športového klubu BAR – KOCHBA si môžeme utvoriť aspoň čiastočný obraz z bilancie spolku z roku 1932.⁴⁹²

Bilancia 1932

Príjmy:	20.555,80 Kč
Výdavky:	21.054,85 Kč
Výdavky spojené s plaveckou činnosťou	1.794,15
Tlačoviny	564,25
Výdavky na trénera	12.370,-
Poplatky a príjmy	1.54,60
Volné lístky	2.173,65
Investície	1.422,30
Poštovné	465,90
Cestovné pasy	729,-

Za rok 1933 spolok vykázal síce vyššie príjmy, ale výdavky opäť prevyšovali rozpočet.⁴⁹³ Uvedené rozpočty majú za úlohu len

⁴⁹¹ SNA, f.: PR, k. 124, odpis a č. 20 167/29 prez.

⁴⁹² SNA, f.: PR, k. 124, b.č. /bilancia/

⁴⁹³ SNA, f.: PR, k. 124, b.č.

dokumentovať pestrú činnosť spolku, ktorú sami nepodarilo doložiť na základe dennej tlače a Židovských ročeniek. Keďže v dennej tlači sa zprávy o spolku nenachádzajú a Židovské ročenky na území ČR a Slovenska žiadna inštitúcia nevlastní.

Na 7. decembra 1930 klub oznámil konanie plaveckých pretekov v kúpeľoch prístavu v budove Grössling.⁴⁹⁴ PR poriadanie uvedenej akcie povolilo v čase od 19.00 do 21.00 hodiny.⁴⁹⁵ Dňa 11. mája 1931 Krajský úrad schválil stanovky spolku „Schwim und sportklub BAR – KOCHBA“ so sídlom v Bratislave.⁴⁹⁶ V tom istom roku požiadal jednatel' spolku Hugo Kaufmann o povolenie usporiadať tanečnú zábavu v miestnostiach Anzer klubu na Vajanského nábreží č. 9.⁴⁹⁷

Dňa 23. januára 1931 oznámil spolok otvorenie životoochránárskeho náukobehu pod vedením učiteľov Nemeckého životoochránárskeho spolku.⁴⁹⁸ Súviselo to jednak so športovou činnosťou spolku ako i s fyzickou prípravou mládeže na budúci život v Palestíne. Keďže vtedajšia Bratislava bola trojjazyčným mestom a spolková činnosť bola vďaka vtedajším podmienkam pestrá, nie je nezvyčajné, že obyvateľstvo spolupracovalo navzájom aj medzispolkovou činnosťou.

Popri uvedenom dokumente sa nám zachoval ešte jeden a pozvánka na tanečnú zábavu klubu, na ktorej bol dátum 7. marca prepísaný na 11. marca 1931.⁴⁹⁹ Dňa 11. marca o 20.30 sa konala zimnej záhrade Etablissement Musea spomínaná tanečná zábava tohoročného generálneho zhromaždenia klubu.⁵⁰⁰ Spolok usporadúval valné zhromaždenia pravidelne raz ročne, ale z dosiaľ preštudovaného materiálu vieme len o uvedenej tanečnej zábave spolku.

Z roku 1932 sa nám zachovalo oznámenie spolku o konaní generálneho valného zhromaždenia dňa 4. mája 1932 o 20.00 hodine

---

⁴⁹⁴ SNA, f.: PR, k. 124, č. 20 475/30 prez.

⁴⁹⁵ SNA, f.: PR, k. 124, b.č. k č. 20 476/30 prez. /výmer/

⁴⁹⁶ SNA, f.: PR, k. 214, č. 10 022/31 prez.

⁴⁹⁷ SNA, f.: PR, k. 214, č. 4142/31 prez.

⁴⁹⁸ SNA, f.: PR, k. 214, č. 1833/31 prez.

⁴⁹⁹ SNA, f.: PR, k. 124, č. 4142/31 prez. a pozvánka v nemčine b.č.

⁵⁰⁰ SNA, f.: PR, k. 124, k č. 4142/31 prez.

v zimnej záhrade Establisement Musea , Vajanského nábrežie č. 2.⁵⁰¹
O necelý rok nato sa uskutočnilo 2. apríla 1933 o pol 11 hodiny ďalšie
generálne valné zhromaždenie v hoteli Hirsch na Námestí Republiky,
z ktorého som rozpočet uviedol vyššie.⁵⁰²

Predsedom spolku počas celej jeho existencie bol s krátkou
prestávkou MUDr. Vilhelm Lénart. Vo výročnej správe z roku 1932
adresovanej PR v Bratislave sa ako predseda spomína Dr. Viktor Stein.⁵⁰³
JUDr. Viktor Stein bol verejne čínym bratislavským advokátom
a predsedom neologickej obce v Bratislave.⁵⁰⁴ Zároveň bol členom
viacerých židovských spolkov, čo je dokladom faktu, že členstvo medzi
nimi vzájomne migrovalo.

Dňa 17. mája 1936 sa konala ďalšia valná hromada klubu, pričom
výsledky volieb boli nasledovné.⁵⁰⁵

Predseda:	MUDr. Wilhelm Lénart Dr. Emmerich Glaser
Športoví referenti:	Dr. Paul Steiner Dr. Franz Schmelz
Zapisovatelia:	Porges Stefan Magda Strom – Marjovits
„Prísazný“:	Földes Johann Zahler Georg
Kontrolóri:	Sussman Leopold Kaufmann Hugo
Kluboví lekári:	Dr. Arpad Lovas Dr. Emmerich Weiss
Pokladníci:	Edmund Markovits Teichner Paula

---

⁵⁰¹ SNA, f.: PR, k. 124, č. 5516/32 prez.

⁵⁰² SNA, f.: PR, k. 124, č. 4127/33 prez.

⁵⁰³ SNA, f.: PR, k. 214, č. 7733/32 prez.

⁵⁰⁴ SNA, f.: KÚ prez., k. 115, č. 15 601/28 prez.

⁵⁰⁵ SNA, f.: PR, k. 214, b.č., k č. 5807/36 prez.

Podpredsedníctvo malo 14 členov z čoho možno usudzovať, že vzrástol počet členov spolku ako i že jeho aktivita dosiahla vrchol. Nasvedčuje tomu aj správa z činnosti za roky 1937/1938.⁵⁰⁶

V uvedenom období klub usporiadal šesť verejných závodov a dva klubové preteky. Zároveň sa zúčastnil šestnástich závodov, ktorých usporiadali cudzí usporiadatelia. O jeho športovej úrovni svedčí aj fakt, že jeho členovia získali 93 prvých, 88 druhých a 70 tretích miest. Zároveň vytvorili 29 československých rekordov a vyhrali celoštátne klubové závody.⁵⁰⁷

Bývala členka Hašomer Hacair o klube povedala: „ Totižto existoval vtedy v Bratislave jeden klub, neviem či medzitým ste sa už k tomu dostali. To bol plavecký klub, ktorý sa volal Bar Kochba. Oni vlastne neboli žiadni sionisti, ale oni si dali meno Bar Kochba, to bol jeden chlap, ktorý viedol povstanie, nejaký boj židov vo veľmi, veľmi dávnom storočí. A to plávanie, to bola veľmi pozoruhodná záležitosť. Za prvé, to bolo veľmi zdravé, za druhé, to utužovalo ten kolektív. A tento plavecký klub, my sme boli soplaví, tak dvanásť rokov. Tam boli unikáty, ktorí skutočne lámali tie rekordy. Ono totiž sa tá Bar Kochba stala prvým plaveckým klubom v ČSR, v celom Československu. A držali ten titul niekoľko rokov aj 39, keď to začalo prihárať, tak ten vtedajší tréner, zobral tých ľudí, tých dobrých, skutočne vynikajúcich plavcov do Londýna a tam sa veľmi mnohí zachránili a tých ostatných pohádzali po svete.“⁵⁰⁸

Za spriatelene organizácie sa v roku 1938 na generálnom valnom zhromaždení zúčastnili Dr. Roth za spolok Ben Guria a sionistickú organizáciu Keren Kajemed Dr. Fured.

Z faktu, že po roku 1938 ďalšie správy o spolku nemáme môžeme usudzovať, že sa v tejto dobe dobrovoľne rozišiel.

---

⁵⁰⁶ SNA, f.: PR, k. 214, k č. 5807/36 prez. a k č. 9639/38 prez.

⁵⁰⁷ SNA, f.: PR, k. 214, k č. 9639/38 prez.

⁵⁰⁸ Nadácia Milana Šimečku : Oral history, žena 1925/123

3.3.10. Športový klub Makkabea

V polovici 20. rokov 20. storočia vzniklo v Bratislave viacero židovských spolkov, ako je zrejmé z už uvedeného. V roku 1922 vznikol športový klub *Makkabea*, ktorý onedlho započal svoju veľmi aktívnu činnosť. Uvedený spolok je totožný so športovou asociáciou Makabi, ktorá mal svoju celosvetovú organizáciu a pôsobila aj v iných mestách na Slovensku. Spolok mimo športových aktivít usporadúval aj spoločenské podujatia najmä pre členov spolku. Dňa 6. marca 1926 zorganizoval ples v miestnostiach Reduty na dnešnom Hviezdoslavovom námestí od 21 hodiny do 6 hodiny ráno.⁵⁰⁹ Činnosť „Š.K. *Makkabea*“ bola pestrá, 30. mája usporiadali telocvičnú akadémiu v mestskej aréne v Petržalke (dnešné divadlo Aréna).⁵¹⁰

Zachovali sa nám svedectvá bývalých členov. „Tak začali sme ako štrnásť ročný, a odtiaľ som sa potom dostal na futbal, to bola Makabea, ihrisko v Bratislave a cvičenci boli Makabi. To bolo zase na cvičenie, a to bol futbal. Makabea hrala so všetkými klubmi. Makabea bol dosť obľúbený klub. Hoci ináč nemali veľmi radi židovských občanov, ale Makabea mala veľmi široký okruh spoluhráčov, lebo“.⁵¹¹

*„Samozrejme, ako mladý človek vtedy židovského pôvodu som inklinoval k sionistickým organizáciám, ktoré vtedy existovali tu, v Bratislave, ale predovšetkým telovýchovné. Ja som chodil vtedy do TJ Makabi Hacair, kde sme pestovali gymnastiku“.*⁵¹²

*„To bolo veľmi pekné. To bolo toto Makabi Hacair, to sme sa museli dosť potajomky schádzať už neskôršie. Ale predtým, v tých tridsiatich rokoch sme sa schádzali, to bolo krásne, sme usporiadali divadlá a všetko“.*⁵¹³

---

⁵⁰⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 6030/26 prez.

⁵¹⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 30 382/26 prez.

⁵¹¹ Nadácia Milana Šimečku, Oral history, muž 1914/93

⁵¹² Nadácia Milana Šimečku, Oral history, muž 1929/118

⁵¹³ Nadácia Milana Šimečku, Oral history, žena 1920/137

„Áno. To bola obrovská robota a sa samozrejme neplatili funkcionárov, ja som bol tzv. ako..., by sa dalo povedať, že generálny tajomník, celé Makabi mali sme 750 členov. Mali sme všetky odvetvia športu, my sme vynikali v šachu, vo futbale, v plavectvu, v póle, v turistike, no kde čo vy myslíte, my sme tieto všetky..., sedemnásť športových odvetví sme mali...“⁵¹⁴

Spolok bol pôvodne založený v roku 1912 a preukázateľne od roku 1922 mal deväť sekcií: futbal, lawn tenis, ľahká atletika, ťažká atletika, zimné športy, turistika, šerm, table tenis a vzdelávací odbor.⁵¹⁵ Spolok mal na petržalskej strane dve futbalové ihriská s drevenou tribúnou, centrálny tenisový dvorec so šiestimi tenisovými dvorcami, ľahkoatletickú dráhu, volejbalové ihrisko a zvláštny priestor pre šerm.⁵¹⁶ Spolok bol okrem iného členom Sväzu židovských zimných športov v ČSR a člen Československého šermiarskeho sväzu ako aj Sväzu Makkabi v Československej republike so sídlom v Prahe.⁵¹⁷ Ihriská a tenisové dvorce sa nachádzali približne v miestach dnešného futbalového štadiónu Artmedia Petržalka.

Spolok od roku 1926 vydával časopis „Slovakischer Hamakkabi“ najprv v reči nemeckej a neskôr v reči slovenskej a nemeckej s podnadpisom Úradný časopis zemského sväzu pre Slovensko spolkov „Makkabi“ pre telocvik a šport.⁵¹⁸ Časopis mal mať rozmery 16x24 cm a vychádzal v Bratislave raz mesačne. Zodpovedným redaktorom bol Adolf Jellinek, narodený v Uníne (1901). Tlačený mal byť v tlačiarni Davida Lichtenfelda na Kapucínskej ulici č. 1. Dňa 29. júla 1926 spolok oznámil Župnému úradu, že časopis bude tlačený v tlačiarni Mercur, Kapucínska ulica č. 1 a rozmery budú zmenené na 31x24 cm. Časopis mal vychádzať v reči slovenskej, hebrejskej, nemeckej a čiastočne i maďarskej. Spolok sídlil v Kaviarni reduty.⁵¹⁹

---

⁵¹⁴ Nadácia Milana Šimečku, Oral history, muž 1912/142

⁵¹⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 7023/37 prez.

⁵¹⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 7023/37 prez.

⁵¹⁷ SNA ŠABA, f.: Župný úrad prez. 1926, inv. č. 6167, č. 22025/1926 prez.

⁵¹⁸ SNA ŠABA, f.: Župný úrad prez. 1926, inv. č. 6167, č. 9553/1926 prez.

⁵¹⁹ SNA ŠABA, f.: Župný úrad prez. 1926, 192/26 a 6167/26

Spolok mal vlastný futbalový klub a usporadúval domáce a medzištátne zápasy. Dňa 3. júna 1926 usporiadal na vlastnom ihrisku dva zápasy medzi Brigetinauer A.C. Wien a klubmi Makkabea a Ligety Bratislava.⁵²⁰ Klub usporadúval futbalové zápasy samozrejme aj zo židovskými klubmi napríklad dňa 8. augusta s klubom Jüdisches Auswoflteam Wien.⁵²¹ Dňa 13. marca usporiadal plavecké závody v mestskej plavárni Grössling. Okrem toho usporadúval zápasy vo vodnom póle a tenisové preteky.⁵²² 11. marca 1928 spolok usporiadal grécko – rímske zápasy v kine „ADLON“.⁵²³

Spolok usporadúval okrem športovej činnosti aj kultúrne akcie pre svojich členov. Vyššie som sa zmienil o konaní plesu v miestnostiach Reduty. Dňa 4. augusta usporiadal záhradnú slávnosť spojenú s tancom v kaviarni „Sad“ v Petržalke od 19.00 do 5.00 hodiny.⁵²⁴ Viac sa mi o uvedenej akcii nepodarilo zistiť. Spolok každoročne od roku 1922 usporadúval maškarný ples „modro – biela“.⁵²⁵ Plesu sa zúčastňovala prevažne židovská mládež.

Zo septembra 1922 pochádza správa, že spolok, ktorý bol doposiaľ pripojený k židovskému zväzu „AHAVAT ZION“ sa hodlá pripojiť k židovskému zväzu „Československej atletickej federácie“ ako samostatný spolok s vlastnými stanovami.⁵²⁶ Spolok mal do mesiaca predostrieť PR v BA nové opravené stanovy. V roku 1923 boli stanovy spolku vrátené, keďže v zmysle uhorského nariadenia 1508/1875 B.M. nemôže spolok zlučovať rôzne ciele „...*totiž športový, národný a literárny!*“⁵²⁷ Aj napriek tomuto stanovisku župana Ministerstvo vnútra dňa 31. mája 1929 schválilo stanovy „Športového a kultúrneho spolku Makkabea“.⁵²⁸

---

⁵²⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 15 280/26

⁵²¹ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 22 626/26

⁵²² SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 16 611/26, 13 015/29 a 14 948/29

⁵²³ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 4 212/28

⁵²⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 22 229/26

⁵²⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 3 632/28

⁵²⁶ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 2 719/22

⁵²⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 183/1923

⁵²⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 10 827/29

Spolok nemal v Bratislave spolkovú miestnosť. V roku 1931 spolok zastupovali:

Predseda: JUDr. Július Reisz, Poslanec Národného zhromaždenia

Podpredseda: Zikmund Samek

Tajomník: Leo Weisz.⁵²⁹

Poslanec JUDr. Július Reisz bol verejne činný počas celého obdobia prvej republiky a bol členom viacerých židovských spolkov, pričom v mnohých zastával popredné miesto.

Spolok v období od roku 1936 do konca marca 1937 usporiadal verejnú zbierku, ktorej účel sa mi nepodarilo zistiť.⁵³⁰ Bolo však zvykom, že zbierky sa konali medzi členmi a sympatizantami spolkov či už na účely charity, alebo na podporu spolkovej činnosti.

Posledná zmienka o spolku pochádza zo septembra 1940 v súvislosti s rozpustením židovských spolkov a organizácií.⁵³¹

O spolku Makabi máme správy aj z Banskej Bystrice kde tiež existoval od roku 1922. Banskobystrický spolok odovzdal v roku 1935 do užívania turistickú a lyžiarsku chatu Makabi nad Králikmi. Slávnostného otvorenia sa zúčastnilo 600 osôb z Banskej Bystrice, Kremnice, Zvolena a Žiliny. 17. až 24. februára 1936 sa v meste konali II. svetové zimné hry Židovskej mládeže, na ktorých sa zúčastnilo 5000 športovcov a turistov z 15 krajín sveta. Účasť bratislavských členov na podujatí sa zatiaľ z archívnych materiálov nepodarilo preukázať.

---

⁵²⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 4 216/31

⁵³⁰ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 11 031/36

⁵³¹ SNA, f.: PR v BA, k. 127, č. 9 604/40

3.3.11. Učiteľské a školské spolky

Bratislavský židovský učiteľský spolok vznikol podobne jako mnohé židovské spolky ešte za Rakúsko-Uhorska v auguste 1866 pod názvom „A pozsonyi izr. tanítóegyesület elnökségétől“.⁵³² Z roku 1904 sa nám zachovali v knižnej podobe stanovy spolku schválené ministerstvom vnútra v Budapešti. Počas existencie Československej republiky sa spolok prvý krát spomína v roku 1921 v hlásení Policejnému riaditeľstvu v Bratislave. Predsedom spolku bol Wilhelm Kohn, podpredsedom Moritz Ehrenthal, zapisovateľom Márton Weiner, pokladníkom Josef Jellinek, dvaja revízori a traja členovia predsedníctva. Spolok mal 23 členov a sídlo mal na Telocvičnej ulici 3/a (dnes Zochova ulica).⁵³³ Z 26. septembra 1929 sa nám zachovalo hlásenie podľa, ktorého bol predsedom spolku Vilém Kohn, riaditeľ meštianskej školy, spolok bol bez jednatel'a, lebo Moritz Ehrenthal zomrel, pokladníkom bol učiteľ Josef Jellinek. Spolková miestnosť sa nachádzala na Telocvičnej ulici č. 14 – 16 v miestnostiach, kde sídlila i Chevra Kadiša v Bratislave.⁵³⁴ Spolok v roku 1921 predostrel stanovy ku schváleniu Ministerstvu s plnou mocou pre správu Slovenska za účelom schválenia a podľa zápisnice z 2. októbra 1929 pre nedostatok členov nevyvíjal žiadnu činnosť.⁵³⁵ Za spolok sa dostavil Márton Weiner.

Dňa 12. októbra 1929 sa konalo valné zhromaždenie spolku. Prítomní boli: predseda V. Kohn, Arpád Sebestyén riaditeľ meštianskej chlapčenskej školy, Jakab Fischer riaditeľ dievčenskej meštianskej školy, a učitelia Vojtech Feuer, Josef Jellinek, Armin Buchsbaum, Vojtech Grünwald, Arnold Vermes, Martin Weiner, Alexander Szeidl, Viliam Gerö, Serena Goldsteinová, Reche Adlerová a Julia Grünwaldová.⁵³⁶ Spolok na svojom zhromaždení prijal stanovy a predostrel ich znovu na

⁵³² SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. hlásenie spolku PR v BA z roku 1921

⁵³³ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. hlásenie spolku PR v BA z roku 1921

⁵³⁴ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. hlásenie

⁵³⁵ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. zápisnica

⁵³⁶ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. odpis

schválenie. Účelom spolku podľa článku II. Stanov bolo: prehlbovanie vzdelania jeho členov, chrániť ich práva a hmotné záujmy, podporovanie práce neschopných členov ich vdovy a siroty. Ročné členské bolo 10.- Kčs a príspevok za prijatie 15.- Kčs. Spolok poskytoval svojim členom podporu v núdzi podľa svojích možností maximálne však 100.- Kčs.⁵³⁷

Spolok k 15. októbru 1929 podľa úradného záznamu z už vyššie zmieneného dôvodu činnosť nevyvíjal a stanov schválené nemal.⁵³⁸ Dňa 17. októbra učiteľ Martin Weiner predostrel v mene spolku žiadosť o predĺženie lehoty k podaniu stanov do 1. novembra.⁵³⁹ Z toho istého roku sa nám zachoval záznam o utvorení spolku čo znamená, že spolok bol zapísaný do spolkového katastra. Predsedom spolku bol naďalej riaditeľ školy Vilém Kohn narodený vo Veľkej Bytči.⁵⁴⁰

Dňa 22. marca 1931 sa konalo valné zhromaždenie bratislavského učiteľského spolku. Prítomní boli predseda Vilém Kohn, správca židovskej ľudovej školy, Arpád Sebestyén, Jakub Fischer a učitelia: Vojtech Feuer, Jozef Jelinek, Armin Buchsbaum, Vojtech Grünwald, Arnold Vermeš, Martin Weiner, Alexander Szeidl, Viliam Gerö, Serena Goldsteinová, Recha Adlerová, Nathan Weiss, Josef Eckstein a Mor Lowy. Predsedníctvo bolo poverené predostrieť stanov na schválenie.⁵⁴¹

Dňa 23. marca 1931 spolok predostrel stanov ku schváleniu. Podpísaný sú za spolok zapisovateľ Ludevít Alt a predseda Vilém Kohn.⁵⁴² Z 6. novembra sa nám zachoval záznam Krajinškého úradu v Bratislave, že stanov boli vydané k úprave zástupcovi spolku učiteľovi Karolovi Lévyovi a budú prejednané až po ich opätovnom predostrení.⁵⁴³ Dňa 17. decembra 1931 boli Krajinšským úradom konečne schválené stanov spomínaného spolku.⁵⁴⁴

---

⁵³⁷ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. stanov spolku

⁵³⁸ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. úradný záznam

⁵³⁹ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č.

⁵⁴⁰ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 19 587/29

⁵⁴¹ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. odpis

⁵⁴² SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. odpis

⁵⁴³ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 17 381/31

⁵⁴⁴ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 421/32

Z roku 1933 sa zachovala výročná správa spolku. Spolková miestnosť sa nachádzala na Zochovej ulici č. 3/b. Predseda spolku Vilem Kohn sa vzdal funkcie a prvý podpredseda Vojtech Feuer umrel. Druhým podpredsedom bol Jakub Neumann, prvým tajomníkom Ľudevít Alt, druhý tajemník Viliam Gerö, kontrolórmi boli Josef Jelínek, Armin Buxbaum a Jakob Fischer, pokladníkom Martin Weiner, a knihovníkom Alex Seidl. Okrem zmienených bolo vo vedení spolku osem členov výboru. Spolok mal stabilne nízky počet členov spolu 26. Majetek spolku činil 1755.22 Kčs.⁵⁴⁵

Agenda spolku zachovaná v národnom archíve v Bratislave je torzovitá, a až do roku 1939 nemáme žiadne záznamy o spolku. Po osamostatnení Slovenska v roku 1939 spolok promptne požiadal 15. marca PR v Bratislave o vystavenie potvrdenia, že existoval pred 14. marcom 1939 a že jeho stanovy boli potvrdené 17. decembra 1931. Vedenie spolku k tomu akiste viedli pohnuté a neisté časy. Spolok koncom júna úradné osvedčenie aj naozaj obdržal.

V rámci protižidovských opatrení bol spolku v roku 1940 zaistený majetek a spolok bol rozpustený.⁵⁴⁶ Pri predávaní majetku spolku prejavil ochotu predseda spolku Jakub Neumann odovzdať majetok spolku Spolok židovských učiteľov na Slovensku so sídlom v Prešove, ktorého je miestopredsedom.⁵⁴⁷

Spolky židovských učiteľov od roku 1935 zastrešoval Spolok židovských učiteľov v ČSR. Jeho ustanovujúce valné zhromaždenie sa konalo 26. decembra 1935 v židovskej ľudovej škole v Žiline. Tlačovým orgánom spolku bol od roku 1936 štvrtročník *Kronika*. Jeho šéfredaktorom bol Izidor Schwartz. Cieľom spolku bola práca učiteľov pre mládež i mimo školy v kruhu náboženských obcí. *„Nechceme sa tým odtrhnúť od veľkej rodiny československého učiteľstva, chceme i naďalej s ním pracovať na povznesení slovenskej ľudovýchovy, ale máme*

---

⁵⁴⁵ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 3/1933

⁵⁴⁶ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 9610/40 prez.

⁵⁴⁷ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. úradný záznam z 9.1.1941

*i zvláštne záujmy, potrebujeme na to zvláštny spolok“.*⁵⁴⁸ Spolok považoval za potrebnú silne židovskú a silne slovenskú výchovu na školách.

Valné zhromaždenie si uctilo smrť kolegu Viliama Gerö z Bratislavy a pripomenulo jeho zásluhy na poli židovskej ľudovýchovy. Menom židovskej náboženskej obce privítal valné zhromaždenie Jozef Šalgó. Písomne pozdravili zjazd predstavenstvo a školská stolica náboženskej obce z Prešova a jednotlivci z východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Odznali prednášky o potrebe vhodných učebníc pre židovské školy a potrebe časopisu pre spolkové účely. Na zhromaždení bol zvolený predseda Izidor Schwartz, správca židovskej ľudovej školy v Prešove, členovia výboru a komisií takmer z celého Slovenska.⁵⁴⁹

Cieľom spolku bola záchrana židovskej ľudovej školy, aby sa židovské dieťa už na ľudovej škole dozvedelo o slávnej minulosti a náboženských príkazoch a šírenie židovsko-slovenskej kultúry medzi „naším ľudom“. Zároveň mal hájiť práva a záujmy židovských učiteľov. Spolok pôsobil na ortodoxných, ješurunových, slovenských, českých, hebrejských, nemeckých a maďarských školách. *„Sú medzi nami sionisti, antisionisti, mizrachisti, agudisti, všetkých nás spája láska ku židovskej škole a k milovanej našej vlasti československej“.*⁵⁵⁰

Spolok židovských učiteľov bol spolkom, ktorý združoval takmer všetko židovské učiteľstvo, profesorov, odborných učiteľov, individuálnych učiteľov, opatrovateľov, ustanovených učiteľov náboženstva i penzistov a učiteľov bez miesta. Jeho cieľom bolo vybudovať a udržať židovské školstvo a starať sa o neho, ako aj o židovské učiteľstvo. Sídlo spolku v roku 1940 bolo v Bratislave, Zochova ulica 3/a (správa kongresovej židovskej školy). Sekretariát sídlil v Piešťanoch v židovskej ľudovej škole. Predsedom bol aj po vzniku

---

⁵⁴⁸ Kronika, február 1936, č. 1

⁵⁴⁹ Kronika, február 1936, č. 1

⁵⁵⁰ Kronika, február 1936, č. 1

Slovenskej republiky Izidor Schwartz, správca školy vo výslužbe. Podpredsedovia boli A. Sebestyén a J. Neumann.⁵⁵¹

Podobným spolkom bol **Spolok židovských učiteľov na Slovensku so sídlom v Prešove**. Správy o tomto spolku sú veľmi torzovité. Nachádzajú sa vo fonde PR v BA v zložke „Bratislavského židovského učiteľského spolku“ so sídlom v Bratislave, s ktorým bol personálne prepojený.⁵⁵² Prvú správu o tomto spolku máme z 18. augusta 1939, keď spolok vydal oznámenie v *Židovských novinách*, že schodza výboru a valné zhromaždenie, ktoré sa mali konať 23. augusta sa odkladajú na neurčito.⁵⁵³ Vo vedení spolku boli: A. Mittelman, správca, hlavný rabín Armin Frieder neskouší člen „tíeňového kabinetu“ Ústredné Židov a Lazár Beck, odborný učiteľ.⁵⁵⁴ Dňa 11. decembra 1939 konal spolok svoje valné zhromaždenie o 10.00 hod. v Bratislave v budove neologickej ľudovej školy na Zochovej ulici.⁵⁵⁵ Spolok podal v roku 1936 stanovy na schválení KÚ v Bratislave, ktoré sa povodne vzťahovali na celé územie ČSR. Spomínané valné zhromaždenie malo vypracovať stanovy platné v Slovenskom štáte. Spolok nevyvíjal žiadnu činnosť.⁵⁵⁶ Spolok ešte ani v roku 1941 nemal schválené stanovy, ale nedostal ani zamietavé stanovisko a v roku 1940 preložil svoje sídlo do Bratislavy a v Prešove nemal žiadne odbočky. Predsedom bol Isidor Schwartz bytom v Prešove, Levočská ulica č. 56.⁵⁵⁷ Dňa 20. novembra 1940 MV utvorenie a stanovy spolku v známosť nevzalo a činnosť nepripustilo odvolávajúc sa na zákon z 26. septembra č. 234 Sl. Z.⁵⁵⁸ Miestopredsedom spolku bol už spomínaný Jakub Neumann, riaditeľ školy. Majetek bol dňa 9. januára 1941 prevzatý Ústrednou Židov.⁵⁵⁹ V oboch prípadoch išlo o neologické spolky židovských učiteľov.

---

⁵⁵¹ Židovská ročenka 5700/1940, s. 28

⁵⁵² SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. úradný záznam z 9.1.1941

⁵⁵³ Židovské noviny, č. 32, 18.8.1939

⁵⁵⁴ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 31/39, Frieder: Spomienky mladého rabína, Kamenec: Po stopách tragédie

⁵⁵⁵ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 41/1939

⁵⁵⁶ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 5239/39 prez.

⁵⁵⁷ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 296/1941 prez.

⁵⁵⁸ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 140.150/IIIc – 1940.

⁵⁵⁹ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, úradný záznam z 9.1.1941

Ďalším školským spolkom bol **Spolok Rudolfa Steinera v Bratislave**. Podobne jako u veľkej väčšiny spolkov materiály sú torzovité. Uvedený spolok nemožno charakterizovať ako židovský, ale prevažnú časť jeho členov tvorili Židia.

Prvú správu o spolku máme z 1. októbra 1928, kedy sa o pol 9. hodine konalo konštitujúce valné zhromaždenie spolku. Zasadnutie otvorila Frieda Meyersbergová ako predsedkyňa. Za predsedu bol zvolený Ing. Daniel Mandl, II. Predsedom sa stal Dr. Phil. Pavel Meyersberg, jednatelom Frieda Meyersbergerová, pokladníkom Ján Levius, dozorcom Ľudevít Ramharter a okrem toho boli vo vedení traja prísediaci z toho dvaja Židia. Spolok mal 22 členov.⁵⁶⁰

Dňa 3. júla 1931 usporiadal spolok v učebni na Moyzesovej ulici o 8.30 hodine večer valné zhromaždenie. Predsedom bol Dr. Meyersberg.⁵⁶¹

Dňa 15. novembra 1931 v zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca konal spolok o 10.30 hod. poučnú prednášku Herthy L. Zuelzerovej, nemeckej štátnej príslušníčky spojenej s hudobným doprovodom. O uvedenej prednáške nám není nič viacej známe.⁵⁶²

Dňa 20. júna 1932 sa uskutečnilo ďalšie valné zhromaždenie spolku pod predsedníctvom Sophie Bondy, druhým predsedom bol Dr. Paul Meyersberg, zapisovateľom Ján Lévius, revízormi boli Dr. Budik a Dr. Fritz Winterstein, prísediacimi Dr. Alfred Bauer a Dr. J. Biss, pokladníkom Frieda Meyersberg.⁵⁶³ Dňa 10. novembra 1938 spolok oznámil PR v Bratislave svoje rozpustenie.⁵⁶⁴ Spolok počas celej svojej existencie nemal schválené stanovy.⁵⁶⁵ Z roku 1941 sa nám zachoval záznam PR v Bratislave zaslaný Ústredni Židov na Slovensku, že ak má

---

⁵⁶⁰ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. odpis

⁵⁶¹ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. protokol

⁵⁶² SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 17 400/1931 prez. Koncept /DOPLNIŤ!/
⁵⁶³ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č. protokol

⁵⁶⁴ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, b.č.

⁵⁶⁵ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 21 355/38 prez.

záujem o majetek spolku nech dokáže, že išlo o židovský spolok.⁵⁶⁶
Odpoveď ÚŽ sa nám nedochovala.

Spolok propagoval pedagogické učenie Rudolfa Jozefa L. Steinera zakladateľa waldorfskej školy, Slobodnej školy pre duchovné vedy a zakladateľa antropozofie. Waldorfská škola je verejná finančne ju zabezpečujú rodičia, sponzori, spolky a učitelia. Deti sa neznámujú. Navštevujú ju deti všetkých náboženských vyznaní. Vyučuje sa v tzv. epochách, jedna trvá dve hodiny.⁵⁶⁷

Posledným takýmto spolkom bol **Hebrejský jazykový a školský spolok v Bratislave**. Prvú zmienku o spolku máme z roku 1924, keď horeuvedený spolok predostrel v zmysle obežníka bývalého Uhorského ministerstva vnútra číslo 1508/1875 B.M., Župnému úradu v Bratislave žiadosť o schválenie stanov.⁵⁶⁸ V odpise sa nám zachovala žiadosť ŽÚ v Bratislave z roku 1925 adresovaná miestnemu Policajnému riaditeľstvu, v ktorej úrad žiada o vyšetrenie a podanie správy: 1, koľko členov má spolok a aké sú ich príspevky, 2, aký je jeho majetok, 3, akých podpôr používa a 4, aká bola činnosť menovaného spolku za minulý rok. Zároveň žiada o pripojenie stanov spolku a odpisu poslednej výročnej pokladničnej správy.⁵⁶⁹ Ďalej sa nám dochovala žiadosť spolku o subvenciu, ktorú miestne Policajné riaditeľstvo adresovalo Župnému úradu v Bratislave. V stanovisku ŽÚ sa uvádza, že „po splnení príslušného doplnenia tamojši pôvodný spis vraciam s tým podotknutím, že o subvenciu uchádzajúci sa spolok svoje stanovky ešte nemá ministerstvom schválené...“⁵⁷⁰

V pondelok 6. decembra 1926 spolok usporiadal Židovskú slávnostnú akadémiu od 20.00 do 23.00 hodiny v kine Adlon, prednášateľom bol Prof. Oskar Rabinowicz z Brna predstaviteľ organizácie Sionistov – revizionistov v ČSR. Po jeho príhovore nasledovali biblické scény pre deti. Program sa konal pri vstupnom 20,-

⁵⁶⁶ SNA – BA, fond: PR, krabica 185, č. 9610/40 prez.

⁵⁶⁷ www.wikipedia.org

⁵⁶⁸ SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, číslo 4278/1924 prez.

⁵⁶⁹ SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, odpis číslo 10 861/1925

⁵⁷⁰ SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, číslo 3391/1925 prez.

Kčs. Na oznámení adresovanom PR o konaní je ako adresa spolku uvedená Dr. Jozef Fisch, Námestie Republiky číslo 11 (dnešné námestie SNP).⁵⁷¹ Z roku 1928 sa nám zachoval záznam o funkcionároch spolku a počte jeho členov. Vo vedení spolku boli tieto osoby:

Prezidentom spolku bol Jozef Hercog, viceprezidentmi boli už spomínaní Dr. Jozef Fisch, Ben David Schwarc a B. Tomašová (Tomaschová), zapisovateľom bol Dr. Gustáv Steiner zo známej rodiny vlastniacej antikvariát, pokladníkom bol Jakub May, kontrolórom spolku bol Dr. Gejza Fisch, členmi výboru boli Oskar Arje, M. W. Fischer, Salomon Horn, Albert Günsberger, Izidor Knöpfelmacher, Dr. B. Tomaschoff a Eduard Ullman. Spolok mal 115 členov, členský príspevok bol 5,- Kč mesačne, vlastnú klubovú miestnosť nemal. Schôdze prebiehali väčšinou v sionistickom domove na Dlhej ulici číslo 33.⁵⁷²

Dňa 17. marca 1929 spolok usporiadal vo vládnej budove Hebrejskú akadémiu v čase od 20.00 do 23.00 hodiny. Viac správ ako miesto a dátum konania sa nám v archívnych prameňoch nezachovalo.⁵⁷³ Dňa 31. marca usporiadal spolok prednášku pána Dr. N. M. Gelbera z Viedne na tému slávnosť Achad Haam. Prednáška sa konala v sále Obchodného grémia od 20.00 do 22.00 hodiny na Ventúrskej ulici číslo 33.⁵⁷⁴ Zaujímavé na tom je, že mnohé bratislavské židovské spolky konali svoje akcie v budove Obchodného grémia, ktorého členmi boli ich členovia. Na vyzvanie Policajného riaditeľstva zo dňa 29. septembra spolok oznámil mená funkcionárov. Predsedom bol Jozef Herzog narodený v Trakoviciach, továrnik a prvým miestopredsedom Dr. Jozef Fisch narodený v Ružomberku, zubný lekár.⁵⁷⁵

Policajné riaditeľstvo dňa 21. novembra 1930 vydalo osvedčenie, že spolok existuje a účinkuje.⁵⁷⁶ Dňa 3. decembra 1930 Krajinský úrad

---

⁵⁷¹ SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, číslo 35 685/1926 prez.

⁵⁷² SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, číslo 12 956/1928

⁵⁷³ SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, číslo 3763/1929 prez.

⁵⁷⁴ SNA: Bratislava, fond PR v BA, krabica 82, číslo 2906/1929 prez.

⁵⁷⁵ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, číslo 21 229/1929 prez.

⁵⁷⁶ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, číslo 18 147/1930 prez., osvedčenie

v Bratislave schválil stanovky spolku.⁵⁷⁷ Dňa 18. januára 1931 spolok usporiadal slávnostnú Hebrejskú akadémiu za účasti pani Belli Peusnerovej z Jeruzalema príslušnej do USA. Akadémia sa konala vo vládnej budove od 20.00 do 22.00 hodiny s vstupným 5,- až 15,- Kčs.⁵⁷⁸

Dňa 11. augusta 1931 Policajné riaditeľstvo dalo za úlohu detektívnemu oddeleniu 3 TB vyšetriť presné adresy funkcionárov spolku jeho kultúrnu činnosť a finančný stav. Ďalej sa uvádza, že podľa došlého prípisu má byť predsedom spolku JUDr. Július Reisz poslanec.⁵⁷⁹ Hlásenie detektívneho oddelenia uvádza, že šetrením bolo zistené „že spolok Telocvičná ulica 3 /židovská škola/ má predsedu Dr. Júliusa Reisza, Bratislava, miestopredsedom je Dr. Jozef Fisch zubný technik, Bratislava. Jednatel'ské miesto t. č. nie je obsadené. Funkciu obstaráva Hermann Katzwehr sekretár u Dr. Reisza. Činnosť toho spolku je vzdelávacia poriada kurzy hebrejského jazyka. Poslucháči týchto kurzov sú väčšinou deti chudobných židovských rodín. Spolok udržiavaný je z milodarov a raz v roku býva poriadaná židovská akadémia v prospech toho spolku.

Politicky činný je len Dr. Július Reisz.⁵⁸⁰ Dňa 8. októbra JUDr. Július Reisz oznámil spolkovému oddeleniu PR listom, že už viac nie je predsedom spolku a túto funkciu zastáva Izidor Knöpfelmacher.⁵⁸¹

---

⁵⁷⁷ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, číslo 20 362/1930

⁵⁷⁸ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, číslo 914/1931 prez.

⁵⁷⁹ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, bez čísla

⁵⁸⁰ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, bez čísla, hlásenie

⁵⁸¹ SNA: Bratislava, fond: PR v BA, krabica 82, číslo 15 749/1931

3.4. Asimilovaní Židia a ich organizácie

Židovská spoločnosť vstúpila do novej republiky, už nábožensky diferencovaná na ortodoxných a neologických Židov. Popri náboženskej diferenciacii sa spoločnosť členila aj spoločensky. Základom židovskej spoločnosti bola a je rodina. Postupný odklon od tradičných ortodoxných hodnôt sa prejavil aj v tomto smere. Súviselo to aj s usadením a životom Židov v mestskom prostredí Peter Salner rozoznáva tri typy židovskej rodiny: tradičnú (ortodoxnú), adaptovanú a asimilovanú.⁵⁸² Adaptovaná rodina sa rozšírila najskôr v mestskom prostredí a bola akýmsi kompromisom voči majorite. Navonok sa ničím nelíšila od okolia, avšak v súkromí ešte žila náboženským životom. Jej príslušníci uprednostňovali meštiacke profesie: boli obchodníkmi, právnikmi, architektmi, lekármi, učiteľmi, umelcami a ináč intelektuálne pracujúcimi.

Asimilovaní Židia sa cítili byť príslušníkmi majoritného národa a nepraktikovali už judaistické náboženstvo. Asimilovaných Židov na Slovensku zastupoval spolok Zväz slovenských židov, ktorý po svojom zániku existoval pod názvom Zväz židov – Slovákov.

Zväz slovenských Židov vznikol vo vnútri Židovskej hospodárskej strany z radov asimilovaných Židov. Koncom roku 1926 sa ustanovil prípravný výbor spolku v zložení: predseda MUDr. Hugo Roth (1890–1936) a podpredseda Koloman Neumann.⁵⁸³ Zväz slovenských Židov so sídlom v Bratislave sa utvoril na valnom zhromaždení usporiadanom dňa 1. mája 1927 ako nepolitická organizácia.⁵⁸⁴ Na schôdzi vystúpil primár gynekologického oddelenia židovskej nemocnice a spisovateľ MUDr. Hugo Roth so správou o postupe zväzu a poukázal na okolnosť, že po prevrate Židia stratili duchovnú pôdu a teraz je ich povinnosťou rozmýšľať, akou cestou majú kráčať. Spomenul dva smery,

---

⁵⁸² Salner, P.: Židia medzi tradíciou a asimiláciou, Bratislava, Zingt Print 2000, s. 22n., 245n.

⁵⁸³ SNA, f.: PR (40.), k. 14, č. 29 240/26 prez.

⁵⁸⁴ SNA, f.: PR v BA, k. 14, č. 41 335/27 prez., predčíslenie 38 438/27 prez.

ktoré Židia zastupujú: asimiláciu a sionizmus. Úlohou zväzu bolo prispievať k tomu, aby záujmy Židov boli rovnaké ako záujmy Slovákov, a aby židovská mládež bola vychovávaná v slovenskom duchu. Židovstvo považovali príslušníci zväzu za náboženskú otázku a z toho vyplýval aj ich vzťah k sionizmu. Rečník Móric Schönbaum vyzval k organizovaniu židovskej mládeže a založeniu podporného fondu. V mene židovských akademikov vystúpil M. Neumann z Bratislavy.⁵⁸⁵

Ešte dňa 22. januára 1927 sa uskutočnilo zasadnutie Zväzu Slovenských židov o 10.30 vo veľkej sieni Obchodnej komory na Ondrejskej ulici č. 4. S prejavmi vystúpili viacerí rečníci. S prejavom o smerovaní slovenských Židov vystúpil predseda MUDr. Hugo Roth.⁵⁸⁶

*„...Tento smer (sionizmus B.H.) je kultúrny a politický. Kultúrne účinkovanie sionizmu na Slovensku je ideálne a nie sú proti nemu slovenskí Židia. Politické účinkovanie ale sionizmu na Slovensku musí byť niekoľkokrát odsúdené, pretože smeruje proti orientácii slovenských Židov. Práve preto konečne reaguje rečník taktiež na niektoré napadnutia sionistov, a sice hlavne na to, že vraj slovenskí Židia sú proti Židovstvu. Dľa jeho mienky je židovstvo náboženská otázka a preto nemôže byť stejnou s národným cítením Židovstva“.*⁵⁸⁷

Na reči spisovateľa Schönbauma reagoval v mene židovských akademikov M. Neuman, akademik z Bratislavy, ktorý poukázal na ich ťažkosti a problémy.

„Poukazoval na všelijaké sťažnosti židovských akademikov, ktorí sa chcú prihlásiť k slovenskej národnosti. Hlavne títo slovenskí akademici židovskí finančne závisia od židovských spolkov, ktoré sú od sionistov podporované a žiadajú taktiež od každého člena, aby sa priznal k židovskej národnosti. Takýmito spolkami sú napríklad Zväz židovských

---

⁵⁸⁵ SNA, f.: PR v BA, k. 14, č. 2483/27 prez.

⁵⁸⁶ SNA, f.: 40-14-25

⁵⁸⁷ SNA, f.: 40-14-25

*akademikov „Achuduth“ a „Mensa akademika judaica,“ ktorý dľa jejich stanov len takých akademikov podporujú, ktorí sa priznali k židovskej národnosti. A práve z týchto príčin židovský akademici slovenskej národnosti sami od seba nemôžu nič v ohľade tomto vykonať“.*⁵⁸⁸

Dňa 16. apríla 1929 sa konalo v Brne rokovanie s predstaviteľmi spolku Čechov-židov o otázke zlúčenia oboch organizácií a premene zväzu na jeho odbočku.⁵⁸⁹ O priebehu a výsledku rokovaní nemáme informácie. Zväz slovenských Židov sa ustanovil ako samostatná organizácia. K dohode nedošlo pravdepodobne pre československú orientáciu Čechov-židov, ktorá sa u Židov snažiacich sa priblížiť k slovenskému obyvateľstvu nemohla stretnúť s porozumením.

Predošlá porada sa konala 13. novembra 1927 v Brne v hostinci u Stupkú. Predstavitelia oboch zväzov sa usniesli na nasledovnom: „Stúpenci oboch sväzov netvorí zvláštnej národnosti ale zrastajú s ľudom, medzi ktorým žijú. – Sväzy síce zachovávajú si zásadne svoju samostatnosť, ale pôjdu v spoločných veciach spoločne, za ktorým účelom si prípad od prípadu zvolia spoločný výkonný výbor, aby menovite spoločne postupovali proti politizujúcemu cionizmu a antisemitizmu a v iných dôležitejších otázkach. – Jazykové otázky vyrieši si každý sväz samostatne, spoločne sa však pokúsia riešiť otázku asimilačnú v Podkarpatskej Rusi...“⁵⁹⁰

Tlačovým orgánom asimilovaných Židov na Slovensku bol časopis *Svornosť*. Výchádzal dvakrát mesačne od októbra 1927 do januára 1928 keď pre nedostatok prostriedkov zanikol. Na jeho činnosť nadviazal časopis židovských akademikov *Nová doba*, ktorý si však nemožno mýliť s komunistickým časopisom rovnakého mena. V roku 1931 stál zväz pre nejasnosť svojich stanov a malý záujem členstva na pokraji zániku.⁵⁹¹

---

⁵⁸⁸ SNA, f.: 40-14-25

⁵⁸⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 14, zápisnica k č. 10 897/29 prez.

⁵⁹⁰ Svornosť 15.11.1927, č. 3, s. 7

⁵⁹¹ SNA, f.: PR, k. 14, č. 8976/31 prez., predčíslenie 8935/31 prez.

V marci 1930 sa na podnet Slovenskej ligy a Zväzu slovenských Židov usporiadalo veľké množstvo prejavov „O cieľoch slovenského hnutia židovského“, na význačných miestach východného Slovenska. Od tejto akcie sa očakávalo, že pomôže posilniť národne orientovanú prácu Zväzu slovenských židov.⁵⁹²

Dňa 17. apríla 1930 vydala Slovenská liga prejav o pomeroch v židovskom tábore v Košiciach, v ktorom sa hovorí, že Židia v Košiciach sa v prevažnej väčšine stavajú priamo, alebo nepriamo do služieb živlov neprajúcich konsolidácii. Pri uplatňovaní svojich požiadaviek sa skrýva väčšia časť židovského obyvateľstva za niekoľko lojálnych súvercov a tým získava pozície vo verejnom živote, ktoré potom zneužíva proti Slovákom. Táketo pomery prevládajú aj v iných mestách východného obvodu, kde maďarónstvo udržujú len Židia.⁵⁹³

Košická odbočka Slovenskej ligy konštatuje, že Židia na Slovensku sa právom tešia blahovôli ostatného obyvateľstva a slobodám ako všetci lojálni občania. Slovenská liga vyhlasuje týmto maďarónskym snahám boj v presvedčení, že rozvážne židovské obyvateľstvo odmietne zahraničnú agitáciu. Je potrebné poznať pomery na slovenskom východe, aby sme porozumeli tomuto kroku Slovenskej ligy, ktorý nie je údajne diktovaný žiadnou rasovou nenávisťou, ale ohľadmi čisto ľudskými a národnými.⁵⁹⁴

Zväz vydával vlastný časopis *Svornosť*, ktorý vychádzal dva krát mesačne od októbra 1927 do januára 1928, keď pre malý záujem zanikol. Celkovo vyšlo pre malý záujem a finančné problémy iba šesť čísiel. V tridsiatych rokoch na idei „Zväzu“ nadviazal Spolok židov Slovákov – „Rozvoj“ so sídlom v Košiciach.

Zväz znovu obnovil svoju činnosť na zakladajúcom valnom zhromaždení 23. apríla 1933 v budove Obchodnej a priemyselnej komory

---

⁵⁹² NA ČR - Praha, f.: MZV – výstrižkový archív, k. 2319 (1920-30), Československá republika 18.3.1930

⁵⁹³ NA ČR - Praha, f.: MZV-výstrižkový archív, k. 2319 (1920-30) Československá republika 17.4.1930

⁵⁹⁴ NA ČR - Praha, f.: MZV-výstrižkový archív, k. 2319 (1920-30) Československá republika 17.4.1930

v Bratislave.⁵⁹⁵ Dr. Hugo Roth sa zaoberal otázkou spolupráce Židov na poli kultúrnom a národnom so slovenským obyvateľstvom. V tejto súvislosti prehlásil: „...že sa rozširujú v novinách, ako aj v židovskej verejnosti správy o slovenských Židoch, že sú proti sionizmu a Židovskej strane". V tejto súvislosti sa vyjadril, že slovenský Židia nie sú proti sionizmu ani proti Židovskej strane z toho dôvodu, lebo zväz je nepolitická organizácia. Sionistom vytýkal ich menšinovú politiku a spoliehanie sa na zahraničie.⁵⁹⁶ Podpredsedom zväzu sa stal obchodník Jozef Fischer. Zväz mal podporu u židovských akademikov organizovaných v združení Akademikov židovských Slovákov. O tejto organizácii pojednám nižšie. Zväz slovenských židov vyzýval svojich členov, aby vstupovali do národných spolkov ako Československý Červený kríž, Matica Slovenská, Slovenskej muzeálnej spoločnosti a navštevovali predstavenia Slovenského národného divadla. Zväz si vytýčil za úlohu založiť rôzne odbory, ktoré by vychovávali Židov v slovenskom duchu. Zväz sídlil v Bratislave na Donnerovej ulici č. 6, mal však sieť dôverníkov a jednatel'ov v Liptovskom Svätom Mikuláši, Levoči, Nitre, Martine, Pezinku, Plešivci, Námestove, Banskej Bystrici, Veľkých Šuranoch, Vyšnom Kubíne, Nových Zámkoch, Trnave, Sereďi, Podbieli, Tvrdošíne, Tornoku, Sliači, Zvolene a v Košiciach.⁵⁹⁷ Pôsobil teda prevažne v nesionistických ortodoxných obciach.

V novembri 1933 sa vo Vranove nad Topľou utvoril prípravný výbor na založenie odbočky Zväzu slovenských židov na Slovensku. Dočasným predsedom miestneho prípravného výboru sa stal Izidor Schwartz a tajomníkom JUDr. Ernest Kastriner. Zakladajúcej schôdze sa zúčastnil Koloman Neumann, člen výboru Zväzu slovenských židov v Bratislave.⁵⁹⁸ Predsedom zväzu do roku 1934 bol Dr. Hugo Roth, a zväz mal malú pôsobnosť z toho dôvodu, že nenašiel pochopenie hlavne u židovskej inteligencie.⁵⁹⁹ Viacerí predstavitelia spolku, ako

---

⁵⁹⁵ SNA, f.: PR, k. 14, č. 5141/33 prez.

⁵⁹⁶ SNA, f.: PR, k. 14, č. 5141/33 prez.

⁵⁹⁷ SNA, f.: PR v BA, k. 14, b.č

⁵⁹⁸ SNA, f.: PR v BA, k. 14, č. 58 322/33 prez.

⁵⁹⁹ SNA, f.: PR v BA, k. 14, č. 5141/33 prez., 9922/24 prez.

napríklad Dr. Hugo Roth, boli členmi alebo priaznivcami Slovenskej ligy.

Zákulisný tlak a intrigy proti Zväzu slovenských židov boli tak silné, že v roku 1934 Dr. „Hugo Roth musel sa vzdať funkcie v náboženskej obci neologickej, lebo tam mal toľko nepríjemností pre svoju slovenskú orientáciu, že už nemohol vydržať“. Okrem toho sa H. Roth vzdal v máji toho istého roku funkcie predsedu Zväzu slovenských židov.⁶⁰⁰ Zásluhou Dr. Huga Rotha vznikol v Bratislave v roku 1933 spolok Združenie židovských akademikov – Slovákov pod vedením študenta právnickej fakulty Eugena Sterna, neskoršie Karola Grossa. Toto združenie usporiadalo dňa 28. novembra 1933 druhé valné zhromaždenie v priestoroch reštaurácie Živnodom na dnešnom Kollárovom námestí. Dr. Hugo Roth predniesol na zhromaždení prejav k osemdesiatinám Prof. Dr. Jozefa Škultétyho predsedu Matice Slovenskej. Združenie zároveň zvolilo Dr. Huga Rotha za čestného predsedu SŽAS.⁶⁰¹ Združenie židovských akademikov – Slovákov spolupracovalo s košickým spolkom Židov – Slovákov „Rozvoj“, ktorý viedol Gustáv Venetianer.⁶⁰² Tento spolok vydával od februára 1937 do októbra 1938 časopis *Slovenský domov*.

Niektorý funkcionári zväzu boli politicky aktívni už pred prevratom. Napríklad jeden z čelných predstaviteľov spolku JUDr. Eugen Klein, bol prívržencom Republikánskej strany poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu, zakladajúci člen a funkcionár Maďarskej sekcie Slovenských Domovín a redaktor časopisu *Hospodársky obzor – Práca a výroba*. V roku 1926 vydal knihu „Židovská otázka na Slovensku“, ktorá sa stala akýmsi programovým manifestom spolku. V knihe sa zamýšľa nad problémom asimilácie a postavenia Židov v budúcnosti.

---

⁶⁰⁰ Letz, R.: *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920-1948)*, s. 235 Slovenský východ 10.5.1934, č.114, s. 2

⁶⁰¹ Archív UK, f.: Rektorát UK I. 21-49, k. 125, č. 130/33-34

⁶⁰² Letz, R.: *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920-1948)*, Bratislava, MS 2000, s. 235

Zväz sa manifestačne vyjadril proti Rothemerovej akcii a za jednotu republiky. Takéto akcie konal zväz v Novom Meste nad Váhom, Martine, Zvolene, Žiline, Kremnici, Piešťanoch a inde.⁶⁰³

Spolok Židov – Slovákov „Rozvoj“ vydal v roku 1938 prácu Tibora Löwenbeina „Slovenskožidovské hnutie a jeho poslanie“. Prejav bol prednesený na valnom zhromaždení spolku „Rozvoj“ v Bratislave. V práci odsudzuje sionizmus ako cudziu ideológiu a zaoberá sa asimilačnými snahami slovenských Židov. Vo svojom prejave sa odvoláva na 44.000 Židov, ktorí sa pri poslednom sčítaní ľudu prihlásili k slovenskej národnosti.⁶⁰⁴ Na otázku asimilácia alebo sionizmus sa vyslovuje nasledovne:

*„Nám záleží na konkrétnom riešení našej židovskej otázky v Českoslovensu, v prvom rade však nám záleží na jej riešení tu u nás na Slovensku. /.../ Vidíme na rtoch tisícov našich slovenských súvercov ešte stále nezodpovedanú otázku: Asimilácia a či sionizmus? A práve táto dezorientácia židovstva na Slovensku slúži veľmi vhodne sionizmu, ideológii to nám cudzej. My asimilanti nerešpektujeme sionizmus, iba potiaľ, pokiaľ sa jedná o budovanie Palestíny, ako útočiska oných státisícov nedobrovoľne vyhnaných emigrantov židovských“.*⁶⁰⁵

Ďalším asimilantským spolkom bolo „Združenie židovských akademikov Slovákov“. Spolok vznikol začiatkom 30. rokov 20. storočia a bol založený prívržencami Zväzu Slovenských židov z radov akademickej mládeže. Účelom spolku bolo propagovať ideu slovenského národného povedomia a šíriť slovenskožidovskú asimilačnú myšlienku ako aj reprezentovať študentstvo židovského náboženstva, hlásiace sa k národu slovenskému.⁶⁰⁶ Spolok bol v písomnom styku s pražským českožidovským spolkom Kapper a s Dr. Emilom Ledererom z Prahy.

---

⁶⁰³ SNA, f.: PR v BA, k. 14, b.č

⁶⁰⁴ Löwenbeim, T.: Slovenskožidovské hnutie a jeho poslanie, Bratislava 1938, s. 15

⁶⁰⁵ Löwenbeim, T.: Slovenskožidovské hnutie a jeho poslanie, Bratislava 1938, s. 4-5

⁶⁰⁶ SNA, f.: PR, k. 89, stanovky spolku

Bol tiež v kontakte so slovenskožidovským spolkom Rozvoj v Košiciach. Členovia spolku publikovali v novozaloženom časopise slovenských židov *Slovenský domov* ako i v časopise mladých československých asimilantov *Směry*.⁶⁰⁷

Prvú správu o spolku máme z decembra 1933, teda z obdobia keď spolok už preukázateľne existoval. Ide o správu z valného zhromaždenia spolku, ktoré sa konalo v klubovni Živnodomu. Spolok mal v tom čase 50 členov. Uskutočnili sa nové voľby do predsedníctva, ktorým predsedal známy slovenskožidovský stúpenec Jindrich Neumann ako predseda ad hoc.⁶⁰⁸ Za nového predsedu bol zvolený Ing. C. Friedmann, ktorý predniesol aj prednášku na tému „Dnešné pomery a naše stanovisko k nim“. Rečník čo najrozhodnejšie odmietol neodôvodnené stotožňovanie židovstva ako sociologického celku s komunizmom. Prítomní tiež vyslovili svoje sklamanie, že Zväz slovenských židov sa nedostáva zo svojej letargie.⁶⁰⁹

Spolok v roku 1934 – 1935 usporiadal kultúrno-telovýchovné kurzy pre deti židovských ľudových škôl. Takisto zorganizoval prázdninovú osadu židovskej mládeže vo Vysokých Tatrách. V apríli 1934 usporiadal kurz jazyka slovenského v miestnostiach obchodného grémia. Dňa 28. januára 1935 v Prahe podpredseda spolku JUC. Albert Schwarzbart prednášal v Prahe na tému „Asimilácia na Slovensku“. Spolok naďalej spolupracoval s českožidovskými organizáciami obzvlášť so spolkom Čechov židov a akademickým spolkom Kapper.⁶¹⁰

Spolok sa zapájal do národo-osvetovej činnosti na poli asimilačnom a spolupracoval so Zväzom slovenských židov a zúčastnil sa aj na podujatiach organizovaných Slovenskou ligou. Členovia spolku zároveň udržovali písomný styk s popredným predstaviteľom Zväzu

---

⁶⁰⁷ SNA, f.: PR, k. 89, zápisnica z 16.XI.1937

⁶⁰⁸ SNA, f.: PR, k. 89, b.č. zpráva

⁶⁰⁹ SNA, f.: PR, k. 89, b.č. zpráva

⁶¹⁰ SNA, f.: PR, k. 89, b.č. zpráva o činnosti

Čehov – židov Eduardom Ledererom⁶¹¹ (Ledou).⁶¹² Po roku 1937 už správy o spolku nemáme.

---

⁶¹¹ Eduard Lederer – česko-židovský spisovateľ, publicista a právnik. Odmietal sionizmus a snažil sa o vybudovanie identity česko-židovského „Čechoslováka“ pri rešpektovaní slovenského jazyka.

⁶¹² SNA, f.: PR, k. 89, b.č. zpráva o činnosti

3.5. Slobodomurárske lóže

Prvé slobodomurárske lóže existovali v Bratislave už za čias cisárky Márie Terézie. Ona sama nebola slobodným murárom naklonená, a to aj napriek tomu, že jej manžel František Štefan Lotrinský bol členom slobodomurárskej lóže.⁶¹³ Vplyvy slobodomurárstva prúdili na Slovensko nielen z neďalekej Viedne, ale aj z Poľska. Podľa prameňov prvá začala pracovať lóža v Prešove. Vďaka všeobecne dobrým poľsko-uhorským vzťahom tam v roku 1769 vznikla z iniciatívy varšavskej lóže s názvom U cnostného Sarmata prvá lóža, ktorá niesla pomenovanie K cnostnému cestovateľovi. Neskôr vznikli ďalšie lóže. Pramene o lóžach na neskoršom Slovensku sa rôznia. Jedni hovoria, že v období dualizmu pracovali lóže v 13 mestách severného Uhorska, ďalšie uvádzajú, že v šiestich mestách bolo činných jedenásť lóží s asi 400 členmi.⁶¹⁴ Niektoré boli riadené z Viedne a iné najmä východoslovenské z Poľska.⁶¹⁵

Veľká lóža Uhorska mala v roku 1915 vyše 80 lóží, v ktorých pracovalo vyše 7300 bratov. Na území dnešného Slovenska mali asi 470 členov.⁶¹⁶ Bratislavské lóže v polovici novembra 1918 vystúpili z Veľkej Uhorskej Symbolickej Lóže a začali sa organizovať vo Veľkom Oriente Československa. Po vojne existovali v Bratislave nemecké lóže, ktoré tu pôsobili už za Uhorska. Slobodomurárska štruktúra v Československu-Slovensku, respektíve v Bratislave, sa na seriózných základoch začala budovať až po vnesení svetla do chrámu Národnej Veľkej Lóže Československa, ktoré sa uskutočnilo 27. októbra 1923. Slovenské lóže (ani všetky lóže na území ČSR) však nikdy nedosiahli početnú členskú základňu, tak ako lóže v Nemecku či Maďarsku.⁶¹⁷

---

⁶¹³ Hradská, K.: Slobodomurárske lóže v Bratislave, Bratislava, PT 2005, s. 17

⁶¹⁴ Tamže., s. 20

⁶¹⁵ Javor, M.: Slobodomurárske hnutie v českých krajinách a v Uhorsku v 18. storočí, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2009, s. 108

⁶¹⁶ Hradská, K.: Tamže, s. 63

⁶¹⁷ Tamže., s. 64, s. 92n.

Do roku 1924, keď vznikla v Bratislave čisto židovská lóža Fides, boli židia členmi tunajších lóží. Lóža bola založená obchodníkom Alexandrom Gestettnerom, právnikom JUDr. Ľudevítom Baracsom a generálnym riaditeľom Kablovej továrne Ing. Emilom Bondym.⁶¹⁸ Lóža B nai Brit – Fides existovala do októbra 1938, keď boli slobodomurárske lóže na Slovensku rozpustené. O existencii lóže máme zachovaný akurát niekoľko stránkový spis o zaistení majetku. Lóža pravdepodobne vznikla pod vplyvom z Českých krajín, kde podobná lóža vznikla už koncom 19. storočia v Prahe.

Podľa obradov rozdelilo Policajné riaditeľstvo v Bratislave slobodomurárske lóže na nasledujúce druhy:

1. Slobodomurárstvo Obradu Škotského starého a prijatého, združuje lóže prvých troch stupňov v Národnej Veľkej Lóžy Československej, kde patrili lóže „Ján Kollár“ a lóža „Most“.
2. Slobodomurárstvo Jánskeho obradu sústredujúce sa v „Grossloge Lessing zu den drei Ringen“, kde patrili lóže „Mlčanlivosť“ (Zur Verschwiegenheit), ďalej lóža „Bratstvo“ (Testvériség), Lóža „Veritas“ (Pravda) a „Harmonia“.
3. Zmiešané slobodomurárstvo s dvomi lóžami a „Dvoma hviezdami“, ako svojim orgánom, do ktorého vlievajú sestry svoje city, ktoré slobodomurárstvo dbá najviac theosofie, považujúc za svoju hlavu Anniu Besantovú. Lóža tohto druhu nebola v Bratislave.
4. Slobodomurárstvo čisto židovské „Independent Order B nai Brith (IOBB), kde patrila lóža „Fides“.
5. Bratský zväz Bruderbund „Société“, čisto židovská spoločnosť, ktorá je budovaná na podklade hospodárskej svojpomoci, avšak v skutočnosti išlo aj o záujmy politické, kultúrne a národne

---

⁶¹⁸ SNA, f.: KÚ prez., k. 301, č. 4685/1939 prez.

náboženské (ako je u Židov samozrejme), kde patrila lóža Bratský zväz „Hort“.⁶¹⁹

Členmi slobodomurárskej lóže Philantropia boli napríklad riaditeľ továrne Apollo Leon Dittersdorf, neskorší poslanec za Židovskú stranu Leo Sípos, či inžinier chémie Jacquess Biss, ktorí bol počas slovenského štátu internovaní v pracovnom tábore v Sereďi.⁶²⁰ Členom lóže Fides bol napríklad významný predstaviteľ sionistického hnutia Izidor Knöpfelmacher, ktorí so svojou ženou Júliou patrili k neúnavným organizátorom charitatívnych podujatí. Medzi jej členou patrilo aj vedenie Spolku židovskej nemocnice. V rámci lóže Fides sa Knöpfelmacher podieľal na organizovaní vedeckých diskusií z odboru prírodovedy, sociológie a filozofie, či diskusií o zmierovaní národov i modernom trestnom práve. O jeho ďalšom osude sa rozhodlo v marci 1942, keď sa začali deportácie židov z územia Slovenska do koncentračných táborov v Poľsku.⁶²¹

Po zatvorení slobodomurárskych lóží a zaistení ich majetku bol spísaný majetok lóže Fides so sídlom v Bratislave na Panenskej ulici č. 1/A. Nemovitý majetok lóža nemala, keďže jej členovia sa schádzali v dome Kataríny Bondyovej za ročné nájomné 28000 Kčs, ktoré bolo dňa 1. októbra ešte samou lóžou vyrovnané do konca roku 1938. V hotovosti bol zaistený obnos v sume 1269 korún a 40 halierov. Vkladných knižiek mala lóža viacero. Jedna z nich bola použitá na základe uznesenia slovenskej vlády číslo 1841/39 prez. Na vyrovanie účtu za stravovanie zahraničnej Hlinkovej gardy v kine YMCA. Zachoval sa nám aj zoznam inventáru lóže Fides medzi ktorým bolo 48 ks sklápacích stoličiek a iného nábytku, 48 kusov kávových šialok, 62 tanierikov pod šialky, 1 biela kávová konvica, 26 kusov mocca šialok s bielo-zeleným venčekom, 28 ks tanierikov pod šialky a iného kuchynského riadu.⁶²²

⁶¹⁹ SNA, f.: KÚ prez., k. 301, č. 4685/1939 prez. Rozpustené slobodomurárske lóže v Bratislave- preskúmanie ich písomností a korešpondencie.

⁶²⁰ Tamže., s. 98

⁶²¹ Tamže, s. 114

⁶²² SNA, f.: KÚ prez., k. 301, b.č. zoznam

Členovia lóže sa stretávali v miestnosti v dome Kataríny Bondyovej na Štefánikovej ulici č. 8. Pohľad na menoslov členov židovskej lóže Fides potvrdzuje, že v lóži sa schádzali významné osobnosti predovšetkým hospodárskeho života, ale aj mnohí lekári. Fabrikant z Trnavy Samuel Diamant, obchodník Eduard Ehrenwald, lekár Hans Ehrenwald, riaditeľ židovskej nemocnice Oskar Pfeffer, továrnik Ernest Fischer, generálny riaditeľ Bratislavskej všeobecnej banky, ktorý bol aj zastupujúci tajomník lóže. Mená ostatných funkcionárov taktiež neboli tajomstvom: Ľudovít Baracs, ktorý lóžu viedol, Gabriel Grünwald, Alex Ardó, fabrikanti Ascher Jedlin a Mendek Jedlin, staviteľ Dezider Krasňanský a Oskar Neumann – mená známe z obdobia slovenského štátu, keď pôsobili v Ústredni židov, ako i ďalší, či už Egon Bondy vo funkcii maršála, alebo František Olhler ako strážca.⁶²³

---

⁶²³ Tamže, s. 118

4. Židovské politické strany v ČSR a ich činnosť

V ČSR existovalo množstvo politických strán zastupujúcich rôzne záujmy občanov republiky, ktorí tvorili voličské zázemie týchto strán (politické, stavovské, náboženské, sociálne a menšinové). Z posledne spomínaných tvoria zaujímavú a veľmi prebádanú kapitolu politické strany zastupujúce židovskú menšinu na území Slovenska. Podľa sčítania obyvateľstva, žilo na území Slovenska v roku 1930 – 136 737 občanov, ktorí sa hlásili k izraelskému náboženstvu, teda boli považovaní aj sami sa hlásili za Židov. Ich politická orientácia zodpovedala ich heterogénnej sociálnej a stavovskej zaradenosti, ekonomickému postaveniu a záujmom z toho plynúcich, ako aj ideovému presvedčeniu. Židia boli členmi takmer všetkých na Slovensku pôsobiacich strán, pričom v niektorých, najmä ľavicových (ČSSD, KSČ) tvorili aj časť funkcionárskych kádrov. Z dôvodu témy mojej práce a priestoru sa budem zaoberať iba tými stranami, ktoré svoje židovstvo otvorene a programovo deklarovali. Na celorepublikovej úrovni existovali, len dve takéto politické zoskupenia, Židovská strana v ČSR a Židovská robotnícka organizácia Poale Zion, ktorá sa po svojom znovuoobnovení snažila stať protiváhou KSČ. Országos zsidó párt – Krajinskou židovskou stranou sa pre nedostatok prameňov a neznalosť maďarského jazyka budem zaoberať len okrajovo.

4.1. Židovská strana v ČSR

Prvým predsedom ŽS v ČSR bol člen Národnej rady Židov Ludvik Singer, ktorý v tejto funkcii pôsobil od jej vzniku až do roku 1931.

Strana v Čechách vznikla v 20. rokoch zo Židovskej národnej rady, ktorej pôsobnosť sa obmedzovala na Prahu a okolie. Na Slovensku vznikla Židovská strana ako odnož Ľudového zväzu židov pre Slovensko v polovici dvadsiatych rokov, keď sa v nej zlúčili viaceré málo významné spolky a organizácie na báze sionizmu. Určitý zárodok organizovania sa Židov na Slovensku vznikol 3. novembra 1918 v Piešťanoch, kde sa ustanovil Židovský občiansky spolok.⁶²⁴ Predstavitelia uvedeného spolku sa zúčastnili kongresu Židovskej národnej rady v Prahe, dňa 3. – 6. januára 1919, na ktorom bola založená Židovská strana. Táto spolupráca českých a slovenských Židov viedla k vzniku Ľudového zväzu pre Slovensko.⁶²⁵ Ľudový zväz židov mal zastupovať politické, sociálne a ekonomické záujmy slovenských Židov a úzko spolupracovať s Židovskou národnou radou.⁶²⁶ Na jar roku 1919 usporiadal Ľudový zväz židov pre Slovensko prednášky Prof. Engela, člena Židovskej národnej rady na tému: „Židé ve státě československém“, „Židé na mírové konferenci“ a „Hnutí židovskonárodní a sionismus“.⁶²⁷

Ľudový zväz židov pre Slovensko vznikol v roku 1919 a onedlho sa stal najvplyvnejšou organizáciou na Slovensku. Pred prvými parlamentnými voľbami v roku 1920 vznikla nezávislá židovská

---

⁶²⁴ ROTHKIRCHEN, L.: Slovakia II. 1918-1938. In.: The Jews of Czechoslovakia vol. I., Philadelphia – New York 1968, s. 87

⁶²⁵ ROTHKIRCHEN, L.: Tamže, s. 87

⁶²⁶ CRHOVÁ, M.: Politické strany a politika židovské menšiny. In.: MALÍŘ, J. – MAREK, P.: Politické strany I. 1861-1938, s. 971

⁶²⁷ SNA, f.: PR, k. 13, č. 550/1919 polic.

kandidátka z podnetu ŽNR a Ľudového zväzu židov. Kandidátku však zostavovali miestne židovské organizácie.⁶²⁸

Viac správ o strane pochádza až zo začiatku tridsiatych rokov, keď si Židovská Strana vybuďovala pevnejšie štruktúry a jej predsedom sa stal JUDr. Emil Margulies z Litoměříc. Strana naďalej zostala najmä volebnou stranou, personálne prepojenou so Sionistickým zväzom. Židovská strana neúspešne kandidovala v parlamentných voľbách v rokoch 1920 a 1925. V roku 1929 kandidovala s poľskými stranami pod názvom Volebná únia poľských a židovských strán, ktorá uspela v moravskoostravskom volebnom kraji.⁶²⁹

Doposiaľ prvou mne známou zmienkou o existencii strany je správa o voličskej schôdzi Židovskej strany v Bratislave.⁶³⁰ V správe sa spomínajú hlavný rabín Samuel Reich, JUDr. Berthold Tomaschoff a Muler, redaktor časopisu *Judische Volkszeitung*. Predstavitelia Židovskej strany tu upozorňujú na potrebu samostatného postupu pri voľbách do Národného Zhromaždenia a odsudzujú vznik Židovskej hospodárskej strany tesne pred voľbami ako trieštenie síl. V správe o voličskom zhromaždení konanom dňa 14. novembra 1925 v priestoroch malej sály Reduty sa spomínajú Dr. Bernát Furst, Dr. Leo Sipos a obchodník N. Quastler. Zúčastnení kritizovali časopis *Šlehy*, *Národní Denník* a *Lidové Noviny*, ktoré „... neprípustným tónom píše o Židoch“.⁶³¹

V roku 1925 išla Židovská strana samostatne do volieb, keďže exekutíva strany sa rozhodla na samostatnom postupe bez ohľadu na platnosť vtedajšieho i budúceho volčebného poriadku. Strana počítala, že s Tešínskom, Oravou a Spišom dosiahne 110 000 hlasov. V roku 1920

---

⁶²⁸ CRHOVÁ, M.: Tamže, s. 971

⁶²⁹ KŘEŠŤAN, J.: Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948, Praha, SEFER 2001, s. 35 (bez Oravy a Spiša) 45 411 hlasov, ostatné v zvyšných častiach republiky

⁶³⁰ SNA ŠABA, f.: ŽU BA č. 9666/1925, Zpráva o voličce; Židovskej strany v Bratislave (schôdza sa konala 8. novembra 1925 v kine Tatra).

⁶³¹ SNA ŠABA, f.: ŽU BA č. 9976/1925, Zpráva o voličskom zhromaždení „Židovskej strany“ v Bratislave konanom dňa 14. novembra 1925.

dostala židovská kandidátka zo 79 908 hlasov na Slovensku a Židovská strana nezískala ani jeden mandát.⁶³²

Zo 6. novembra 1925 pochádza správa Župnému úradu v Bratislave očakávajúca neúspech Židovskej národnej strany vo voľbách kvôli politickému roztriešteniu židovstva. „...Dr. Sipos, spiritus rector židovské národnej strany, smíril sa již s tým, že nemôže při voľbách projíti, v dôsledku toho agituje mezi známými, aby volili s některou maďarskou opoziční stranu, uváděje, že Židé musí za dnešních poměrů stavěti se negativně k československé republice a že proto nemohou jíti při voľbách se státotvorními stranami“.⁶³³ Bolo to v čase, keď bolo zrejmé že Židovská strana vo voľbách neuspeje.

Dňa 20. októbra 1925 vznikla v Bratislave Židovská hospodárska strana pod predsedníctvom rabína Webera. Členovia tejto strany nepovažovali Židovská strana za nositeľku židovskej myšlienky a necítili sa ako národná menšina v štáte, ale ako oprávnení občania republiky. Preto strana kládla dôraz na hospodárske požiadavky, aby zákony republiky zabezpečili Židom účasť na verejnom živote. Samostane išla strana do volieb v okresoch: Trnavskom, Novozámockom, Prešovskom a na Podkarpatskej Rusi. Vznikom Židovskej hospodárskej strany došlo k roztriešteniu slovenských a podkarpatských Židov na dva tábory.⁶³⁴

Dňa 18. marca 1928 sa v Košiciach uskutočnil zjednocujúci zemský kongres židovských strán Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Židovská strana upravila a kodifikovala program strany na ústavnom základe a zároveň tým upevnila svoju štruktúru. Program obsahoval sedem bodov, ktoré reprezentovali úsilie Židovskej strany v politickej a menšinovej sfére. Odrazilo sa to najmä v bode jedna a tri programu, ktoré vychádzali z ústavných zákonov štátu:

- Židovská strana stojí na základe ústavy československej republiky

---

⁶³²SNA, f.: Policajné riaditeľstvo, T 711/29

⁶³³SNA ŠABA, f.: Župný úrad 1925, č. 9350/25 prez.

⁶³⁴NA ČR - Praha, f.: MZV - výstrižkový archív, krabica 2319 (1920-30), Lidové noviny 20. 10. 1925

- Židovské strany Slovenska a Podkarpatskej Rusi združujú sa v jednu organizáciu strany pod názvom „Židovská strana“ (ŽS).
- ŽS stojí na stanovisku všetkých práv židovského ľudu, zaistených v zákonoch československej republiky a požaduje, aby rovnoprávnosť zaistenú v ústavnom zákone a v iných zákonoch dôsledne a spravodlivo uskutočnili vo všetkých odvetviach praktického života ...
- ŽS si želá mať aktívnu účasť na vybudovaní československého štátu a praje si celou silou podporovať vládu ... ŽS rozhodne odmieta každú takú tendenciu, ktorá (by) túto štátobudujúcu prácu hatila alebo škodlivo na ňu vplývala
- ŽS si praje dosiahnuť tento cieľ (pomocou) svojich zvolených poslancov
- ŽS je legitímnou politickou reprezentantkou slovenského a podkarpatského židovstva, ktorej viditeľnými exponentami sú vodcovia strany a stranou do rôznych zborov zvolení zástupcovia
- ŽS v týchto záležitostiach, ktoré sa všeobecne týkajú židovstva československého štátu, želá si spoločne postupovať so židovskými stranami (v) historických častiach krajiny

Na uvedenom kongrese boli v prevahe sionisti zastúpení Dr. Leo Siposom, vodcom sionistickej organizácie a bratislavským Sigmundom Brandom. Došlo ku sporu ohľadne zmeny doterajšieho programu strany. Sionisti zdôrazňovali, že lojalita voči štátu nemusí znamenať lojalitu voči vláde: „Wen auch Staat nicht staat regierung zu identifizieren ist ..“, a požadovali dôslednejšie uplatňovanie náboženského charakteru židovstva.⁶³⁵ Sionisti ostali na platforme strany z obáv aby sa ľavicoví sionisti nepridali k socialistickým stranám a neoslabil sa vplyv strany. Kongres zvolil zemske vedenie v otázke, ktorého dospeli rôzne krídla strany ku kompromisu, keďže v otázke návrhov vedenia sa rozchádzali

---

⁶³⁵ SNA ŠABA, f.: ŽÚ BA, zpráva PR o priebehu kongresu židovských strán č. 2577/1928

sionisti, ľavicoví sionisti a nesionistický Židia. Pri výbere vedenia došlo totiž k rozporu medzi sionistami a ostatnými členmi ŽS. Zemským predsedom sa stal JUDr. Július Reisz (Reiss) – (1880 – 1976) – v rokoch 1909 – 1929 člen mestského zastupiteľstva v Bratislave, súčasne funkcionár židovských humanitných a sociálnych spolkov. Spolu s B. Tomaschoffom (1884 – ?) bol jedným z hlavných spoluzakladateľov Židovskej strany a od roku 1926 pôsobil ako predseda slovenskej sekcie Židovskej strany. Vznikla stranícka štruktúra rozdelená na tri okresy. Západoslovenský okres reprezentoval podpredseda ŽS Dr. Leo Sipos (Bratislava), Východoslovenský Dr. Karol Ferbstein (Prešov) a pre Rusínsko bol zvolený Dr. Móric Juszkovits (Užhorod).⁶³⁶ Týmto aktom si strana upevnila stranícku štruktúru pred blýžiacimi sa voľbami. Krajinská sekcia podliehala vedeniu v Prahe, ktorého prvým predsedom bol už spomínaný Singer.

Dňa 18. mája 1929 sa konal v priestoroch hotela Rémi v Žiline kongres zemskej organizácie Židovskej strany na ktorom došlo k upevneniu organizačnej štruktúry strany. Na kongrese sa zúčastnilo vyše 100 vyslaných delegátov z celého Slovenska. Kongres otvoril JUDr. Július Reisz zemský predseda a vo vstupnej reči postupne vyčíslil doterajšie pôsobenie strany. S uspokojením konštatoval, že poslancecké voľby pre ŽS znamenajú významný úspech, čo potvrdzuje upevňovanie straníckej organizácie.

Kongres sa rozhodol, že predstavitel'ovi republiky a slovenskej krajiny pošlú pozdravný telegram, potom nasledovali samotné referáty: Dr. Bernát Fürst (Bratislava) načrtnol politické ciele strany a snahy. Dr. Bernart Tomaschoff (Bratislava) hovorca, Dr. Karol Ferbstein podpredseda (Prešov) školský referent, Dr. Weil hospodárstvo a nakoniec Dr. František Oppenheimer (Lučenec) po jeho referáte o kultúre, mládeži a výchove nasledovala čulá a zaujímavá diskusia, ktorá takmer vyplnila odpoľudňajšie zasadnutie. Námety z diskusie priniesli nasledujúce rozhodnutia, návrhy uznesenia kongresu:

---

⁶³⁶ SNA ŠABA, f.: ŽÚ BA, zpráva PR o priebehu kongresu židovských strán č.2577/1928

- *Židovská strana zastupuje politické záujmy a snahy slovenského a podkarpatskoruského židovstva a všetkých tých, ktorí stoja na princípoch židovského národa, a všetkých tých, ktorým toto nie je ľahostajné. Exponenti sú vedenie strany a zvlášť politickým vedením vyslaní a zvolení poslanci.*
- *Židovská strana obhajuje nie len pre židovstvo ústavou zaručené práva, ale žiada, aby v zákone zabezpečená rovnoprávnosť sa v praktickom živote vo všetkých oblastiach života, teda sociálnej, kultúrnej, náboženskej, politickej a hospodárskej oblasti dôsledne uplatňovala.*
- *Židovská strana chce mať aktívnu účasť v budovaní štátu v zákonodarstve a administratívno-správnej oblasti, snaží sa aktívne pôsobiť, očakáva teda, že cez túto snahu sa jej dostane parlamentného zreteľa, podľa proporcií na ňu pripadajúcich.*
- *Židovská strana v týchto záležitostiach, ktoré sa dotýkajú celého židovstva, v historických krajinách, s ich stranami bude spolupracovať.*

K programu strany ešte prijali nasledujúce návrhy rezolúcie:

- *Politika židovského ľudu v československom štáte, platí na celé územie štátu a prostredníctvom tohto vedenia, ktorého sa utvárajúca strana bude zastúpená a ktorej politické ciele toto vedenie strany usmerňuje a reprezentuje.*
- *Rozhodnutie kongresu splnomocnilo výkonný výbor slovenskej zemskej sekcie Židovskej strany, aby v úlohách ktoré sa týkajú len územia Slovenska rešpektovala úplnú samostatnosť.*
- *Slovenská Židovská strana s úžasom konštatovala, že sa upúšťa od vymenovania krajinských a oblastných poslancov v čom vidí určité neistoty, ktoré v židovskom obyvateľstve otrasú spoločenským a tiež republikovým životom židovského*

obyvateľstva, prostredníctvom jeho duchovných a materiálnych možností.

- *Slovenská sekcia Židovskej strany ďalej požaduje v židovských kultúrnych ustanovizniach a školách rozvoj v takom rozsahu ako zodpovedá proporcionálnemu pomeru židovstva a jeho daňovému zaťaženiu.*

Ďalej kongres dáva do pozornosti delegátom a poslancom, aby v obciach a náboženských obciach pohli ďalej dopredu materiálne vybudovanie a subvencovanie bratislavskej krajinskej židovskej nemocnice.

K činnosti strany v predvolebnom období existujú len sporadické zmienky. Podľa hlásení policajného riaditeľstva mali vedúci činitelia Židovskej strany v Bratislave dňa 7. októbra 1929 dôvernú poradu s predstaviteľmi Republikánskej strany o prípadnej kooperácii pri voľbách. Rokovania skončili neúspechom a druhý deň sa uskutočnila porada o volebnom spojení so Živnostenskou stranou.⁶³⁷ Od 8. októbra sa konala konferencia vedúcich predstaviteľov Židovskej strany v Bratislave, na ktorej sa malo rozhodnúť o prípadnej politickej kooperácii s niektorou vládnu stranou. Židovská skupina v Nových Zámkoch vydala definitívne rozhodnutie, že nepristúpi na spoločnú listinu, ale že sa pripojí podľa vlastného rozhodnutia k niektorej strane. Dňa 9. októbra rozposlal JUDr. Július Reiss písomné výzvy významnejším židovským osobnostiam, aby sa dostavili k podpísaniu kandidátnych listín pre voľby do Národného zhromaždenia, aby ho poverili utvorením novej politickej strany – Židovskej národnej strany. Židovská strana mala spolupracovať so Židovským blokom v Českých krajinách, ktorý mal spoločnú kandidátnu listinu s poľským zväzom v Moravskej Ostrave. Proti tejto kandidátke vystúpili mizrachisti, z ktorých časť bola pre spoločný postup so Živnostenskou stranou a druhá časť s Republikánskou stranou. Deviateho októbra 1929 v Bratislave bola vyhlásená Židovská strana na

---

⁶³⁷ SNA, f.: Policajné riaditeľstvo (PR), T 706 a T 707/1929

Slovensku za zemskú organizáciu a na jej kandidátke kandidovali sionisti.⁶³⁸

Podrobnejšie správy a hlásenia o činnosti Židovskej strany sa začínajú objavovať až po vzniku Krajinského zriadenia v roku 1928, respektíve od roku 1933.⁶³⁹ Príčinou je aj fakt, že v roku 1931 sa dve nezávislé židovské strany jedna pre České krajiny a druhá pre Slovensko a Podkarpatskú Rus zlúčili do jednej organizácie.⁶⁴⁰

Súvisí to jednak so zmenou štátnej správy, ako aj s rozrastaním stranického aparátu a upevňovaním jeho štruktúry. V tom čase resp. Začiatkom tridsiatych rokov pretvorila strana svoj organizačný systém z okresov na kraje. V 30. rokoch už existovali pevné organizačné štruktúry o čom svedčí i skutočnosť, že Židovská strana v ČSR – sekretariát v Bratislave zvolala na 15. septembra 1935 do svojich miestností na Ventúrskej ulici č. 3 „Poradu obecných a okresných zástupcov“ strany.⁶⁴¹ V jednotnej Židovskej strane sa v tridsiatich rokoch slovenskí Židia začali ponosovať na „panovačný“ postoj pražského vedenia a „nadradenosť“ voči východným voličom, ale aj značnú nevšímavosť k ich potrebám. Značnú nespokojnosť vyvolalo aj prenesenie ústredia Židovskej strany, dňa 8. januára 1931 z Bratislavy do Prahy. S týmto rozhodnutím vyslovili nesúhlas najmä slovenskí a podkarpatskí voliči strany, ktorí sa do poslednej chvíle snažili, aby ústredie zostalo v Bratislave.⁶⁴² Krajinská sekcia začala postupne vyvíjať vlastnú politiku a s pražským vedením spolupracovala len v spoločných otázkach najmä pri voľbách do Národného zhromaždenia a Senátu.

Pri príprave zákona 125/1927 Zb. O krajinskom zriadení zavládla medzi židovskou menšinou panika, že po dohode Republikánskej strany a HSLS sa posilní postavenie HSLS na Slovensku, a že „politický režim Hlinkovej strany na Slovensku bude príliš radikálny, prísny a

---

⁶³⁸ SNA, f.: PR, T 711/1929

⁶³⁹ SNA, f.: PR, k. 235 (63/1-63/2), Židovské strany, a fond: PR, TP, kartón 218 - 90

⁶⁴⁰ CRHOVÁ, M.: Politické strany a politika židovské menšiny., In.: Malíš, J.-Marek, P.: Politické strany I., s. 972

⁶⁴¹ SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č. 10144/1935 - príloha

⁶⁴² NA ČR - Praha, f.: MZV - výstrižkový archív (1931-1938), k. 2320, Právo Lidu 8. 1. 1931

netolerantný“ voči postaveniu menšín.⁶⁴³ Ortodoxní Židia v tejto situácii začali hľadať východisko v odpútaní sa od Agrárnej strany a politickej podpore HSĽS, ktorá ašpirovala na post krajinského prezidenta.⁶⁴⁴ Z touto novo vzniknutou situáciou mohla súvisieť aj medzistranícka konferencia, ktorá sa konala z iniciatívy ČSSD v auguste 1931 v Užhorode, a bola venovaná katastrofálnej situácii na Podkarpatskej Rusi. Konferencie sa zúčastnili predstavitelia všetkých strán s výnimkou agrárnikov a KSČ. ŽS bola zastúpená Izaakom Deutschom z Mukačeva. Židovské agrárne straníctvo považované za spojenca Agrárnej strany, sa konferencie nezúčastnilo. I. Deutsch predniesol referát o zúfalej situácii židovského obyvateľstva na Podkarpatskej Rusi, pričom sa domáhal spoločnej záchranej akcie. Konferencia bola považovaná za prvú vážnu skúšku utvorenia jednotného frontu všetkých vrstiev obyvateľstva, túžiaceho sa oslobodiť z pod hegemonie agrárnikov.⁶⁴⁵

Dňa 6. januára 1931 sa konal v Moravskej Ostrave zjazd Židovskej strany v ČSR za účasti delegátov všetkých volebných krajov republiky. Deň predtým sa v Lidovom domě uskutočnila schôdza na ktorej poslanec Dr. Singer z Prahy predniesol správu o činnosti židovských poslancov a politickom vývoji židovskej politiky v ČSR. Zvlášť zdôraznil, že napriek neúspechu v štyroch voľbách Židia húževnato pracovali ďalej, a v tomto kraji uzavreli volebno – technickú dohodu s Poliakmi, ktorá im zatiaľ dopomohla k dvom mandátom. Jeho výroky doplnil JUDr. Margulies, a druhý židovský poslanec Dr. Reiss sa pre chorobu ospravedlnil. Schôdze sa zúčastnil aj poľský poslanec Chobot a Dr. Angelo Goldstein. Pri otvorení schôdze bola spomenutá nedávna smrť vynikajúceho židovského pracovníka Trammera, viceprezidenta tamojšej židovskej náboženskej obce. Zjazd si vypočul správu o činnosti poslancov Dr. Singera a JUDr. Reissa, hospitantov klubu Československej sociálnej demokracie a vyslovil im plnú dôveru. Boli schválené nové stanovy a zvolené nové vedenie. Zjazd sa vyslovil

---

⁶⁴³ SNA, f.: PR, k. 2189, T 147/1928, Židé na Slovensku (Důvěrná zpráva)

⁶⁴⁴ SNA, f.: PR, k. 2189, TP 177/1928, TP 181/1928, TP 196/1928

⁶⁴⁵ NA ČR - Praha, MZV - výstrižkový archív, k. 2320, Nowy Dziennik 27. 8. 1931

pre jednotný postup židovských strán v štáte. Zasadajúce delegácie sa zaoberali smernicami ďalšej židovskej politiky v Československu.⁶⁴⁶

Židovská strana sledovala dianie aj na medzinárodnopolitickej scéne. Nasvedčujú tomu aj nižšie uvedené fakty. Onedlho po nástupe Hitlera k moci Židovská strana usporiadala dňa 14. mája 1933 v hoteli Tatra manifestačné zhromaždenie s programom: O Židoch v Nemecku – Petícia k spoločnosti národov“. Na zhromaždení prehovorili JUDr. Emil Margulies z Litoměříc, JUDr. Július Reiss, poslanec Národného zhromaždenia a JUDr. Otto Löbl z Bratislavy.⁶⁴⁷ Hitlerova vláda vyvolala u Židov strach a nevôľu. Dňa 12. apríla 1933 košickí Židia demonštrovali pred nemeckým konzulátom v Košiciach. Demonštrujúci spievali židovskú pieseň a prevolávali hanbu Hitlerovi. Privolaná polícia podľa správ obnovila poriadok. Taktiež na iných miestach v Košiciach sa uskutočnili pokusy o protinemecké demonštrácie.⁶⁴⁸ Dokumenty o protinemeckých manifestáciách z iných častí republiky sa mi nepodarilo zistiť. S pocitom ohrozenia úzko súvisel aj zvýšený záujem o palestínsku problematiku. Na deň 17. decembra oznámila Židovská strana konanie ďalšieho verejného zhromaždenia v Primaciálnom paláci, tentokrát za účelom protestu „Proti obmedzovaniu prist’ahovalectva do Palestíny“. ⁶⁴⁹ Palestínsku otázku pri Spoločnosti národov zastupoval Dr. Eduard Beneš, s ktorým sa židovská delegácia stretla už v roku 1919 v Paríži. Prehovorili JUDr. Viktor Stein, JUDr. J. Reiss, poslanec Národného zhromaždenia, Dr. Oskar Neumann, spisovateľ, JUDr. V. Beer, prof. Dr. O. Rabinovicz z Brna a MUDr. Dezider Fischer – lekár. Zasadnutiu predsedal tajomník sionistov Brandt.⁶⁵⁰ Zhromaždenie sa zaoberalo postojom britskej vlády a otázkou kvót pre vyst’ahovanie zhrnutej v Hope

---

⁶⁴⁶ NA ČR - Praha, f.: MZV - výstrižkový archív (1931-1938), k. 2320, Československá republika 17. 1. 1931, Právo Lidu 07. 01. 1931

⁶⁴⁷ SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č.6052/1933

⁶⁴⁸ NA ČR - Praha, f.: MZV - výstrižkový archív (1931-1938), k. 2320, Právo Lidu 13. 04. 1933

⁶⁴⁹ SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č.16141/1933 prez.

⁶⁵⁰ SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č.16 141/1933 prez., a Hlásenie zo dňa 18. 11. 1933

Simpsonovej bielej knihe z roku 1930.⁶⁵¹ Na zhromaždení bola vyzývaná židovská mládež aby sa „konečne chytila spoločnej práce, aby si (zachovala) tradície svojich predkov“ a aby „konečne do boja vstúpila“ a nedala sa od neho odradiť „dokiaľ anglické panstvo sa zo Zemi svätej konečne nestratí“. Rečníci taktiež upozorňovali na šíriaci sa antisemitizmus.⁶⁵²

K upevneniu pozícií československých sionistov prispeli voľby v roku 1935. Židovská strana uzavrela volebný pakt s ČSSD, čo umožnilo národným Židom znovu získať dva volebné mandáty v pražskom a mukačevskom volebnom kraji. V druhom skrutíniu sa do parlamentu opäť dostal poslanec Angelo Goldstein, predstaviteľ frakcie všeobecných sionistov, a riaditeľ Hebrejského gymnázia v Mukačeve Chaim Kugel, člen pracovného súručenstva socialistických sionistov. K uzavretiu paktu došlo nie len z dôvodu posunu Židovskej strany do ľava, ale aj z pragmatických dôvodov. Pred voľbami sa zvýšilo volebné kvórum a z dôvodov hraničných sporov s Poľskom bolo neúnosné opätovné uzavretie koalície s poľskými stranami. Uzatvorenie paktu so sociálnou demokraciou nebolo prijaté členstvom Židovskej strany s jednoznačným pochopením. Na znamenie nesúhlasu rezignoval na funkciu predsedu strany v apríli 1935 JUDr. Emil Margulies, ktorý požadoval, aby z ideových dôvodov išla do volieb Židovská strana samostatne. Zo svojich funkcií odstúpili taktiež vplyvní členovia strany: František Friedmann a Norbert Adler.⁶⁵³

Od roku 1935/36 pôsobila slovenská sekcia pod názvom „Židovská strana na Slovensku“, pričom používala pôvodný názov Židovská strana v ČSR – sekretariát Bratislava.⁶⁵⁴ Sekcia sa bezprostredne po 6. októbri 1938 osamostatnila a organizačne pretransformovala na Židovskú stranu na Slovensku. Krajský úrad vydal však dňa 24. novembra 1938 nariadenie, ktorým zastavil a zakázal

---

⁶⁵¹ SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č.16 141/1933 prez., SACHAR, M. Howard: Dějiny státu Izrael, Praha, REGIA 1999, s. 162-164

⁶⁵² SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č.16 141/1933 prez.

⁶⁵³ KRŠTAN, J.: Tamže., s.47-48

⁶⁵⁴ SNA, f.: PR, k. 235 (63/2), Židovské strany, č.11 478/1936

d'alsiu činnosť strany na Slovensku. Okresné úrady mali uskutočniť domové prehliadky v miestnostiach strany, ako aj v súkromných bytoch jej vedúcich predstaviteľov. Mali takisto príkaz na zaistenie všetkého majetku i písomností strany. Hlásenia správnych policajných orgánov nám umožňujú aspoň čiastočne zistiť existenciu miestnych organizácií Židovskej strany na Slovensku. Hlásenia o existencii takýchto organizácií sú z Bratislavy a z 18 okresov – Bánovce nad Bebravou, Banská Bystrica, Bytča, Čadca, Dobšiná, Giraltovce (obec Kurima), Ilava, Levoča, Liptovský Svätý Mikuláš, Poprad, Prešov, Zlaté Moravce, Žilina. Táto strana pracovala aj v Kremnici, Novom Meste n. Váhom. Židovská strana existovala aj v ďalších obciach a mestách, napr. v Spišskej Belej, Sučanoch, Štubnianskych Tepliciach (teraz Turčianskych Tepliciach) a Vrútkach.⁶⁵⁵ Vo viacerých formuláciách sa však nachádzalo podobné hlásenie, že Židovská strana neexistovala ale v období obecných volieb Židia zostavili kandidátku do obecného zastupiteľstva. Bolo tomu tak napríklad v Bardejove, v Hlohovci, Kežmarku, Považskej Bystrici, Ružomberku, Sereďi, Spišskej Novej Vsi, Tvrdošíne a v Zlatých Moravciach.⁶⁵⁶ Napríklad v Novákoch na spoločnej kandidačnej listine do obecného zastupiteľstva ešte v roku 1938 figuroval z 18 kandidátov jeden predstaviteľ za Židovskú stranu.⁶⁵⁷ V niektorých okresoch síce hlásenia o existencii Židovskej strany boli negatívne, ale z dokumentov je evidentné, že strana mala svojich zástupcov v obecných či mestských zastupiteľstvách (napr. v Hanušovciach, Krompachoch, Sabinove, Senici a inde). V Piešťanoch ešte v máji 1938 kandidovali Sdružené židovské strany do obecného zastupiteľstva a získali tri mandáty. Napriek tomu, že z Topolčian bola zaslaná negatívna správa o existencii Židovskej strany, v mestskom zastupiteľstve bolo 8 poslancov zo 4 židovských strán, vrátane dvoch zástupcov Židovskej strany. Z OÚ v Nitre bola zaslaná taktiež negatívna správa, ale pred obecnými voľbami v roku 1938 sa

---

⁶⁵⁵ Nižňanský, E.: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom, Prešov, UNIVERSUM 1999, s. 200

⁶⁵⁶ Nižňanský, E.: Tamže, s. 126

⁶⁵⁷ ŠOKA - Prievidza, f.: OÚP, č.10 259/38 adm.

vytvorila Spojená židovská strana. Po voľbách však už nevyvíjala žiadnu aktivitu. Z 23 okresov sa nám zachovali hlásenia, že tam Židovská strana nepôsobila.⁶⁵⁸ Mohlo to byť spôsobené aj tým, že miestny funkcionári sa o zákaze strany dozvedeli zo správ z rádia, a dokumenty boli zničené ešte pred vykonaním domových prehliadok v bytoch funkcionárov strany. V Prievidzi boli zabavené len stanovy Židovskej strany v ČSR a razítka okresného sekretariátu strany.⁶⁵⁹

Židovská strana pôsobila prevažne na komunálnej úrovni. Tlačovými orgánmi strany boli týždenníky *Judisches Volkszeitung* (1919 – 1933), *Judisches Familienblatt* (1919 – 1933) a *Židovské noviny* (1938). Niektorých redaktorov týchto novín (O. Neumann, E. Winterstein a M. Zoobel) možno považovať aj za funkcionárske osobnosti strany. Činnosť Židovskej strany bola v novembri 1938 úradmi na Slovensku zakázaná a v januári 1939 bola rozpustená. Akýmsi jej organizačným dedičom sa stala Židovská ústredná úradovňa (ŽÚU) ako jediný zástupca Židov pred štátnymi orgánmi (november 1938 – august 1940), ktorá vydávala dvojtýždenník *Haderech*. Koncom septembra 1939 vláda zakázala *Židovské noviny*, ale hneď boli podniknuté kroky, na vydávanie nového týždenníka *Haderech*, ktorý vlastnila Sionistická organizácia a redaktorom bol Dr. Oskar Neumann. Toto a nasledujúce obdobie však, už nie je súčasťou mojej práce, a preto ho spomeniem stručne na záver.

---

⁶⁵⁸ Nižňanský, E.: Tamže., s. 198

⁶⁵⁹ ŠOKA - Prievidza, OÚP, f.: RH a KSČ, k. 22, č.189/1939 prez. OÚP, f.: Politické strany a spolky, OÚP, D - 1397/1944 adm.

4.2. Poale Zion – Židovská sociálnodemokratická strana

V roku 1919 sa etablovala na politickej scéne strana Poale Zion, v literatúre tiež Poale Cion, ako strana sionistickej sociálnodemokratickej mládeže. Nadväzovala na činnosť hnutia Poale Zion (robotníci Sionu), ktoré vzniklo koncom 19. storočia v Rusku. Pri jeho zrode stáli Nachman Syrkin so svojim dielom „Die Judenfrage und der Sozialistische Judenstaat“ (Židovská otázka a socialistický Židovský štát) a marxista z Poltavy Ben Borocho. N. Syrkin za prvotný problém považoval vytvorenie vlastného štátu a odmietal triedny boj. „Socializmus vyrieši židovský problém až v ďalekej budúcnosti ... a v každom prípade môže triedny boj pomôcť židovskej strednej vrstve iba málo pokiaľ vôbec“.⁶⁶⁰ Hlavným programom hnutia bol aktívny sionizmus. Proces zblížovania medzi sionistami a socialistami viedol k vzniku izolovaných robotnícko-sionistických skupín v Rusku pod názvom Poalej Cion. V Rakúsku dávali iné skupiny prednosť budovaniu tohto hnutia teritoriálne, zatiaľ čo niektoré v južnom a strednom Rusku ochromoval klasický marxizmus. Posledný kongres Poalej Cionu v Rusku sa uskutočnil počas marcovej revolúcie 1917 v Kyjeve. Program hnutia sformuloval v Palestíne v októbri 1906 David Ben Gurion. Vo svojej činnosti sa riadil tromi princípmi:

- *Prioritou pre Židov sa musí stať návrat do zeme. (Palestíny)*
- *Tomuto procesu má napomáhať aj štruktúra novej obce v socialistickom duchu*
- *Kultúrnym spojivom sionistickej spoločnosti sa musí stať hebrejčina*

---

⁶⁶⁰ SACHAR, M. Howard; Tamže, s. 85 - 86

Tieto princípy tvorili základ všetkých sionistických strán a organizácií. Na teritoriálne budovaný princíp hnutia nadviazala nová strana. V strane došlo k diferenciačnému procesu a ľavicové krídlo strany sa v januári 1921 zúčastnilo na zjazde marxistickej ľavice slovenskej Sociálnej demokracie v Lubochni, kde vytvorilo židovskú sekciu KSČ. V Lubochni sa zúčastnili štyria delegáti židovskej robotníckej organizácie Poale Zion. Židovskú sekciu na zjazde zastupoval Rudolf Kohn.⁶⁶¹ Dokladá to aj spis Župného úradu Bratislava č. 180/1922 „Nariadenie sledovať činnosť žid. Odboru KSČ“.⁶⁶² Vplyv strany Poale Zion bol nepatrný a politicky spolupracovala podobne ako Židovská strana s Československou sociálnodemokratickou stranou. Sídлом strany bolo Brno a tlačovým orgánom *Judischer Sozialist*, ktorého redaktorom a hlavným predstaviteľom strany bol Leo Spilberg.

Dňa 19. februára 1930 sa v Bratislave, v Hoteli Fischer na Kapucínskej ulici č. 2, uskutočnil zakladajúci zjazd Židovskej sociálnodemokratickej strany robotníckej Poale Zion, ktorej činnosť bola prerušená v roku 1921. Schôdza sa uskutočnila v miestnostiach spolku „Ahawath – Zion“. Predsedom bol zvolený Arpád Hertz. Táto ľavicová strana spolupracovala s ČSSD, nie však zo ŽS a snažila sa na svoju stranu získať potencionálnych židovských voličov KSČ, ako aj ľavicovo orientované židovské vrstvy. Programom strany bolo:

- *Židovská sociálno-demokratická strana v Bratislave pridružená k ČSSD sa snaží získať židovskú mládež od Komunistickej strany, zatiaľ však ešte s malým úspechom*
- *Židovská socialistická mládež so sídlom v Brne má niekoľko 100 členov*
- *Tehelet L Van v Brne, socialistická organizácia starších židovských robotníkov má vraj tiež niekoľko 100 členov*

---

⁶⁶¹ Holotík, E.: Zjazd sociálnodemokratickej strany (ľavice) na Slovensku v januári 1921. In.: Historický časopis 1963, č. 3, s. 349

⁶⁶² SNA ŠABA, f.: ŽU BA, č. 180/1922 prez., Nariadenie sledovať činnosť židovského odboru KSČ (4.2. - 29.3.)

Míting sa poriadal za účelom informovania židovskej socialistickej verejnosti ohľadne intencií Svetového sionistického zjazdu, ktorého poriadanie bolo plánované v Karlových Varoch v roku 1931.⁶⁶³

V roku 1937 sa Poale Zion premenovala na Zjednotenú socialisticko-sionistickú stranu robotnícku – P.S.A.G.S.Z.⁶⁶⁴ 25.novembra 1938 bola zastavená a zakázaná jej činnosť čo bolo oficiálne zdôvodnené podobne ako pri zákaze ŽS: „v záujme zachovania verejného poriadku a bezpečnosti na Slovensku“. Posledným stretnutím tejto strany bola pravdepodobne verejná schôdza 8. júna 1938 pred voľbami do mestského zastupiteľstva v Bratislave. Strana vyzývala svojich voličov a „celé Židovstvo“ postaviť sa za zjednotenú kandidátku židovských strán a „... do služieb obrany štátu a demokracie!“.²⁸

Poale Zion sa deklarovala ako strana stredných vrstiev, robotníkov, zamestnancov, remeselníkov a živnostníkov.

---

⁶⁶³ SNA, f.: PR, k. 235, č. 3101/30 prez. a 1619/31 prez., predčíslenie 4974/30 prez.

⁶⁶⁴ NIŽŇANSKÝ, E.: Tamže., s. 125-130

4.3. Országos zsidó párt – Krajinská židovská strana

Tretou stranou pôsobiacou na našom území bola Országos zsidó párt – Krajinská židovská strana zameraná prevažne na maďarsky zmýšľajúcich ortodoxných Židov. Táto malá, ale vplyvná strana spolupracujúca s maďarskými menšinovými stranami, pôsobila od roku 1919 a v dvadsiatych rokoch na území južného Slovenska. Bola organizovaná na princípe židovskej náboženskej ortodoxie a politicky mala najbližšie k maďarským politickým stranám, spolupracovala najmä s Nép Párt. Nikdy nekandidovala samostatne, orientovala sa na židovské stredné a maloburžoázne vrstvy na Žitnom ostrove a na juh od Nitry, kde pôsobili silné ortodoxné komunity. Vydávala viacero novín v Komárne a Nitre: *Csallókózi Hirláp*, *Nyitrai lapók* a *Nyitrai vármegye*. Z dôvodu, že strana nikdy samostatne nekandidovala zmienky o nej sú veľmi sporadické.

4.4. Hospodárska strana Židov – Jüdische Wirtschaft Partei

Okrem troch vyššie spomínaných strán občas vznikali aj rôzne iné politické strany a zoskupenia. Tieto strany, ktoré mali oslabiť Židovskú stranu zakladali ortodoxní Židia prevažne združení v organizácii Agudat Jisrael.⁶⁶⁵ Jednou z nich bola i Hospodárska strana Židov, ktorá vznikla na jeseň 1925 pred voľbami do Národného Zhromaždenia, so štátoporným a vládu podporujúcim programom. Strana mala tvoriť pravdepodobne alternatívu Živnostenskej strany, čomu by nasvedčoval aj fakt, že pri jej vzniku stáli JUDr. Viliam Wellwart z Topolčian a jej predseda hlavný rabín z Piešťan Weber, teda miest so silným zastúpením Židov v obchode a slobodných povolaniach. Židovská komunita bola tlačovými orgánmi Živnostenskej strany často napádaná a jej programom diskriminovaná.

Strana bola napádaná Ludovým zväzom Židov a Židovskou stranou v Č.S.R., že oslabuje židovskú jednotu a snaží sa o spoluprácu, s „... koaličnými stranami, ktoré nepoznajú ich (židovské) záujmy“. Strana napriek svojej podľa kritikov prehnanej agitácii získala iba 5.114 hlasov. Jej ďalšiu činnosť sa mi nepodarilo z preštudovaného materiálu zistiť. Kandidátka Židovskej strany napriek tomu získala najvyšší počet hlasov za celú svoju existenciu 38.442 (okolo 1,5%).

---

⁶⁶⁵ CRHOVÁ, M.: Tamže, s. 967

4.5. Židovská konzervatívna strana

Najmenšou a najmenej vplyvnou stranou bola Židovská konzervatívna strana, ktorá sa snažila zastávať záujmy židovských ortodoxných obyvateľov. Strana pôsobila prevažne na východe Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Jej malý vplyv zapríčinil fakt, že ortodoxný boli tradične prevažne politicky indiferentný. Z uvedeného dôvodu ako aj preto, že strana sa zapájala len do lokálnych volieb, správy o nej sú veľmi sporadické.

Prvá zpráva o uvedenej strane pochádza z roku 1921, keď predstavitelia Židovskej konzervatívnej strany na Podkarpatskej Rusi v prípise Prezídiu Ministerstva vnútra zo dňa 29. septembra 1921 jednoznačne odmietli rozšíriť vplyv Židovskej národnej rady na toto územie, vyjadrili odpor sionistickému programu a „zasahovaniu pražskej organizácie do pomerov tamojšieho židovstva, ktorého mentalita je úplne odlišná od mentality židovstva v českých zemiach“.⁶⁶⁶

Zo Slovenska máme zpravu o uvedenej strane z 21. júna 1923 z Bratislavy. V zpráve sa uvádza, že sídlo sekretariátu je v Bratislave.⁶⁶⁷

---

⁶⁶⁶ Křesťan, J.: Tamže., s. 33-34

⁶⁶⁷ SNA, f.: PR, k. 235

4.6. Židia vo voľbách (1920 – 1938)

Židovská menšina sa zúčastnila na Slovensku a v historických krajinách všetkých volieb od vzniku republiky. Výnimku tvorila len Podkarpatská Rus, kde sa voľby v roku 1920 neuskutočnili. V roku 1929 sa zjednotili židovské strany Slovenska a Podkarpatskej Rusi a vytvorili zemskú sekciu *Židovskej strany v ČSR*. Tá sa zúčastnila volieb do obecných zastupiteľstiev, do krajinského zastupiteľstva ako i do poslaneckej snemovne a senátu.

Po vzniku ČSR sa základom judaistickej náboženskej spoločnosti sa stali jednotlivé židovské náboženské obce, medzi ktorými zákon nerozlišoval či sú ortodoxné alebo reformované. Štát ich z hľadiska vierouky považoval za jednotné a kompaktné, okrem toho sa nemuseli združovať do vyšších administratívnych celkov, ako napríklad v Uhorsku. Snaha o vytvorenie vyšších judaistických kultových celkov bola do roku 1918 vcelku bez úspechu. V prvej ČSR sa židovské náboženské obce v českých krajinách zorganizovali do viacerých zväzov podľa teritoriálnej a národnostnej diferenciácie: Zväz pražských židovských náboženských obcí (1925), Zväz českých židovských náboženských obcí v Čechách (1927), Zväz izraelských náboženských obcí na Morave (1924) a Zväz židovských náboženských obcí v Sliezsku (1925). Spoločným orgánom uvedených zväzov sa stala Najvyššia rada židovských náboženských obcí v Čechách, na Morave a Sliezsku so sídlom v Prahe. V náboženských obciach bolo na čele volené predstavenstvo, duchovným správcom bol rabín. Na čele zväzov bol volený predseda s predstavenstvom.

Podobne na Slovensku po roku 1918 ortodoxné obce vytvorili zväz pod názvom Organizácia autonómnych ortodoxných židovských náboženských obcí na Slovensku (1920), so sídlom v Bratislave. V roku 1926 sa utvoril Zväz kongresových a tzv. status quo ante židovských náboženských obcí na Slovensku, ktorý v roku 1928 premenovali na

Zväz židovských náboženských obcí Ješurun so sídlom v Bratislave.⁶⁶⁸ V decembri 1926 bola v Prahe ustanovená Najvyššia židovská náboženská rada, ktorá bola štátom uznaná ako najvyššia korporácia príslušníkov židovského náboženstva. Pri voľbách zvolili za predsedu Dr. Augustína Steina, starostu náboženskej obce židovskej v Prahe, a za jeho námestníkov boli zvolení Dr. A. Hill z Moravskej Ostravy, Dr. J. Popper z Prahy, Dr. Margulies z Litoměříc a rabín Goldschmied z Prostějova.⁶⁶⁹ Podobne sa krátko po vzniku republiky začali na novom základe formovať aj iné organizácie, či už spoločenské, alebo politické.

Československé židovstvo, združené za monarchie vo viacerých spolkoch rôzneho charakteru, netvorilo pri vzniku republiky len pasívnu zložku obyvateľstva. Dosvedčuje to aj fakt, že už 22. októbra 1918 vznikla v Prahe Národná rada Židov. Politicky sa mala stať reprezentantom záujmov národných Židov. Jej členmi sa stali zástupcovia Sionistického zväzu, Norbert Adler, Max Brod, Alfred Engel, Ludvík Singer, Hugo Slonitz, Ida Zapperova ako i Oskar Altschulen, Karel Fischl a Rudolf Kohn, Ludwik Schonfeld a Emil Waldstein, delegovaný spolkom Poale Sion.⁶⁷⁰ Okrem uvedených sa, ako vedúci činitelia organizácie, spomínajú niekedy aj Dr. Hugo Bergmann a Osvald Freund⁶⁷¹ V roku 1919 prijal predstaviteľov Národnej rady Židov – Dr. Huga Bergmana, Norberta Adlera a riaditeľa Osvalda Freunda – v Paríži počas mierových rokovaní minister zahraničia Dr. Eduard Beneš (1884 – 1948) a prejavil porozumenie pre židovskú problematiku. V tom istom roku prijal aj druhú delegáciu, ktorej prisľúbil zabezpečenie práv v štátnom a náboženskom živote⁶⁷²

Židovská národná rada mala za cieľ stať sa celonárodným reprezentantom Židov, avšak svojou činnosťou sa obmedzovala len na

---

⁶⁶⁸ Buchler, J.R.: Encyklopédia židovských náboženských obcí, I. zv, Judaica slovac, SNM, Bratislava 2009, s. 9, The Religious Congregation 1918 – 1938, In.: The Jews Of Czechoslovakia, vol. I., s. 300 - 302

⁶⁶⁹ NA ČR - Praha, fond: MZV-výstrižkový archív, kartón 2319, Národní osvobodzení 8. 12. 1926

⁶⁷⁰ KŘEŠŤAN, J.: Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948, Praha, SEFER 2001, s. 32

⁶⁷¹ KRAUS, A.: Dr. Edvard Beneš a Židia, Prešov, Štehrvo nakladatelství 1938, s. 39

⁶⁷² KRAUS, A.: Tamže., s. 39-40

Prahu a okolie. Ľavicová orientácia spolku Poale Sion a radikalizácia v jeho radoch vyústila do odchodu jeho zástupcov z Národnej rady Židov začiatkom roku 1920. Odchod zástupcov spolku Poale Sion z rady zapríčinil, že židovskí sociálni demokrati podporovali namiesto sionistických reprezentantov českú a nemeckú sociálnu demokraciu. Rada bola navyše vystavená tvrdej kritike zo strany asimilantských organizácií. K nim onedlho pribudli hlasy ortodoxných Židov z východnej časti štátu. Predstavitelia Židovskej konzervatívnej strany na Podkarpatskej Rusi v prípise Prezídium Ministerstva vnútra zo dňa 29. septembra 1921 jednoznačne odmietli rozšíriť vplyv Židovskej národnej rady na toto územie, vyjadrili odpor sionistickému programu a „zasahovaniu pražskej organizácie do pomerov tamojšieho židovstva, ktorého mentalita je úplne odlišná od mentality židovstva v českých zemiach“. Akčný rádius rady oslabovala skutočnosť, že dominantnú úlohu v nej od začiatku zohrávali sionisti z Prahy.⁶⁷³ Dôsledkom toho sionisti začali prenášať ťažisko svojej práce na organizáciu Ústredného sionistického zväzu, ktorý sa zaoberal kultúrnou, školskou, sociálnou a vystaňovaleckou problematikou. V rokoch 1919 – 1920 došlo k budovaniu zemských organizácií Sionistického zväzu v Čechách (so sídlom v Prahe), na Morave a v Sliezske (so sídlom v Moravskej Ostrave), na Slovensku (v Bratislave) a na Podkarpatskej Rusi, kde bola ustanovená spoločná organizácia s ortodoxnou sionistickou organizáciou Mizrahi v Mukačeve.⁶⁷⁴

Jediný mne známy dokument týkajúci sa Národnej rady Židov a viažuci sa na územie Slovenska je žiadosť Ľudového zväzu Židov pre Slovensko, adresovaný Ministerstvu pre zpravu Slovenska zo dňa 18. apríla 1919 ohľadom prednáškového turné po Slovensku. „Ľudový sväz Židov pre Slovensko žada, aby prof. Englovi, členu Národní rady Židovské v Praze, bylo umožněno v jednotlivých městech slovenských uspořádati přednášky v duchu židovskonárodním. Případná témata by

---

⁶⁷³ KŘEŠŤAN, J.: Tamže., s. 33-34

⁶⁷⁴ KŘEŠŤAN, J.: Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948, Praha, SEFER 2001, s. 34

zněla: „Židé ve státě československém“, „Židé na mírové konferenci“, „Hnutí židovskonárodní a sionismus“. Vzhledem k tomu že Národní rada Židovská, jejíž delegáti v Paříži pracují ve prospěch republiky, od prvopočátku zachovává vůči státu plnou loyaltitu, a protože přednášky prof. Engla se ponosou ve smyslu poctivého dorozumění se slovenským lidem, prosím aby této akci přednáškové, kterou pan ministr Dr. Šrobár pokládá za žádoucí, překážky čineny nebyly“.⁶⁷⁵

Na rozdiel od Čiech, kde v Prahe vznikla 6. januára 1919 pod vedením Ludvíka Singera Židovská strana v ČSR, ako predstaviteľka politických snáh sionistov, na Slovensku po rozpade spolku Poale Sion zostal dlhší čas jediným politickým predstaviteľom židovstva Ľudový zväz Židov pre Slovensko. Ľudový zväz Židov pre Slovensko vznikol v roku 1919 a onedlho sa stal najvplyvnejšou organizáciou na Slovensku. Na rozdiel od Národnej rady Židov, ktorá chcela zastupovať všetkých československých Židov, Ľudový zväz zastupoval Židov z územia Slovenska a nebol len sionistickou organizáciou. V súvislosti s voličským zhromaždením, ktoré sa uskutočnilo 1. novembra 1925, sa ako predseda zväzu spomína Reisner. Rečník Dr. Leo Sipos sa vyjadril, že program Židov je stále ten istý, žiť po židovsky, a privítal demokratický systém nového štátu, ktorý umožňuje, aby Židia reprezentovali vo voľbách svoje záujmy. Napriek tomu vyhlásil, že loajlnosť k štátu a k vláde nie je to isté: „Židia budú vždy loajlní k štátu, ale k vláde iba vtedy, ak nebude pracovať proti ich záujmom“.⁶⁷⁶ Z uvedeného vidieť, že kým Národná rada Židov zastupovala štátotvornú tendenciu, Ľudový zväz Židov si uvedomoval odlišnú situáciu na Slovensku, ktorého obyvatelia sa cítili byť Slovákmi. Ľudový zväz Židov politicky zastupoval väčšinu Židov žijúcich na Slovensku. Patrili do neho národne zmýšľajúci, národne ľahostajní aj sionisti.

---

⁶⁷⁵SNA, f.: Policajné riaditeľstvo (PR), k. 13, Policajný referát pri ministerstve pre Slovensko, č. j. 550/1919 polic.

⁶⁷⁶SNA ŠABA, f.: ŽÚ - BA, č. 9232/1925

Na Slovensku vznikla Židovská strana ako odnož Ľudového zväzu Židov v polovici dvadsiatych rokov, keď sa v nej zlúčili viaceré málo významné spolky a organizácie na báze sionizmu.

Epilóg

Likvidácia židovských spolkov a vznik Ústredne židov

Napriek skutočnosti, že situácia v Československu nebola ideálna, keďže na Podkarpatskej Rusi žilo židovské obyvateľstvo dost zaostalo⁶⁷⁷, židovská menšina mala zaručený celkom pokojný kultúrny a politický rozvoj. V Bratislave v rokoch 1919 – 1939 pôsobili 30-40 židovských spolkov.⁶⁷⁸ Podľa spolkového katastra v roku 1931 pôsobilo 26 náboženských, charitatívnych, podporných, pohrebných, študentských, športových, telocvičných, sionistických ako i stavovských a odborných spolkov.⁶⁷⁹ Zameranie a činnosť spolkov odrážalo rozloženie bratislavského Židovstva na ortodoxných a neologických Židov, sekulárnych tzv. „asimilantov“ a sionistov. Protizidovské nálady, ktoré sa počas obdobia prvej republiky vyskytovali na okraji spoločnosti vyvrcholili po ohrození ČSR. Na Slovensku sa vyskytovali hlavne u voličov dvoch najväčších strán HSĽS a Republikánskej strany zemélskeho a maloroľníckeho lidu. V českých krajinách ich reprezentantom bola hlavne Agrárna strana a fašizujúce organizácie typu Vlajka. Medzi Vlajkou a HSĽS bolo personálne spojenie v osobe Joža Hritza,⁶⁸⁰ člena HSĽS.⁶⁸¹

---

⁶⁷⁷ Dr. Kugel, Ch.: Židé na Podkarpatské Rusi., In.: Zatloukal, J.: Podkarpatská Rus, Bratislava, Klub přátel Podkarpatské Rusi 1936, s. 151

⁶⁷⁸ Informácia od PhDr. Petra Salnera DrSc.

⁶⁷⁹ SNA, fond: PR, Zoznam Policajného riaditeľstva 1931

⁶⁸⁰ Joža Hritz patril spolu s Janom Vrzalíkom, Jindřichom Streiblom a Milošom Maixnerom k zakladajúcim členom Národného svazu mládeže a studentstva. Výraznejšie sa fašistický študenti prezentovali na jeseň 1929 pri nepokojoch na viacerých fakultách Karlovej Univerzity proti príchodu Židov z Poľska, Maďarska a Rumunska, ktorí odchádzali zo svojich krajín kvôli narastajúcemu antisemitizmu. <http://cs.metapedia.org/wiki/Vlajka>

⁶⁸¹ Spolupráca medzi českými a slovenskými fašistami bola pravdepodobnejšie intenzívnejšia, ako sa dá zistiť z archívnych dokumentov a dostupnej literatúry. 27. júna 1926 Dr. Vojtech Tuka a div. gen. Radola Gajda uzavreli dohodu o koordinácii akcií medzi českými fašistami a Rodobranou, v prípade, že by k fašistickému vystúpeniu

V roku 1932 usporiadali spoločnú manifestáciu v Prahe, na ktorej vystúpili aj A. Hlinka, J. Tiso a predseda SNS M. Rázus.⁶⁸² HSĽS začala koncom tridsiatich rokov využívať zlé slovensko-židovské vzťahy vo svojej politickej rétorike.

V druhej polovici 30. rokov 20. storočia začala byť politická situácia v Európe pod vplyvom nacistického Nemecka nepokojná čo zasiahlo aj život v ČSR. Začali sa množiť prejavy antisemitizmu aj u politikov. Napríklad na ľudovom zhromaždení HSĽS, ktoré sa konalo v Prievidzi 13. septembra 1936 napadli „...prievidzskú menšinu židovskú niektorí rečníci, najmä pán poslanec Šalát“, a obvinili miestnych Židov z komunizmu. Rečníci slovne napadli aj miestnu židovskú tovareň Carpathia, „...ktorá poskytuje živobytie 40 nežidovským rodinám“.⁶⁸³

Protižidovskú agitáciu používala HSĽS, ako politická sila, a mnoho jej predákov ako pohonnú silu na rozšírenie a zväčšenie politickej moci, aj napriek tomu, že Andrej Hlinka to odsudzoval.⁶⁸⁴ Tento prejav nebol osamotený, napríklad v marci 1937, v čase vrcholiacej politickej krízy v Európe navrhol v zahraničnom výbore poslaneckej snemovne jeden z vodcov HSĽS Karol Sidor nasledovné. Vystáňovať Židov zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi do židovskej autonómnej oblasti ZSSR v Birobidžane. Argumentoval tým, že Židia majú vysoký prirodzený prírastok a že „sú v každom prípade komunisti“.⁶⁸⁵ Sidorov návrh vyvolal veľký odpor medzi demokratickými predstaviteľmi parlamentu.

Antisemitizmus na Slovensku pôvodne nemal rasový základ, ale náboženský a hospodársky. Židia boli považovaní za Kristových vrahov, maďarizátorov, šmelinárov a krčmárov. Inú podobu nadobudol po tom čo

---

napokon došlo. Čaplovič, M.: Branné organizácie v Československu 1918-1939 (so zreteľom na Slovensko), Bratislava, MO SR 2001, s. 91

⁶⁸² Malíš, J. – Marek, P. a kol.: Politické strany I. 1861-1938, Brno, Doplněk 2005, s. 637-638

⁶⁸³ Zasláné: Vyjadrenie ŽNO v Prievidzi k ľudovému zhromaždeniu HSĽS, Náš Kraj 18.3.1936, č. 21, s. 3

⁶⁸⁴ Jelínek, J.A.: Tamže, s. 37

⁶⁸⁵ Rotkirchen: Slovakia 1918-1938, In.: The Jews of Czechoslovakia. Vol. I., New York-Philadelphia, 1968, s. 109

sa rasová otázka stala príčinou vnútorných rozporov vo vládnej strane (HSEŠ).⁶⁸⁶

O narastajúcom antisemitizme svedčí aj fakt zo zachovaného predmetu prednášok židovských seminárov pre zimný semester 1936/37. Hlavnými témami boli: Antisemitizmus, rasový problém, téma židovského vystaňovania a prerod v povolaniach.⁶⁸⁷

Činnosť Židovskej strany (ŽS) a socialistickej Poale – Zion – P.A.G.Z bola v novembri 1938 na Slovensku zakázaná, údajne v záujme zachovania verejného poriadku, a v januári 1939 boli rozpustené. Tým došlo k úplnému vyradeniu židovského obyvateľstva z politického a čiastočne aj spoločenského života. Akýmsi organizačným dedičom Židovskej strany sa stala Židovská ústredná úradovňa (ŽÚU) ako jediný zástupca Židov pred štátnymi orgánmi (november 1938 – august 1940).

Veľké množstvo židovských spolkov od začiatku autonómie z dôvodu štátneho antisemitizmu buď nevyvíjalo žiadnu činnosť, alebo sa dobrovoľne rozišlo. Napríklad Židovský kultúrny spolok pre Slovensko, ktorý vyvíjal čulú činnosť od svojho vzniku v roku 1929. Členmi spolku boli významné osobnosti spoločenského a politického života ako Dr. Oskar Neumann, Arpád Sebestyén, poslanec mestského zastupiteľstva a člen parlamentu za Židovskú stranu JUDr. Július Reiss, JUDr. Siegfried Steiner, JUDr. Bartolomej Tomaschoff (člen Židovskej strany), sionista Dr. Leo Sipos, Max Steiner a MUDr. Hugo Roth (primár v Židovskej nemocnici a predseda Zväzu slovenských židov), Izidor Knöpfelmacher, továrnik Egon Bondy a Viliam Steiner.⁶⁸⁸ 19. júna 1939, sa spolok pod vplyvom novej spoločensko-politickej situácie uzniesol na rozpustení spolku. Majetok odkázal Židovskej detskej opatrovni, základine Hermana Todesco, Ješive ortodoxnej židovskej náboženskej obce v Bratislave a Židovským Novinám.⁶⁸⁹

---

⁶⁸⁶ Hradská, K.: Tragédia slovenských Židov. In.: Benz, W.: Holocaust, Trenčín, F 2010, s. 100-101

⁶⁸⁷ SNA, f.: PR, k. 235, b.č.

⁶⁸⁸ SNA, f.: PR, k. 84, č. 13 594/30

⁶⁸⁹ SNA, f.: PR, k. 84, b.č.

Jedinú zmienku o židovskom spolku, ktorý vznikol za autonómie máme z 25. januára 1939, keď prípravný výbor „Židovského kultúrneho spolku BETAR pre Slovensko“ so sídlom v Bratislave, požiadal Policajné riaditeľstvo o povolenie ustanovujúceho valného zhromaždenia spolku na 26. január o 20.00 hodine v malej sále Obchodného grémia, Goetheho ulica (dnes Gorkého).⁶⁹⁰ Spolok vydával časopis „Tel Chaj“ a snažil sa nadväzovať na činnosť prvorepublikovej organizácie „Brit Trumpeldorf“ v novej spoločensko-politickej situácii. Dorozumievacou rečou spolku bola slovenčina a hebrejčina. Účelom spolku bolo: výchova židovskej mládeže k lojalite voči slovenskému národu a štátu, zriadenie odborných inštitúcií dielni remeselníckych a poľnohospodárskych kurzov ku praktickej príprave pre Palestínu, zriadenie hebrejských kurzov pre mravné povznesenie židovskej mládeže a usporadúvanie letných táborov a pestovanie telesného zdravia.⁶⁹¹

Z 28. februára 1939 sa nám zachovalo hlásenie neuniformovaného strážnika Wagnera, ktorý bol toho dňa o 20.00 hodine na Čaplovičovom námestí č. 1. V dome na I. poschodí mal sídlo spolok „Zväz židovskej mládeže Betar pre Slovensko“ a „Novosionistická organizácia pre Slovensko“ ako i spolok „Makabea“. Spolky mali k dispozícii asi 5 veľkých miestností a večer tam bol čulý, život „vedú sa tam organizačné, vystaňovalecké a podobné agendy“. Dom patril veľkoobchodníkovi s mliekom Krauszovi, bytom na Uhorskej ulici (dnes Obchodná ulica). O spoločensko – politickej klíme vypovedá nasledovná veta: „*V okolí bývajúcich toto poburuje, pretože sú není zvyknutí na tak čulý život ako tam je teraz a to vždy večer do 10.00 hodiny a to tým viac, že sú to Židia.*“⁶⁹² Z obdobia necelých dvoch týždňov pred 14. marcom sa nám zachovalo hlásenie obvodného inšpektora, ktoré si dovoľím odcitovať v plnom znení:

---

⁶⁹⁰ SNA, f.: PR, k. 84, č. 1065/39

⁶⁹¹ SNA, f.: PR, k. 84, stanovky spolku z 26.1.1939

⁶⁹² SNA, f.: PR, k. 84, č. 2637/39 prez., hlásenie z 28.2.1939

„Hlásim, že dňa 1. marca 1939 o 21.hod. bol som vyslaný na Čaplovičové nám. č. 1 kde je židovská kancelária pre vysťahovalcov do Palestíny, a síce z toho dôvodu, že sa na uvedené miesto denne schádzajú židia, kde odbývajú svoje schôdze a pod. Pri mojom dostaveníu spozoroval som, že v miestnostiach týchto, ktoré pozostávajú z 5 miestností bolo zhromaždených 150 osôb ponajviac mládeže, ktorý oslavovali 11. výročie bývalého kapitána Schtrupela, ktorý padol v Palestíne, pri čom som spozoroval, že v poslednej miestnosti boli relikvie v podobe rakve pri ktorej horeli dve zapálené sviečky s nápisom hebrejským, ako mi dr. Max Löbl preložil nápis znel „Za hrdinu v Palestíne“. Toto robilo na mňa dojem ako by sa jednalo o nejakú zednársku lóžu. Následkom toho, že dochádzajú čo každý deň sťažnosti, že pod uvedenú adresu sa denne zhromažďujú židia, robia svojimi zábavami a náboženskými obradmi rušenia v okolíu kl'udu, nariadil som (...) Dr. Max Löblovi, bytom v Bratislave Schnewaisová ul. č. 5 (dnes Biela ulica, poznámka B.H.), aby činnosť okamžite zastavil a prítomných rozpustil už z dôvodov tých, že žiadne úradné povolenie k tomuto nemal. Dr. Löbla som predvolal na policajné riaditeľstvo na spolkové odd. na deň 2.III.1939“

Dňa 28. marca teda už v období po vzniku slovenského štátu bol predvolaný na Policajné riaditeľstvo predseda spolku Dr. Ignác Weinberger, bytom Trenčianska ulica č. 22, ktorému bolo oznámené, že spolok nesmie vyvíjať činnosť, lebo nemá schválené stanovy, ani neuplynulo ešte 40 dní od ich predloženia Krajinskému úradu.⁶⁹³ Dňa 30. marca 1939 telefonoval z Prezídia Ministerstva vnútra odborný radca Dr. Koso, neskorší ministerský radca, ktorý mal na starosti židovskú otázku, aby sa nabudúce ⁶⁹⁴nepredkladali žiadne stanovy ďalších židovských

---

⁶⁹³ SNA, f.: PR, k. 84, č. 2637/39 prez., úradný záznam na rube

⁶⁹⁴ Podľa vládneho nariadenia č. 63 zo dňa 18. apríla 1939 Slovenského zákonníka sa za Žida pokladala osoba bez ohľadu na pohlavie a štátnu príslušnosť:

1. ktorá je alebo bola izraelitského vierovyznania i keď po 30. októbri 1918 prestúpila na niektorú kresťanskú vieru,
2. kto je alebo bol bez konfesie a pochádzal aspoň z jedného rodiča

spolkov, lebo bude utvorená Ústredňa židov, ktorá ich bude zastupovať.⁶⁹⁵

Slovenská vláda začala krátko po tom ako sa ujala moci vydávať protižidovské opatrenia. Prvým z nich bolo vymedzenie pojmu Žida a ustanovenie z 18. apríla 1939 správcov židovského majetku ako aj vylúčenie židov z armády a obmedzenie počtu Židov v lekárskej a advokátskej praxi.⁶⁹⁶ Výrazným zásahom do života Židov bolo vládne nariadenie o definícii pojmu Žida a vylúčení Židov z verejného života. Uvedené nariadenia definovali pojem Žida na základe rasovom a náboženskom.

Uvedený zákon kopíroval nemecký rasový princíp a Slovenský štát hrdo hlásal, že tento zákon je jeden z najprísnejších v Európe.

Dňa 24. apríla 1939 č. 74 Sl.z. vstúpilo do platnosti vládne nariadenie o vylúčení židov z verejných služieb.

Žid nesmel byť podľa nariadenia ani prijatý, ani ponechaný vo verejnej službe. U označených osôb nemohol zastávať nijaké práce, nemohol byť v pomere trvalom, zmluvnom ani v námedznom. Nemohli mu byť zverené osobami označenými ani práce príležitostné, alebo náhodilé, čo by ich aj neúplatne konal.

Verejno-samosprávne korporácie ako obce a okresy takisto nemohli zamestnávať žida. Verejnými ustanovizňami sa rozumeli všetky ustanovizne, vypadajúce z rámca verejnoprávnych korporácií, ktoré obstarávali určité odvetvie verejnej správy ako i nositelia verejnoprávneho poistenia, živnostenské spoločenstvá, obchodné grémia alebo podobné združenia.

---

izraelitského vierovyznania,

3. kto pochádzal z osoby, uvedenej pod bodmi 1 alebo 2 vyjmúc potomka, ktorý prestúpil na kresťanskú vieru pred 30. októbrom 1918,

4. kto uzavrel po dni účinnosti tohto nariadenia manželstvo s osobou, uvedenou pod bodmi 1 až 3, v mimomanželskom spoločenstve, ako aj potomkovia, splodení v takomto spoločenstve.

Výnimku v prípadoch zvláštneho zreteľa hodných stanoví vláda.

⁶⁹⁵ SNA, f.: PR, k. 84, č. 2690/39 prez., úradný záznam na rube

⁶⁹⁶ Slovenský zákonník č. 63/1939, ABS Praha, f.: H 752, 14-15, zpráva o činnosti bývalých zamestnancov ÚŽ

Žida môžu zamestnávať len židovské kultové, kultúrne a sociálno-zdravotné ustanovizne, ktoré slúžia výlučne židom a sú výslovne označené ako také.

Žid nesmel byť ustanovený za znalca, odhadcu, tlmočníka ani v službe súkromnej ani za funkcionára vo verejno-právnych korporáciách.

Príslušný rezortný minister mohol povoliť výnimku za predpokladov ustanovených vo vládnom nariadení. Žiadosť bolo treba podať najneskôr do 15. júna 1939.

Verejným zamestnancom – Židom v pomere zmluvnom sa zmluva vypovie tak, aby najneskôr 1. januára 1940 skončila sa i výpovedná lehota.⁶⁹⁷

Uvedeným zákonom sa mala uskutočniť takzvaná „očista“ hospodárskeho života od Židov.

Koncom septembra 1939 vláda zakázala „Židovské noviny“, ale hneď boli podniknuté kroky, na vydávanie nového týždenníka *Haderech*, ktorý vlastnila Sionistická organizácia a redaktorom bol významný sionista a bývalý člen ŽS Dr. Oskar Neumann. Dr. Oskar Neumann bol zároveň aktívnym členom viacerých židovských spolkov v Bratislave. Stanovy Ústredného zväzu sionistického (ÚZS) boli schválené Krajským úradom v Bratislave a to výnosom zo dňa 18. júla 1939 č. 109.220/8-1939. Vedúcim činiteľom zväzu bol Dr. Oskar Neumann, a sídlo zväzu bolo na Ventúrskej ulici č. 3.⁶⁹⁸ ÚZS usporadúval pomocou svojich pododborov „prevrstvovacie“ kurzy pre židovskú mládež za účelom jej organizovanej emigrácie do Palestíny. V roku 1940 sa spomína Hechaluz Machlevet Haovet ako pododbor remeselníkov prevrstvovacieho odboru Ústredného zväzu sionistického (ÚZS).⁶⁹⁹ Vedenie ÚZS sa snažilo pokračovať v práci sionistických spolkov a preškoliť židovskú mládež na manuálnu a poľnohospodársku prácu a emigráciu do Palestíny.

---

⁶⁹⁷ SNA, f.:MZV, k. 142, b.č.

⁶⁹⁸ SNA, f.: PR, k. 16, č. 3494/40 a 4994/40

⁶⁹⁹ SNA, f.: PR, k. 16, č. 4994/40

Do augusta 1940, keď Wislicény nastúpil do funkcie poradcu pri slovenskej vláde, bol židovský náboženský život zastúpený dvomi centrálnymi organizáciami (Ústrednou kanceláriou ortodoxných náboženských obcí a Ústrednou kanceláriou neologických židovských náboženských obcí). Medzi oboma strešnými organizáciami bol ostrý protiklad, ktorý ustúpil už pod vplyvom rozbiehajúceho sa protizidovského zákonodarstva. Obe strešné organizácie preto v júli 1940 založili centrálnu kanceláriu na účely spoločného zastupovania židovských záujmov. Keďže sa ukázalo, že s takým počtom židovských organizácií plánovitá činnosť nie je možná, vládnym nariadením zo septembra boli zrušené všetky židovské organizácie s výnimkou kultúrnych združení.⁷⁰⁰

Ústredňa štátnej bezpečnosti zamietla dňa 11. júna 1940 žiadosť predloženú Generálnym konzulátom SR v Prahe týkajúcu sa dovozu „Židovských Novín“ z dôvodu „nakoľko na Slovensku vychádzajú tri židovské časopisy, ktoré sú postačujúce, aby informovali Židov na Slovensku o všetkých aktuálnych otázkach najmä o vystaňavolectve.“⁷⁰¹ Pritom však podľa evidencie domácej a zahraničnej tlače k 1. máju 1940, ktorý vypracovala tá istá inštitúcia na území Slovenska vychádzali, len dve židovské periodiká, sionistický *Haderech* a náboženské *Z'man T Filo* (čas modlitby).⁷⁰² Okrem toho vydával Spolok židovských učiteľov na Slovensku so sídlom v Prešove neperiodický časopis *Kronika* tlačený v tlačiarni Roberta Herlingera V Trnave, ktorý však bol spolkovým občasníkom.⁷⁰³

Po salzburskom diktáte v lete 1940 došlo k zostreniu protizidovských opatrení. Vládnym nariadením zo dňa 26. septembra 1940 číslo 234 Sl. Zák. boli rozpustené všetky židovské spolky a organizácie okrem židovských náboženských obcí. Židovské spolky boli zakázané nariadením o právnom postavení Židov zo dňa 9.

---

⁷⁰⁰ Nižňanský, E. (ed.): Holocaust na Slovensku 4.. Dokumenty nemeckej provinciencie (1939-1945). Bratislava, 2003, s. 61 a n.

⁷⁰¹ SNA, f.: MZV, k. 142, č. 52 606/1940

⁷⁰² SNA, 209- 90- 33

⁷⁰³ SNA, 209- 90- 13

septembra 1940 Hlava VIII. Paragraf 31 o obmedzení spolčovacieho práva. Od konca septembra 1940 nová centrálna židovská organizácia – Ústredňa Židov sa stala jedinou, no povinnou organizáciou všetkých tunajších židovských občanov, ktorí sa smeli obracať na úrady už len cez ňu a nie ako jedinci či právne subjekty.⁷⁰⁴ ÚŽ ako jediná monolitická organizácia prevzala všetok majetok židovských spolkov a organizácií, z ktorého mala financovať svoju činnosť.⁷⁰⁵

Už začiatkom septembra 1940 ukončila svoju činnosť aj Židovská ústredná úradovňa, ktorá bola takmer dva roky dovtedajším zastupiteľským orgánom slovenských židov.⁷⁰⁶ Vláda určila Ústredňu židov za jedinú inštitúciu zastupujúcu a koordinujúcu všetky záležitosti Židov. Jej poslanie, úlohy a ciele striktno determinoval jej zakladateľ – slovenský štát, v zastúpení Ústredného hospodárskeho úradu (ÚHÚ). Ústredňa židov mu bola podriadená a jej povinnosťou bolo plniť všetky príkazy tejto inštitúcie, ktorá vznikla len o niekoľko dní skôr ako židovská centrála.⁷⁰⁷ Dohľad nad Ústredňou židov mal IV. odbor ÚHÚ.

ÚŽ prevzala aj miestnosti a budovy bývalého spolku „Židovská ľudová kuchyňa“ v Bratislave. Išlo o inštitúciu, ktorá zabezpečovala stravu nemajetným Židom. ÚŽ uzavrela nájomnú zmluvu ako nástupkyňa bývalého spolku s Krajským ústredím starostlivosti o mládež.⁷⁰⁸ Do 6. decembra 1940 boli zlikvidované všetky židovské organizácie na území Slovenska a ich majetok prevzatí ÚŽ.⁷⁰⁹

Spolu s ostatnými spolkami a organizáciami boli zapečatené aj miestnosti Ústredného zväzu sionistického. Dňa 19. novembra 1940 boli tieto miestnosti odpečatené za prítomnosti zástupcu Ústredne štátnej bezpečnosti Štefana Mištinu a zástupcov ÚHÚ Dr. Kubáska a Aladára Šipoša. Inventár bol odovzdaný predsedovi ÚŽ. Pisomnosti Palestínskeho úradu, HICEM – u a Alijah mládeže boli dňa 30.

---

⁷⁰⁴ Kamenec, I.: Po stopách tragédie, Bratislava Archa 1991, s. 97

⁷⁰⁵ SNA, f.: PR, k. 36, č. 9630 prez.

⁷⁰⁶ <http://www.saske.sk/cas/3-2004/22Hradska.html>

⁷⁰⁷ <http://www.saske.sk/cas/3-2004/22Hradska.html>

⁷⁰⁸ SNA, f.: ÚHÚ (209), k. 21, č. 12 470/40

⁷⁰⁹ SNA, f.: ÚHÚ (209), k. 21, k č. 563/40 prez.

septembra 1940 prevzaté Ústredným hospodárskym úradom do úschovy.⁷¹⁰

Spod pôsobnosti ÚŽ boli vyňaté len ústredné organizácie vykonávajúce výlučne úlohy kultové a náboženské a to Ústredná kancelária autonómnych ortodoxných židovských náboženských obcí a Zväz židovských náboženských obcí na Slovensku „Ješurun“.⁷¹¹

Príznačné je, že prví dvaja starostovia neboli volení, ale boli do funkcie menovaní. S inou alternatívou sa ani nerátalo. Na vymenovaní prvého Heinricha Schwarzma mal záujem Augustín Morávek, ktorý ho navrhol nemeckému poradcovi. Schwarz dvadsať rokov pracoval ako sekretár ortodoxnej náboženskej obce v Bratislave. Z tohto postu si vybudoval čulé kontakty aj s vládnyimi kruhmi, ktoré mali zaručiť prepojenie medzi Ústredňou židov a jej zriaďovateľom vrátane nemeckého poradcu. Prvé vedenie navrhol Schwarz, ktorý predložil zoznam kandidátov na spolupracovníkov. Podmienky si pritom stanovil sám Morávek. Nemal záujem predovšetkým o advokátov a doktorov práv, ktorých zrejme pokladal za príliš schopných a nebezpečných. Do prvého vedenia sa dostali Š. Gross, A. Kampf, M. Eichner, E. Abeles, A. Kondor, G. Freidlander, V. Winterstein a E. Forbát. V jej vedení mali výraznú prevahu ortodoxní Židia, ktorých bolo šesť, Ješurun zastupovali dvaja predstavitelia, sionistov a asimilantov zastupoval jeden člen.⁷¹²

Organizačný aparát ÚŽ bol zložený podľa paritného zastúpenia bývalých zväzov židovských náboženských obcí, Sionistického zväzu a jeho frakcií. Preto zástupcovia uvedených dvoch organizácií tvorili základ celého aparátu ÚŽ. Boli sem začlenení aj niektorí zamestnanci sionistickej frakcie HICEM, ktorá v roku 1939 organizovala vysťahovanie Židov. Tuto funkciu prevzala americká sionistická organizácia Joint, ktorá tajne organizovala vysťahovalectvo a finančne podporovala sionistickú činnosť na Slovensku. Na čele uvedeného

---

⁷¹⁰ SNA, f.: ÚHÚ (209), k. 21, č. 13947/40

⁷¹¹ SNA, f.: ÚHÚ (209), k. 21, č. 11039/40

⁷¹² Hradská, K.: Holocaust na Slovensku 8., Ústredňa Židov (1940-1944), Bratislava 2008, s. 22

ilegálneho hnutia stáli zamestnanci ÚŽ rabín Weissmandel a rabín Armín Frieder.⁷¹³ Hlavnými predstaviteľmi tzv. Pracovnej skupiny boli rabín Weissmandel a sionistka Gizela Fleischmannová. Rabín Weissmandel na začiatku svojej činnosti v Pracovnej skupine prešiel viacerými premenami. Nepochybne ho provokovalo pomyslenie na deportácie. Pramene hovoria, že keď sa prvýkrát zúčastnil na jej zasadnutí, bol k nej kritický, lebo ju chápal ako puč proti ortodoxným Židom.⁷¹⁴

Rabín Emanuel Frieder brat krajinského rabína Armina Friedera opisuje vznik tzv. Pracovnej skupiny nasledovne: „Rabín Michael Dov Weissmandel, muž veľmi vzdelaný, so širokým rozhľadom, cítil so svojimi ľuďmi a zosnoval plán na ich záchranu. Na to potreboval podporu nečestného a dvojtvárneho Karola Hochberga, sluhu nemeckého poradcu Wislycényho. /.../ Weissmandel začal rozhovory s Hochbergom a pokúsil sa dostať blízko k nemu návrhom, že by mohol mať šancu napraviť si reputáciu, ak by spolupracoval pri snahách zastaviť deportácie. Bolo deportovaných už 50 000 Židov a zostávajúci tábor od 35 000 do 40 000 Židov mal byť zachránený, zadržaný na Slovensku. Na Weissmandelovej strane stál Áron Grünhut, Hochbergov priateľ a pravá ruka, muž so spojeniami a možnosťou ho ovplyvniť. Na rozdiel od Hochberga bol Grünhut oddaný Žid, miloval židovský národ a všetko robil s dobrým úmyslom, i keď ho niekedy kritizovali. V tomto kritickom stave sa zorganizovala skupina, ktorá pracovala v zložení: Weissmandel, Gizi Fleischmannová, Dr. Oskar Neumann, dr. Tibor Kováč, Ondrej Steiner a ja“.

Gizi Fleischmannová bola veteránka verejného života so skúsenosťami s popredných funkcií v sionistickom hnutí a dr. Tibor Kováč bol kolegom dr. Vaška na právnickej fakulte na univerzite a neskôr na právnom oddelení v bratislavskej mestskej samospráve.⁷¹⁵

Starosta viackrát adresoval ÚHÚ žiadosti o obnovenie činnosti Palestínskeho úradu, aby sa mohlo pokračovať vo vysťahovaní. Pokým

---

⁷¹³ ABS Praha, f.: H 752, 14-15, zpráva o činnosti bývalých zamestnancov ÚŽ, s. 2

⁷¹⁴ Hradská, K.: Holocaust na Slovensku 8, Ústredňa Židov (1940-1944), Bratislava 2008, s. 13

⁷¹⁵ Frieder, E.: Z denníka mladého rabína, Bratislava, Judaica Slovaca 1993, s. 64-65

bratislavská pobočka nesmela vykonávať svoju činnosť, úlohy – obstarávanie tranzitných víz – prevzal na seba úrad v Budapešti. Nebolo možné pokračovať v začatej akcii bez toho, že by v rámci Ústredne opäť nefungoval spomenutý Palestínsky úrad, a to isté sa týkalo aj činnosti spolku Hicem. Už začiatkom roka 1940 Hicem evidoval 150 osôb, ktoré mali záujem vystáhnúť sa do USA a ktorých vystáhanie záviselo od znovuoobnovenia činnosti tohto spolu.⁷¹⁶

Napríklad 1. novembra 1940 Ústredňa Židov požiadala ÚHÚ:

*„... aby nariadilo vrátenie zhabaného materiálu, otvorilo kancelárske miestnosti, a povolilo dispozičné právo nad bankovými účtami, aby HICEM mohol vo svojej činnosti v rámci Ústredia Židov pokračovať“.*⁷¹⁷

Oficiálne mal na starosti vystáhovaleckú politiku vystáhovalecký odbor ÚŽ, ktorý pôsobil až do začiatku deportácií v roku 1942.

V septembri 1940 bol spolu s ostatnými židovskými spolkami rozpustený aj Ústredný zväz sionistický. Zachovala sa nám zápisnica zo dňa 2. decembra 1940 adresovaná Ústrednému hospodárskemu úradu, ktorému bola ÚŽ podriadená, týkajúca sa prevzatia majetku:

ÚHÚ v Bratislave

*Zápisnicu zo dňa 2. decembra 1940 o odovzdaní peňazí a ostatných cenností, ktoré boli pri zapečatení miestností Ústredného sväzu cionistov, v Bratislave, Ventúrska ulica 3 u ÚŠB uložené, boli peniaze vo výške 106.115,70 Ks a ostatné cennosti dňa 2. decembra 1940 odovzdané ÚŽ v Bratislave zasielam na vedomie s tým, že podľa tamojšieho prípisu zo dňa 26. novembra 1940 číslo prez. 574/40.*⁷¹⁸

⁷¹⁶ Hradská, K.: Holocaust na Slovensku 8., Ústredňa Židov (1940-1944), Bratislava 2008, s. 23

⁷¹⁷ SNA, f.: ÚHÚ (209), k. 21, č. 75/1940

⁷¹⁸ SNA, 209-21-k č. 574/40 prez.

ÚŽ na plnenie svojich úloh mala sekretariát a 10 oddelení s asi 800 zamestnancami (vrátane vedúcich zberných a pracovných táborov a platených funkcionárov na niektorých odbočkách), Židov, ktorých stav bol neskôr zredukovaný asi na 300 zamestnancov. Išlo o uvedené oddelenia: osobné, matričné, finančné, školské a kultúrne, sociálne, tlačové, oddelenie zvláštnych úloh, preškoľovacie, vyšťahovateľské a oddelenie pre dávky zo židovského majetku, ďalej pomocné zariadenia, ako napríklad stavebné, dielne a kuchyne ÚŽ.⁷¹⁹

Následne výnosom 20.897/40 – ÚŠB zo dňa 9. októbra bol vydaný zákaz na rozširovanie židovských tlačív. O tomto zákaze boli upovedomené všetky okresné úrady a okresný náčelníci na celom Slovensku.⁷²⁰ Jedinými povolenými novinami bol vestník Ústredne židov, ktorý mal osem strán a vychádzal raz týždenne v nemčine a slovenčine. Jeho hlavnou úlohou bolo oboznamovať židovských obyvateľov Slovenska so všetkými zákonmi, nariadeniami a vyhláškami, ktoré sa ich týkali, prípadne ich vysvetľovať a pomáhať sa v nich orientovať.⁷²¹

Niekedy však Židia i napriek zákazu ilegálne rozširovali tlačivá aspoň podľa priznania. Či už išlo o vynútené priznanie sa mi nepodarilo zistiť. Takýto prípad sa mi však podarilo zdokumentovať len jeden , preto ho uvediem ako príklad.

Podľa hlásení z okresov židovské tlačivá v tom čase rozširované neboli , v okrese Bánovce nad Bebravou napríklad existoval , len telocvičný spolok Makabi, ktorý zanikol ešte v roku 1939. V okrese Brezno nad Hronom existovali len dva židovské spolky Chewra Kadischa pohrebný a podporný spolok a Židovský dobročinný spolok.

O ilegálnom rozširovaní židovských tlačív máme správy len z východu Slovenska. V okrese Stropkov mal istý Šalamon Hoffman, ktorý ešte v novembri 1940 odišiel do Humenného, kde bol však podľa šetrenia úplne neznámy rozširovať židovské tlačivá. Pri domovej

---

⁷¹⁹ ABS, f.: H 752, 14-15, zoznam činnosť bývalých pracovníkov ÚŽ, s. 3

⁷²⁰ SNA, 209- 90- 13

⁷²¹ Kamenec, I.: Po stopách tragédie, Bratislava, Archa 1991, s. 134

prehliadke u jeho svokra Žižu Hopkoviča v Stropkove neboli však žiadne tlačivá nájdené. V decembri 1940 bol zadržaný Jakub Špira z Orlíku okres Stropkov z dôvodu, že rozširoval židovské tlačivá, ktoré mal údajne kúpiť od Šalamona Hoffmana. Koncom novembra odišiel zo Stropkova smerom na Michalovce a odtiaľ do Medzilaboriec. Po ceste predával zmienené tlačivá z ktorých mal predať podľa priznania po 4 kusy z každého. Spolu predal 12 náboženských tlačív.⁷²² Správy okresných úradov v danom období sú zmätočné napríklad zo štátneho policajného úradu v Michalovciach pochádza negatívna správa o rozširovaní židovských tlačív a z okresu Stropkov pochádza už zmienená správa.⁷²³

Ústredňa židov je určitým špecifikom. Prinajmenšom v tom zmysle, že ju nemožno stotožňovať a ani porovnávať s ostatnými židovskými centrálnymi v štátoch pod nemeckou nadvládou, pretože vznikla a pracovala v iných spoločensko-politických podmienkach. Slovenský štát bol síce satelitom nemeckej ríše, na jeho území však nepôsobili nemecké vojenské jednotky.⁷²⁴ ÚŽ mala desať odborov ako som už spomínal. V polovici júna 1941 vznikol posledný odbor pre zvláštne úlohy, ktoré zohralo v ďalšom vývoji ústredne i celého riešenia židovskej otázky značnú a dosť temnú úlohu. Od marca 1941 robilo preškoloňovacie oddelenie sociálneho odboru ÚŽ výbery do prevrstvovacích kurzov. Išlo o poľnohospodárske a remeselnícke prevrstvovacie kurzy. Náklady hradila ÚŽ, hoci aj tu jej Ústredný hospodársky úrad – napriek sľubom – nemilosrdne krátil rozpočet. Do marca 1942, keď sa všetkých 288 kurzov rozpustilo, prešlo nimi okolo 10 000 ľudí.⁷²⁵

Pracovníci vystaňovaleckého odboru, hľadali v Bratislave, no aj v Budapešti cez zastupiteľské úrady neutrálnych krajín možnosti legálnej emigrácie pre židovské osoby. Administratívne, finančné i politické

---

⁷²² SNA, 209-90- 13

⁷²³ SNA, 209- 90- 13

⁷²⁴ <http://www.saske.sk/cas/3-2004/22Hradska.html>

⁷²⁵ Kamenec, I.: Po stopách tragédie, Bratislava, Archa 1991, s. 137

ťažkosti tu boli veľmi veľké a málokedy sa ich podarilo prekonať. Napriek tomu ešte koncom apríla 1941 sa podarilo z Bratislavy odísť poslednej 82-člennej skupine do Palestíny.⁷²⁶ V rámci Ústredne židov pôsobila tzv. Pracovná skupina (M. Weismandel, O. Neumann a G. Fleischmannová), ktorá sa snažila pomáhať pri emigrácií a zmierniť dopad deportácií. Pracovná skupina sa snažila aj pomocou podplácania napr. D. Wislicényho a manželky I. Kosu získavať informácie, ktoré by pomohli brzdiť deportácie.

Židia sa snažili o legálne i ilegálne vystaňovalectvo, ktoré slovenská vláda zo začiatku podporovala. Utekali prevažne cez Maďarsko a ich cesta viedla do Palestíny. Po „zákonnom“ riešení židovskej otázky sa k nemu vláda stavala odmietavo. Dňa 24. októbra 1940 parník „Pantscho“ vylodil na talianskom egejskom ostrove Camilloni 509 Židov slovenských občanov. Talianska vláda požiadala slovenskú vládu, aby vyslala iný parník, ktorý by stroskotancov odviezol.⁷²⁷ Talianska vláda ich zatiaľ internovala v koncentračnom tábore na ostrove Rodos. Dňa 18. decembra 1941 vyslanec Galvánek reagujúc na stanovisko MZV oznamuje, že o repatriácii židovských stroskotancov z uvedenej lode nepokladá za vhodné uvažovať.⁷²⁸

Protižidovské zákonodarstvo je smutnou kapitolou v dejinách Slovenska. V krátkom časovom rozmedzí bolo prijatých takmer 350 protižidovských zákonov, nariadení a vyhlášok, ktoré jasne definovali pojem Žida a určovali jeho postavenie v slovenskej spoločnosti.⁷²⁹ Následkom toho bolo okradnutie desaťtisícov židovského obyvateľstva a jeho konečná likvidácia.

---

⁷²⁶ Kamenec, I.: Tamže., s. 134

⁷²⁷ SNA, f.: MZV, k. 142, b.č.

⁷²⁸ SNA, f.: MZV, k. 142, č. 35 391/1941

⁷²⁹ <http://www.saske.sk/cas/3-2004/22Hradska.html>

Záver

Pre spolky je skôr charakteristické urbánne prostredie, ale existovali aj vo väčších obciach. Spolky dotvárali kolorit mestského života, najmä spoločenskými zábavami a bálmi. Židovské spolky sú charakteristické najmä pre oblasť juhozápadného, južného a východného Slovenska. V každej židovskej obci aj tej najmenej existovala aspoň chevra kadiša. Je známe, že v prvej ČSR existovali stovky židovských spolkov. V Bratislave v rokoch 1919-1939 existovalo okolo tridsať až štyridsať židovských spolkov. V roku 1931 bolo v meste zaregistrovaných 676 spolkov z toho 26 židovských. Teda približne necelé 4% pričom percentuálny počet židovského obyvateľstva bol 12%. Z uvedeného je zrejmé, že spolkový život bol výsadou stredných a bohatších vrstiev a vysokoškolského študentstva. Z nich sa mi podarilo zdokumentovať dvadsať spolkov, teda polovicu. K ostatným sa nezachoval dostatok prameňov, ktoré by bolo možné porovnať a vyhodnotiť, alebo sa nám nezachovalo o nich vôbec nič. Príčinou nedostatku relevantných prameňov je fakt, že časť materiálov bola zničená ešte pri likvidácii spolkov za Slovenskej republiky a materiály k akademickým židovským spolkom uložené v Archíve Univerzity Komenského v Bratislave boli v roku 1956 skartované. Literatúra k tejto téme absentuje a bližšie údaje o členoch bratislavských židovských spolkov nemožno získať ani z archívneho materiálu ani z dostupnej literatúry. Nedajú sa dokonca zistiť ani z Encyklopédie Judaiky vydanej v Jeruzaleme v roku 2007, ani z Zsidó lexikónu. Židovské ročenky sa nikde v knižniciach na území Slovenska ani Čiech nenachádzajú dokonca ani v knižniciach židovských múzeí. Dostupná je len Židovská ročenka na rok 1940. V knižnici pražského židovského múzea sa nachádzajú, len ročenky spolku Kapper. Téma židovských spolkov bola zatiaľ spracovaná len čiastočne aj to len lokálne, napr.: P. a P. Frankl Židia v Žiline alebo T. Lang Holokaust na južnom Slovensku na pozadí

histórie novozámockých Židov. Problémom je aj fakt, že bratislavské spolkové katastrofe boli zničené pri požari počas druhej svetovej vojny.

To že máme o združeniach len kusé informácie z rozličných akcií a z rôznych období je spôsobené aj faktom, že židovské spolky neboli Policajným riaditeľstvom až tak monitorované, keďže nemali protištátny charakter ako napríklad spolky nemeckej a maďarskej menšiny. Židovské spolky mali nezastupiteľnú úlohu v živote židovského meštianstva. Ich charakter bol predovšetkým humanitný a podporný čo sa odráža aj pri talmudistických a školských spolkov, ktoré finančne podporovali svojich členov. Spolky tiež väčšinou združovali národnostne rovnako zmýšľajúcich členov. V Bratislave napríklad popri sebe existovali tri učiteľské spolky nemecký, maďarský a židovský. Existovali však aj stavovské spolky, ktoré neboli orientované národnostne. Židovské spolky sa delili na organizácie dobročinné, podporné, náboženské, študentské, vedecké, umelecké, spoločenské, telocvičné atď. Spolková činnosť za prvej republiky dokumentuje nielen šírku židovských aktivít, ale aj ich rozmanitosť.⁷³⁰ V Bratislave navyše podobne ako v Košiciach boli Židia členmi aj slobodomurárskych lóží. Slobodomurárske lóže spájali ľudí všetkých stavov, povolání a rozličných vierovyznaní. Boli miestom stretávania sa predovšetkým mestskej inteligencie.

K slobodomurárskym lóžam v Bratislave sa podobne ako k židovským spolkom zachovalo veľmi málo archívneho materiálu. Zachovaný materiál pochádza prevažne z obdobia likvidácie lóží, preto som bol odkázaný väčšinou na dostupnú literatúru.

Cieľom práce bolo podchytiť čo najväčší počet židovských spolkov v Bratislave a priniesť o nich čo najviac informácií. Keďže sa v dobovej tlači o tejto téme vyskytuje takmer mizivé množstvo informácií, autor bol odkázaný len na dostupné pramene. Fond Židovské autonómne obce (ortodoxné) v Slovenskom národnom archíve je zatiaľ stále nespracovaný a zneprístupnený teda ho nemožno bádateľsky využiť. Archív mesta Bratislavy kde sa nachádzajú materiály asi k štyrom

---

⁷³⁰ Frankl, P.aP: Židia v Žiline, Žilina, Zbor Žilincov, 2009, s. 95

židovským spolkom sídli v nevyhovujúcich podmienkach a kartóny má uložené v SNA, preto ich nemožno študovať. Autor pri svojom výskume použil všetky dostupné archívne fondy a literatúru. Navyše autor musel zápasiť s torzovitosťou dostupných archívnych fondov. Torzovitosť materiálov k židovským spolkom je celorepublikovým fenoménom. Je to spôsobené aj faktom, že veľká časť z nich bola zničená ešte pri likvidácii spolkov. Aj preto autor nepovažuje informácie za úplne vyčerpávajúce ale dúfa, že sa mu danú tému podarilo dostatočne objasniť.

Summary

Author of the thesis focuses on the Jewish associations and organizations in Slovakia, particularly Bratislava, in the period 1919 to 1939.

Jewish associations existed already in Austria-Hungary. In 1867, resulting from the approval of the Austrian constitution in February 1861, a federal law was adopted that developed and clarified some of the general constitutional principles. In Hungary, after the Austria – Hungarian Settlement, Law of 2 May 1875 No 1508/1875 was in force – with minor adjustments – until the end of 1951.

Activities of Jewish societies further developed during the first Czechoslovak Republic. The majority of societies existed in Prague, Brno and Bratislava. Being university cities, their activities attracted number of students, particularly lawyers and medics. The volume of voluntary activities multiplied during 1920's. Bratislava had registered 676 organization and societies in 1931, which was nearly tenfold compared to 1900. In years 1919 – 1939 there were about 30 to 40 Jewish associations in the city.

With regard to their activities the Jewish organizations were divided as follows: religious organizations, charitable societies, mutual help and burial assistance societies, student and community based organizations, gymnastics and sporting clubs, professional associations and trade unions.

Author observes religious classification to orthodox Jews, Neology followers (Hungarian version of Reform Judaism) and status quoante; as well as political – national classification to assimilated Jews and Zionists. This classification is used in thematic and chronologic ordering of the chapters. Associations and organizations are described in subchapters. Specific topics of Freemasonry and Jewish minority political parties are described in separate chapters. Author aimed to cover links and relations of associations and highlight the migration of their

members. In the conclusion part, the author describes the period from the beginning of autonomy until dissolution of Jewish associations in September 1940. Jewish Party and socialist Poale Zion activities were banned by National Office in November 1938, and were finally dissolved in January 1939. As consequence Jews we completely excluded from politics and partly also form general social life. The majority of Jewish associations either voluntarily dissolved or did not display any or only limited activity until September 1940. After this date Jewish Headquarters was established as the only organization to represent interests of Jewish citizens.

Zoznam použitej literatúry

Archívy a pramene

Archív bezpečnostných zložiek – Praha, fond: H752

Archív mesta Bratislavy, fond: Policajné riaditeľstvo

Archív Univerzity Komenského, fond: Rektorát UK I.

Národní archiv ČR – Praha, fond: MZV – výstrižkový archív

Slovenský národný archív – Bratislava, fond: Policajné riaditeľstvo,
Krajinský úrad – prezidiálne, Ministerstvo zahraničných vecí, Ústredný
hospodársky úrad (209), Povereníctvo vnútra

Nadácia Milana Šimečku, Oral History

Štátny archív – Bratislava, fond: Župný úrad

Štátny okresný archív – Prievidza, fond: RH a KSČ, Politické strany a
spolky, OÚP

Publikované dokumenty

HRADSKÁ, K.: Holokaust na Slovensku 3. Listy Gisely
Fleischmannovej (1942-1944), Zvolen, Klemo 2003

HRADSKÁ, K.: Holokaust na Slovensku 8. Ústredňa židov (1940 –
1944), Bratislava 2008

NIŽŇANSKÝ, E.: Holokaust na Slovensku 1. Obdobie autonómie
(6.X.1938-14.III.1939), Zvolen, Klemo 2001

NIŽŇANSKÝ, E.: Holokaust na Slovensku 2. Prezident, vláda, snem SR
a štátna rada o židovskej otázke (1939-1944), Zvolen, Klemo 2003

NIŽŇANSKÝ, E.: Holokaust na Slovensku 4. Dokumenty nemeckej
proviencie (1939-1945), Zvolen, Klemo 2003

NIŽŇANSKÝ, E.: Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tábory
a strediská na Slovensku (1938-1944), Zvolen, Klemo 2004

NIŽŇANSKÝ, E.: Holokaust na Slovensku 6. Deportácie v roku 1942, Zvolen, Klemo 2005

NIŽŇANSKÝ, E.: Holokaust na Slovensku 7. Vzťah slovenskej majority a židovskej minority, Zvolen, Klemo 2005

Slovenský zákonník 1939, 1940

Literatúra

AVINERI, Š.: Zrození moderního sionizmu, Praha, SEFER 2001

BALTRUSH, E.: Die Juden und das Romische Reich: Geschichte einer konflikt reichen Beziehung, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2002

BARKÁNY, E. – DOJČ, Ľ.: Židovské náboženské obce na Slovensku, VESNA 1991

BOREK, D.: Židovské politické strany v ČSR 1918-1938, Praha, Univerzita Karlova

BUCHLER, R.J.: Encyklopédia židovských náboženských obcí /1. A – K/, Bratislava, SNM 2009

BUCHLER, Y.R.: Stručný pohľad na dejiny Židov na území Slovenska, Menashe 1988

BUCHLER, Y.R.: The Jews of Slovakia: some historical and social aspects, Menashe 1987

BUCHLER, Y.R.: Židovská náboženská obec v Topolčanoch, Bratislava, SNM 1996

ČAPKOVÁ, K.: Češi, Němci, Židé?, Praha – Litomyšl, PASEKA 2005

ČAPLOVIČ, M.: Branné organizácie v Československu 1918-1939 (so zreteľom na Slovensko), Bratislava, Ministerstvo obrany SR, 2001

ČERNO, Ľ. – SÝKORA, Č.: Spoločovanie a zhromažďovanie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, T. S. Martin 1928

- Dejiny Bratislavy, Bratislava, OBZOR 1979
- DUDEKOVÁ, G.: Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti, Bratislava, SPACE 1998
- DUSIL, V. – KLIMENT, J.: Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého, Praha, Právnické knihkupectví a nakladatelství 1936
- Encyklopedia Judaika, Second edition, Jeruzalem 2007
- Felvidék telepuleseinek nemzetiségi...1880-1941, Budapest' 1995
- FRANKL, P. a P.: Židia v Žiline, Žilina, Zbor Žilincov 2008
- FRIEDER, E.: Z denníka mladého rabína, Bratislava, JUDAICA SLOVACA 1993
- GITELMAN, Z.: The emergence of modern Jewish politics, Pittsburg, University of Pittsburg Press 2000
- GOLD, H.: Die Juden und die Judengemeinde Bratislava..., Brunn 1932
- GRANT, M.: Židé v římském světě, Praha, BBart 2003
- HERTZBERGER, A.: Židia: povaha a charakter židovského národa, Bratislava, SOFA 1999
- HLAVINKA, J.: Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938 – 1945, Bratislava, ÚPN 2007
- HORVÁTH, V.: Dejiny Bratislavy, Bratislava, OBZOR 1982
- HRADSKÁ, K.: Prípád D. Wisliceny, Bratislava, AEP 1999
- HRADSKÁ, K.: Slobodomurárske lóže v Bratislave, Bratislava, PT 2000
- HRADSKÁ, K.: Židovská Bratislava, Bratislava, PT 2008
- JAVOR, M.: Slobodomurárske hnutie na Slovensku, Prešov, Metodicko-pedagogické centrum 2003
- JAVOR, M.: Slobodomurárske hnutie v českých krajinách a v Uhorsku v 18. storočí, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2009

- JAVOR, M.: Slobodomurárske hnutie v Košiciach, Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2009
- JELÍNEK, A.J.: Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí, Zborník statí, Bratislava, JUDAICA SLOVACA 1999
- JOHNSON, P.: Dějiny židovského národa, Praha, Rozmluvy 1995
- KAMENEC, I.: Po stopách tragédie, Bratislava, ARCHA 1991
- KILIÁNOVÁ, G. – KOVALSKÁ, E.: My a tí druhí v modernej spoločnosti: konštrukcie a transformácie kolektívnych identít, Bratislava, VEDA 2009
- KONTÁROVÁ, J.: Židia v Galante a okolí: regionálna bibliografia, Galantská knižnica 2004
- KOSTKA, P.: Juden und Judentum in Literatur und Film des slavischen Sprachraums: die geniale Epoche, Wiesbaden, Harrasowitz 1999
- KRAUS, A.: Dr. Edvard Beneš a Židia, Prešov, Štehydrovo nakladateľství 1938
- KŘEŠŤAN, J.: Židovské spolky v Českých zemích v letech 1918 – 1948, Praha, SEFER 2001
- KULKA, E.: Židé v československé Svobodově armádě, Praha, Naše vojsko 1990
- KULKA, E.: Židé v československém vojsku na Západě, Praha, Naše vojsko 1992
- LETZ, R.: Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920 – 1948), Bratislava, MS 2000
- LIPSCHER, L.: Die Juden im Slowakischen Staat 1939 – 1945, Munchen – Wien 1980
- LIPTÁK, M.: Židia na Spiši. Kežmarok a okolie, Kežmarok, ViViT 2006
- LOWENBEIN, T.: Slovenskožidovské hnutie a jeho poslanie, Bratislava 1938

- LUTHER, D. – SALNER, P.: Menšiny v meste, Bratislava, Ústav etnológie SAV 2004
- MALÍŘ, J. – MAREK, P.: Politické strany. Vývoj politických strán a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938, Brno, DOPLNĚK 2005
- MATTIOLI, V.: Gli ebrei e la chiesa: 1933 – 1945, Milano, Mursia 1997
- NIŽŇANSKÝ, E.: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom, Prešov, UNIVERSUM 1999
- PĚKNÝ, T.: Historie Židu v Čechách a na Moravě, Praha, SEFER 2001
- PILARCZYK, K.: Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich, Krakow, Księgarnia Akademia 1997
- Reprezentačný lexikón Slovenska a Podkarpatskej Rusi, Bratislava, Academia 1936
- ROMERO CASTELLÓ, E.: A zsidók és Európa 2000 év története, Budapest, Corvina 1994
- RUBINSTEIN, H.L.: The Jews in the modern world: a history since 1750, London, Oxford University Press 2002
- SACHAR, M.H.: Dějiny státu Izrael, Praha, REGIA 1999
- SALNER, P.: Mozaika židovskej Bratislavy, Bratislava, PT 2007
- SALNER, P.: Premeny Bratislavy 1939-1993, Bratislava, VEDA 1998
- SALNER, P.: Premeny židovskej Bratislavy, Bratislava, PT 2008
- SALNER, P.: Taká bola Bratislava, Bratislava, VEDA 1991
- SALNER, P.: Židia v Bratislave, Bratislava, Zing print 1997
- SALNER, P.: Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou, Bratislava, Zing Print 2000
- Slovenský biografický slovník, Martin, Matica Slovenská 1994-95

- Slovenská národná bibliografia, Martin, Matica Slovenská 1960
- ŠEDINOVÁ, J.: Židé – dějiny a kultura, Praha, Židovské muzeum v Praze 2005
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T.: Najstaršie dejiny Bratislavy, Bratislava, Elán 1993
- The Jews of Czechoslovakia. Historica. Studies and Surveys, Vol. I., Philadelphia 1968
- The Jews of Czechoslovakia. Historica. Studies and Surveys, Vol. II., Philadelphia 1971
- The Jews of Czechoslovakia. Historica. Studies and Surveys, Vol. III., Philadelphia 1984
- TRANČÍK, M.: Medzi starým a novým, Bratislava, PT 1997
- VEBER, V.: Židé v novodobých dějinách: soubor přednášek na FF UK, Praha, Karolinum 1997
- ZATLOUKAL, J.: Podkarpatská Rus, Bratislava, Klub přátel Podkarpatské Rusi 1936
- ZBIKOWSKI, A.: Żidzi, Wrocław, Wydawatelstwo Dolnoslaskie 1997
- Zsidó Lexikon, Budapešť, Zsidó Lexikon Kiada 1929

Štúdie

- BEDNAŘÍK, P.: Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In.: Židé v Čechách, sborník příspěvků, Praha-Liberec 2007
- ČAPKOVÁ, K.: Pilsudski or Masaryk? In.: Judaica Bohemiae XXXV/1999
- ČAPKOVÁ, K.: Specific Features of Zionism in the Czech Lands in the Period. In.: Judaica Bohemiae XXXVIII/2002
- FRANKL, M.: Prvá republika a židovský uprchlíci pred nacismem. In.: Židé v Čechách, sborník příspěvků, Praha-Liberec 2007

- HERIBAN, B.: Likvidácia židovských spolkov a vznik ústredne židov. (nepublikované)
- HOLOTÍK, L.: Zjazd sociálnodemokratickej strany (ľavice) na Slovensku v januári 1921. In.: Historický časopis, 1963, č. 3
- HRABOVSKÝ, M.: Od odmietnutia teologickej existencie Židov k odmietnutiu fyzickej existencie Židov. In.: Vrzgulová, M.: Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti, Bratislava 2008, s. 82-85
- HRADSKÁ, K.: Tragédia slovenských Židov. In.: Benz, W.: Holokaust, Trenčín, F, 2010
- KAMENEC, I.: Holokaust na Slovensku, jeho reflexie v literatúre a spoločnosti. In.: Tereziínske listy, zborník památníku Tereziín, Praha 2005, s. 82-91
- KATUNINEC, M.: K. Sidor a židovská otázka. In.: Vrzgulová, M.: Tamže.
- KOVAČEVIČOVÁ, S.: Príspevok k dejinám židovských náboženských obcí na Slovensku. In.: Haraksim, L.: Národnosti na Slovensku, Bratislava, VEDA, 1993, s. 115-161.
- KREKOVIČOVÁ, E.: Židia na Slovensku. In.: Krekovičová, E.: Medzi toleranciou a bariérami, Bratislava, AEP, 1999, s. 21
- MISKOLCZY, A.: „...a zem sa nám pod nami otvorila“ In.: Lang, T.: Tamže, s. 372-376
- PECZE, F. – BIANCHI, L.: Spolkové a zhromažďovacie právo v Uhorsku za dualizmu.
In.: Historický časopis, 11, 1963, 3, s. 389-397
- SALNER, P.: Židia v meštianskej spoločnosti Slovenska.
In.: Mannová, E.: Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900-1989, Bratislava, AEP, 1998, s. 138-146

SALNER, P. – RYCHLÍK, J.: Židia na Slovensku. In.: Botík, J. – Slavkovský, P.: Encyklopédia ľudovej kultúry na Slovensku, Bratislava, SAV, 1995, s. 365-366

SOUKUPOVÁ, B.: Českožidovská a národněžidovská (sionistická) interpretace dějin... In.: Slezský sborník, Opava, roč. 100, 2002, č. 4, s. 257-269

TANDLICH, V.: Židia v Bratislave v období vlády kráľa Ľudovíta II. Jagelonského vo svetle prameňov. In.: Czoch, G.-Tóth, A.: Kapitoly z dejín Bratislavy, Bratislava, Kalligram 2006

Denná tlač

ALLGEMEINE JUDISCHE ZEITUNG 1933-1938

BRATISLAVSKÉ NOVINY 1922-1923

ČESKÉ SLOVO 8.4.1933, č. 84

DER JUDISCHE HEROLD 1924-1938

ÉSTI ÚJSÁG 20.5.1934, č. 116

HADERECH 1934-1935, 1940

HAŠOMER 1925

HÉLTFŐ REGGELI ÚJSÁG, MUNKÁC 15.5.1930

HIRADÓ 9.5.1933, č. 106

JUDISCHE PRESSE 1930-1933

JUDISCHE NACHRICHTEN 1931-1936

JUDISCHE VOLKSZEITUNG 1919/20/-1933

JUDISCHES FAMILIENBLATT 1926-1933

KRONIKA 1936-1937

MAGYÁR UJSÁG 27.5.1934, č. 119

NÁŠ KRAJ 18.3.1936, č. 21

ROBOTNÍCKE NOVINY 1930

SLOVENSKÁ POLITIKA 1920-1924, 1926-1938

SLOVENSKÝ VÝCHOD 19.11.1929

SLOVENSKÝ VÝCHOD 10.5.1934, č. 114

ÚRADNÉ NOVINY ŽUPY PREŠPORSKEJ (XV. BRATISLAVSKEJ)
1919-1928

ŽIDOVSKÁ ROČENKA 1940, zostavil: David Gross

ŽIDOVSKÉ NOVINY 1939-1940

Internet

<http://www.dejiny.sk/Casop/BA/ba.htm>

<http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm>

<http://www.dejiny.sk/eknihy/hrad1.htm>

<http://www.saske.sk/3-2004/22Hradska.html>

<http://www.sweb.cz/obeckozojedy/historiespolku.htm>

<http://cs.metapedia.org/wiki>

www.psp.cz

www.wikipedia.org (anglická, česká a slovenská verzia)

Príloha

Židovské spolky k roku 1928

Náboženské spolky

Spolok „Agudas Isroel“, mladistvá skupina (zal. 1920), Telocvičná 14-16

Spolok „Mizrachi“, Ústredná úradovňa zem. federácie (zal.1920),
Ventúrska 22

Spolok „Schmuck der Jugend“ (zal. 1874), Židovská 36

„Temine – Derech“, modlitebný a spásy duševnej spolok (zal. 1826),
Kapucínska 7

Dobročinné a humanitné spolky

„Esra“, Verein in der Not (zal. 1920), Kapucínska 12

Lóža „Fides“ (zal. 1924), Štefániková 8a

Hachnosas – Kalloh (spolok k provdaniu chudobných neviest) (zal.
1904), Nám. Republiky 11

Spolok „Chevra Kadiša“ (zal. 1873), Židovská 2

Spolok „Chevrath Mevakše Tora“ (zal. 1920), Špitálska 39

Izraelitský dievčenský spolok na občerstvenie chovancov v nemocnici
a chudobných chorých v nemocnici a doma (zal. 1912)

Jerucham Jozum, spolok pre židovských sirotných chlapcov (zal. 1830),
Zámocká 66

Menza Akademika Judaika (zal. 1920), Telocvičná 3a

Wohltätigkeits – Verein zur Unterstützung in Not geratener Juden (zal.
1913), Lorencová 11

Wohltätigkeitsverein Poal Zodek (zal. 1844), Zámocká 26

Organizácia sionistických žien a dievčat pre Slovensko (zal. 1926),
Rybné nám. 3

Spolok židovskej nemocnice (zal. 1921), Nám Republiky 14

Spolky vzájomne podporujúce

Thoras – Chesed spolok (zal. 1855), Židovská 7

Vzájomnosť Ahavath Chaverim (zal. 1908), Kapucínska 5

Hilsverein für Witwen und Waisen (zal. 1909), Zámocká 14

Frauenverein der Bratislavaer isr. Kultus-Gemeinde (zal. 1874),
Židovská 2

Menza bratislavskej verejnej školy rabínskej (zal. 1912), Klariská 16

Mechzike – Hadasz spolok (zal. 1870), Židovská 22

Akademické spolky

„Achduth“ spolok židovských akademikov na Univerzite Komenského
(zal. 1925), Telocvičná 3a

Športové spolky

Športový klub Hakoah (zal. 1923), hotel Jeleň

Sväz židovských turistov pre Slovensko (zal. 1926)

Športový klub Makabea (zal. 1912), Reduta

Hašomer, ústredná organizácia židovských skautov pre Slovensko
a Podkarp. Rus (zal. 1923)

Združenie „Bar Kochba“ (zal. 1924)

Ostatné spolky

Hebrejský jazykový a školský spolok (zal. 1924)

Ahavath Zion (zal. 1899), Sedlárska 3

Židovský učiteľský spolok (zal. 1866)

Spolky v ktorých boli Židia členmi

Spolok „Philantropia“ (zal. 1923)

Lóža Mlčanlivosť (zal. 1923), Lorencova 5 ⁷³¹

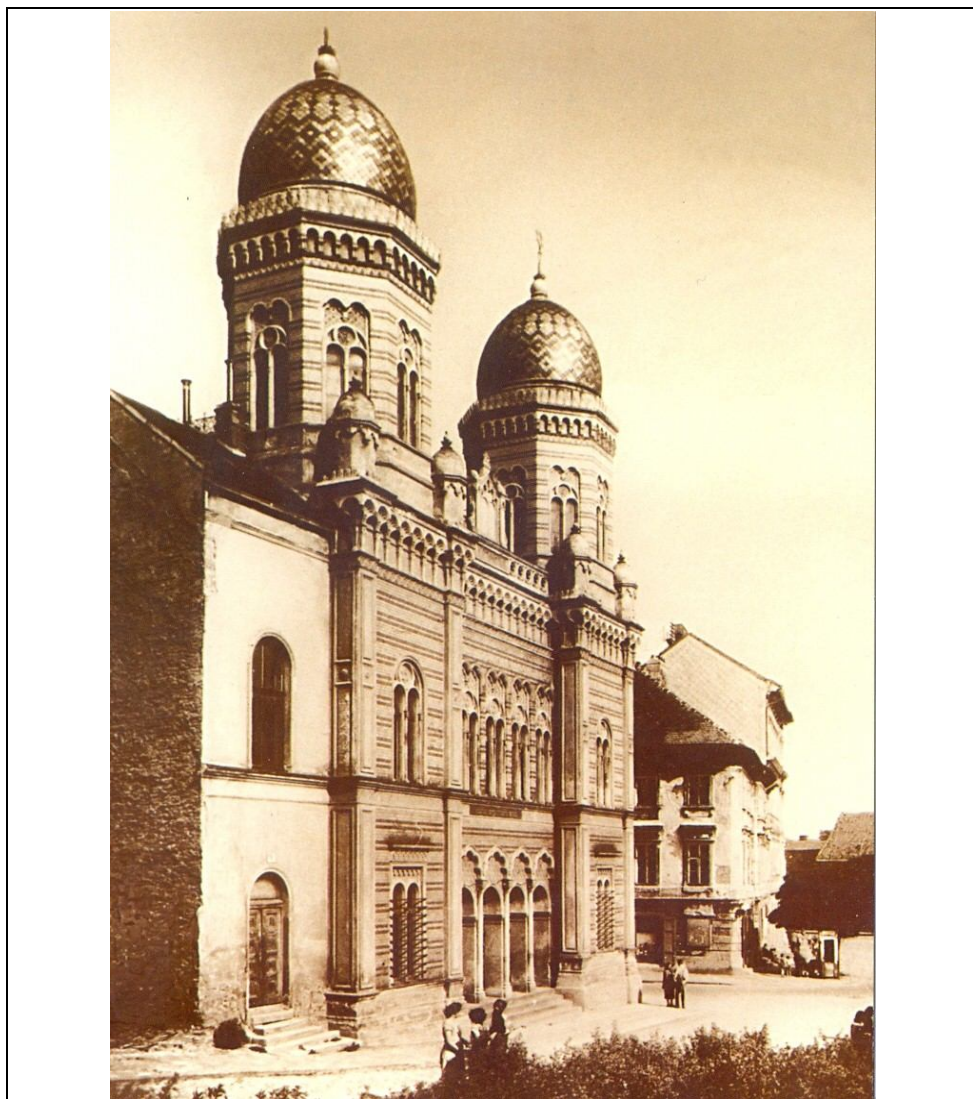
---

⁷³¹ Strelinger, D.: Zlatá kniha mesta Bratislavy, Bratislava, Mindszenty a Boček 1928, s. 366-381

Gold, H.: Judische and Judengemeinde in Bratislava, Brno 1929, s. 172

Rok	1910	1921	1927	Celkovo 1910 – 1921 (%)
Obyvateľstvo	78. 223	93. 189	123. 164	19.13
Rímsky katolíci	59. 338	69. 573	97. 815	17.25
Židia	8.207	10. 973	12. 852	33.70
Evanjelici	10. 509	10. 648	10. 933	1.32
Bez konfesie	52	1. 352	1. 564	25

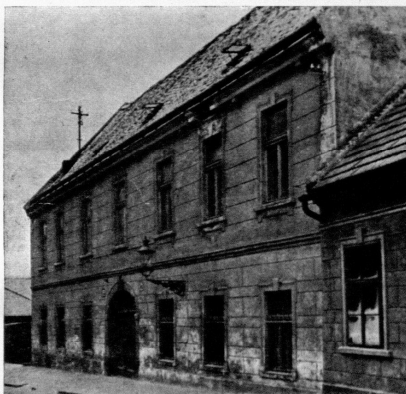
Neologická synagóga na Rybnom námestí v Bratislave

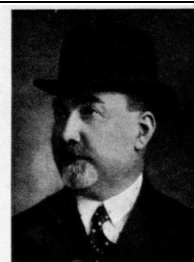
Stará a nová židovská nemocnica a členovia spolku

Jakob Duschnitz

Das alte jüdische Spital

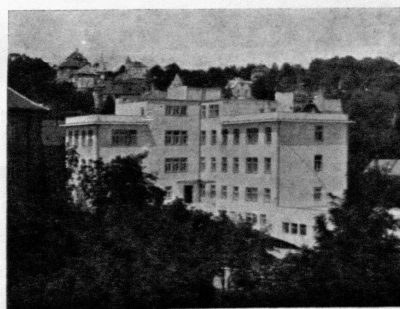
Dr. Salomon Rotter

Oskar Adler

Samuel Lemberger

Das neue jüdische Spital

Samuel Sternfeld

Dr. Alexander Márton

Literatúra o Židoch z prvej ČSR

Knižnica Slovenskej tribúny, sväzok 1.

KAROL MAKOVÍNI:

SVEDECTVO

O ŽIDOCH NA

SLOVENSKU

K židovskej otázke
na Slovensku

Vydavateľ:

Židovská strana v Č. S. R. krajský sekretariát

Bratislava

Ján Holák:

Niekoľko kapitôl o právnom
postavení Židov v stredoveku
so zvláštnym zreteľom na pomery
v Bratislave

ODTLAČOK ZO SBORNÍKA MATICE SLOVENSKEJ, ROČNÍK XIII., Č. 4.
ČASŤ HISTORICKÁ.

Tlačou Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine.

SLOVENSKÝ HAMAKKABI || SLOVAKISCHER HAMAKKABI

המכבי בסלובקיה

ÚRADNÝ ČASOPIS ZEMSKÉHO SVÄZU PRE SLOVENSKO S POLKOV „MAKKABI“ PRE TELOCVIK A ŠPORT
ORGAN DES LANDESVERBANDES FÜR DIE SLOVAKEN DER „MAKKABI“-VEREINE FÜR TURNEN UND SPORT

Schriftleitung: ADOLF JELLINEK, Bratislava, Venturgasse 6
Administ.r.: MERKUR Buchdruckei, Bratislava, Kapucinská 2

Bezugspreis: halbjährig Kč 6.—, ganzjährig Kč 10.—
Einzelnnummer Kč 1.— Erscheint monatlich einmal.

Alle Rechte, auch die der Übersetzung vorbehalten. — Nachdruck mit Quellenangabe gestattet.

Unser Weg!

Abraham ben Elchanan Jellinek (Makkabi, Bratislava)

Auf uns allen lastet die Mißgunst der Zeiten und schmerzvoll leiden wir unter der Geißel des Alltags. Doch wenn die Sehnsucht nach Licht und Sonne uns übermannt und herausführt in die grünende, vom Sturm umbrauste und von Winden umwehte Menschenheimat — Natur, dann schauen wir ergriffen deren schöpferische Wunder und heilige Andacht erfüllt unser Herz.

Wahrlich, heilig ist das Gefühl der Freiheit, des wahren und vollendeten Menschentums, das uns in Gottes wundervoller Natur durchbebt. Heilig deshalb, weil wir unter den lebenswarmen Strahlen der Sonne einkehren in uns selbst, uns erkennen und uns selbst erleben. Ein Erlebnis, das sich auswirkt im ganzen Leben des Menschen, das ihn frei und fröhlich macht.

Denn unser Leben ist in seiner jetzigen Form unnatürlich und unsere Berufe widerstreben dem Freiheitsdrange unserer Natur. In engen, luftverschlossenen Straßen fristen wir unser Dasein im Hasten und Hetzen der Stadt. Welcher Mensch soll sich da nicht sehnen in die grünende und blühende Natur, in die Stille der Dörfer und in den Frieden des Waldes? Durch Felder und Wiesen, über Berg und Tal führen unsere Schritte. Wir wollen Erquickung der Seele und des Körpers finden. Und inmitten der heiligen Poesie der Natur werden wir der Fessel los, die uns menschenunwürdig drücken.

Auch das jüdische Turnen ist die Frucht jenes seelischen Triebes, welcher sich in der Liebe zur Natur widerspiegelt. Jahrtausende beugten unseren Nacken unter das schmachvolle Joch des recht- und besitzlosen Sklaven, bis tapfere Männer sich aufrafften, um selbstbewusst für jüdisches Volkstum und jüdische Menschenwürde zu kämpfen. Und unter dem

Drucke der misslichen wirtschaftlichen, politischen und kulturellen Verhältnisse, aber auch unter dem Einfluss der immer mehr wachsenden Assimilation entstand das jüdische Turnen, die Makkabibewegung, mit der Aufgabe, als treibende, lebendige Idee die jüdische Jugend zu erfüllen, sie kräftig, mutig, selbstbewusst und sittlich zu gestalten.

In allen Zeiten und bei allen Völkern war man in Zeiten der Not darauf bedacht, die Jugend körperlich u. geistig widerstandsfähig zu erziehen und sie auf die höchste Stufe menschlicher Leistungsfähigkeit zu bringen. Denn nur ein Volk, das eine gesunde, starke, sittliche und mutige Jugend hat, kann sich in der Völkerfamilie behaupten. Und wir sehen, rückblickend auf die Geschichte der Völker, Blüte- und Verfallperioden, die im ursächlichen Zusammenhange mit der körperlichen und geistigen Erziehung der Jugend dieser Völker standen.

Auch das jüdische Volk liegt in schweren Kämpfen und verlangt Rettung vor dem nationalen Verfall, vor der sittlichen Zerstörung. Diesen Kampf wollen wir führen im Zeichen der Sonne. Wir führen die Jugend heraus in die weite Natur; wir wollen Enthaltsamkeit von ihr fordern und ihren Körper und Willen stählen.

In allen Schichten der Menschheit wütet die Zerwürfnis, bedingt durch die grossen weltbewegenden Ereignisse des Jahrhunderts. Die materialistische Weltanschauung gewinnt immer mehr an Raum. Und so ist es auch erklärlich, dass die grosse Masse im Sport nur das Materielle sieht, das Ideelle verschwand fast vollends. Wachsend füllen sich die Arénen — die Sportplätze — wo mangels Stier- oder Gladiatorenkämpfen Berufssport getrieben wird. Nicht edler Wettkampf und individuelles Streben nach sportlicher Höchstleistung sind Triebfeder, sondern das Greifbare, das Materielle.... der Gewinn. Und gerade einige

*Vočný žid (drevorezba od G. Dore).
Der ewige Jude (Holzschnitt, G. Dore).*

Dr. František Kraus, miestostarosta v Bratislave

Židovská otázka

1938

Vydalo nakladateľstvo „Komenský“, Tlačou Slovenskej Grafie, Bratislava

